

ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ
คุณแม่ลั้ง เพิ่มความเจริญ
ณ เมรุวัดตรีทศเทพ
วันอาทิตย์ที่ ๒๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพ

คุณแม่ลั้ง เพิ่มความเจริญ

ณ เมรุวัดตรีทศเทพ

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๑

พระโมกคลา พระสารีบุตร ที่คุณแม่สร้างถวาย
ณ วัดเพินยาง อ.เมือง จ.จันทบุรี

คุณแม่ลั้ง เพิ่มความเจริญ
ชาตะ วันเสาร์ที่ ๑๐ กันยายน ๒๔๕๓
มรณะ วันอาทิตย์ที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๐

ลูกหลานในงานวันบรรจุศพคุณแม่

เชิญศพคุณแม่ไปบรรจุ ณ ศาลา ๕ วัดตรีทศเทพ

พวงหรีดของผู้มาน้อมเคารพคุณแม่

คุณแม่ทำบุญตักบาตร เมื่ออายุครบรอบ ๖๗ ปี

ถ่ายเมื่อครั้งไปส่งลูก ศึกษายังต่างประเทศ

ประวัติ
คุณแม่ลั้ง เพิ่มความเจริญ

คุณแม่ลั้ง เพิ่มความเจริญ เกิด ณ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อวันที่ 10 กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๓ (จุลศักราช ๑๒๗๒) ตรงกับวันเสาร์ขึ้น ๗ ค่ำ ปีจอ เป็นบุตรีของคุณตาชง–คุณยายเบ้า ซึ่งมีพี่น้องด้วยกัน ๔ คน

๑. นางเบี้ยว โพธิเนตร (ถึงแก่กรรม)

๒. คุณแม่ลั้ง เพิ่มความเจริญ (ถึงแก่กรรม)

๓. นางหงษ์ฮวย สังข์กุญชร

๔. นายสุรพล โพธิเนตร (ถึงแก่กรรม)

คุณแม่ได้สมรสกับคุณพ่อโบ้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ซึ่งต่อมาได้ถึงแก่กรรมไปก่อน มีบุตร–ธิดา รวม ๗ คน

๑. นางหลี สมรสกับนายสมบัติ พร้อมแสงโสม

๒. นางสาวน้อย เพิ่มความเจริญ (ถึงแก่กรรม)

๓. นางสุภัทรา สมรสกับ พ.ต.ต. สมนึก เกษตรสมบูรณ์

๔. นางสมศรี สมรสกับนายพิชิต ปริยนิธิคุปต์

๕. นายสมศักดิ์ เพิ่มความเจริญ สมรสกับ นางวนิดา จันทิมา

๖. ร.ต.ท. สมพงษ์ เพิ่มความเจริญ สมรสกับ นางนงเยาว์ ค้าสุวรรณ

๗. นายสมชัย เพิ่มความเจริญ

ถึงแม้คุณแม่ไม่ได้เป็นบุตรสาวคนโตก็จริง แต่คุณแม่ต้องรับภารกิจการงานแทบทุกอย่าง ต้องรับผิดชอบในการเลี้ยงดูน้องทั้งหมด คุณแม่มีนิสัยใจคอเยือกเย็น เมตตากรุณาต่อบุตร–หลาน ญาติมิตร และคนทั่วไป หลาน ๆ หลายคนของคุณแม่ คุณแม่ก็ส่งเสียเรียนหนังสือจนจบ

ต่างประเทศก็มีในประเทศก็มี ถึงแม้ว่าท่านจะเสียก่อนก็ยังแบ่งเงินจำนวนหนึ่งให้หลานอีกคนซึ่งยังเรียนไม่จบ ท่านเป็นบุคคลที่มีศีลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงาม สุขภาพแข็งแรง มีความเพียรมานะ อดทน ละเอียดรอบคอบ มัธยัสถ์ ชอบความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสะอาด มีความหนักแน่นในกตัญญูกตเวทีธรรม รักษาสัจจะ พูดจริง ทำจริง ใจจริง และตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ท่านยึดมั่นเทิดทูนในชาติ พระพุทธศาสนาพระมหากษัตริย์อย่างแน่นแฟ้น สนใจศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกทางธรรม โดยใส่บาตรด้วยตนเองเป็นประจำ บำเพ็ญกุศลและสาธารณกุศลเสมอ ตามกำลังความสามารถและโอกาสอันควร ด้วยการบริจาคทรัพย์ร่วมในกองการกุศลเช่นสมทบเงินสร้างโรงพยาบาล สร้างโบสถ์ ซ่อมวัตถุถาวรให้แก่วัดวาอาราม ทอดกฐิน ทอดผ้าป่าช่วยเหลือผู้ยากไร้เป็นต้น

- หลังจากคุณพ่อได้ถึงแก่กรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ ไปแล้ว ท่านต้องเพิ่มภาระรับผิดชอบอันหนักยิ่งต่อชีวิตของท่านและของบุตรหลายคน ซึ่งยังเยาว์วัยพึ่งตนเองไม่ได้ ท่านต้องปกครองตนเองและดำเนินชีวิตตามหลักธรรมานุธรรมปฏิบัติเป็นอย่างดีแม้มีความยากลำบากตรากตรำ เหน็ดเหนื่อยในการประกอบอาชีพการงานทุก ๆ อย่าง แต่ด้วยคุณธรรมอันดีงามและความวิริยะอุตสาหะเป็นพิเศษ ท่านจึงมีสติปัญญาสามารถสร้างฐานะให้เป็นปึกแผ่น หลักฐานมั่นคงให้กับตัวท่านบุตร หลานและวงศ์ตระกูล ท่านได้ปกป้องคุ้มครองกล่อมเกลา เลี้ยงดู ชี้นำ บุตรหลานให้ประพฤติปฏิบัติเป็นคนดีเท่าที่จะดีได้ ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ท่านได้อุปถัมภ์บุตรทุกคนได้บรรพชาอุปสมบทในบวรพระพุทธศาสนาท่านได้สนับสนุนส่งเสริมให้บุตรทุก ๆ คนประกอบอาชีพเป็นหลักฐานมั่นคง โดยเข้ารับราชการรับใช้ประเทศชาติบ้านเมืองจนมีความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นลำดับมา แม้บุตรของท่านส่วนใหญ่มีครอบครัวแล้วทุกคน ท่านก็ยังห่วงใยในความทุกข์สุขอยู่เสมอ ท่านจึงเป็นที่รักเคารพบูชาอย่างสูงสุดยิ่งของบุตร–ธิดาและหลาน บุคคลอื่นญาติมิตร เพื่อนบ้านก็นิยมยกย่องในตัวท่านด้วย ท่านได้ศรัทธาบริจาคทรัพย์เป็นจำนวนสมควรไว้กับสาธารณะ และวัดต่าง ๆ ซึ่งอำนวยประโยชน์อย่างยิ่งแก่ตัวท่านเองและสังคม เท่าที่รวบรวมได้ในช่วงระยะหลัง ๆ อาทิเช่น

๑. สมทบทุนสร้างโรงพยาบาลศิริราช ๔๐,๐๐๐ บาท

๒. สมทบทุนสร้างพระประธานและกำแพงแก้ว วัดเนินยาง จังหวัดจันทบุรี ๑๔๐,๐๐๐ บาท

๓. สมทบทุนสร้างหอระฆังและซุ้มประตูวัดสามบ่อ อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ๑๔๐,๐๐๐ บาท

ฯลฯ

ครั้นเมื่อปัจฉิมวัย ท่านมีอายุมากขึ้น ท่านยังสามารถไปไหนมาไหนได้แต่สุขภาพไม่ค่อยสมบูรณ์แข็งแรงเช่นแต่ก่อน ๆ ท่านเริ่มป่วยเป็นโรคหัวใจไม่ปกติ มีอาการเหนื่อยอ่อนเพลียเป็นครั้งคราว โดยมีนายแพทย์วิเกื้อ สกุลจันทร์ หลานชายของท่านได้ให้การรักษาพยาบาลเป็นอย่างดี โดยมีบุตรหลานและสะใภ้ให้การช่วยเหลือ เอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิด อาการป่วยทุเลาขึ้นบ้าง แต่ด้วยความเคยชิน อันเป็นนิสัยของท่านที่ชอบดำรงชีวิตคู่กับงานอยู่เสมอท่านจึงอดทำงานไม่ได้ และไม่ยอมพักผ่อนเท่าที่ควร แม้บุตรทุก ๆ คนได้พยายามขอร้องให้หยุดทำงานและพักผ่อนให้มากๆ ก็ตาม โรคหัวใจของท่านจึงกำเริบจนต้องนำส่งเข้ารักษาตัวโดยด่วนที่โรงพยาบาลศิริราช แต่อาการของท่านไม่ดีขึ้น และต่อมาเป็นวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของท่านตรงกับวันอาทิตย์ที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๐ เวลาประมาณ ๐๔.๕๐ น. ท่านได้ถึงแก่กรรมอย่างสงบด้วยโรคหัวใจ เพราะสุดความสามารถของแพทย์ที่จะช่วยชีวิตได้ สิริรวมอายุได้ ๖๗ ปีเศษ

บุตรหลานได้นำศพคุณแม่ผู้วายชนม์ไปประกอบพิธีทางศาสนา ณ วัดตรีทศเทพ โดยมีบรรดาแขกผู้มีเกียรติ ญาติมิตรที่เคารพนับถือมาร่วมพิธีคารวะ อาบน้ำศพบำเพ็ญกุศล สวดพระอภิธรรมตั้งแต่วันที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๐ ถึงวันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๐ แล้วบรรจุศพ ต่อมาได้ทำบุญเมื่อครบกำหนด ๕๐ วันในวันที่ ๑๘ ธันวาคม ๒๕๒๐ ครบ ๑๐๐ วัน ในวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐ และตั้งศพบำเพ็ญกุศลในวันที่ ๒๘ ถึง ๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๑ เวลา ๑๗.๐๐ น. ได้ประกอบพิธีประชุมเพลิงศพอย่างมีเกียรติยศยิ่งเสร็จสิ้นด้วยความเรียบร้อยทุกประการ

คุณแม่ได้วายชนม์ไปแล้ว แต่ผลแห่งบุญคุณงามความดีอันประเสริฐของคุณแม่ซึ่งได้กระทำไว้ ย่อมจักไม่สูญหายไปไหน สมตามนัยพระพุทธภาษิตว่า

"อโถ สุจิณฺณสฺส ผลํ น นสฺสติ" ความจริงของผู้ทำไว้ดีแล้ว ย่อมไม่สูญหาย ดังนี้

เจ้าภาพสวดพระอภิธรรม

ศพคุณแม่ล้ง เพิ่มความเจริญ

ณ วัดตรีทศเทพ กรุงเทพมหานคร

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ ตุลาคม	๒๕๒๑	บุตร – ธิดาเจ้าภาพ
วันจันทร์ที่ ๓๐ ตุลาคม	๒๕๒๑	คุณพรรณี สกุลจันทร์ – นายประพนธ์ เผดิมชัย
วันอังคารที่ ๓๑ ตุลาคม	๒๕๒๑	กองแผนงาน ฯ รพช.–ร้านสีลักหยุ่น
วันพุธที่ ๑ พฤศจิกายน	๒๕๒๑	นายเฉลิมศักดิ์–นางหงษ์ฮวย สังข์กุญชร
วันพฤหัสบดีที่ ๒ พฤศจิกายน	๒๕๒๐	กองพิสูจน์หลักฐานกรมตำรวจ–คุณแม่แดง แดงยืนยง และครอบครัว
วันศุกร์ที่ ๓ พฤศจิกายน	๒๕๒๑	พลโท อำนวย ไชยโรจน์และครอบครัว
วันเสาร์ที่ ๔ พฤศจิกายน	๒๕๒๑	นายกเทศมนตรีนนทบุรี (คุณสุรินทร์ อุดเดช) และครอบครัว

อิธกรดน้ำ

"ขอบุญกุศลนี้จงสำเร็จแก่มารดาบิดา
และญาติทั้งหลายของข้าพเจ้าเถิด
ขอให้มารดาบิดาและญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า
จงเป็นสุขเถิด

อาลัยคุณแม่

คุณแม่ลั้ง เพิ่มความเจริญ เกิดเมื่อ ๑๐ กันยายน ๒๔๕๓ มีรูปร่างหน้าตา ลักษณะผิวพรรณหมดจด นวลละเอียดขาวผ่อง อุปนิสัยใจคอ สุขุมเยือกเย็น เป็นที่น่านับถือ เป็นที่เคารพรักใคร่แก่ลูก ๆ และผู้ประสพพบเห็นโดยทั่วไป

ด้วยอำนาจบุญกุศลที่คุณแม่ได้สร้างสมไว้แต่ชาติปางก่อน ส่งผลให้คุณแม่ได้รับความสำเร็จ สุขสบายในชีวิตพอสมควรตามอัตภาพในชาติภพนี้ คุณแม่ไม่เคยป่วยกระเสาะกระแสะมาก่อนพอเป็นลางบอกให้ลูกทราบล่วงหน้า คุณแม่มีสุขภาพพลานามัยสมบูรณ์ดีเสมอมา จึงถือเป็นลาภอันประเสริฐสุดของคุณแม่เองประการหนึ่ง คุณแม่มีจิตใจโอบอ้อมอารีต่อเพื่อนบ้าน มีความเมตตากรุณารักใคร่และห่วงใยต่ออนาคตของลูก ๆ จิตใจคุณแม่ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมโดยเคร่งครัด เป็นที่ทราบซึ้งแก่บรรดาลูก ๆ และผู้ใกล้ชิด มีคุณธรรมเพียบพร้อมของคุณแม่ที่ดี เหมาะสมเป็นคุณแม่ตัวอย่าง คุณแม่สละทรัพย์สินส่วนตัวที่เก็บสะสมไว้สร้างอุโบสถ สร้างพระประธาน สร้างซุ้มประตูวัด สร้างโรงพยาบาล ทำบุญทอดกฐิน ทำบุญทอดผ้าป่า และสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ อยู่เนืองนิจ เมื่อได้รับการบอกบุญคุณแม่รู้สึกปลาบปลื้มและเต็มใจทำด้วยจิตใจเปี่ยมในผลบุญทุกครั้ง

ลางบอกเหตุให้ลูก ๆ ทราบเมื่อประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๒๐ คุณแม่มีอาการแน่นหน้าอก ปวดหัวใจ หายใจไม่สะดวก ลูก ๆ จึงนำคุณแม่ส่งโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเป็นโรงพยาบาลที่คุณแม่เคยสละทุนทรัพย์สร้างห้องพิเศษไว้จำนวน ๒ ห้องเมื่ออาการดีขึ้นก็นำกลับมาพักรักษาตัวอยู่ที่บ้าน หลังจากนั้นสุขภาพของคุณแม่ป่วยกระเสาะกระแสะเรื่อยมา เพราะมีโรคอื่น ๆ แทรกซ้อนอีกหลายโรค สุขภาพของคุณแม่มีแต่ทรงกับทรุด บรรดาลูก ๆ ต่างพยายามทุกวิถีทางเพื่อรั้งรอชีวิตคุณแม่ไว้ ไม่ว่าแพทย์ที่ใดมีฝีมือเยี่ยม ยาที่ไหนมีสรรพคุณวิเศษ และหมอดูที่ใดว่าแม่น ต่างก็ได้ทยอยกันหาเพื่อรักษาเยียวยาให้คุณแม่มีชีวิตอยู่รอด มีสุขภาพพลานามัยดีเหมือนเดิม ลูกๆ ต่างก็มีความหวังและใจชื้นขึ้นบ้าง เมื่อหมอดูทำนายว่าหากคุณแม่มีชีวิตลอดจากปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ไปได้แล้ว จะมีชีวิตยืนยาวอยู่เป็นมิ่งขวัญแก่ลูก ๆ จนอายุขัย ๘๐ ปีเศษ แต่อาการของคุณแม่กลับตรง

ข้ามกับความหวังของลูก เพราะสุขภาพของคุณแม่มีแต่เย่กว่าเดิมลงทุกวัน จากร่างกายอ้วนท้วนมีสง่าราศีผิวพรรณเปล่งปลั่ง เนื่องจากรับประทานอาหารมิได้ โรคเก่ากำเริบ ประกอบกับโรคอื่นๆ แทรกซ้อน ยังผลให้ร่างกายของคุณแม่ซูบผอมผิดกันไปเป็นคนละคน ต้องนำคุณแม่ส่งโรงพยาบาลศิริราชบ่อยครั้ง ระยะหลัง ๆ แพทย์ต้องนำคุณแม่เข้าห้อง I.C.U. โดยใช้เครื่องช่วยหายใจให้กับคุณแม่บ่อยครั้งขึ้น อาหารคุณแม่ไม่ยอมแตะต้อง จนกระทั่งเมื่อ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๒๐ ขณะคุณแม่อยู่ในห้องพิเศษของโรงพยาบาลศิริราช สุดความสามารถของแพทย์ที่จะเยียวยารักษาต่อชีวิตให้คุณแม่ได้ คุณแม่ก็สิ้นลมหายใจจากลูกไปท่ามกลางความเศร้าสลด ร้องไห้ โอดครวญของบรรดาลูกหลานและญาติมิตร คุณแม่จากลูกๆ ไปเพียงอายุขัย ๖๗ ปี นับว่าคุณแม่มีอายุน้อยมากสำหรับลูก คุณแม่เองคงนอนตายตาหลับสนิทปราศจากการพะวงแล้ว เพราะคุณแม่ได้ทำหน้าที่ของคุณแม่ที่ดีที่สุดแล้ว โดยส่งเสียให้ลูกชายได้เล่าเรียนจบการศึกษาขั้นอุดมศึกษา สำเร็จมามีการมีงานทำกันทุกคน และคุณแม่ได้สร้างฐานะอันมั่นคงให้กับลูกผู้หญิงทุกคนแล้ว แต่บรรดาลูก ๆ นี่ซิยังรู้สึกเสียดายชีวิตคุณแม่ยังมิเสื่อมคลาย เพราะการจากไปของคุณแม่ทำให้ใจคอของลูกหดหู่ ขาดจุดรวมใจของบรรดาลูก ๆ เป็นการสูญเสียอันใหญ่หลวงและมากมหาศาลของชีวิตลูก อีกทั้งลูกๆ รู้สึกเสียใจที่ยังมิได้ตอบสนองคุณ ในทางปฏิการะต่อคุณแม่ให้สาสมกับคุณแม่ให้กับลูก ๆ มาแต่เยาว์วัยจนบึกกล้าข่าเข็งยืนหยัดสู้โลกได้อย่างทรนงจนตราบเท่าปัจจุบันนี้

ระหว่างคุณแม่มีชีวิตอยู่ คุณแม่เป็นผู้มีคุณธรรม มีความสามารถและเทคนิคในการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี คุณพ่อได้จากคุณแม่และลูก ๆ ไปเมื่อประมาณ ๓๐ ปีเศษมาแล้ว ทิ้งบุตรชาย ๓ คน หญิง ๓ คน รวม ๖ ชีวิตไว้ให้กับคุณแม่ชุบเลี้ยงแต่เพียงคนเดียว คุณแม่ก็ได้พยายามอุตสาหะ ประกอบอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร กระเหม็ดกระแหม่ มัธยัสถ์ทรัพย์สินเลี้ยงดูลูก ๆ จนเติบโต ทั้งสามารถสะสมเงินไว้ส่งบุตรชายทั้ง 3 คน ไปเรียนต่อต่างประเทศได้เป็นผลสำเร็จ พระคุณของคุณแม่เป็นที่น่าสรรเสริญ ให้ความเคารพนับถือ และนับเป็นคุณแม่ตัวอย่างแก่บรรดาลูก ๆ ได้อย่างเต็มภาคภูมิ ยากที่จะหาสิ่งอื่นใดมาเปรียบเทียบได้

ลูก ๆ ทุกคนต่างทราบและตระหนักดีว่า การตายเป็นกฎธรรมชาติที่ไม่มีใครอาจหลีกเลี่ยงได้ แต่วิสัยของโลกียปุถุชนโดยเฉพาะลูกก็ยากที่จะอดกลั้นความรู้สึกเศร้าสลด อาลัย และเสียดาย

การจากไปของคุณแม่ ความจริงได้ปรากฏชัดแล้วว่า คุณแม่ได้จากลูกทุกคนไปแล้ว เป็นการจากไปครั้งสุดท้าย ลูกไม่มีโอกาสจะได้พบเห็นสรีระร่างกายคุณแม่อีกต่อไป วันฌาปนกิจศพคุณแม่วันนี้ ลูก ๆ ขอดูสภาพศพร่างกายคุณแม่ซึ่งบรรจุในหีบศพเป็นครั้งสุดท้าย กาลอนาคตอันใกล้ต่อนี้ไป คุณแม่ก็คงทิ้งไว้แต่ภาพถ่าย และคุณความดีของคุณแม่ฝากไว้เป็นอนุสรณ์แก่ลูก ๆ ข้างหลังสำหรับเป็นปูชนียบุคคลให้ลูกได้กราบไหว้ตลอดไปชั่วกาลนาน ชาติหน้าหากมีจริงลูกขอให้ได้เกิดเป็นลูกของคุณแม่ หรือขอให้คุณแม่ได้มาเกิดเป็นบุตรของลูกบ้าง เพื่อลูกจะได้ตอบสนองพระคุณของคุณแม่เสมอเหมือนกับที่คุณแม่ได้เลี้ยงดูลูกมาในชาตินี้ เพราะลูกยังมีความรู้สึกอยู่เสมอว่า ในชาตินี้ลูกยังมิได้ตอบสนองบุญคุณของคุณแม่ ยังมิได้ให้อะไรกับคุณแม่พอตามที่ลูกประสงค์ ในปริมาณที่ใกล้เคียงกับที่คุนแม่ได้ให้กับลูกเลย

ขออำนาจบารมีคุณพระศรีรัตนตรัยในพระพุทธศาสนา กับกุศลบุญราศี และคุณความดีที่คุณแม่ได้บำเพ็ญไว้ระหว่างมีชีวิตอยู่ กับที่บรรดาลูก ๆ หลาน ๆ ญาติมิตรผู้ใกล้ชิดรักใคร่เคารพนับถือคุณแม่ร่วมกันบำเพ็ญส่งผลบุญไปให้คุณแม่ในภายหลัง จงรวมกันเป็นพลังชักนำดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ผุดผ่องของคุณแม่ ไปสู่สุคติสถานในสัมปรายภพประสพสุข นิราศทุกข์ในแต่ละภพ ชั่วนิจนิรันดร์ ตราบเท่าที่คุณแม่ยังเวียน ว่าย ตาย เกิด ด้วยเถิด

จากลูก ๆ ของคุณแม่

นางหลี พร้อมแสงโสม

พ.ต.ต. สมนึก–สุภัทรา เกษตรสมบูรณ์

พิชิต–สมศรี ปริยนิธิคุปต์

สมศักดิ์–วนิดา เพิ่มความเจริญ

ร.ต.ท. สมพงษ์–นงเยาว์ เพิ่มความเจริญ

สมชัย เพิ่มความเจริญ

โยมแม่

แม่ของลูก โลกว่า มารดาโลก
เพราะมวลโชค โลกได้ อาศัยแม่
โลกมีชัย เพราะอาศัย คุณแม่แท้
โลกจึงแปล้ ด้วยบุญ คุณแม่เอย

"ธรรมสาธก"

ถ้าวัวรัก จักต้อง ประคองผูก
ถ้ารักลูก ถูกวิถี ต้องตีด่า
หากแม่พ่อ พะนอลูก ถูกเวลา
ลูกจะพา วงศ์ตระกูล จำรูญเจริญ

คำนมัสการคุณบิดามารดา

อนนฺตคุณสมฺปนฺนา ขเนตฺติ ชนกา อุโภ.

ข้าขอนบชนกคุณ ชนนีเป็นเค้ามูล
ผู้กอร์ปนุกูลพูล ผดุงจวบเจริญวัย
ฟูมฟักทนุถนอม บ บำราศนิราไกล
แสนยากเท่าไร ๆ บ คิดยากลำบากกาย
ตรากทนระคนทุกข์ ถนอมเลี้ยง ดุรู้วาย
ปกป้องซึ่งอันตราย จนได้รอดเป็นกายา
เปรียบหนักชนกคุณ ชนนีคือภูผา
ใหญ่พื้นพสุนธรา ก็ บ เทียบ บ เทียมกัน
เหลือที่จะแทนทด จะสนองคุณานันต์
แท้บูชไนย์อัน อุดมเลิศประเสริฐคุณ ฯ

(จากนมัสการคุณานุคุณ ของพระยาศรีสุนทรโวหาร "น้อย อาจริยางกูร")

(สำเนาจดหมายฉบับที่ ๑)

วัดมหาธาตุ พระนคร

๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๒

โยมแม่

วันนี้ฉันขึ้นจากทำวัตรเช้าแล้ว รำลึกถึงโยมแม่มาก ประกอบด้วยได้ฟัง โอวาทเรื่องคุณมารดาบิดาของท่านสมเด็จพระอุปัชฌายะ ที่พระอุโบสถเพิ่มขึ้นอีก-ด้วย ยิ่งชวนให้รำลึกถึงโยมแม่เป็นทวีคูณ ฉันเพลแล้วดูหนังสือเรื่อง "มาตาปิตุ-ปัฏฐาน" ที่สมเด็จพระอุปัชฌายะแนะนำให้ดู กลับได้ความรู้สึกในค่าแห่งคุณของโยมแม่ยิ่งขึ้นจึงใคร่จะพรรณนาความในใจให้โยมแม่ฟัง ตามความรู้สึกฐานแม่ ๆ ลูก ๆ คิดว่าโยมแม่คงจะยินดีฟังความรู้สึกของพระ พระลูกชายของแม่

ไหน ๆ ก็จะพูดกับโยมแม่ ฐานแม่ ๆ ลูก ๆ กันแล้ว ฉันขอใช้คำว่า **ลูก** แทนคำว่า**ฉัน** และเรียก**โยมแม** ว่า **แม่** เฉพาะในที่นี้ต่อไปเถิด เพราะอยากจะเรียกอย่างนี้ อย่างที่เคยเรียกมาแต่ก่อน

เมื่อวันก่อน ลูกอยากเรียกโยมแม่ว่า **พระลูกชาย** โดยคิดว่า เมื่อลูกเป็นพระแล้ว แม่ก็ควรเป็น **พระแม่** ขึ้นด้วยไฉนจะเรียกว่า **พระแม่** ไม่ได้ กลับไปนิยมเรียก **โยมมารดา โยมแม่** หรือว่า **โยม** กันคาด ครั้นจะเรียกใช้ดูจะเป็นการอุตริ

ต่อมาลูกไปเรียนถามอาจารย์ ท่านกรุณาให้ความเห็นว่า ลูกบวชเรียก **พระลูก** ฟังได้ ถ้าแม่บวชจะเรียก **พระแม่** ก็ฟังได้ นี่แม่ไม่ได้บวช บวชแต่ลูกจะเรียกว่า **พระแม่** ไม่ถูก ถ้าจะเรียกว่า **แม่พระ** ดูก็พอฟัง แต่ไม่นิยมเรียกกันดังนั้น ควรเรียกตามเขาดีกว่า เพราะรู้กันทั่ว ๆ ไปแล้ว ถ้าจะเรียกใช้เฉพาะตัว เห็นว่าไม่ขัดข้อง ด้วยไม่เห็นจะบาปตรงไหน เพราะเรียกด้วยความรัก เรียกด้วยความภักดีต่อจริง ๆ

เป็นเพราะบวชนี่เอง แม่ ! ด้วยบวชแล้ว จิตใจปลอดโปร่ง เป็นสุขใจ สุขอย่างพระ กับด้วยได้รับโอวาทของสมเด็จพระอุปัชฌายะ จึงตระหนักในคุณของแม่ และพ่อเป็นอย่างดี

ทำให้เห็นชัดว่า แม่กับลูกเป็นบุคคลที่สัมพันธ์กันตั้งแต่แรกเกิด เพราะสตรีทุกคนก่อนที่ไม่มีลูก ก็ยังเป็นแม่ไม่ได้ ก็ต่อเมื่อคลอดลูกแล้ว คือมีลูกยืนยันรับรองว่า เป็นแม่ และแม่ก็รู้สึกอย่างนั้น ถึงญาติหรือคนทั่ว ๆ ไปก็มีความรู้สึกอย่างนั้นเหมือนกัน

ช่างเป็นความจริงเหลือเกิน แม่ ! ถึงลูกจะไม่พูดทุก ๆ คนก็จะต้องรู้สึกอย่างนั้น เพราะทุกคนต้องมีแม่และแม่ทุกคนต้องรัก ทั้งรักมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย รักจนตายจาก เรียกหาแม่ตั้งแต่ลูกมีลมเรียก จนสิ้นลมแม่ แม้แม่จะสิ้นลม ไม่มีลมจะขานรับ ลูกก็ยังรักจะเรียกแม่อยู่อีก ทั้งนี้ก็เพราะแม่เป็นพระเจ้าของคนทั่วไป พระเจ้าเสียอีกยังเป็นพระเจ้าของคนบางคนเพราะอะไร ? เพราะคนไม่มีพระเจ้าเหมือนกันทุกคน แต่มีแม่เดียวกันทุกคนรวมทั้งพระเจ้าด้วย อา ! แม่ของลูก แม่ของพระเจ้ามีศักดิ์เป็นแม่เท่ากัน ด้วยดำรงอยู่ในฐานะของแม่ อันมีภาระจะต้องบำรุงลูก ลูกของแม่ลูกที่มีแม่สร้างขึ้น

ถึงคนที่กำพร้าแม่มาแต่เล็กแต่น้อย แม่ตายจากตั้งแต่อ้อนแต่ออก ไม่รู้จักแม่ ไม่เคยเห็นหน้าแม่ ก็ยังรู้ตัวดีเสมอว่าตัวมีแม่ และคิดไปว่าแม่คงรักตัวเหมือนแม่ของคนทั้งหลาย แล้วก็คิดถึงคุณของแม่ว่าถ้าแม่ไม่รีบดับชีวิตเสีย ลูกของแม่จะไม่ลำบากอย่างนี้จะเป็นสุขกว่านี้ เพราะแม่คงจะเอ็นดูลูก คงจะอนุเคราะห์ลูกเท่าที่แม่จะอนุเคราะห์ อย่างน้อย คราวลูกทุกข์ แม่จะโอ๋ ! กะลูก คราวลูกหลั่งน้ำตา แม่ก็จะเช็ดน้ำตาให้ แม่จะปล่อยให้ลูกของแม่ชื่นใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส หายใจได้เป็นสุข จริงไหม ! แม่

. หนังสือ **มาตาปิตุปัฏฐานธรรม** ได้ให้ความรู้ในความดีของแม่แก่ลูกหลายอย่าง เฉพาะความรู้ที่แม่ไม่เคยบอกลูกเลย ฉะนั้น ลูกจึงยังไม่ยุติเรื่องนี้ ใคร่จะพูดกะแม่ต่อไปอีก เพื่อให้แม่รับรองว่า เป็นความดีที่แม่ทำแก่ลูกจริง ลูกคิดว่าแม่คงจะกรุณาบอก บอกให้ลูกรู้ยิ่งเห็นจริงในคุณของแม่

ในที่นั้น ท่านพรรณนาไว้ว่า เพราะแม่นี่แหละให้กำเนิดลูก เป็นที่บังเกิดเกล้าของลูก ท่านจึงให้นามแม่ว่า **ชนนี** บ้าง **ชเนตตี** บ้าง เพราะแม่สิ้นความรังเกียจลูก ไม่ถือโทษลูก ท่านจึงให้นามแม่ว่า **มาตา** แต่มานิยมเรียกว่า **มารดา**แปลว่า **แม่ของลูก** เฉพาะลูกที่แม่คลอดมา

ฉะนั้น คำว่า **แม่** จึงควรเป็นชื่อเฉพาะของมารดาของผู้บังเกิดเกล้าของลูกเท่านั้น จะมีคำอะไรอีกเล่า ! ที่ไพเราะอ่อนหวาน นุ่มนวล ชุ่มชื่น ที่บรรดาลูก ๆ พอใจเรียก เรียกจนติดปาก

ยิ่งไปกว่าคำว่า **แม่** แม่คำนี้แหละ แม่คำนี้แท้ ๆ ที่ลูก ๆ ชอบร้องเรียกหาเรียกซ้ำเรียกซาก เรียกแล้วเรียกเล่า ไม่มีเวลาเบื่อเรียกได้จนดับจิต เรียกคราวใด ระบายความทุกข์ใจของลูกได้คราวนั้น

จะมีใครสักกี่คนเล่าแม่ ที่สมัครเรียกหญิงผู้มิใช่มารดาของตนด้วยน้ำใสใจจริงว่า **แม่** แม่คำเดียวได้ถนัดปาก มิใช่เพราะแม่มีใจมากด้วยเมตตาในลูกเสมอด้วยชีวิตของแม่ดอกหรือ ! แม่จึงเป็นบุคคลที่ประเสริฐล้ำค่าแห่งคุณใด ๆ ซึ่งใคร ๆ ไม่อาจปริมาณได้

มีใครที่ไหนบ้าง ที่จะมารักลูกยิ่งไปกว่าแม่ แม่ของลูกเท่านั้น แม่ของลูกคนเดียวเฉพาะแม่ของลูกแท้ ๆ ที่รักลูกเหลือที่จะบรรยายได้ว่า รักลูกปานใด

จริงไหม ! แม่ เริ่มแต่แม่รู้สึกว่า ลูกมาปฏิสนธิในครรภ์ พร้อมกับที่ลูกแรกเข้ามาอยู่ในครรภ์ของแม่ คือนับตั้งแต่ลูกมานอนในท้อง มาเป็นเจ้าของท้อง ยึดเอาท้องแม่เป็นอู่ เป็นเรือนนอน แม่ก็เริ่มแปรสภาพเปลี่ยนกิริยาอาการจากปรกติมาเป็นหญิงมีครรภ์ ตามความรู้สึกของแม่เป็นลำดับ นับแต่เริ่มอาเจียน วิงเวียนศีรษะ ซึ่งแต่ก่อนแม่ไม่เคย มาบัดนี้สิ ตรงข้ามแม่กลายเป็นคนอาเจียนบ่อย พร้อมเวียนหัว หน้ามืดหยูกยาแม่ต้องขยันรับประทาน แม่ต้องเตรียมพร้อมเป็นนางพยาบาล บริหารตัวของแม่เอง แรกแต่แม่รู้สึกว่า แพ้ท้องลูก

สำหรับการแพ้ท้องของแม่ เมื่อเริ่มตั้งครรภ์ลูก แม่แพ้ท้องบ้างหรือเปล่า ดูเหมือนลูกไม่เคยฟังแม่พูดเลย ว่าแม่แพ้ท้อง หรือเป็นเพราะลูกไม่สนใจ บางทีแม่อาจได้เปรียบท้อง ทำให้ไม่แพ้เลยชนะท้องเรื่อยมา ถ้าเป็นอย่างว่านี้ นับเป็นโชคดีของแม่

แต่การแพ้ท้องของมารดาเด็กทั่ว ๆ ไปแล้วท่านอาจารย์กรุณาเล่าให้ฟังว่า การแพ้ท้องนี้เป็นเหตุบอกให้รู้ถึงวาสนาของเด็กในครรภ์มารดาได้ ท่านผู้รู้หรือคนที่สนใจ ตั้งข้อสังเกตได้ว่า

๑. ถ้าแพ้ท้อง อยากกินเหล้า เลือดสด ๆ เนื้อดิบ ปลาดิบ ของสด ๆ คาว ๆ อย่างนี้ เด็กเป็นคนดุร้าย

๒. ถ้าแพ้ท้อง อยากดุ อยากด่า อยากฆ่า อยากทำร้าย อย่างนี้ เด็กเป็นคนอำมหิต

๓. ถ้าแพ้ท้องอยากแต่งตัว อยากอาบน้ำใส ๆ อยากประแป้งลูบไล้ชะโลมทาของหอม อย่างนี้ เด็กเป็นคนรักสวยรักงามรักความเจริญ

๔. ถ้าแพ้ท้อง อยากกินลูกไม้ต่าง ๆ ของหวานจัด อย่างนี้ เด็กเป็นคนใจดี มีปัญญา

รวมได้ความว่า ถ้าแพ้ท้อง ไปข้างเลว เด็กก็หนักไปทางเสีย เพราะปีศาจ สัตว์นรก คนใจร้ายมาปฏิสนธิ

ถ้าแพ้ท้อง ไปข้างดี เด็กก็หนักไปฝ่ายดีเป็นส่วนมาก เพราะเทวดา หรือคนดี มาปฏิสนธิ

ถ้าแพ้ท้องเป็นปกติ เด็กก็เป็นคนธรรมดาเพราะมนุษย์ธรรมดามาปฏิสนธิ อาจเลวและดีได้ทั้งสองทาง เพราะการอบรมในภพนี้เป็นปัจจัยส่วนเดียว

ท่านอาจารย์ได้กรุณายกตัวอย่างให้ฟังว่าพระเจ้าวัฏฏคามินีอภัย ผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองอนุราธบุรีนั้นแรกที่พระองค์ปฏิสนธิ พระชนนีทรงพระครรภ์แพ้ท้องอยากเสวยโลหิตสด ๆ ในลำคอทมิฬราช สุดที่จะแก้ไขให้หายได้โดยวิธีอื่น พระชนกต้องกรีธาทัพออกทำสงครามประหารชีวิตทมิฬราช ได้โลหิตในลำคอมาให้พระนางเจ้าเสวย จึงระงับความแพ้ท้องของพระนางได้ และต่อมาไม่นานพระนางเจ้าก็อยากเสวยน้ำผึ้งรวงแต่มีบังคับว่า ต้องได้ชนิดน้ำผึ้งรังยาว ๑ เส้น พร้อมทั้งขอร้องให้ทอดพระเนตรด้วย เพราะทรงพระสุบินมาก่อน พระราชสวามีต้องมีใบบอกเป็นทางราชการไปตามหัวเมืองต่าง ๆ เวลานั้นบังเอิญพวกพรานไปพบรังผึ้งในโพรงไม้ ที่ล้มอยู่ในป่า ไม้นั้นยาวถึง ๒๐ วาเศษ ตัวผึ้งก็ทำรังยาวไปตามโพรงไม้ ที่สุดก็ได้มาสมประสงค์ ด้วยอภินิหารของพระราชกุมารในพระครรภ์ดังนั้น พระเจ้าวัฏฏคามินีอภัย จึงทรงดุร้าย ทำสงครามกับทมิฬอย่างดุเดือด จนสามารถปราบทมิฬได้เรียบร้อย จนเป็นกษัตริย์ที่มีอานุภาพเลื่องลือพระองค์หนึ่ง ทั้งทรงบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดียิ่ง ในสมัยนั้น สมกับที่โหราจารย์ได้ถวายพยากรณ์แก่พระชนกของพระองค์ เมื่อพระชนนีแพ้ท้อง

อีกเรื่องหนึ่งในสมัยพุทธกาลนางมัลลิกาภรรยาของท่านพันธุละ เสนาบดีแห่งแคว้นโกศลรัฐ แพ้ท้องใคร่จะไปอาบน้ำ ดื่มน้ำ เฉพาะในสระมงคลที่หวงห้ามของกษัตริย์ในเมืองไพศาลี ท่านพันธุละก็ต้องตามใจพานางมัลลิกาไปนครไพศาลีโดยรถม้า ล้างชีวิตคนรักษาสระที่ห้าม ให้นางมัลลิกาได้ดื่ม อาบระงับความกระหายสมประสงค์ ต่อมาก็ปรากฏผลดี บุตรของท่านทั้งหมดเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ ดำรงอยู่ในฐานันดรศักดิ์ที่สูงทุกคน

ลูกขอยุติเรื่องแพ้ท้องแต่เพียงนี้ เพราะคิดว่าแม่อาจรู้ดีกว่าลูกก็ได้ ถ้าการพูดมานั้นเป็นการสอดรู้แม่ ก็ขอประทานโทษมาด้วย ขอให้แม่ถือเพียงว่าพระลูกชายจดจำมาเล่าสู่แม่ฟังตามที่อาจารย์ท่านว่า อุปัชฌาย์ท่านบอก

ลูกขอย้อนกลับเข้าเรื่องต้น คือเรื่องของแม่และลูกต่อไป จำเดิมแต่แม่รับเป็นแม่ของลูก ลูกที่แม่ยังไม่รู้จักหน้า ว่าหน้าตาของลูกเป็นอย่างไร ? หญิงหรือชายแม่ก็ไม่รู้ รู้แต่เพียงว่าแม่มีลูก ลูกที่แม่คาดเอาว่าจะเป็นหญิง เพราะแม่ฝันไปว่ามีคน เอาเสื้อหรือผ้ามาให้บ้าง เอาสร้อยหรือแหวนมาให้บ้าง ลูกที่แม่คาดเอาว่าจะเป็นชาย เพราะแม่ฝันไปว่า มีคนเอาดาบหรือหอกมาให้บ้าง เอาหน้าไม้หรือปืนมาให้บ้าง แม่คาดเอาตามยายว่า ตามย่าบอก แล้วก็ลงเนื้อเห็นเอาแม่มีลูกหญิงลูกชาย หญิงชายในความฝันของแม่

ต่อมา แม่ก็ประคับประคองท้องของแม่ ด้วยหยูกยาต่าง ๆ ยากล่อมครรภ์ ยาครรภ์รักษา ซึ่งแต่ก่อนมาแม่ไม่เคยรู้จัก และแม่ก็ไม่สมัครจะรู้ ถึงแพทย์จะอยู่ที่ไหน ไกลเท่าใดแม่ก็ไม่ท้อ พยายามไปหาเจียดมารับประทาน บริหารท้องของแม่ เพื่อให้ลูกของแม่ปลอดภัย

เมื่อไม่มีภัยเบียดเบียน ลูกในครรภ์ของแม่ก็เจริญขึ้นเป็นลำดับ จนปรากฏชัดแก่คนทั้งหลายว่าแม่มีท้องแก่ แต่จะแก่หรืออ่อนเพียงใดนั้น รู้อยู่แก่ใจของแม่แล้ว ยิ่งแก่ขึ้น แม่ก็เพิ่มการระวังรักษามากขึ้น ของสิ่งใด แม้จะมีรสอร่อย แต่จะเป็นอันตรายแก่ลูกแล้วถึงแม่จะอยากแม่ยอมอด อดเพื่อความสุขแก่ลูกของแม่ แม้ความรื่นเริงใด อันจะเป็นภัยแก่ลูกแล้วแม่ก็พยายามงดงดเพื่อความสวัสดีแก่ลูก ดังนั้น จึงเป็นเหมือนลูกมาแกล้งแม่ มาทำทุกข์ให้แม่ มาตัดสุขทำให้แม่กลายเป็นหญิงเคราะห์ร้าย เพราะจะผลัดเปลี่ยนอิริยาบถใด ๆ แม่จะต้องระวัง มิให้รุนแรง โดยไม่จำเป็น ไม่เกรงว่า หากพลาดพลั้งลงแล้ว มิใช่เพียงแม่เจ็บ ความเกรงของแม่ไปสำคัญอยู่ที่ลูกแม่เกรงว่า ลูกในครรภ์ของแม่จะเป็นอันตราย ฉนั้นเพื่อความสวัสดีแก่ลูก แม่ต้องเลิกล้มความรื่นเริงหลายอย่าง ที่เห็นจะเป็นภัยแก่ลูก แม่ต้องคอยกันความกระทบกระเทือน ให้ลูกในครรภ์ของแม่อยู่ด้วยความผาสุก แม่รักษาครรภ์เหมือนคนรักษาผีที่ท้อง ไม่ป่วยก็เหมือนป่วย น่าสงสาร

ตลอดเวลา ๑๐ เดือน ที่ลูกมานอนอยู่ในท้องของแม่นั้น ความจริง ไม่เพียงแต่จะทำให้แม่ลดความงาม งดความรื่นเริงเท่านั้น ภาระสำคัญที่แม่ต้องอุ้มท้อง ซึ่งมิใช่ของเบา ด้วยความระแวดระวังเป็นอย่างดีตลอดเวลานานเท่านี้ นี่สิที่โลกรับรองต้องกันว่า เป็นภาระหนักเกินค่าแห่งภาระใด ๆ เพราะเป็นภาระที่ใคร ๆ ไม่สามารถจะช่วยผลัดเปลี่ยน ไม่สามารถจะช่วยแบ่งเบาได้แม้แต่น้อย ลูกดำรงอยู่ด้วยน้ำพักน้ำแรงของแม่คนเดียว อันเป็นน้ำพักน้ำแรงที่ใคร ๆ ไม่อาจตีราคาค่าให้คู่ควรได้ แม้หากลูกจะพอใจ สละน้ำพักน้ำแรงทดแทนให้เท่าถึง

๑๐ เดือนเชียวนะแม่ ที่แม่อุ้มท้องป้องกันเลี้ยงดูแลรักษา ไม่ใช่เป็นเวลานิดหน่อย แม่ไม่ได้วาง แม่ไม่ได้ฝากกะใครเลย นับเป็นเวลา ๑๐ เดือนเต็ม ๆ เพราะเต็มวันเต็มคืน จึงเป็นภาระไม่เบาหนักจริง ๆ นะแม่ หากแม่จะฝากกะใครไว้ได้บ้าง คิดว่าเพียงชั่วโมงเดียวผู้รับฝากคงจะบ่นร้องขอคืนแม่ไม่หยุดเป็นแน่ เพราะเท่าที่ลูกอุ้มบาตร ออกเดินรับบิณฑบาตรเช้า ๆ เพียงชั่วโมงเศษเท่านั้น ก็ยังรู้สึกว่าไม่เบานี่แม่ ถ้าวันไหนเต็มบาตร ก็ต้องเพิ่มกำลังอุ้ม เพราะทวีความหนักตามน้ำหนักของอาหารในบาตรที่ได้รับเพิ่มขึ้น ซ้ำบาตรเป็นเหล็ก รูปกลม ขัดเรียบ ก็ต้องเพิ่มแรงประคอง ด้วยเกรงจะลื่นพลัดตกทำให้ของเสียหาย ซ้ำขายหน้าอีก

เรื่องอุ้มบาตร นี้ ท่านอาจารย์ก็ได้เตือนกำชับอีกว่า **"ให้ระวัง"** หน่อยไปทำบาตรพลัดตกลงหน้าบ้านใครเขา หากเขาถือดังแต่ก่อน ว่าเป็นเสนียดจัญไร เขาอาจปรับให้ยืนสวดมหาสมัยสูตรเพื่อล้างเสนียดจัญไรให้เขา จะเดือดร้อน ทำให้เพิ่มความระวังขึ้นอีก ตลอดเวลารับ จนกว่าจะวางบาตรลงบนเชิง

เพียงเท่านี้ ลูกยังรู้สึกว่า เป็นภาระไม่เบาแล้ว ซึ่งถ้าเอาไปเทียบกับการอุ้มท้องของแม่แล้ว ผิดกันไกลทีเดียว ดังนั้นแล้ว จะยังมีมนุษย์คนใดที่ใจดำทำไม่เห็นคุณของแม่ในข้อนี้อีก ประทานโทษเถอะ แม่ ! ปีศาจแท้ ๆ ลูกเกลียดมันนัก ดูช่างเป็นเคราะห์ร้ายจริง ๆ สำหรับมารดาของมนุษย์อุบาทว์ตนนั้น แต่คิดไปแล้วก็เป็นกรรมของแกเอง บางทีกนอย่างแกเลี้ยงแมวก็คงไม่เชื่องถ้าพบเข้าน่าจะลองถามดู

ลูกขอจบจดหมายฉบับนี้ลงเพียงนี้ ที่จริงก็รู้สึกว่าลงไม่น่าดูเหมือนกัน แต่เห็นว่าสมควรจะลงแล้ว ก็ลงอย่างนั้นแหละ เพื่อให้ขึ้นใหม่ได้ง่าย ๆ หน่อย จึงลงเสียง่าย ๆ ต่อไปลูกจะเขียนจดหมายลักษณะนี้ ส่งมาให้อีก จนกว่าแม่จะส่งจดหมายเบื่ออ่าน บอกไป

ขอแม่จงมีส่วนกุศลของลูก ที่ลูกได้ปฏิบัติศาสนกิจทุกวัน ๆ ด้วย

ขอความสุขกายสุขใจจงมีแก่แม่

วรัญญู

พระลูกชายของแม่

(สำเนาจดหมายฉบับที่ ๒)

วัดมหาธาตุ พระนคร

๓๐ กรกฎาคม ๒๔๘๒

โยมแม่

หลังจากส่งจดหมายถึงแม่แล้ว รุ่งขึ้นลงทำวัตรเช้าในพระอุโบสถ เสร็จทำวัตรแล้ว สมเด็จพระอุปัชฌายะได้ให้โอวาทประจำวัน วันนี้สอนวินัย เรื่องผ้าจีวร เรื่องได้ขยายตัวออกไปถึงอัจเจกจีวร ว่าจีวรนี้เป็นจีวร ที่มีพระพุทธานุญาตไว้ให้ถวายได้เฉพาะกาลเป็นพิเศษ เรียกผ้ารีบด่วน คือจะถวายได้ก่อนจีวรกาล อีก ๑๐ วัน จะถึงวันปวารณา ได้แก่วันขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ เมื่อมีผู้ประสงค์จะถวายก็อนุญาตให้พระรับได้ ไม่ต้องรออยู่จนถึงจีวรกาล คือเวลาพระแสวงหาผ้าจีวร ซึ่งกำหนดไว้ตั้งแต่ออกพรรษาไป จนถึงเพ็ญเดือน ๑๒

มูลเหตุที่ถวายผ้าอัจเจกจีวร ท่านกรุณาเล่าว่าเกิดแต่ทายก ผู้มีศรัทธาจะต้องออกไปราชการสงครามด้วยจำกัดเวลา ไม่แน่ว่าจะได้คืนชีวิตกลับมาถวายผ้าบ้าง ไม่แน่ว่าจะกลับมาทันจีวรกาลบ้าง จึงขอโอกาสถวายเสียก่อน และทายิกา อุบาสิกา ผู้มีศรัทธาบางคนมีครรภ์แก่ ใกล้จะคลอดในเวลาไม่ทันออกพรรษาเกรงว่าอาจคลอดบุตรตายเสียก่อน ด้วยการคลอดบุตรเป็นการล่อแหลมต่ออันตรายแห่งชีวิต เท่ากับการสงคราม ฉวยพลาดพลั้งตายลง ก็จะไม่ได้ถวายจีวรดังที่ตั้งใจไว้ รีบถือโอกาสนี้ถวายอัจเจกจีวรเสียให้ทันตาเห็น จึงเรียกผ้าชนิดนี้ว่า **อัจเจกจีวร** แปลว่า **ผ้ารีบด่วน** ครั้นต่อมาก็นิยมถวายทั่ว ๆ ไป ไม่จำกัดผู้ถวาย จำกัดแต่เวลา

เมื่อได้ทราบมูลเหตุของเรื่องนี้ ทำให้คิดถึงแม่เพราะแม่เคยผ่านสงครามแห่งการคลอดบุตรมาแล้ว คิดว่าในเวลานั้นแม่คงจะเป็นทุกข์ใจ หวาดหวั่นต่อภัยที่กำลังคุกคาม เหมือนมารดาของบุตรทั้งหลายเป็นแน่ แต่ก็เป็นบุญของแม่ รักษาแม่ ให้แม่คลอดได้โดยสวัสดี ให้แม่เห็นลูกจนโต ตราบเท่าได้บวชเป็นพระสมใจของแม่ ความจริง ก็เป็นบุญของลูกไม่น้อยด้วยที่ลูกไม่ต้องอนาถา ลูกมีแม่อุ้ม ลูกมีแม่กล่อม มีแม่กก มีแม่กอด ลูกมีแม่เป็นครูเป็นอาจารย์ พร่ำสอนตั้งแต่อ้อนแต่ออก ตั้งแต่เล็กแต่น้อย ก่อนครูก่อนอาจารย์ใด ๆ ทั้งสิ้น ลูกมีแม่เป็นเทวดารักษา

ลูก คุ้มครองลูก แต่เล็กจนใหญ่ คิด ๆ ไปแล้ว ดูลูกจะมีบุญกว่าแม่ แม้จะเป็นปลายบุญ ก็ค่อนข้างจะมาก ดังคำกล่าวว่า **ต้นวาย ปลายดก** ถ้าไม่ใช่แม่คงจะถูกอิจฉา และทอดทิ้งให้น่าเวทนาเป็นแน่ดังนั้น ลูกจึงขอพูดกะแม่อีก พูดตามความรู้สึกในคุณของแม่ต่อไป

เมื่อแม่ยังไม่มีลูก แม่ไม่เคยนอนผวา ไม่เคยตกใจ แม่นอนได้สบาย นอนได้เป็นสุขเต็มตาเต็มตื่นครั้นลูกได้มาปรากฏร่าง แอบข้างแอบอกของแม่แล้วต่อนั้นแม่ก็หมดสุขในการนอนเช่นนั้น ด้วยแม่จะต้องให้ลูกหลับก่อน ลูกยังไม่หลับตราบใด แม่ก็ยังหลับลงไม่ได้ตราบนั้น บางครั้งหลับยังไม่ทันอิ่มตาลูกตื่นขึ้นร้องเพราะกระหายนม โถ ! แม่ก็ต้องตกใจผวาตื่น ประคองลูกให้ดื่มนม แม้จะง่วงแสนง่วง แม่ก็ต้องอดทน ทนเพื่อลูก ให้ลูกของแม่เป็นสุขก็แล้วกัน แม่ยอมสละความสุขทุกอย่าง ที่แม่สละได้ ให้แก่ลูก จนกว่าลูกจะรอดตายเติบโตขึ้นมาไม่ใช่เป็นเวลาเล็กน้อยเลยนะแม่คุณของลูก

ก่อนแต่แม่ยังไม่มีลูก แม่รังเกียจอาเจียน อาจมยิ่งเป็นเวลารับประทานอาหารแล้ว เห็นอาเจียนหรืออาจมไม่ได้ ต้องเบือนหน้าหนี หรือลุกไปเสียให้พ้นเพราะสะอิดสะเอียน เกลียด ทนอยู่ไม่ไหว แต่ครั้นแม่ได้ลูกแล้ว กลับตรงกันข้าม ไม่ใช่เพราะแม่กลายเป็นคนสกปรกเลย แต่เพราะแม่รักและสงสารลูก เห็นลูกอาเจียนลด แทนที่แม่จะเบือนหน้าหรือลุกหนี กลับต้องเฝ้ามองดูด้วยความสงสาร ค่อย ๆ โอบอุ้ม ประคับประคองเช็ดล้างให้ลูก ด้วยมือของแม่เอง

แม่ยอมทอดร่างกายของแม่ ที่แม่รัก แม่บำรุงมิให้ใครล่วงเกินเป็นเวลาช้านาน ลงเป็นกระโถนให้ลูกอาเจียนใส่ เป็นส้วมให้ลูกถ่ายอาจมรดได้ ในขณะนั้น แม่เปลื้องความรังเกียจ ทิ้งความสะอิดสะเอียนได้อย่างน่าประหลาด ซึ่งไม่น่าแม่จะทำได้เลย นั่น ! มิใช่เพราะรักและสงสารลูกดอกหรือ โอ ! จะมีใครที่ไหนบ้างนะแม่ ซึ่งเขาจะรักและสงสารลูก เหมือนกับแม่ แม่ของลูก

ความจริง แม่เป็นหญิง ย่อมมากด้วยความละอาย ทั้งมีลู่ทางที่คนจะขอดค่อนได้รอบด้าน ต้องเจียมเนื้อเจียมตัว นี้เป็นคุณสมบัติของแม่ เป็นเกียรติที่แม่รักเสมอด้วยชีวิต เพราะทั่ว ๆ ไป ค่าของหญิงจะสูงหรือต่ำก็อยู่ตรงนี้ เพราะฉะนั้นตามปกติ แม่จะไม่ยอมให้ใครจับมือถือแขนกอดรัดสัมผัสเลย สำหรับลูกแล้ว แม่ให้โอกาสทุกคราว ทุกคราวที่ลูกจะจับต้อง ทุกครั้งที่ลูกล่วงเกินโดยไม่ประสา

ดูซิแม่ ! แม้ในชุมนุมชน แม่ไม่เคยเลิกเสื้อเปิดนม แม่อาย แต่เมื่อลูกต้องการดื่มนมจริง ๆ แม่ก็ยอมเปิดนม เปิดให้ลูกดื่มได้ ดื่มจนอิ่ม เลือดในอกของแม่แท้ ๆ แม่ก็ยินดีหลั่งให้ลูกดื่ม ดื่มจนอกแม่แห้ง แม้แม่จะรู้สึกหิวโหยโรยแรง แม่ก็ยังการุญลูกเสมอ ! เมื่อเป็นเช่นนี้ ลูกจะไปยืนยันใครว่า เขาเอ็นดูลูกเหมือนแม่ นอกจากทูนหัวของลูกคนเดียว

บรรดาสัตว์ตัวเล็กตัวน้อย เช่น มด เลือด ยุง ที่สุดแม้ไร เหล่านี้ แต่ก่อนดูแม่ไม่สู้จะเกลียดชังมันนัก คือไม่ใจดำอำมหิต ทำตัวเป็นศัตรูต่อมันเลย ครั้นเมื่อแม่ได้ลูกแล้วสิ ดูช่างจงเกลียดจงชังมันเสียจริง ๆ พอเหลือบเห็นสัตว์พรรณนี้ผ่านมาใกล้ลูก หัวใจของแม่หวาดเสียว สะดุ้งทันที เกรงไปว่ามันจะมาราวีลูกของแม่ บางครั้งระงับใจไม่อยู่ แม่ก็ยอมเสียศีลข้อ ๑ เพราะลูกแท้ ๆ

แม้แม่จะได้กางมุ้งแล้ว ก็ยังไม่วางใจ ดึกดื่นสู้ตากตาจุดเทียนส่องไล่สัตว์เหล่านี้ให้ลูก หากมีตุ่มยุงกัด หรือตุ่มเลือดกัด แม่โกรธตุปัดตุป่อง บ่นว่าดูซิ ดูมัน ! อ้ายสัตว์วายร้าย ดูรึ ! กัดลูกของแม่จนเป็นผื่น เอื้อมมือลูบคลำด้วยความเอ็นดู หาหยูกยาทาที่ผื่นให้ลูก เที่ยวส่องไฟติดตามจับเลือด ยุง มาลงโทษให้สมกับที่ใจร้าย ลอบกัดลูกของแม่ ต่อเมื่อไล่เลือด ยุง หมด จนวางใจได้แล้ว แม่จึงจะหลับตาลงนอนได้

บางครั้งลูกสะดุ้ง ตกใจ ร้องไห้ เสียงร้องของลูกจะบีบใจของแม่ให้ปวดร้าว ประหนึ่งเสียงแส้ที่ฟาดลงบนหลัง แม่จะทนเฉยอยู่ไม่ได้ ต้องผลุดลุกเข้ารับขวัญลูกทันที โดยแนบลูกเข้ากับทรวงอก ปากแม่จะพรอดพร่ำ เรียกขวัญของลูก มือแม่จะลูบหลังเล้าโลม จนลูกของแม่สงบเสียงสะอื้นไห้ หัวใจของแม่จึงจะเป็นปกติ

บางครั้งลูกของแม่ป่วย แม่ก็ต้องป่วยด้วยลูก แม่มองดูลูกซึ่งป่วยหนักด้วยนัยตาที่อาบด้วยน้ำตา บางครั้งกลั้นไว้ไม่อยู่ แม่ก็ร้องไห้ แม่จะเที่ยวกราบ แม่จะเที่ยวไหว้บนบาน ขอให้ลูกหายวันหายคืน ลูกยังไม่หายป่วยเมื่อใด แม่ก็ยังหายใจไม่คล่องเมื่อนั้น

เมื่อลูกกินไม่ได้ แม่ก็กินไม่ได้ ลูกนอนไม่ได้แม่ก็นอนไม่ได้ด้วย เมื่ออาการลูกทุรนทุราย แม่ก็มีกิริยาทุรนทุรายไปตาม แม่วางใจเป็นสุขไม่ได้เลยหากเปลี่ยนกันป่วยเปลี่ยนกันไข้ได้ แม่เต็มใจจะรับป่วยรับไข้แทนได้ ขอให้ลูกของแม่หายป่วยหายไข้เถิด แม่ยินดี อา ! แน่แล้ว **ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐของแม่** อนิจจา ! ลาภของแม่ แท้จริงก็คือลาภของลูกนั่นเอง

เดิมแม่คิดว่า **แม่เกิดมาเพื่อพ่อ** ครั้นแม่มีลูกแม่ก็กลับคิดใหม่ว่า **แม่เกิดมาเพื่อลูก** เพื่อลูกของแม่เสมอ ทุกยาม ตามปรกติ ยามกิน แม่ก็พยายามป้อน ยามนอน แม่ก็พยายามกกหากลูกอ้อน นอนไม่หลับแม่ก็อุ้มลงเปล พยายาม เห่ ขับ กล่อม ด้วยน้ำเสียงนุ่มนวล พอชวนให้ลูกหลับได้

ทุก ๆ บทกล่อม ที่แม่ขับกล่อมลูก ลูกขึ้นใจพอใจอยู่บทหนึ่ง ที่ลูกได้ฟังแม่ขับกล่อมน้องเล็ก ๆ ต่อมาคือบทกล่อม **คล้องช้าง** เมื่อพูดอย่างนี้ แม่คงจะนึกได้ว่า แม่เคยขับ กล่อมบทนี้ว่า

วันเอ๋ย วันนี้	**ตัวพี่จะไปคล้องช้าง**
ข้ามห้วยบึงบาง	**ข้ามเขาพนมทอง**
คล้องเจ้ามาได้	**ใส่ไว้ในจำลอง**
เกี่ยวหญ้ามากอง	**ช้างน้อยก็ไม่กิน**
ยกงวงขึ้นพาดงา	**น้ำตาก็ไหลอยู่ริน ๆ**
ช้างน้อยเจ้าไม่กิน	**คิดถึงถิ่นมารดา**
บ้านจะนี้แม่จะคอย	**ใจละห้อยถึงลูกยา**
ปล่อยลูกให้ลีลา	**ไปเลี้ยงมารดาเถิดเอย ฯ**

บทกล่อมบทนี้ ลูกคิดว่าไม่แต่เพียงเพราะความจริงยังแฝงคติธรรมไว้ให้น่าฟังน่าคิดอีกด้วยเข้าหลักว่าเด็กฟังได้ ผู้ใหญ่ฟังดี ได้ยินกล่อมกันทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะโยมยาย ลูกจำได้ว่าเคยกล่อมหลายครั้ง ดูเหมือนแม่ไม่เคยบอกว่า คัดมาจากหนังสืออะไร มีเรื่องราวพิสดารอย่างไร คิดจะถามเวลานี้ แม่ก็อยู่ไกล และคิดว่า หากถามไปถ้าแม่จำมาจากยาย แม่อาจตอบไม่ได้ แม่อาจไปถามยายต่ออีก และก็ไม่แน่ว่ายายจะตอบให้แม่พอใจ จึงระงับความคิดนั้นเสีย แต่ก็ไม่เลิกทีเดียว ลูกกลับคิดใหม่ว่าไหน ๆ แม่ก็ฝากให้ลูกอยู่ในสำนักเรียนใหญ่ อันเป็นแหล่งของนักปราชญ์แล้ว ชอบที่จะค้นคว้าหาความรู้เรื่องนี้จากท่านผู้ใหญ่ดู วันหนึ่งได้โอกาสลูกได้เรียนถามเจ้าคุณอาจารย์ ความจริงลูกเกรงใจท่านอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน หน่อยท่านจะว่าลูกจู้จี้ช่างสรรเอาอะไรมาถามก็ไม่รู้ แต่ก็เป็นโชคดีของลูก ไม่ถูกว่าอะไร ท่านกลับยิ้มแย้มแจ่มใสว่าลูกช่างคิดแล้วกรุณาเล่าให้ลูกฟังว่า

บทกล่อมนี้ เดิมเป็นของเจ้านาย ใช้ขับกล่อมกันในวัง ใครเป็นคนแต่งก็ไม่ทราบ

มีคติธรรมสอนเด็กอยู่ด้วย ข้อความไพเราะ น่าฟัง เห็นจะขาดตกบกพร่องไปบ้างแล้ว เดิมเข้าใจว่าคงมากกว่านี้ เนื้อความบทกล่อมนี้ ถอดมาจากเรื่องมาตุโปสกนาค ในเอกาทสนิบาตชาดก

เมื่อลูกได้ฟังท่านเจ้าคุณอาจารย์เอ่ยชื่อชาดกทำให้ลูกกระหาย ได้ขอให้ท่านกรุณาเล่าให้ฟัง ท่านก็กรุณาแก่ลูก และเพื่อให้กรุณาเลยมาถึงแม่ ลูกจึงเล่ามาด้วย

เรื่องช้างธนปาลกะ

ในป่านาควัน แห่งหิมวันตะประเทศ เป็นแหล่งที่อยู่แห่งโขลงช้างพลายเหล่าหลายพรรณ สมัยนั้นพระโพธิสัตว์ถือกำเนิดเป็นช้างเผือก ผิวพรรณผุดผ่อง ทรวดทรงงดงาม กอปรด้วยกำลังวังชาสมบูรณ์ทุกประการ มีนามว่า **ธนปาลกะ** เนื่องมาแต่พญาช้างนี้ตั้งอยู่ในมาตาปิตุปัฏฐานธรรม ดังนั้น เมื่อหาบิดาไม่แล้วก็ได้รับยกขึ้นเป็นจ่าโขลง เรียกว่า **พญาธนปาลกะ**

ต่อมานางช้างมารดาของพญาธนปาลกะ จักษุพิการเสียทั้งสองข้าง ตกเป็นภาระของพญาธนปาลกะบำรุงเลี้ยงทุกประการ ในส่วนอาหารไม่ว่าจะเป็นใบ ผล ดอก หรือรากไม้อันใด ถ้ามีรสอันเอมโอชแล้ว พญาธนปาลกะจะต้องจัดมอบให้ช้างบริวารนำไปสนองพระคุณมารดาของตนก่อนเสมอ ถือเป็นกิจวัตรอันตนจะพึงปฏิบัติเป็นประจำ

เคราะห์ของนางช้างยังไม่สิ้น ดังนั้น นางช้างก็ถูกช้างบริวารของพญาธนปาลกะตัดตอนยักยอกอาหารซึ่งตนรับเอามากินเสียตามสบาย นางช้างต้องอดบ้างอิ่มบ้าง ไม่ปกติ

แม่ อย่างนี้ผู้รู้ว่า **กรรม เศษบาป** ดังนั้น **บาป** ทุกคนจึงไม่ควรทำ แต่สังสารวัฏฏ์เป็นวงเวียนใหญ่ของบาป จึงยากที่จะเลี่ยงให้พ้น เพราะฉะนั้น **สัตว์หน้าขน คนหน้าเนื้อ ใจเป็นเสือ** จึงซอกแซกอยู่ทุกแง่มุมแห่งสังสารวัฏฏ์ ผู้เข้าวงเวียนนี้ ต้องเสี่ยงบุญเสี่ยงกรรมดำเนิน น่าเบื่อนะแม่

ต่อมาพญาธนปาลกะทราบเรื่องเข้า ก็น้อยใจชวนให้คิดว่า **การเป็นเจ้าเขา** ไม่เห็นจะได้ประโยชน์อันใด ต้องยุ่งแก่การบริหารโขลง จะเป็นเจ้าหรือบริวารก็เสมอกันด้วยการหาอาหารใส่ปาก เมื่อร่างใหญ่สูงเหนือเขา คราวเหนี่ยวกิ่งไม้อันสะพรั่งด้วยใบ ดอก และผลลงมา ช้างพลายช้างพังที่เป็นบริวาร พากันเบียดเสียดแย่งกันหมด คราวลงน้ำในบึงหรือหนองเหล่าบริวารก็

พลอยลงเล่นขุ่นหมด ต้องดื่มน้ำขุ่น อาบน้ำขุ่น แม้จะบำรุงมารดาก็ไม่สะดวก ดังนั้นเราจะละทิ้งบริวารเสีย อยู่ตามลำพังผู้เดียวเป็นสุขกว่า

ครั้นดำริแล้ว ต่อมาได้โอกาส เพลาราตรี พญาธนปาลกะ จึงพามารดาของตนหลบไปอยู่เสียที่เชิงภูเขาชื่อว่า **จัณโฑรณะ** ซึ่งไกลจากป่านาควันนั้นมากจัดให้มารดาอยู่ในถ้ำเชิงภูเขานั้น ตนเองรับเป็นภาระจัดอาหารอันประณีตที่ควรจะหาได้ในป่านั้น มาบำรุงมารดาของตนเป็นนิตย์ พญาธนปาลกะมีความผาสุกตามวิสัยสัตว์ทุกประการ

จำเนียรกาลมาวันหนึ่ง พรานป่าชาวเมืองพาราณสีเดินทางเข้าในป่าลึก บังเอิญหลงทางไม่สามารถจะกลับได้ ยิ่งเดินไปก็เข้าป่าใหญ่เป็นลำดับตลอด ๗ วันต้องอดอยากใกล้ต่อชีวิต ที่สุดก็ร้องไห้คร่ำครวญน่าเวทนา เดินร่ำไร่รำพันมาใกล้ถึงภูเขาจัณโฑรณะพญาธนปาลกะพระโพธิสัตว์เห็นเข้ามีความสงสารจึงปลอบโยนให้พรานนั้นหายเศร้าโศก แล้วให้พรานขึ้นหลังของตน พาลัดป่าออกมาส่ง วางลงยังทางที่จะไปยังเมืองพาราณสีได้

ขณะที่พญาธนปาลกะนำพรานลัดไพรมานั้นพรานป่าใจอาธรรม์คิดว่าช้างเผือกเชือกนี้งามนัก ทั้งทรวดทรงก็ใหญ่สมส่วน เรายังไม่เคยเห็นพญาช้างที่ใหญ่และงามเห็นปานนี้ ถ้าได้โอกาสเราจะกราบทูลให้พระมหากษัตริย์ส่งนายหัตถาจารย์ผู้สามารถคล้องไปไว้ในพระราชวัง เมื่อมันคิดเนรคุณดังนั้นแล้วก็กำหนดหนทาง นัยน์ตาหมายทิวไม้และภูเขาตามทางที่พญาช้างพามาไว้ทุกประการ

ประจวบเวลานั้น พญาช้างมงคลหัตถี ของพระเจ้าพรหมทัต แห่งพระนครพาราณสีล้มลง พระเจ้าพาราณสีทรงเสียพระทัย รับสั่งประกาศให้ค้นคว้าหาช้างเผือก ที่คู่ควรจะเป็นราชพาหนะสมเกียรติ และทรงตั้งเงินทองสิ่งของไว้เป็นอันมาก สำหรับพระราชทานเป็นรางวัล แก่ผู้ที่นำคล้องช้างเผือกที่งามสมพระราชประสงค์

ตามประกาศของพระเจ้าพรหมทัต เป็นการอำนวยโชคดีแก่พรานใจบาปนั้น แต่เป็นทางทำความเดือดร้อนไปสู่พญาธนปาลกะ เพราะเมื่อพรานหลงทางรู้เข้าก็ตาโตตะลึงอยู่ในลาภเฉพาะหน้า ลืมคุณของพญาช้างที่ให้นั่งบนหลังนำมาส่ง จึงรีบเข้าเฝ้ากราบทูลถึงคุณลักษณะอันดีเลิศของพญาธนปาลกะ ทั้งรับอาสาจะนำนายหัตถาจารย์ไปคล้องให้สมพระมโนรถด้วย

พระเจ้าพาราณสีก็ทรงโสมนัส พระราชทานรางวัลแก่นายพรานนั้น แล้วทรงมอบภาระให้นายหัตถาจารย์ผู้สามารถพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก เพื่อให้ออกไปคล้องพญาช้างตัวประเสริฐ

ที่ภูเขาจัณโฑรณะตามคำพรานบอก นายหัตถาจารย์รับพระราชโองการแล้ว ก็ให้พรานนั้นนำทางไปในป่า รอนแรมไปหลายราตรี จึงถึงจัณโฑรณะบรรพต และก็ได้พบพญาช้างธนปาลกะสมดังปรารถนา

พญาช้างโพธิสัตว์ เห็นนายหัตถาจารย์แล้ว ก็แน่แก่ใจว่า ภัยอันนี้มิได้เกิดจากใครอื่นเลย แท้จริงเกิดจากพรานหลงทางที่เรานำไปส่งนั่นเอง พญาช้างรำพึงต่อไปว่า **"โอ ! ดีนักก็มีภัย ร้ายนัก ก็มีกรรมดูเถอะ ! แม้แต่บรรไดย่างขึ้นสวรรค์ ก็ยังมีผู้ร้ายตามเบียดเบียดอีก โอ้ ! พระธรณี ผู้ได้รับยกย่องว่า พสุธา แปลว่า ทรงไว้ซึ่งแก้วมีค่าอันประเสริฐไฉน ? พระแม่เจ้ายังยอมให้มนุษย์เนรคุณป่านนี้ย่างเหยียบไปมาอีกหนอ"** แต่แล้วพญาช้างก็ฉุกคิดอธิษฐานจิตว่า **"เราจักไม่โกรธ ใครทำใครได้ ทุกคนย่อมเป็นไปตามกรรม"** แล้วก็ยืนสำรวมจิตนิ่งอยู่

ขณะนั้น นายหัตถาจารย์ลงไปอยู่ในสระปทุมพิจารณาเห็นลักษณะสมบัติของพระโพธิสัตว์ สมบูรณ์ทุกประการ ก็ดีใจ จึงกล่าวว่า "ดูก่อน พ่อธนปาลกะ พ่อจะมาใยดีในราวไพรเพื่ออันใด มาไปอยู่ในพระนครด้วยข้าพเจ้าเถิด" ว่าแล้วตรงเข้าจับงวงพญาธนปาลกะลูบคลำด้วยความรัก พาไปสู่พระนครพาราณสี

ฝ่ายมารดาของพระโพธิสัตว์นั้น ครั้นพญาธนปาลกะผู้เป็นบุตรหายไปก็สำคัญว่า บุตรของตนถูกพระมหากษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง นำไปเสียแล้ว นางช้างก็ได้แต่โศกเศร้ารำพันว่า

"พ่อธนปาลกะ เมื่อสิ้นพ่อแล้ว ก็ชื่อว่าสิ้นแม่ด้วย เพราะชีวิตของแม่อยู่กะเจ้า แต่นี้ไป ไม้อ้อ ไม้มูกมัน ไม้ช้างน้าว ตลอดหญ้างวงช้าง ข้าวฟ่าง ลูกเดือย ก็จะงอกงาม ขึ้นอยู่สล้าง ต้นกรรณิการ์ที่เชิงเขา ก็จะผลิดอกออกช่อ เพราะไม่มีใครระรานไม่เหมือนพ่ออยู่ เมื่อพ่ออยู่ พ่อหมั่นหักรานลงมาให้เป็นอาหารของแม่ไม่ขาด แม้ที่สุดดอกอุบล เง่าบัว แม่ก็พลอยได้ลิ้มรส เพราะกำลังของลูก ต่อนี้ พ่อก็จะเป็นพระที่นั่งทรงของพระมหากษัตริย์ เที่ยวไปกำจัดปัจจามิตร พ่อธนปาลกะ ขอให้ลูกของแม่จงเจริญเถิด"

ฝ่ายนายหัตถาจารย์ เมื่อนำพญาช้างมาถึงกลางทางก็รีบส่งข่าวสาส์นไปกราบทูลให้พระเจ้าพรหมทัตทรงทราบล่วงหน้า

ครั้นพระเจ้าพาราณสีได้ทรงสดับ ก็ทรงโสมนัส รับสั่งให้จัดงานต้อนรับพญาช้างเป็นมโหฬาร ทั้งโปรดให้สร้างโรงพญาคชสารให้งดงามควรแก่พระราชพาหนะของพระมหากษัตริย์และเสด็จออกต้อนรับพญาธนปาลกะ พร้อมเสนามาตย์ราชบริพาร เพื่อนำพญาคชสารขึ้นจำลองแล้วก็โปรดให้มีงานสมโภช

แต่จะด้วยวิธีการใด ๆ ก็ตาม พญาธนปาลกะก็ไม่บริโภคอาหาร แม้ควาญช้างจะเคี่ยวเข็ญ เล้าโลมจัดหญ้าอ่อนมาวางให้ จัดผลไม้นานาชนิดมาตั้งไว้ พญาช้างก็ไม่ใส่ใจจะบริโภค ด้วยคิดว่า เราพลัดพรากมารดามา ตราบใดที่เราไม่เห็นมารดาแล้ว เราจักไม่บริโภค

พระเจ้าพาราณสีทรงทราบก็เสด็จมาวิงวอนว่า "ดูก่อน พญาธนปาลกะ ท่านจงบริโภคอาหารเสียเถิด อย่าปล่อยให้ร่างกายซูบผอม อย่าเศร้านักเลย ราชกิจมีมาก ขอท่านจงอยู่ช่วยทำราชกิจด้วยกันเถิด"

พญาช้างโพธิสัตว์ จึงได้ทูลพระเจ้าพาราณสีว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงคุณอันใหญ่ นางช้างกำพร้าลูกจักษุมืดทั้งสองข้าง ขาดผู้นำทาง เมื่อเดินหากไปสะดุดตอไม้เข้าก็จะล้มลง ตกภูเขาจัณโฑรณะตาย"

พระเจ้าพรหมทัตจึงตรัสถามว่า "ดูก่อน พญาธนปาลกะ นางช้างที่ท่านว่านั้น คือใครที่ไหนกัน ?"

พญาช้างจึงกราบทูลว่า ข้าแต่มหาราช นางช้างผู้น่าสงสารนั้น คือมารดาของข้าพระองค์ท่านพิการจักษุ ข้าพระองค์ต้องเลี้ยงดู บำรุงท่าน ให้ท่านอยู่ในถ้ำจัณโฑรณะ ๗ วันแล้ว พระเจ้าข้า ที่ข้าพระองค์จากท่านมา เมื่อข้าพเจ้ามาแล้ว ใครจะเลี้ยงดูท่าน ท่านจะต้องอดอาหารอดมา ๗ วันแล้ว คิดว่า ท่านก็คงใกล้ตาย เพราะความหิว และจะร่ำไรร้องหาข้าพระองค์ไม่ขาดเสียง ข้าพระองค์ขอความกรุณาฝ่าพระบาท ถ้าจะทรงพระมหากรุณา ประทานชีวิตแก่มารดาของข้าพระองค์ ผู้น่าสงสารเห็นปานฉะนี้แล้ว ขอได้โปรดปล่อยให้ข้าพระองค์ไปพบมารดาเถิด พระมหากรุณาคุณของฝ่าพระบาทนั้น แท้จริงก็คือการประทานชีวิตแก่นางช้างและข้าพระองค์โดยแท้"

พระเจ้าพาราณสีทรงเลื่อมใส ในคุณของพระโพธิสัตว์เมื่อจะทรงปล่อยพญาธนปาลกะจึงรับสั่งว่า พญาช้างนี้เลี้ยงมารดา เพื่อความสวัสดีแก่พญาช้างและนางช้างผู้เป็นมารดา ขอให้พญาช้างได้ไปอยู่ร่วมมารดาและมวลญาติทั้งหลายเถิด แล้วโปรดให้เปลื้องปลดพญาธนปาลกะจากจำลองตลอดเครื่องผูกทั้งมวล

เมื่อพญาธนปาลกะพ้นจากเครื่องผูก เป็นอิสระโดยธรรมแล้ว จึงได้ประกาศคุณของมารดาให้ปรากฏว่า **ขึ้นชื่อว่ามารดาบิดาแล้ว อันบุตรทุกคนจะพึงเคารพยำเกรง เลี้ยงดู สนองพระคุณตลอดชีวิต ใคร ๆไม่ควรประมาท** แล้วถวายบังคมลาพระเจ้าพาราณสีรีบกลับไปสระปทุมที่เชิงเขาจัณโฑรณะในวันนั้น

แม้พญาธนปาลกะจะหิวอาหาร ก็มิได้บริโภคคิดว่าจะบริโภคต่อเมื่อเห็นมารดาได้บริโภคแล้ว ดังนั้นจึงพยายามเก็บรากบัวและเง่าบัว แล้วดูดน้ำที่สะอาดให้เต็มงวง ไปสู่สำนักมารดา

ขณะนั้นมารดาของพระโพธิสัตว์หิว กระหาย อ่อนเพลียเป็นกำลัง นอนศีรษะตกอยู่กะพื้นประตูถ้ำหัวใจระลึกถึงบุตรไม่ขาด ครั้นพระโพธิสัตว์ไปถึงจึงค่อย ๆ พ่นน้ำให้เป็นละอองตกลงประพรมร่างกายของมารดาให้ชุ่มชื่น เพื่อชูกำลังมารดาไว้ ด้วยเห็นว่ามารดาอดอาหารมาแล้วถึง ๗ วัน

ฝ่ายมารดาของพระโพธิสัตว์ ถูกละอองน้ำให้เปียกชุ่ม สำคัญว่าฝนตกรด จึงตัดพ้อฝนว่า ฝนอะไร ? ไฉนจึงตกไม่เป็นฤดูกาล ใครเล่าจะสรรเสริญ เพราะพ้นเวลาประสงค์เสียแล้ว บุตรผู้เลี้ยงดูเราไปจากเราแล้ว เราลำบากยิ่งนักฝนไม่ทำให้เราชื่นใจเหมือนบุตรของเราดอก เก็บไว้ไปตกที่อื่นเถิด

พระโพธิสัตว์จึงโลมเล้าเอาใจมารดาให้รู้ว่าตนมาหาแล้วว่า

> **"ข้าแต่แม่ แม่นอนหรือ ? ลุกเถิดแม่ลูกของแม่มาแล้ว พระเจ้าพาราณสี ได้กรุณาประทานชีวิตลูกมาให้แม่ ให้มาปฏิบัติแม่ของลูก ลุกขึ้นบริโภครากบัว เง่าบัวเสียเถอะแม่ แต่นี้ไปเว้นมฤตยูเสียแล้วไม่มีใครจะทำให้ลูกต้องพลัดแม่หรือพรากแม่ไปจากลูกได้หรอก ลูกจะพยายามบำรุงแม่ รักษาแม่ จงรักภักดีต่อแม่ อย่างลูกคนเดียว แม่คนเดียวของคนดี ที่เขารักและบำรุงกันฉะนั้น"**

นางช้างรู้ว่าบุตรมา ปลื้มใจ ชื่นใจในถ้อยคำของบุตร แม้จะอ่อนเพลียเพราะความหิว แต่ด้วยกำลังใจก็พยายามประคองตัวขึ้นมาเชยบุตรได้ แล้วกล่าวคำสดุดีถวายพระเจ้าพาราณสีว่า พระมหากษัตริย์องค์ใด ปล่อยบุตรของเราผู้มีปกติเลี้ยงผู้เฒ่าผู้แก่ด้วยความกตัญญู ขอพระมหากษัตริย์พระองค์นั้น จงเจริญด้วยอิสริยศ รัฐสีมาของพระองค์จงรุ่งเรือง พระองค์จงดำรงอยู่ในราชสมบัติสิ้นกาลนานเถิด

ต่อมาพระเจ้าพาราณสีมีความเลื่อมใสในคุณสมบัติของพระโพธิสัตว์ จึงโปรดให้สร้างหมู่บ้านขึ้นริมภูเขาจัณโฑรณะนั้น สำหรับจัดอาหารแก่พญาช้างพระราชทานพญาธนปาลกะและนางช้างผู้เป็นมารดาเป็นนิรันดร ทั้งยังโปรดให้ช่างจำลองรูปเหมือนพระโพธิสัตว์ด้วยศิลา เพื่อประกาศความกตัญญูของพญาธนปาลกะจัดให้มีงานบูชารูปพระโพธิสัตว์ สำหรับประชาชนทุกปีเป็นนิตย์

จบเรื่องช้างเลี้ยงแม่ อันเป็นต้นเรื่องบทกลอนเพียงเท่านี้ มากไปหน่อยไหมแม่ ลูกพยายามเร่งให้จบลงอย่างลำบากใจ ด้วยเกรงว่าจะมากไป จะตัดก็เกรงจะขาดสาระของเรื่องที่เจ้าคุณอาจารย์กรุณาเล่ามา ทั้งกลัวบาปด้วย เรื่องจึงยาวไปหน่อย

ความจริง งานเลี้ยงลูกของแม่ จัดว่าเป็นงานสูงสุด จะโดยลักษณะและอาการใด ๆ ก็ตาม สุดอยู่ที่ความรู้ความสามารถของแม่ ทั้งนี้วัดกันด้วยความรู้สึกอันมีในใจของแม่ มิใช่วัดกันด้วยวัตถุหรืออาการที่จะพึงเห็นได้ด้วยนัยน์ตา ทุกอย่างทุกสิ่งที่แม่เห็นดี หรือใครบอกว่าดี แม่เป็นทำ ทำเพื่อลูกของแม่ให้ดี ให้เป็นสุข แม่มิได้คิดฉันทาไปว่า สำหรับลูกคนนี้ ทำเพียงเท่านี้เถอะเก็บไว้ทำให้ลูกคนต่อไปบ้าง แม่ทำอย่างนั้นไม่ได้ แม่ทำใจอย่างนั้นไม่เป็น จะด้วยวิธีใดอุบายใดก็ตามเถิด ถ้าลูกของแม่จะปลอดภัยได้สุขแล้วแม่จะต้องทำทันที ทำทุกอย่าง มิใยที่พ่อจะไม่ศรัทธาย่าจะไม่เห็นด้วย แม่ก็พยายามเลี่ยงทำ ทำเพื่อลูกจนได้ ทั้งนี้มิใช่แม่ดื้อหรอก เพราะแม่เห็นแก่ลูกต่างหาก

บางคราวแม่เห็นควาญช้าง นำช้างมาแม่ได้ยินผู้ใหญ่ว่า ถ้าเอาลูกรอดท้องช้างได้ ลูกจะเจริญไม่มีโรค โตเร็ว แม่ก็ดีใจ จ่ายเงินให้ควาญช้างขอร้องให้เขาเอาลูกของแม่ลอดท้องช้างจนได้ นึกเห็นใจแม่จริง ๆ

บางครั้งแม่เห็นพระเจ้า พระสงฆ์ผู้เจริญพรรษาอายุกาลหรือเจริญด้วยฐานันดรศักดิ์ แม่เลื่อมใสแม่ก็พยายามอุ้มลูกให้เข้ามาไหว้มากราบ ขอศีลขอพรท่านเมื่อเห็นสมควรจะขอด้ายผูกข้อมือให้ลูกแม่ก็ขอให้ลูก ปะเหมาะเห็นควรจะถวายเป็นลูกได้แม่ก็ขอถวายให้เป็นลูกท่าน ถวายให้เป็นลูกพระความจริงก็ถวายพอเป็นเคล็ดให้ลูกเลี้ยงง่าย หายโรคหายภัยเท่านั้น พฤติการณ์ของแม่ทุกอย่างรวมอยู่ที่ความเมตตาการุญของแม่อย่างเดียว

แม่พยายามฟูมฟักทะนุถนอมให้ลูกของแม่เติบโตขึ้นโดยลำดับ โดยไม่คำนึงถึงความยากลำบากใด ๆ มุ่งแต่ให้ลูกโตขึ้นเท่านั้น ในระยะนี้ ความโตของลูกเป็นจุดที่แม่ประสงค์ แม่ตั้งตา

ดูลูกทุกวันทุกคืน เมื่อเห็นลูกค่อย ๆ โตขึ้นหัวใจแม่ก็พองโตด้วยความดีใจตามลำดับว่า ลูกคว่ำได้แล้ว ตั้งไข่ได้แล้ว พูดได้แล้ว แม่จะดีใจมากเมื่อได้ยินเสียงลูกเรียกว่า แม่! แม่ ! หม่ำ ๆ แม้เสียงจะอ้อแอ้ก็ตาม แต่เป็นเสียงที่เพราะที่สุดสำหรับแม่ เพราะเป็นเสียงที่แม่ประสงค์ เป็นเวลานานแล้วที่แม่ต้องการเสียงอย่างนี้ แรกที่แม่ได้ยิน แม่จะปลื้มใจ สุดที่แม่จะระงับความดีใจได้แม่ต้องกอดต้องจูบลูกด้วยความเสน่หา ยินดีที่เห็นผลแห่งงานทะนุถนอมลูกของแม่ประจักษ์ขึ้นเฉพาะหน้า แม่จะเที่ยวอวดกะพ่อกะยาย และกะใครต่อใครในบ้านว่า ลูกพูดได้แล้ว ๆ

ต่อนั้น แม่ก็เริ่มตั้งต้นเป็นอาจารย์สอนภาษาศาสตร์แก่ลูกทันที **หัดให้ลูกเรียกพ่อ เรียกยาย เรียกย่า เรียกคนนั้นคนนี้** ที่ใกล้ชิดของลูกก่อนเมื่อลูกพูดได้ เรียกได้ตามแม่สอน แม่ก็ทวีความรักใคร่ความเอ็นดูแก่ลูกขึ้นเป็นลำดับ แม่คุณของลูก

สาธุ ! ขออานุภาพคุณพระรัตนตรัยจงรักษาแม่ให้เป็นสุข เสมือนแม่รักษาลูกเถิด

วรัญญู
พระลูกชายของแม่

คติธรรม

อันความงาม นัยนา ดักตาติด
แต่ดักจิต ไม่ได้ ดังใจหวัง
คุณความดี ดอกไซร้ ไกรกำลัง
เป็นจังงัง ดักจิต ติดจำนอง ฯ

"ของเก่า"

พระคุณแม่

โอ้ผู้ใด ใครเล่า จะเท่าแม่
พระคุณแน่ เหนือใคร ไปทุกสิ่ง
ลูกนึกเทียบ เปรียบสิ่งใด ไม่ได้จริง
ช่างใหญ่ยิ่ง ยากแสน จะแทนคุณ

(สำเนาจดหมายฉบับที่ ๓)

วัดมหาธาตุ พระนคร

๑๒ สิงหาคม ๒๔๘๒

โยมแม่

จดหมายของแม่ลงวันที่ ๕ สิงหาคม ศกนี้ ลูกได้รับแล้ว ทราบว่าแม่และญาติทุกคนอยู่ด้วยกันเป็นสุขลูกพลอยดีใจด้วย แต่ที่ดีใจเป็นพิเศษออกไป ก็ดีใจในความดีของแม่ที่ให้ยายและญาติหลายคน ได้อ่านจดหมายของลูก คุณอาหญิงได้จดหมายบอกไปว่าทุกคนที่ได้อ่านพากันชอบใจ แถมคุณอาหญิงยังขอยืมไปให้พระสมนึก นิรามโย พระลูกชายของอาหญิงอ่านที่วัดอีกไปกันใหญ่ แต่แม่ไม่เห็นบอกไปให้ทราบทั้งไม่ติไม่ชมไปด้วย ถ้าจดหมายของแม่ตอนจบ ไม่บอกไปให้ลูกเขียนอีกลูกก็เห็นจะหยุด ด้วยเกรงจะไม่ถูกใจแม่หากแต่คำเตือนให้เขียนไปอีกนั้น ส่องความว่า แม่ยังพอใจอ่านจดหมายของลูกอีก ลูกจึงดีใจมีแก่ใจเขียนมาให้แม่อ่านดูความรู้สึกของลูก เท่าที่ลูกรู้ลูกเห็น

เมื่อ ๒–๓ วันก่อน สมเด็จพระอุปัชฌายะได้กรุณาโอวาทเรื่องงานของมารดาบิดาเฉพาะงานเลี้ยงลูกว่าเป็นภาระอันหนักเหมือนงานเลี้ยงโลก เพราะโลกจะตั้งอยู่จะเจริญหรือจะเสื่อม อยู่ที่ลูกของแม่ ถ้าลูกของบรรดาแม่ทุกคนยังอยู่ โลกก็ยังตั้งอยู่ ถ้าลูกของแม่เจริญ โลกก็เจริญ ถ้าลูกของแม่ทรามโลกก็เสื่อมดังนั้น งานเลี้ยงลูก ก็คืองานเลี้ยงโลก โลกที่รุ่งเรืองอยู่ในบัดนี้ ก็มาจากอานุภาพของพ่อและแม่ แท้จริงโลกนี้ก็คือโลกพ่อโลกแม่ โลกที่พ่อแม่บันดาลขึ้นโลกที่พ่อแม่สร้างขึ้น เพราะถ้าหาพ่อแม่มิได้แล้ว ลูกจะมีมาแต่ไหน และถ้าไร้ลูกแล้ว โลกจะดำรงอยู่ได้อย่างไร ก็ดับเท่านั้นจริงไหม ? แม่

สมเด็จพระอุปัชฌายะกรุณาให้ความสว่างต่อไปว่า **มารดาบิดาเป็นเหมือนทิศตะวันออก** นับแต่บรรดาลูก ๆ ทุกคนเกิดมา ต้องรู้จักมารดาบิดาก่อน เพราะมีมารดาบิดาเป็นแดนเกิด ต่อมาจึงรู้จัก ครู อาจารย์และเพื่อนฝูง ตลอดคนอื่น ๆ อีกในภายหลัง เหมือนกับคนจะรู้จักทิศอื่น ๆ ได้ก็ต้องรู้จักทิศตะวันออกก่อน เมื่อรู้จักทิศตะวันออกแล้ว ก็รู้จักทิศอื่น ๆ อีกโดยไม่ยาก ดังนั้น

ทิศตะวันออก จึงเป็นทิศเบื้องหน้าเป็นทิศแรกที่จะต้องรู้ก่อน ถ้าไม่รู้ทิศตะวันออก หาทิศตะวันออกไม่พบแล้ว ทิศอื่น ๆ ก็พลอยหาไม่ได้ไปด้วย จะต้องเที่ยววิ่งเต้นหาเข็มทิศมาค้นคว้าหาทิศกันอีก ดูเถิดแม่ การไม่รู้ทิศตะวันออกให้คุณอย่างไร ?

แม้มารดาบิดาก็เป็นเช่นนั้น เมื่อรู้จัก **มารดาบิดา** แล้ว ก็รู้จัก **ลุง ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย** ตลอดครูอาจารย์และมิตรสหายได้ง่าย ถ้าไม่รู้จักมารดาบิดาแล้ว คนเหล่านั้นก็พลอยไม่รู้จักไปด้วย ดังนั้น **มารดาบิดา** จึงเป็นคนแรก ที่ทุกคนจะต้องรู้จะต้องเคารพ เพราะฉะนั้นบัญชีสำมะโนครัวทุกบัญชี จึงต้องลงชื่อมารดาบิดากำกับไว้ด้วยเสมอ ข้อนี้ถือเป็นธรรมเนียมที่นิยมทำกันทั่วไป

ความจริง มารดาบิดา แม้จะมีงานที่จะต้องเป็นภาระสักเท่าใด ๆ แต่งานนั้น ๆ ทั้งหมดก็ไม่ยิ่งไปกว่างานเลี้ยงลูก งานเลี้ยงลูกจึงเป็นภาระเหลือที่ลูกจะบรรยาย แม้ถึงกระนั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นบรมศาสดา ก็ยังทรงพระกรุณารวบรวมประทานแก่พุทธบริษัท เพื่อเป็นหัวข้อสำหรับจะได้กำหนดจดจำว่ามารดาบิดาได้กรุณาเลี้ยงลูก อนุเคราะห์ลูก ๕ ประการ

๑. **ห้ามมิให้ทำความชั่ว**

๒. **ให้ตั้งอยู่ในความดี**

๓. **ให้ศึกษาศิลปวิทยาดี**

๔. **จัดให้มีเหย้าเรือนในเวลาอันสมควร**

๕. **มอบทรัพย์สมบัติให้ในสมัยที่เห็นว่าบุตรสมควรได้รับ ฯ**

ใน ๓ ประการต้น เป็นเรื่องที่มารดาบิดาต้องใช้ความพยายามมาก ทั้งโดยตรงโดยอ้อมสุดแต่วิธีใดจะนำให้ลูกได้ดีก็แล้วกัน ทั้งขู่ เคี่ยวเข็ญ และบางครั้งก็ปลอบโยนเอาใจ แนะนำให้รู้จักอาย ให้รู้จักกลัว และบางครั้งก็จ้าง ตั้งบำเหน็จรางวัลให้ลูกไว้ด้วยความรักเช่นว่า ถ้าลูกเลิกอย่างนั้น หมั่นทำอย่างนี้ เรียนได้ชั้นนี้ จะให้ของสิ่งนั้น จะให้เงินเท่านี้ ดูเถอะ! ทั้งล่อทั้งบังคับ วุ่นอยู่กะลูก ที่เท่าก็เพื่อให้ลูกเป็นคนดีมีความรู้ความสามารถ ควรแก่การงานสำหรับลูกนั่นเอง

บางครั้งปะลูกดื้อ ไม่ฟังเสียง แม้จะขู่หรือจะเล้าโลมอย่างไร ลูกไม่เอาท่าเดียว แม่ก็ต้องแผดเสียงถึงด่าก็มี แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นน้ำใจของแม่หาเปลี่ยนไปอย่างอื่นไม่ คงรักลูก เอ็นดูลูกอยู่อย่างนั้น ขอเล่าเรื่องเด็กชายวทัญญู มายืนยันความข้อนี้

วทัญญู

เรื่องมีว่า เด็ก **วทัญญู** บุตรชายคนเดียวของ **นางทุรภาณี** เป็นเด็กกำพร้าพ่อ เป็นเด็กฉลาด เฉียบแหลม ว่องไว แม่รักเฝ้าทะนุถนอมเป็นอย่างดี อาศัยที่แม่ตามใจ วทัญญูจึงกลายเป็นเด็กดื้อไปสักหน่อย

วันหนึ่งวทัญญูออกไปหน้าบ้าน เห็นคนในหมู่บ้านนั้นหลายคนเตรียมตัวจะไปป่า นึกอยากไปบ้างจึงขอไปเที่ยวป่ากะเขาด้วย เป็นโชคดีของวทัญญู เขาก็ยินดีให้ไป วทัญญูดีใจวิ่งเข้าไปในบ้าน ผลัดผ้า หยิบพร้าได้ ๑ เล่ม เตรียมตัวจะไปเที่ยวป่ากะเขา

นางทุรภาณีเห็นลูกชายทำอาการเช่นนั้น จึงถามว่า "วทัญญู จะไปไหนลูก"

"ไปเที่ยวป่า แม่" วทัญญูตอบ "ลูกยังไม่เคยเห็นป่าสักที เขาว่ามีต้นไม้ใหญ่ ๆ มีลิงชะนี มีนกต่าง ๆ" วทัญญูพรรณนาเสนอแม่ด้วยความพอใจ แต่มิทันที่วทัญญูจะพูดจบประโยค วทัญญูก็ต้องหยุดชะงักเพราะเสียงของแม่ห้ามลั่นออกมาว่า

"ไปไม่ได้" นางทุรภาณีกล่าวค่อนข้างดัง "แม่ไม่ให้ไป ได้ยินไหม ? ญู ! ไปไหนไม่ไป หนอยไปเที่ยวป่า ไปดูผีสางอะไรกัน หา !"

วทัญญู ไม่พอใจ เมื่อได้ยินแม่ห้ามเช่นนั้นเพราะอยากไปมาก จึงคิดว่า ถ้าเชื่อแม่ก็ไม่ได้ไป จึงเฉยเสีย เมื่อเตรียมตัวจนเป็นที่พอใจแล้ว ก็เดินออกจากเรือนไป

นางทุรภาณี ดุลูกไม่ให้ไปแล้ว ก็มัววุ่นอยู่กะงานกรอด้ายใส่หูกของตนเสีย คิดว่าลูกจะเชื่อฟัง จึงมิได้มองดูลูกต่อไป จนวทัญญูลงบันไดเรือนไป นางทุรภาณีได้ยินเสียงฝีเท้าลูก จึงเหลียวดูตามเสียงนั้น เมื่อเห็นลูกชายไปจริง ๆ จึงร้องเอ็ดตะโรว่า "กลับ ญู แม่ไม่ให้ไป"

หึ! วทัญญูหน้างอ ลงจมูกด้วยความไม่พอใจ "ฉันจะไป" วทัญญูว่า "ไปวันเดียวเท่านั้นนี่นา"

"เอ ! บอกว่าไม่ให้ไป ลูกบ้านี่" นางทุรภาณีกระชากเสียงห้าม "วันหนึ่งหรือครึ่งวันไปไม่ได้ทั้งนั้น

วทัญญูไม่พักฟังเสียงแม่ วิ่งออกประตูบ้านไปเพื่อรีบไปสมทบกับพวกเขา

นางทุรภาณีน้อยใจ โกรธลูกที่ห้ามไม่เชื่อ วิ่งตามออกมาด่าที่ประตูบ้านว่า "อ้ายลูกหัวดื้อ ! ห้ามไม่ฟัง มึงไปป่า ขอให้ควายป่าขวิดเสียให้ตายเถอะ !"

แม้วทัญญูจะได้ยินเสียงแม่ด่า ก็เอาหูทวนลมทำเป็นไม่ได้ยินเสีย รีบวิ่งเพื่อตามเขาไปข้างหน้า

วทัญญูเดินพลางคิดพลางว่า ป่าสนุก แต่แม่ห้ามคิดถึงสนุก ชวนให้เดินเข้าป่า คิดถึงแม่ด่า ชวนให้คิดกลับบ้าน แต่แล้วเขาก็คิดต่อไปว่า ไหน ๆ ก็มาแล้ว และไหน ๆ ก็ถูกด่าแล้ว ไปให้ถึงป่าดีกว่า ธรรมดาการเดินทาง มีคำเตือนที่น่าเชื่อถืออยู่บทหนึ่งว่า **ยิ่งเดินยิ่งใกล้ ยิ่งหยุดยิ่งไกล** ช่างเป็นความจริงเหลือเกิน และเป็นความจริงที่วทัญญูเพิ่งเห็นสมวันนี้ เพราะแม้หนทางไปป่าจะไม่ใกล้ แต่ด้วยการเดินไม่หยุดของวทัญญู โดยที่เพื่อนเขาไม่หยุดกัน เท้าทั้งสองข้างได้พาร่างวทัญญู เข้าไปปรากฏอยู่ในป่าสมเจตนาที่วทัญญูคิดไว้

เมื่อแรกถึงป่า วทัญญูรู้สึกดีใจ เหมือนปลาได้น้ำ ลิงโลด ลืมคิดถึงบ้าน คิดว่าจะชมนกชมไม้ให้เพลิดเพลิน แต่ครั้นเข้าไปในป่าสักครู่ สภาพของป่าก็ผิดตรงข้าม คือในป่าใหญ่เช่นนั้น นอกจากมีไม้ใหญ่ ๆ มากต้นแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่น่าดู รกรุงรัง ไม่เหมือน ไม้บ้าน ไม้สวน บุกเข้าไปก็ติดหนาม เดินได้เฉพาะทางที่เขาเดินกัน เงียบ ไม่สนุก ทำให้เหงา ครั้นจะหันไปหาความสนุกกับนก กับไก่ ก็ไม่มีนก มีไก่ให้ชมนาน ๆ จึงจะมีนกบินผ่านมาสักตัว ยิ่งทำให้วทัญญูเบื่อ

เนื่องจากป่า ไม่ใช่ป่าดิบ คือไม่ใช่ป่าที่ผู้คนไม่ค่อยไป เป็นป่าที่ผู้คนไปทำงานตัดฟืน สัตว์ป่า เช่น เนื้อ นก ไก่ พากันเห็นมนุษย์เป็นศัตรูไปหมด เพราะเคยถูกมนุษย์เบียดเบียนจนกลัว พากันหลบไม่กล้าให้มนุษย์เห็น เพียงแต่ได้ยินเสียงคนเข้าป่าก็พากันซุกซ่อน เข้าไปเสียในป่าลึก เพราะเกรงภัยแต่มนุษย์ เป็นเช่นนี้เหมือนกันทุก ๆ ป่า ฉะนั้นถ้าจะหาความเพลิดเพลินจากนกและเนื้อ ควรไปเที่ยวสวนสัตว์ดีกว่า เพราะนกและเนื้อเหล่านั้นคนเลี้ยง คุ้นกับคน ไม่ตื่นเห็นคนก็อยากเข้าหา เพราะเคยได้อาหารจากคนไปเที่ยว

เมื่อวทัญญู หาความเพลิดเพลินจากไม้ จากนก จากเนื้อไม่ได้ ตามวิสัยของเด็ก ก็รำคาญจึงเดินไปหาความสำราญกับชาวป่าและชาวบ้าน ที่เขาไปทำงานในป่า แต่แล้วก็ต้องผละจากเขามาอีก เพราะคนเหล่านั้นไม่ได้มุ่งไปเที่ยวอย่างวทัญญู เขาไปทำงานตัดไม้ตัดฟืน มุ่งแต่จะให้ได้งาน เดี๋ยวจะเย็นจะค่ำ จะรีบกลับบ้าน นาน ๆ จึงจะพูดกับวทัญญูสักคำ ทำให้วทัญญูเบื่อรำคาญชวนให้คิดถึงบ้าน คิดถึงคำแม่ห้าม อยากจะเร่งวันให้เย็นเสียเร็ว ๆ จะได้กลับบ้านด้วยกลับคนเดียวไม่ได้ ต้องกลับกะเพื่อนเขา แม้จะเบื่อแสนเบื่อก็ต้องรอเขา เพื่อกลับพร้อมเขา

แหม ! ตะวันเดินช้าจริง ๆ" วทัญญูบ่นด้วยความรำคาญ รู้อย่างนี้ไม่ยักมา เขาครางต่อไป "อย่าว่าแต่แม่ห้าม ถึงต้องหนีมาเลย จ้างให้มาก็ไม่มา" เป็นความจริงเหลือเกิน ที่แม่ว่า "ไปไหนไม่ไป หนอยไปเที่ยวป่า ไปดูผีสางอะไรกัน" เขารำพึงต่อไปว่า "แน่ ! ทีเดียว แม่คงจะเคยมาเห็นแล้ว"

ความรำคาญทำให้วทัญญูอยู่เฉยไม่ได้ ทั้งเวลาก็ยังไม่เย็น เขาจึงผละจากคนงานเดินเข้าไปในป่าตามลำพัง เมื่อค้นหาความสำราญความรื่นเริง พอที่ป่าจะเจียดให้เขาได้

เป็นธรรมดาอยู่เอง การเปลี่ยนที่ทำให้แปลกตา เมื่อแปลกตา ก็ทำให้เปลี่ยนอารมณ์ ผิดจากการชินที่ ชินตา ซึ่งจำเจจำใจอยู่พันนั้น ดังนั้นเมื่อวทัญญูเดินเข้าไปในป่าสักครู่เดียว ก็ทิ้งความรำคาญไว้เบื้องหลังดูไม้ดูไร่เพลินตา พอเป็นเครื่องฆ่าเวลาลงได้บ้าง เท้าสองข้างพาร่างวทัญญูเข้าไปในป่าลึกจนลืมตัว ความเมื่อยขบแข้งขาเตือนประสาทให้หยุดพัก บอกให้รู้สึกว่า ตัวเดินเข้าป่าลึกมากแล้ว เมื่อวทัญญูรู้ตัวทำให้เหลียวหลัง เพราะความเงียบสงัดเกิดจากความวิเวกของป่าทำให้วทัญญูว้าเหว่คิดหวนกลับที่เดิม แต่ในทันใดนั้นเอง มิทันที่วทัญญูจะหมุนตัวกลับ สายตาที่เหม่อมองไปในป่า ก็พลันประสบภาพที่น่ากลัว ซึ่งตนไม่เคยนึกเคยฝัน ว่าจะมาพบในป่าลึกเช่นนี้ เขาเกือบไม่เชื่อนัยน์ตาของเขา แต่เมื่อได้เพ่งตามองให้ซึ้งเข้าไปแล้วประสาทนัยน์ตาก็บอกเขาให้รู้ทันทีว่า "ควายป่า"

"แหม ! ควายป่า ตัวใหญ่เขาแหลม ร่างกายกำยำล่ำสัน น่ากลัว" วทัญญูรำพึงด้วยความตกใจดูท่าทางดุร้าย ผิดจากควายบ้านมาก เพราะดูท่าทางเปรียวจัด ทั้งดูเหมือนจะย่างเข้ามาทำร้ายตัวด้วย พอวทัญญูนึกถึงตรงนี้ก็ตกใจกลัว เหลียวหาที่หลบหลีกหรือวิ่งดี เขาถามตัวเขาเอง วิ่งไม่พ้นมันแน่ เขานึกตอบหัวใจของเขา งั้น ! หลบ หลบที่ไหน นึกต่อไปไม่เห็นมีที่หลบ หน้าตาซีดเซียว ตัวสั่นเทา เขานึกว่านี่ตายแน่ ถ้าหนีไม่พ้นเสียแล้ว เพราะจวนตัวอย่างนี้

ทันใดนั้น เขาพลันคิดถึงคำแม่ด่า เมื่อเวลาวิ่งออกจากบ้านขึ้นมาได้ว่า **มึงไปป่า ขอให้ควายป่าขวิดเสียให้ตาย** ยิ่งทำให้เขากลัวตายยิ่งขึ้น ด้วยมองไม่เห็นทางจะรอดชีวิต **"คำแม่ด่าจริงทุกอย่าง"** เขานึก ขณะนั้นนัยน์ตาเขาพร่าไปหมด เพราะอาบไปด้วยน้ำตา "โธ่ ! แม่จะให้ลูกตายเสียแล้วหรือ ?" วทัญญูครางออกด้วยความทุกข์ที่มรณภัยคุกคามอยู่เฉพาะหน้าพลางเขาก็พึมพำถึงแม่ว่า **"แม่ช่วยลูก ! แม่ช่วยลูกด้วยเถิด ! อย่าเพิ่งให้ลูกตายเสียเลยแม่"**

วทัญญูเปิ่นเด็กฉลาด ว่องไว ดังนั้นความกลัวไม่ทำให้เขายอมตาย โดยไม่คิดหาทางจะช่วยตน วทัญญูบ่นถึงแม่พลาง ถอยหลังพลาง นัยน์ตาก็มองกวาดรอบ ๆ ตัว เพื่อหาทางป้องกันควายบ่า ซึ่งเบิ่งหน้าอย่างน่ากลัวมาที่ตน ขณะนั้นเอง เขานึกถึงน้ำใจของแม่ได้ว่า

ปกติแม่ย่อมรักลูก สงสารลูก ไม่ต้องการให้ภัยใด ๆ เกิดแก่ลูกแม้แต่น้อยเพียงแต่ตกใจ แม่ยังกอดรับขวัญ แม้บางครั้งแม่ปากร้าย แต่ใจแม่คงดีกะลูกเปิ่นปกติ แม่ไม่พอใจลูกแม่ว่าก็บ่นไปตามอารมณ์ในเมื่อข่มไม่ได้ แต่สำหรับหัวใจของแม่แล้ว ยังดีกะลูกเช่นเคยไม่เปลี่ยนแปลง

ฉะนั้น แม้แม่จะปากร้ายกะลูกในวันนี้ แต่น้ำใจแม่จะคงดีอยู่เปิ่นแน่

เมื่อทัญญูนึกได้เช่นนั้นก็ดีใจ หยุดยืนสำรวมจิต ตั้งใจอธิษฐานว่า

ถ้ามารดาข้าพเจ้า ต้องการให้ข้าพเจ้าตายจึงได้แช่งให้ควายบ่าขวิด ขอควายบ่านี้จงขวิดข้าพเจ้าให้ตายเถิด แต่ถ้ามารดาข้าพเจ้ายังรักและเอ็นดูข้าพเจ้าอยู่ไม่ต้องการให้อันตรายใด ๆ เกิดแก่ข้าพเจ้าด้วยน้ำใสใจจริง เปิ่นแต่เพียงปากพูดไปตามอารมณ์ไม่พอใจเท่านั้น แล้วด้วยอานุภาพแห่งความจริงนี้ก็ดีแห่งความรักของมารดาก็ดี ขอให้ควายบ่านี้จงหยุด อย่าเข้ามาทำอันตรายใด ๆ แก่ข้าพเจ้าเหมือนดังน้ำใจของมารดาข้าพเจ้านั้นเถิด

พอสิ้นคำอธิษฐานของวทัญญู ควายบ่าตัวร้ายก็หยุดชะงัก ยืนนิ่ง เหมือนถูกสะกดด้วยมนต์ และประหนึ่งว่าถูกเชือกล่ามไว้ ก้าวมาอีกไม่ได้

วทัญญูเห็นอาการควายบ่าเช่นนี้ ก็ดีใจร้องลั่นออกมาทั้งน้ำตาอาบหน่วยตาอย่างนั้นว่า "แม่ ช่วยลูกแล้ว" เขาหมุนตัวกลับ เดินบ้าง วิ่งบ้าง มุ่งตรงมายังที่ทำงานของพวกบ้าน พักเดียวก็ถึงที่นั้น ลืมความเมื่อยล้าทั้งสิ้น ประจวบกับคนเลิกงานพอดี ด้วยเปิ่นเวลาเย็นพอสมควรจะกลับบ้านแล้ว คนทุกคนก็มารวมกันอยู่ที่นั่น

ความดีใจของวทัญญู ที่รอดพ้นจากอันตรายมาไม่สามารถเกลื่อนความตกใจกลัวให้หายไปจากใบหน้าของเขาได้ เพราะเพิ่งผ่านไปเมื่อกี้ จึงทิ้งรอยและอาการให้เปิ่นเงาฉายอยู่ที่ใบหน้า ดังนั้น พวกบ้านที่ช่างสังเกตจึงถามขึ้นว่า "เปิ่นอะไรไป วทัญญู หนูไปตกใจอะไรมาหรือ จึงดูกระหืดกระหอบ"

"เปล่า ! หนู เปล่า !!" วทัญญูงำเรื่องเสีย "หนูไม่ได้ตกใจอะไรหรอก !" เขาเกลื่อนเรื่องนั้นต่อไป "หนูเข้าไปในป่ากลัวจะมาไม่ทันกลับบ้าน วิ่งมาเหนื่อยเท่านั้นแหละ

"แล้วทำไมหนูจึงต้องร้องไห้ด้วยเล่า" พวกบ้านไม่วายสงสัย พลางชี้มือไปตรงหน้าวทัญญูแล้วกล่าวว่า "ดูซิคราบน้ำตายังปรากฏอยู่บนขอบตา แสดงว่าเพิ่งหยุดร้องไห้ เมื่อกี้นี้เอง"

"หนูคิดถึงบ้านน่ะ" วทัญญูพรางเรื่องนั้นอีกพร้อมกับนึกเสียใจที่ลืมเช็ดหน้า ทำให้เขาเห็นรอยของตน แต่ก็พยายามละลายความแคลงใจของพวกบ้านว่า "เมื่อมาหนูหนีแม่มา บ้านนี้แม่คงคอย และกลับบ้านคงถูกเฆี่ยน" ที่สุดวทัญญูก็กลบเรื่องของเขาได้ ถูกแต่พวกบ้านพ้อให้เล็กน้อยว่า "หนู ไม่ควรจะหนีแม่มานี่ ! คิดว่าแม่ให้มาเสียอีก ถ้าพวกเรารู้ว่า หนูหนีแม่มา ก็หาให้มาไม่ ต่อไปอย่าทำอย่างนี้อีก ไม่ดี"

วทัญญูพอใจในคำว่ากล่าวของพวกบ้าน จึงสงบเสียง เดินกลับบ้านพร้อมกับเขา พอพลบค่ำก็ถึงเรือนพอดี เขาตรงเข้าไปบนเรือนมุ่งไปให้พบแม่ก่อนอื่นทั้งหมด

เพราะความเสียใจ ที่ตัวขืนคำแม่หนีไปป่า ๑ เพราะความตกใจที่พบควายป่าจะทำร้ายตน ๑ เพราะความดีใจ ที่รอดพ้นอันตรายมาได้เพราะแม่ ๑ และเพราะความกลัว เกรงไปว่า แม่จะไม่รักเหมือนดังก่อน ด้วยความหัวดื้อของตน สุมอยู่ในหัวใจ ๑ เด็กที่เป็นคนช่างคิดอย่างวทัญญู จึงจึงสุดที่จะระงับความทุกข์ใจของตนได้ ดังนั้น พอเหลือบเห็นแม่ซึ่งนั่งคอยอยู่หน้าเรือน ก็ตรงเข้าไปกราบ พร้อมกับหลั่งน้ำตาซึ่งเขากลั้นไว้ตามทาง ร้องไห้สะอึกสะอื้นอยู่

นางทุรภาณีโกรธลูกชายตั้งแต่เช้า น้อยใจในวาสนาของตัว ที่มีลูกหัวดื้อ ไม่เชื่อฟังทำให้นางคิดไปต่าง ๆ ที่สุดก็ทิ้งลูกไม่ได้ เพราะความรัก แต่จะต้องทำโทษให้เข็ด นางบ่นกับตัวเอง "กลับมาเถอะ แม่จะเฆี่ยน" จึงได้เตรียมตัดไม้เรียวไว้อย่างพอใจ แต่ครั้นไม่เห็นลูกมา ก็กลับเป็นทุกข์ถึงลูก คิดไปว่า "ลูกจะไปเจ็บไปไข้ก็ไม่รู้ หน่อยไปถูกแดดแผดเผา ตัวไม่เคย ก็จะปวดศีรษะ แล้วใครเขาจะเอามา" นางคิดไปต่าง ๆ ลืมคำที่นางด่าลูกเมื่อเช้าเสียสิ้น ผุดลุกผุดนั่งชะเง้อคอมองดูลูกเรื่อย ๆ เมื่อไม่เห็นลูกก็อดใจไม่ได้ ต้องลงเรือนไปถามข่าวพวกบ้านใกล้เรือนเคียงที่เขาไปป่า ครั้นได้ความว่า เขายังไม่กลับกัน ก็พอวางใจไปได้หน่อย

แต่ครู่เดียวเท่านั้น ก็กลับคิดถึงลูกอีก **"โธ่! ลูกคนเดียว แม่คนเดียว"** นางบ่นป่านนี้ลูกจะหิวโหย กลางวันได้อาหารหรือเปล่าก็ไม่รู้ นางคิด "หน่อยลูกไปปีนต้นไม้ไม่มีใครเห็น

ไม่มีใครห้ามพลัดมือพลัดไม้ตกลงมา ขาหัก แขนหัก ละก้อ ! ต๊ายตายทีเดียว" นางทุรภาณีกลับเป็นทุกข์ใจยิ่งกว่าลูก เมื่อไม่เห็นลูกกลับจนพลบค่ำ ในที่สุดก็หย่อนตัวลงนั่งที่หน้าเรือน รอวทัญญูลูกชายของนางต่อไป ด้วยหัวใจห่อเหี่ยวเพราะความห่วง

ขณะที่วทัญญูขึ้นบันไดเรือน นางทุรภาณีได้ยินเสียงฝีเท้าของลูกชายจำได้ว่า ลูกชายกลับแล้วก็ดีใจชะเง้อคอมองให้เห็นหน้าเพื่อความแน่ใจ เมื่อแน่ใจว่าเป็นวทัญญูแล้วก็ข่มความดีใจไว้นั่งนิ่งจับตาดูพฤติการณ์ของลูกต่อไป

การกระทำของวทัญญูขณะที่เข้ามาหาแม่นั้นต่างจากความคิดของนางทุรภาณีอย่างตรงข้าม ขณะที่เห็นลูกมากราบ นางพอใจในความเคารพของลูก ทำให้หัวใจของแม่แช่มชื่น แต่ครั้นเห็นวทัญญูร้องไห้นางกลับตกใจขยับตัวเข้าไปชิดลูก มือขวาจับต้นแขนวทัญญู พลางถามว่า "เป็นอะไรไป ลูก ? ไหนบอกแม่ที ? หนูไม่สบายหรือ ? หรือใครข่มเหงลูก ?"

"หนู ไม่เป็นอะไรหรอกแม่" วทัญญูสนองคำถามแม่ "หนูสบายดี ไม่มีใครข่มเหง แต่หนูเสียใจตกใจดีใจและกลัวว่าแม่จะเกลียดหนู ไม่รักหนูเหมือนก่อน"

"แม่ไม่เกลียดลูกดอก วทัญญู" นางทุรภาณีเล้าโลมลูกชาย "แม่ยังรักหนูอยู่ ไหนหนูเล่าเรื่องที่ทำให้ต้องเสียใจ ตกใจ และดีใจให้แม่ฟังที"

เมื่อวทัญญูได้ฟังแม่ปลอบ เอาใจเช่นนั้นก็ดีใจหายเศร้าโศก แล้วก็ตั้งต้นเล่าเรื่องของตนทั้งหมดให้แม่ฟังตลอดเรื่องในใจด้วย เมื่อเล่าจบแล้ว ก็กราบแม่อีกครั้งหนึ่งด้วยความรู้สึกในคุณของแม่ พร้อมกับสารภาพว่า "แต่นี้ไป ญูจะต้องอยู่ในโอวาทของแม่ทุกอย่าง"

นางทุรภาณี ตั้งใจฟังคำลูกเล่าตั้งแต่ต้นด้วยความพอใจ เมื่อเห็นว่าลูกรู้สึกผิดชอบขึ้นก็ทวีความรักลูกขึ้นอีก จึงได้พูดกะลูกด้วยความปรานีว่า วทัญญูสภาพของป่าก็เป็นอย่างลูกเห็นนั่นแหละ แม่เคยได้เห็นมาก่อนแล้วอย่างที่ลูกนึก แม่จึงได้ห้าม เพราะไม่เห็นจะเหมาะแก่ลูกตรงไหน"

"วทัญญู ฟังคำแม่อีกหน่อย" นางทุรภาณีกล่าวเตือนลูกชาย **ป่ากับบ้านก็ดี ไม้ป่ากับไม้บ้านก็ดี สัตว์ป่ากับสัตว์บ้านก็ดี และ คนป่ากับคนบ้านก็ดีย่อมมีสภาพต่างกัน** ดังที่ลูกเห็นมาแล้ว ดังนั้นเมื่อลูกอยู่บ้าน เป็นคนบ้าน ก็สมควรจะทำตัวให้เหมาะสมแก่ความเป็นคนในบ้านในเมือง คือ ควรเป็นคนว่าง่ายไม่ดื้อ เชื่อถือผู้ใหญ่ มีความประพฤติเรียบร้อย ลูกจะได้เจริญรุ่งเรืองสืบตระกูลแทนพ่อของลูกต่อไป"

จบเรื่องของวทัญญูเพียงนี้ เพียงเท่านี้ก็พอเป็นเครื่องรับรองน้ำใจของแม่ได้แล้วว่า ปากแม่อย่างหนึ่งใจแม่อย่างหนึ่ง การพูดการทำของแม่เปลี่ยนแปลงได้แต่หัวใจของแม่ไม่เปลี่ยนแปลง จะต้องรักลูกอนุเคราะห์ลูกอยู่เสมอตลอดชีวิตของแม่

ความจริง การอนุเคราะห์ลูกนั้น แม่พยายามทุกวิถีทางที่จะไม่ให้ลูกเป็นคนเลว จะให้ลูกเป็นคนดีแม่จะต้องปากเปียกเพราะว่ากล่าวลูก ตั้งแต่เล็กแต่น้อยเป็นลำดับมา สิ่งใดจะเป็นทางให้ลูกเสื่อมเสีย แม่ก็พยายามกีดกันทั้งขอร้องผู้อื่นให้ช่วยห้ามปรามด้วย ถ้าเห็นลูกประพฤติมิดีมิชอบ และสิ่งใดจะเป็นทางนำให้ลูกเจริญเป็นคนดีได้ แม่ก็พยายามพร่ำสอนแนะนำรู้จักใครแม่ก็ฝากฝั่งเขาให้ช่วยแนะนำไม่เลือกเวลาไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืน แม่ไม่มีขึ้น ไม่มีแรม ในการอบรมลูก สุดแต่ได้ช่องแม่เป็นทำทันที **"อย่างนี้นะลูก อย่างนั้นนะลูก"** เป็นน้ำคำที่แม่เบิกเสียงสอนเสมอ เป็นโอวาทที่ไพเราะจับใจอยู่ไม่รู้เลือน

เมื่อแม่เห็นว่าลูกโตพอจะเล่าเรียนวิชาหนังสือได้แล้วแม่จะสอนลูกให้ไปเล่าเรียน **"เรียนหนังสือเสียทีเถอะนะลูก ! ลูกโตแล้วอ่านหนังสือไม่ออกอายเขา"** แม่ว่า "แม่จะตัดเสื้อ ตัดกางเกงสวยๆ ให้ลูกอุตส่าห์เล่าเรียนเถอะ" ต่อนั้นแม่ก็นำไปฝากโรงเรียนให้ลูกเล่าเรียน เวลาใดเรียน เวลาใดเลิก วันใดหยุดแม่เอาใจใส่กะลูก เก็บเศษสตางค์ไว้ให้ลูกเป็นค่าอาหารไปโรงเรียนประจำวัน บางครั้งแม่ทำขนมรับประทานแม่ก็เก็บไว้ให้ลูก เตือนให้ลูกกิน เตือนให้ลูกนอน เตือนให้ลูกไปโรงเรียน เป็นกิจประจำวันของแม่ทีเดียวแม่ไม่รู้เบื่อ แม่ไม่รู้หน่าย แม่มุ่งแต่จะให้ลูกของแม่เป็นคนดีเท่านั้น

บรรดาทรัพย์สมบัติใด ๆ อันเป็นสมบัติเดิมของแม่ก็ดี เป็นของที่แม่หาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงของแม่ก็ดีเท่าที่แม่พยายามเก็บรวบรวมให้เป็นกลุ่มเป็นก้อน ฝากไว้บ้าง ซุกซ่อนไว้บ้าง เพื่อมิให้เป็นอันตราย แท้ก็เก็บไว้เพื่อลูกนั่นเอง นึกถึงลูกจะอดอยาก จะยากจนข้างหน้าแล้ว แม่ก็กินไม่ได้ใช้ไม่ลง แม้แม่จะอดมื้อกินมื้อ แม่ก็ยอม แม่จะออมไว้ให้ลูก ขอให้ลูกมีกินมีใช้เถิด อา ! แม่ แม่คุณ ทูนหัวของลูก นอกจากแม่แล้ว มีใครที่ไหนอีก

แม้ว่าลูกจะโตเป็นหนุ่มเป็นสาวแล้ว แม่ก็ไม่วายระแวดระวัง หวั่นใจไปว่า ลูกจะระเริงหลงทำความเสียหาย ทำลายชื่อเสียง ทำลายเกียรติของวงศ์ตระกูลเห็นลูกไปไหนผิดเวลา แม่จะอยู่ไม่สุข นอนตาไม่หลับจนกว่าลูกจะกลับมาโดยสวัสดี เป็นเช่นนี้อยู่นาน นานจนกว่าลูกของแม่จะมีเหย้ามีเรือนเป็นหลักฐาน ทำการงานดำรงชีพเป็นหลักแหล่ง นั่นแหละจึงจะเป็นสุข

ความจริง แม่ครุ่นคิดอยู่เสมอว่า ขอลูกจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าเป็นอย่างนั้นเลย หากลูกจะดีมีอัครฐานมีเกียรติยศสมบูรณ์พูนสุขได้ โดยอานุภาพของแม่อุ้มชูแล้วแม่พยายามอุ้มชูให้ลูกสมประสงค์ แม้จะลำบากยากแค้น แม่ก็ไม่ย่อท้อ ขอให้ลูกได้ดิบได้ดีไปเถิด

แม่กลัวนักกลัวหนา แม่กลัวว่า ถ้าลูกของแม่เป็นคนเลว แม่จะกลายเป็นแม่คนเลวทราม แม่คนต่ำช้า ถ้าลูกเป็นพาลเกเร แม่จะเป็นแม่คนพาลเกเร ถ้าลูกเป็นมารเป็นสัตว์ เป็นเปรต เป็นผี แม่จะกลายเป็นแม่มาร แม่สัตว์ แม่เปรต แม่ผี เสียแรงที่แม่อุ้มท้องเลี้ยงมาด้วยความยาก แม่ไม่ปรารถนาเช่นนั้น แม่ไม่ได้เลี้ยงส่ง ๆ ไป แม่ตั้งอกตั้งใจเลี้ยงจริง ๆ เพราะแม่กลัวเช่นนี้ แม่จึงพยายามบำรุงเลี้ยงโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก แม้จะยากแม่ก็ขอให้ยากสิ้นสุดหยุดลงเพียงแม่ อย่าให้ยากยาวไปถึงลูกเลย

แม่จะหายเหนื่อย ปลื้มใจ นอนตาหลับเป็นสุขในเมื่อเห็นลูกได้ดีสมนึก คือถ้าลูกเป็นคหบดี เป็นเศรษฐี เป็นนักปราชญ์ แม่ก็จะได้รับยกขึ้นเป็นแม่คหบดี แม่เศรษฐี แม่นักปราชญ์ ถ้าลูกเป็นพลเมืองดีของชาติเป็นคนสามารถของประเทศ แม่ก็จะได้รับยกขึ้นเป็นแม่พลเมืองดี แม่คนสามารถ ถ้าลูกเป็นเทวดา เป็นพระ แม่ก็จะได้รับยกย่องขึ้นเป็นแม่เทวดา แม่พลอยปลาบปลื้ม ลืมความยากหนหลังทั้งหมด พลอยยินดีเพียงเป็นแม่ แม่ของลูกเท่านั้น

ได้กล่าวแล้วว่า งานเลี้ยงลูกไม่ใช่งานเล็กน้อย ถ้าจะรวมกล่าวแล้วก็กล้ายืนยันได้ว่า **งานเลี้ยงลูก** แท้ก็คือ **งานเลี้ยงโลก** เพราะโลกเจริญอยู่ด้วยโลก ด้วยหาลูกไม่แล้ว โลกก็หลุดมือ ฉะนั้นท่านผู้รู้จึงกล่าวว่า **แม่ของลูก** คือ **มารดาของโลก** เพราะลูกเป็นโลก ที่แม่สร้างขึ้นด้วยก้อนเลือดของแม่เอง แล้วแม่ก็บำรุงเลี้ยงรักษา ให้ปลอดภัย ให้เจริญขึ้นด้วยน้ำพักน้ำแรงของแม่ แม่อนุเคราะห์มา ทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่น้อยคุ้มใหญ่ สุดที่ใคร ๆ จะปริมาณได้ ดังนั้นจึงไม่มีลูกคนใดทดแทนคุณแม่ให้เท่าถึง

เมื่อพูดถึงตรงนี้ ทำให้ลูกอยากกราบคุณแม่และอยากกราบลงที่ตักแม่ด้วย เพราะแม่ไม่เพียงแต่คลอดลูกเท่านั้น แม่ยังคลอดคุณสำหรับลูกให้ลูกอีก ดังนั้น แม่จึงไม่เป็นเพียงแม่คน แม่จึงเป็นแม่คุณ แม่ของคุณทั้งหลายด้วย

มีคนหลายคนทีเดียว แม่! ที่เข้าใจเรื่องนี้ไม่ดี ที่เป็นหญิงก็มี ที่เป็นชายก็มี พากัน เข้าใจผิดในเรื่องทดแทนคุณมารดาบิดาว่า **ผู้หญิงสร้างพระธรรม ๗ คัมภีร์ก็ดีผู้ชายได้บวชเป็นพระก็ดี ชื่อว่าได้ทดแทนคุณมารดาบิดาได้** ฟังดูซิ แม่! ผิดเอามากเสียจริงๆ และที่น่าเสียใจมาก ก็เพราะคนที่เข้าใจผิดเหล่านั้นล้วนเป็นพุทธศาสนิกอีกด้วย เสมือนหนึ่งว่า พระพุทธศาสนาสอนให้เข้าใจผิด ถ้าเขาไม่พยายามแก้ความเห็นข้อนี้ให้กลับเสีย เข้าใจผิดดิ่งอยู่อย่างนั้น จะเป็นภัยที่น่ากลัวสำหรับเขามากทีเดียว และซ้ำจะเป็นเยี่ยงอย่างบุตรหลานของเขาอีกด้วย เรื่องที่น่ากลัวนั้นก็คือ เขาจะกลายเป็นคนเนรคุณต่อมารดาบิดาของเขา โดยไม่รู้สึกกลับรู้สึกผิดไปว่า เขาได้ใช้หนี้บุญหนี้คุณมารดาบิดาเสร็จสิ้นไปแล้ว

ไปได้เยี่ยงได้อย่างที่ไหนมาไม่ทราบ และไม่ทราบว่าไปทราบมาจากใครที่ไหน โธ่! จะคิดเสียสักหน่อยก็ไม่ได้ว่า **คนชาติอื่น ศาสนาอื่น เขาทดแทนคุณมารดาบิดาเขาอย่างไร** ดูช่าง**ทดแทนคุณมารดาบิดาได้เฉพาะแต่พวกพุทธศาสนิกเท่านั้น** แม้ในพวกพุทธศาสนิกแล้ว ผู้หญิงสร้างพระธรรม ๗ คัมภีร์กันทุกคนหรือ? ผู้ชายบวชกันทุกคนหรือ! ก็เปล่าอีก ดูประหนึ่งว่า **ผู้ไม่สร้างพระธรรมและผู้ไม่ได้บวชแทนคุณบิดามารดาไม่ได้ กลายเป็นคนเนรคุณไป** เป็นเอามาก คุณค่าแห่งพระศาสนาตกเพราะเข้าใจอย่างนี้ เก๊? นอกทางนะแม่

> ท่านเจ้าคุณอาจารย์กรุณาให้ความสว่างแก่ลูกว่าผู้สร้างพระธรรมนั้น ถ้าสร้างไว้ที่ตัวเอง คือให้กาย วาจา และใจ ของตน มีธรรมปรากฏ ให้เป็นไปในธรรม อย่าให้นอกธรรม นั่นแหละชอบ นั่นแหละควร เพราะมีค่าเท่ากับบวชตัวทีเดียว แม้ผู้บวช ความจริงก็ไม่ใช่สักแต่ห่มผ้าเหลือง ที่ถูกนั้นก็คือ บวชกาย วาจา ใจ นั่นเอง ให้กาย วาจาใจ ของตนเป็นธรรมเป็นวิสัย ให้อยู่ในธรรม เมื่อเทียบกันแล้ว ก็มีค่าเท่ากับสร้างธรรมสร้างวินัยไว้ที่ตัว ตามลักษณะการนี้ คนสร้างพระธรรมกับคนที่บวชจึงมีคุณเสมอกัน ชื่อว่าเลื่อมใสพระศาสนา ได้ผลสมประสงค์ที่พระพุทธศาสนามุ่งหมาย

แต่ทั้งสองนั้น ไม่ใช่เรื่องสนองคุณมารดาบิดาเป็นเรื่องของผู้สร้าง ของผู้บวช สร้างบุญสร้างกุศลสร้างคุณความดีสำหรับตัวต่างหาก ถ้าจะจัดว่า เป็นเรื่องสนองความตั้งใจของมารดาบิดา ยังน่าฟัง เพราะท่านตั้งใจไว้บ้าง ถ้าลูกทำให้สมใจท่าน ก็น่าชมอยู่ไม่น้อย

หนังสือมาตาปิตุปัฏฐานก็ดี หนังสือกตัญญุตาก็ดี หนังสือพระวินัยบัญญัติ เฉพาะที่ทรงบัญญัติอนุญาตให้ภิกษุอนุเคราะห์มารดาบิดาก็ดี พรรณนาการสนองคุณมารดาบิดาไว้ดีมาก น่าอ่านน่าฟังนัก แต่ไม่มีเรื่องสร้างพระธรรม หรือเรื่องบวชพระปรากฏอยู่เลย ยิ่งในพระวินัยบัญญัตินั้นเอง หากพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ภิกษุเลี้ยงมารดาบิดาแล้ว ในสมัยนั้นน่าจะมีภิกษุลาสิกขาไปเลี้ยงมารดาบิดาหลายองค์ทีเดียว การที่พระองค์ทรงประทานโอกาสให้ภิกษุเลี้ยงมารดาบิดาได้ ก็เพราะการบวชไม่ใช่เป็นการทดแทนคุณมารดา ซ้ำยังทรงบัญญัติ เรื่องการสนองคุณมารดาบิดาไว้ ในฐานที่มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อันบุตรธิดาทุกคนจะพึงสนองคุณท่านด้วยน้ำใจอันงาม ๕ ประการ คือ

๑. เลี้ยงดูท่าน

๒. ทำการงานให้ท่าน

๓. ดำรงวงศ์ตระกูล

๔. รักษาทรัพย์ที่ท่านมอบให้ไว้

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

ดูซิแม่เห็นไหม? ทั้ง ๕ ข้อ ไม่มีข้อไหนว่า **บวช** ว่า **สร้างพระธรรม** เลยแหละ ลูกพอใจ เลื่อมใสในพระโอวาท ๕ ข้อนี้นัก **เพราะไม่ค้านกับการสนองคุณมารดาบิดาของชาติไหนศาสนาไหนทั้งสิ้น** และเป็นเนติของคนทั่วไป ลูกคิดว่าถ้าคนทุก ๆ คนจะมีความสำนึกในพระโอวาททั้ง ๕ นี้ดีแล้ว คนทุกคนก็คงอยากจะมีบุตร อยากจะเลี้ยงบุตร เพราะความลำบากยากเข็ญในการเลี้ยง ให้ผลสนองทั้งส่วนตัวและส่วนรวม ชื่อว่าร่วมมือกันบำรุงประเทศ ชาติ ศาสนาคู่กันไปด้วย น่ายินดีเหลือเกิน

ขอจบจดหมายฉบับนี้ไว้เพียงนี้

ในการกุศลประจำวัน ที่ลูกได้ลงไปไหว้พระสวดมนต์เช้า เย็น ในพระอุโบสถ ขอแม่จงมีส่วนในกุศลอันนี้ของลูกด้วย

ขอพระรัตนตรัยจงคุ้มครองแม่ เหมือนร่มคันใหญ่ในฤดูฝนเถิด

วรัญญู

พระลูกชายของแม่

(สำเนาจดหมายฉบับที่ ๔)

วัดมหาธาตุ พระนคร

๑ กันยายน ๒๔๘๒

โยมแม่

เมื่อวานนี้ ลูกนึกถึงแม่และยายมาก เห็นจะเป็นเพราะกล่าวขวัญถึงแม่และยายบ่อยครั้งนั่นเอง ทั้งนี้เกิดแต่มีปัญหาเรื่องลูกดี ลูกไม่ดี อันมีความสัมพันธ์ถึงแม่อยู่ ทำให้ต้องพูดถึงในระหว่างพระบวชใหม่ด้วยกัน เนื่องจากไปเรียนธรรมที่โรงเรียนตอนบ่าย ครูให้แต่งกระทู้ธรรมบทหนึ่ง

ปุตฺตา วตฺถุ มนุสฺสานํ ความว่า บุตรเป็นวัตถุที่ประสงค์ของมนุษย์ทั้งหลาย

พูดถึงกระทู้ธรรม แม่อาจไม่เข้าใจ ลูกขอเล่าให้แม่ฟังเสียด้วย คือ **การเรียนธรรมวินัย** ซึ่งนิยมเรียกกันว่า **นักธรรมนั้น** ในทางการศึกษาของคณะสงฆ์จัดไว้เป็น ๔ วิชา คือ

๑. แต่งกระทู้ธรรม

๒. ธรรมวิภาค

๓. พุทธประวัติ

๔. วินัยบัญญัติ

นักธรรมนั้นมี ๓ ชั้น คือ ตรี โท เอก ทั้ง ๓ ชั้นนี้ ก็มีวิชาที่จะต้องศึกษา ๔ วิชาเท่ากัน ต่างแต่ง่ายและยากกว่ากันตามฐานะ

การแต่งกระทู้ธรรม แท้ก็คือการขยายความในสุภาษิตข้อใดข้อหนึ่ง สุดแต่ครูจะตั้งให้อธิบายให้พิสดารออกไปให้ถูกกับหลักธรรม ไม่น้อยกว่าสองหน้ากระดาษฟุลสแก๊ป อย่างเดียวกับแต่งเรื่องในวิชาภาษาไทยพรรณนั้น วิชานอกนั้น ชื่อบอกตรงตัวอยู่แล้วจึงขอเล่าเรื่องของลูกต่อไป

เมื่อแต่งส่งครูแล้ว ต่างก็พากันกลับกุฏิ ในขณะเดินมา ลูกถือโอกาสสนทนากับพระบวชใหม่ด้วยกัน ปรารภการแต่งกระทู้ธรรมวันนี้ว่า ใครแต่งไปรูปไหนบ้าง ต่างองค์ต่างก็แสดงไปตามความรู้ความเห็นของตนที่แต่งส่งไปแล้ว ขณะเดินผ่านหลังพระตำหนักพระ ร.อ. วิสิฏฐ์ กับ

พระบรรจง แพทย์ ร.พ. ศิริราช ชวนลูกแวะกุฏิของท่าน ซึ่งอยู่ใกล้กับพระตำหนัก ลูกก็พอใจไปกับพระสหายทั้งสอง เมื่อได้เปลื้องจีวรซึ่งชุ่มด้วยเหงื่อมาจากโรงเรียนออกผึ่งไว้แล้ว ก็นั่งสนทนาเรื่องแต่งกระทู้ธรรมต่อ

"เรื่องบุตรในกระทู้ธรรมวันนี้ ว่ากันไปอย่างไรนะ คุณวรัญญู" พระบรรจงเอ่ยขึ้นก่อน

"ก็ว่าตามหลักที่สมเด็จอุปัชฌายะโอวาทไว้นั่นแหละ" ลูกตอบ

"เหมือนกับผม" พระ ร.อ. วิสิฏฐ์ พูดยิ้มน้อยยิ้มใหญ่ พอใจที่ลูกมีความเห็นด้วย แล้วแจง ๔ เบี้ยต่อไปว่า บุตร ๓ จำพวกไงล่ะ คุณบรรจง

๑ อภิชาตบุตร บุตรที่ดีกว่าตระกูล

๒ อนุชาตบุตร บุตรที่เสมอตระกูล

๓ อวชาตบุตร บุตรที่เลวกว่าตระกูล

"ผมก็เขียนไปอย่างนี้เหมือนกัน" พระบรรจงพูดแต่เกรงไปว่า จะบรรยายไปนอกเรื่องเท่านั้น เพราะสุภาษิตข้อนี้ กล่าวเป็นกลาง ๆ จริงไหมคุณวรัญญู

ลูกก็รับรองว่า "ผมเห็นด้วย" เป็นความจริงอย่างพระบรรจงพูด แต่ข้อที่ว่าบุตรดีกว่าตระกูลนั้น อธิบายกันอย่างไร คือดีในทำนองไหน ลูกซักขึ้น

"ผมเอาดีในทางขยันทำงาน" พระ ร.อ. วิสิฏฐ์ ว่าแล้วอธิบายความเพียรแน่ไปเลย คุณบรรจงล่ะ พระ ร.อ. วิสิฏฐ์ ถามพระบรรจง

"ผมเอาดีในทางวิชา" พระบรรจงตอบ แล้วบรรยายถึงคุณค่าของวิชา ที่ทำให้มนุษย์วิเศษกว่ากัน

คราวนี้ถึงลูก ผมเอาหลายอย่าง ลูกว่า คือจัดเป็น ๓ วัย **บุตรดีด้วยการเรียนวิชาในชั้นต้น** ต่อมา **ดีด้วยขยันทำงาน** และต่อมาอีก **ดีด้วยกตัญญู** เลี้ยงบิดามารดา ตลอดจนผู้มีคุณ แต่เกรงว่า สำนวนจะเป็นน้ำท่วมทุ่งเท่านั้นแหละ ลูกถ่อมตัว เรื่องสำนวนแล้ว ผมยกให้คุณวิสิฏฐ์ หรือยังไงคุณบรรจง

"พูดเหมือนใจผม" พระบรรจงว่า

"เดี๋ยวผมไม่ให้ฉันน้ำตาลเสียเลย" พระ ร.อ. วิสิฏฐ์ว่า ยอกันเป็นเด็กไปได้

พูดอย่างนี้ ก็ว่ายอ ลูกว่า จะไม่ให้พูดกันจริง ๆ อย่างนั้นหรือ แล้วหันหน้าไปทางพระบรรจงพูดว่าคุณบรรจง ไหนยอผมทีเถิดว่าแต่งดีกว่าคุณวิสิฏฐ์

หยุดทีเถอะ พระ ร.อ. วิสิฏฐ์ พูดตัดบทว่า "แต่แล้วทำไมนะ คนทุกคนก็อยากให้ลูกดียิ่งกว่าตัวหรือเสมอตัว แต่แล้วทำไมได้ทั้ง ๆ ที่บำรุงบำเรอสารพัด" พูดพลางเลื่อนถ้วยน้ำชามาให้ลูกหนึ่งถ้วยกับพระบรรจง ๑ ถ้วย พร้อมกับหันหน้ามาทางลูกเหมือนจะถามลูกให้ลูกตอบ

ลูกยกถ้วยน้ำชาขึ้นจิบ แล้ววางลงที่จานรองอย่างเดิม พลางสัพยอกพระ ร.อ. วิสิฏฐ์ว่า "เมื่อได้น้ำร้อน น้ำตาล เป็นเดิมพันอย่างนี้ ก็น่าตอบสนองเจตนารมณ์ท่านเจ้าถิ่น" ลูกว่า แต่ถ้าตอบผิดอย่าทวงคืนนะที่กุฏิผมไม่มีน้ำตาลใช้

"พูดไปเถอะน่า" ผมจะฟัง พระ ร.อ. วิสิฏฐ์เตือน "มัวแต่ชักแม่น้ำทั้ง ๕ อยู่ได้"

"ว่าตามความรู้ความเห็น ของใคร ของใครนะ" ลูกป้องกันไว้ก่อน

"ก็อ อย่างนั้นน่ะซี พระบรรจงพูด"

ผมเห็นว่าอย่าง คุณวิสิฏฐ์ บุตรที่ดีกว่าตระกูลหรือดีเหมือนตระกูลไม่ได้นั้น เป็นด้วยเหตุ ๓ อย่าง

ก. เพราะการอบรมทางตระกูลไม่ดี

ข. เพราะการอบรมทางสำนักเรียนไม่ดี

ค. เพราะคบเพื่อนไม่ดี

"ไง ! พอจะเข้ารูปหรือยัง ?" คุณวิสิฏฐ์

พระบรรจงว่า "ท่าจะชอบกลแล้วละ ไหนว่าให้คุณวิสิฏฐ์เทน้ำตาลเกลี้ยงโหลทีเถอะ"

"ทั้งคุณวิสิฏฐ์ และคุณบรรจงแหละ" ลูกพูด "ถ้าจะให้ผมพูดต่อไป จะต้องรับปากผมก่อนว่า จะให้ความเห็นและความรู้แก่ผม ในเมื่อผมพูดแล้วจะผิดหรือถูกก็ตาม เข้าใจไหม"

"ก็อย่างนั้นน่ะซี" พระบรรจงพูด "เราพูดกันฐานเป็นนักเรียนด้วยกันเท่านั้น" พูดแล้วยกถ้วยน้ำร้อนดื่ม

พระ ร.อ. วิสิฏฐ์ว่า "ผมขอเป็นผู้ฟัง และเป็นเจ้าของกัณฑ์ นิมนต์พระคุณเจ้าปุจฉาวิสัชนากันเถอะ" แล้วเรียกเด็กให้ต้มน้ำอีก

ความจริง สำหรับบุตรนั้นเรื่องของตระกูลของบ้าน คือของมารดาบิดา เป็นเหตุสำคัญมาก ลูกว่า ทั้งเป็นเหตุประการแรกด้วย คุณบรรจง คุณวิสิฏฐ์ โปรดนึกดูเถอะ เพราะว่าเด็กจะไปโรงเรียนก็โตมากแล้ว ไม่รู้ว่าทางบ้านได้อบรม หรือปล่อยให้เด็กของตนรับนิสัยไม่ดีงามไปเท่าใดแล้ว ครั้นเด็กมีนิสัยไม่ดีที่รับมาแต่บ้าน หรือมาแต่เพื่อนอย่างนั้น ถึงจะไปอยู่โรงเรียน ก็

สุดที่ครูหรืออาจารย์จะแก้นิสัยได้ เพราะเด็กมีเวลาอยู่บ้านมากกว่าโรงเรียน ดังนั้น ผมจึงว่าเรื่องบ้านหรือตระกูลเป็นเหตุสำคัญนัก ถ้าถือเอาหลักในทิศ ๖ เป็นประมาณแล้ว ความเห็นของผมน่าจะถูกก่อนที่จะกล่าวต่อไป ผมขอยกเรื่องทิศ ๖ มาเล่าสักหน่อย

เรื่องทิศ ๖

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน ใกล้พระนครสาวัตถี วันหนึ่งเวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต ทอดพระเนตรเห็นสิงคาลมานพนั่งไหว้ทิศอยู่ข้างทาง ผ้านุ่งผ้าห่มชุ่มโชคด้วยน้ำค้าง จึงตรัสถามว่า "ทำอะไร สิงคาล"

"ไหว้ทิศ พระเจ้าข้า" สิงคาลมานพทูล

"ขยันดีจริง ทรงรับสั่งต่อ ใครสอนให้ไหว้นะ สิงคาล"

"บิดา พระเจ้าข้า เมื่อท่านใกล้จะตายได้เตือนให้ข้าพระองค์หมั่นไหว้ทิศ ฉะนั้น ข้าพระองค์จึงต้องไหว้ตามคำสั่งของท่าน

"สิงคาล ทำตามคำสั่งพ่อ ดีมาก" แล้วทรงรับสั่งต่อไปว่า "สิงคาล เธอถามพ่อหรือเปล่าว่า ให้ไหว้ที่ไหน ไหว้อย่างไร แลไหว้เวลาใด"

"เปล่า พระเจ้าข้า" สิงคาลทูล "ข้าพระองค์คิดว่า คงจะไหว้เหมือนคนทั้งหลายที่เขาไหว้ทิศอย่างนั้น ดังนั้น ข้าพระองค์จึงไม่ซักถามท่าน"

พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งว่า "ไม่ได้ สิงคาล อย่างนั้นไม่ถูก จะเหมือนกันทุกอย่างไปไม่ได้ เรื่องของใครก็ของใคร บิดาของสิงคาลเป็นผู้รู้เหตุของความเจริญและความเสื่อม จึงเตือนเธอ แต่เธอกลับเข้าใจเขว ไม่ถูกกับความประสงค์ของท่าน หากท่านสามารถรู้การกระทำของสิงคาลแล้ว ท่านจะเสียใจมาก เอาเถอะสิงคาล ฉันจะบอกให้ คอยฟังนะ"

"สิงคาล เธอจงมองดูรอบ ๆ ตัวเธอ" พระพุทธเจ้าทรงรับสั่ง "นั่นทิศตะวันออก อยู่ข้างหน้าเหลียวไปข้างขวาพบทิศใต้ หันมาข้างหลัง พบทิศตะวันตก หันไปข้างซ้าย พบทิศเหนือแหงนขึ้นข้างบนพบทิศเบื้องสูง ก้มลงมอง พบทิศเบื้องต่ำ ทิศทั้ง ๖ ปรากฏอยู่รอบ ๆ ตัวเราทั้งสิ้น"

"สิงคาล เอย" ทรงรับสั่งด้วยความการุณย์ต่อไป "ทิศเหล่านั้น เธอจะไหว้ก็ไม่ทำให้เธอเจริญได้หรอก เธอจะไม่ไหว้ ก็ไม่สามารถทำอะไรให้เธอเสื่อมเสียได้ แต่คนประจำทิศของเธอ

นั่นแหละสำคัญมาก สามารถทำให้เธอรุ่งเรืองได้ ล่มจมได้ จึงต้องรู้ต้องไหว้ ต้องบำรุงให้ควรกัน เพราะอยู่รอบ ๆ ตัวเรา ซึ่งเราไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เช่นเดียวกับทิศ ๖ นั้น คนประจำทิศเหล่านั้นใครบ้าง'' ทรงรับสั่งถามแล้วตรัสบอกด้วยพระองค์เองว่า ''สิงคาล คนประจำทิศเบื้องหน้า ที่ประจักษ์ตาอยู่ นับแต่ลืมตาเห็นโลกมา ผู้นั้นคือ มารดาบิดา จัดเป็นทิศเบื้องหน้าของบุตรทุก ๆ คน''

เมื่อลูกพูดมาเพียงนี้แล้วหยุด ยกถ้วยแก้วน้ำเย็นขึ้นดื่มแล้ว พูดว่า ''คราวนี้ผมจะไล่แบบเรียนธรรมคุณบรรจงและคุณวิสิฏฐ์ทั้งสองละ ว่าจะจำทิศ ๖ ในคิหิปฏิบัติได้แม่นยำไหม เอาละ นิมนต์ว่าไป''

''โธ่ ! กำลังฟังเพลินเทียว'' พระ ร.อ. วิสิฏฐ์ว่า ''ถวายคุณบรรจงเถิดครับ ท่านเป็นพหูสูตรหน่อย''

''เอาแล้ว'' พระบรรจงว่า จะเลี่ยงไม่ว่า ก็ไม่เลี่ยงอย่างอื่น กลับมาแขวะเขาด้วย ไม่เอาน่า คุณวิสิฏฐ์แหละว่าไปเถอะ''

''มัวซัดกันไปซัดกันมาอย่างนี้ เดี๋ยวผมเลิกพูดต่อเลย'' ลูกว่า ''จะหยุดฉันน้ำตาลน้ำร้อนบ้างก็โยเยไม่เอาน่า หรือถ้าอย่างนั้น คุณบรรจงว่า ๓ ทิศข้างต้น คุณวิสิฏฐ์ ๓ ทิศข้างปลาย ไม่เสียทีกัน''

''เอาเป็นยุติ'' แล้วพระบรรจงก็ว่าแบบทิศ ๖ เฉพาะ ๓ ทิศข้างต้นว่า

ทิศ ๖

๑. ปุรัตถิมทิศ คือทิศเบื้องหน้า มารดาบิดา

๒. ทักขิณทิศ คือทิศเบื้องขวา อาจารย์

๓. ปัจฉิมทิศ คือทิศเบื้องหลัง บุตรภรรยา

๔. อุตตรทิศ คือทิศเบื้องซ้าย มิตร

๕. เหฏฐิมทิศ คือทิศเบื้องต่ำ บ่าว

๖. อุปริมทิศ คือทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์

(จำแนกคุณ)

๑. ปุรัตถิมทิศ คือทิศเบื้องหน้า มารดาบิดาบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

๑. ท่านได้เลี้ยงมาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ

๒. ทำกิจของท่าน

๓. ดำรงวงศ์สกุล

๔. ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก

๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน

มารดาบิดาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

๔. หาภรรยาที่สมควรให้

๕. มอบทรัพย์ให้ในสมัย

ทักขิณทิศ คือทิศเบื้องขวา อาจารย์ ศิษย์พึงบำรุงด้วยสถาน ๕

๑. ด้วยลุกขึ้นยืนรับ

๒. ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้

๓. ด้วยเชื่อฟัง

๔. ด้วยอุปัฏฐาก

๕. ด้วยเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

อาจารย์ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕

๑. แนะนำดี

๒. ให้เรียนดี

๓. บอกศิลปให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง

๔. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง

๕. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (คือจะไปทางทิศไหนก็ไม่อดอยาก)

๓. ปัจฉิมทิศ คือทิศเบื้องหลัง ภรรยา สามีพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

๑. ด้วยยกย่องนับถือว่าเป็นภรรยา

๒. ด้วยไม่ดูหมิ่น

๓. ด้วยไม่ประพฤติล่วงใจ

๔. ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้

๕. ด้วยให้เครื่องแต่งตัว

ภรรยาได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕

๑. จัดการงานดี

๒. สงเคราะห์คนข้างเคียงของผัวดี

๓. ไม่ประพฤติล่วงใจผัว

๔. รักษาทรัพย์ที่ผัวหามาได้ไว้

๕. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการงานทั้งปวง

"แน่ไปเลย" ลูกว่า "ถูกต้องดีนัก เอา ! ถวายน้ำร้อนถ้วยหนึ่ง" แล้วหันไปทางพระ ร.อ. วิสิฏฐ์ พูดว่า "คราวนี้ถึงวาระท่านแล้ว คุณวิสิฏฐ์"

"ถ้าผิดเตือนบ้างนา ผมจำไม่ค่อยจะแม่นด้วย" พระ ร.อ. วิสิฏฐ์พูด แล้วลุกไปนั่งข้างเตียงว่าแบบทิศ ๖ เฉพาะ ๓ ทิศเบื้องปลายต่อ

๔. อุตตรทิศ คือทิศเบื้องซ้าย มิตร กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

๑. ด้วยให้ปัน

๒. ด้วยเจรจาถ้อยคำไพเราะ

๓. ด้วยประพฤติประโยชน์

๔. ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ

๕. ด้วยไม่แกล้งกล่าวให้คลาดจากความเป็นจริง

มิตรได้บำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๕

๑. รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว

๒. รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว

๓. เมื่อมีภัย เอาเป็นที่พึ่งพำนักได้

๔. ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ

๕. นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร

๕. เหฏฐิมทิศ คือทิศเบื้องต่ำ บ่าว นายพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

๑. ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง

๒. ด้วยให้อาหารและรางวัล

๓. ด้วยรักษาพยาบาลในเวลาเจ็บไข้

๔. ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน

๕. ด้วยปล่อยให้ในสมัย

บ่าวได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ด้วยสถาน ๕

๑. ลุกขึ้นทำการงานก่อนนาย

๒. เลิกการงานทีหลังนาย

๓. ถือเอาแต่ของนายที่ให้

๔. ทำการงานให้ดีขึ้น

๕. นำคุณของนายไปสรรเสริญในที่นั้น ๆ

๖. อุปริมทิศ คือทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์กุลบุตรพึงบำรุงด้วยสถาน ๕

๑. ด้วยกายกรรม คือทำอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา

๒. ด้วยวจีกรรม คือพูดอะไร ๆ ประกอบด้วย เมตตา

๓. ด้วยมโนกรรม คือคิดอะไร ๆ ประกอบด้วยเมตตา

๔. ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู คือมิได้ห้ามไม่ให้เข้าบ้านเรือน

๕. ด้วยให้อามิสทาน

สมณพราหมณ์ ได้รับบำรุงฉะนี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยสถาน ๖

๑. ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความงาม

๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดี

๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๕. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่ม

๖. บอกทางสวรรค์ให้

พอพระ ร.อ. วิสิฏฐ์ว่าจบลง ลูกก็ชมว่า "เก่งมาก ว่าเป็นตาเห็นเทียวนะ คุณวิสิฏฐ์"

"เขาแน่" พระบรรจงว่า "ผมเสียอีกนึกว่าจะแม่น ยังอดติดอยู่ ๒-๓ แห่งไม่ได้"

"แต่ผมคิดว่า คุณวิสิฏฐ์ว่าได้แม่นแต่ในกุฏิเท่านั้น ถ้าวันนี้ออกนอกกุฏิแล้ว ว่าไม่ได้อย่างนี้ หรอก" ลูกว่า

"อ้าว ! ทำไมเป็นอย่างนั้นเล่า" พระบรรจงเบิกตาพูดด้วยสงสัย

"และถึงอยู่ในกุฏินี้ ถ้าไม่นั่งพิงเตียงก็ว่าไม่ได้"

พระ ร.อ. วิสิฏฐ์ ขยับตัวเอื้อมมือมาปิดปากลูกหัวเราะแล้วพูดว่า "อย่า ทำปากบอนไป ชีวทัญญ"

"เอ๊ะ ! นี่จะรุมกันต้มผมรึ" พระบรรจงว่า

"ต้ม-แต้ม อะไรที่ไหน" ลูกว่า "ก็คุณนั่งอยู่ข้างโน้นจึงไม่รู้เรื่อง คุณวิสิฏฐ์เพิ่งเริ่มท่องทิศ ๖ เห็นไหม" ลูกชี้มือให้พระบรรจงดู "นั่น คุณวิสิฏฐ์เขียนติดข้างตู้ไว้เป็น ๔-๕ แผ่น คุณวิสิฏฐ์นั่งพิงเตียงอ่านแบบถวายเราเพลินทีเดียว ดังนั้น ผมจึงว่าคุณวิสิฏฐ์ ว่าแม่นเหมือนตาเห็น แล้วก็หัวเราะกันทั้ง ๓ รูป

"หลักธรรมในทิศ ๖ นี้ ผมรักมาก" พระ ร.อ. วิสิฏฐ์พูดต้อนเข้าเรื่องต่อไป "ถึงกับผมลงทุนลงแรงเขียนติดตู้ไว้เพื่อเตือนตาเตือนใจ บังเอิญก็เป็นบุญทันตาเห็น จำเพาะถูกให้ว่าแบบเรื่องนี้ และในที่นี้ด้วยนี่คร๊าบ จะว่าผมได้อย่างไร ว่าแต่ว่า แบบก็สาธยายกันจบลงแล้ว ให้คุณวทัญญูวิสัชนาต่อไปเถอะ"

"เรื่องของผม ก็ใกล้จะสุดสิ้นข้อความอยู่แล้ว" ลูกว่า

เมื่อพระบรมศาสดาตรัสบอกทิศ ๖ แล้ว สิงคาลมานพเลื่อมใสในพระโอวาท ยอมรับพระโอวาทเป็นธรรมประจำตน ประกาศตนเป็นพุทธมามก คือยอมรับเอาพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา รับเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งตลอดชีวิต

ทิศ ๓ เบื้องต้น เป็นธรรมรับรองถ้อยคำของผมซึ่งใคร ๆ จะค้านไม่ได้แล้ว โดยที่ทิศ ๑ ทิศเบื้องหน้ามารดาบิดาก็เข้ากับเหตุข้อต้นของผมว่า เพราะการอบรมทางตระกูล ๒ ทิศเบื้องขวา คือครูอาจารย์ เข้ากับเหตุข้อสองว่า เพราะการอบรมทางสำนักเรียน ๓ ทิศเบื้องซ้าย คือมิตร เข้ากับเหตุข้อสามของผมว่า เพราะคบเพื่อนในชั้นนี้ คือชั้นลูกจะดีนั้น ทิศ ๓ เบื้องต้นเป็นสำคัญทิศต่อไปเป็นเรื่องของครอบครัวเสียแล้ว จะไม่ขอพูดถึง เพราะเราพูดกันอยู่ที่เรื่องลูกดี ลูกไม่ดีถูกไหม?

เรื่องตระกูลหรือมารดาบิดานั้น เป็นประการสำคัญ ตั้งแต่ต้นจนอวสานทีเดียว ฉะนั้นจึงควรใส่ใจในตระกูลให้มาก สำหรับหลักธรรมในทิศเบื้องหน้านั้นเพราะ ๓ ข้อข้างต้น เป็นจุดที่ประสงค์ในที่นี้คือ

๑. ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. ให้ศึกษาเล่าเรียนดี

ด้วยเป็นเรื่องมารดาบิดาจะจัดการ กับลูกจริง ๆ ไม่ใช่สักแต่ว่า พูดว่าทำตามอารมณ์ เพราะทั้งสามข้อนั้นเป็นหลักใหญ่ ความจริงก็ทำกันทุกตระกูลนั่นแหละแต่ทำกันไม่ถึงขั้นดี ลูกจึงไม่ดีดังมุ่งหมาย ปล่อยกันตามเรื่องเสียเป็นส่วนมาก ยิ่งลูกเข้าโรงเรียน ก็เลยนึกว่าปลดภาระเรื่องว่ากล่าว ซึ่งความจริงจะอย่างนั้นไม่ได้ผมได้กล่าวแล้วว่า ตระกูลต้องสำคัญตั้งแต่ต้นจนสุดท้าย มารดาบิดาจะต้องพยายามจริง ๆ ถ้าจะพูดอิงหลักธรรม ผมอยากจะให้มารดาบิดาเจริญอิทธิบาท ๔ แต่ผมไม่ได้แบบท่านอีกหรอก คุณวิสิฏฐ์ ดูขยับหลังไปห่างทีเดียว คือต้องมี

ก. ฉันทะ รักใคร่พอใจทำการอบรมลูกจริง ๆ

ข. วิริยะ พยายามทุก ๆ ทางที่จะให้ลูกอยู่ในกรอบ

ค. จิตตะ ใส่ใจ ไม่ทอดธุระ มุ่งที่จะให้ลูกเจริญ โดยคอยสังเกต คอยตรับฟังความประพฤติของลูกอยู่เนือง ๆ

ง. วิมังสา เลือกเฟ้น หาครู หานักเรียน หาวิชา หาการงาน หาเพื่อน หาคนอุปการะให้เหมาะให้ควรแก่ลูก เท่าที่สามารถ

ในคุณ ๓ ข้อนั้น ถ้ามารดาบิดามั่นอยู่ในอิทธิบาทนี้แล้ว ผมว่า ความมุ่งหมายของมารดาบิดาที่จะให้ลูกดี น่าจะไม่พลาดแน่ ๆ

ยัง **ทิศเบื้องขวา** คือ **ครูอาจารย์** อีก แต่ในที่นี้ ผมหมายเอาสำนักเรียน ว่าสำนักเรียนเป็นปัจจัยสำคัญประการ ๒ เพราะสำนักเรียนจะดีนั้น ไม่ใช่เฉพาะครู หรือเฉพาะอาจารย์ จริงอยู่ ครู อาจารย์เป็นคนสำคัญในสำนักเรียน แต่การถ่ายความรู้ ความประพฤติตลอดนิสัยนั้นรวมอยู่ภายในสำนัก เพราะความประพฤติและนิสัยไม่ใช่ได้ด้วยการเรียนเลย แท้จริงนั้นได้ด้วยอยู่ร่วมในสำนัก เพราะการอยู่ร่วมอย่างนั้น นำให้พูดร่วม ทำร่วม กินร่วม ตลอดคิดอ่านร่วมด้วยเป็นการถ่ายนิสัยตลอดความประพฤติอีกมาก ดังนั้นคนที่อยู่ในสำนักเรียนที่ดี จึงได้เปรียบกว่าคนเพียงไปโรงเรียน ด้วยความรู้ความเห็นบางประการ จะหาที่โรงเรียนไม่ได้เพราะมิใช่หลักสูตรแต่จะหาได้ในสำนักเรียน เมื่อคนอยู่ในสำนักได้พบเห็นได้สังเกตตลอดจนถูกรับใช้ให้ทำ นำให้พบให้เห็นให้ได้ไต่ถามให้ได้รู้เป็นทางเจริญวิทยาคุณและความประพฤติ ตลอดนิสัยดังกล่าวแล้ว ขอชี้เอาท่านทั้งสองกับผมนี้แหละเป็นตัวอย่าง การที่เราทั้ง ๓ เข้ามาบวชอยู่ในสำนักเรียนนี้ทำให้เรามีความรู้สึกตัวดีขึ้นเพียงไร ดังนั้นข้อที่ผมว่า **เพราะการอบรมในสำนักเรียนไม่ดี เด็กจึงไม่ดี** ก็น่าจะถูก

สำหรับมิตร ก็เป็นประการสำคัญอยู่ ดังนั้นพระบรมศาสดาจึงตรัสว่า **ทิศเบื้องซ้าย** คือ **มิตร** เพราะทุกคนต้องมีมิตร และมิตรก็เป็นปัจจัยอย่างสำคัญ ที่จะทำให้ดีและไม่ดีได้ การเลือกคบมิตรย่อมเป็นสิทธิอันชอบของเด็กอยู่ด้วย เด็กโดยมากย่อมจะเลือกคบเอาตามความพอใจ แต่เพราะเด็กดูคนไม่เป็นว่า จะดี หรือไม่ดี ควรคบหรือไม่ มุ่งเอาแต่ความพอใจของตนเป็นเกณฑ์ ส่วนมากจึงเลือกได้เพื่อนไม่สู้ดี ดังนั้นทางบ้านและทางสำนักเรียน ต้องช่วยเป็นหูเป็นตาให้เมื่อเห็นไม่ดีก็ห้าม กีดกัน ตักเตือนให้รู้สึกตัว รีบชิงแก้เสียแต่ต้น ตามที่กล่าวมานี้เป็นคำยืนยันว่า เพราะการคบเพื่อนไม่ดี เด็กของเราจึงไม่ดีก็พอจะเข้ารูปได้แล้ว จึงขอยุติเพียงนี้

เมื่อลูกพูดจบแล้ว ก็ดื่มน้ำร้อนครึ่งถ้วยแก้วแก้กระหาย แล้วถามพระบรรจง พระวิสิฏฐ์ว่า โปรดท้วงติงซีขอรับ เมื่อเห็นตรงไหนไม่ชอบ ผมยินดีที่จะรับคำเตือนด้วยความเคารพรักจริงๆ

พระบรรจงว่า "ใครจะไม่ชอบ" ก็เสนอเอาผมเป็นตัวอย่างเข้าแล้ว

"จริงนะ คุณบรรจง" พระวิสิฏฐ์ว่า ใครจะไปท้วงก็เล่นอิงเข้าหลักทิศ ๖ ของพระพุทธเจ้า มันก็แจ๋วไปเลยเท่านั้น

ถึงจะว่าโดยเหตุผลก็เถอะ พระบรรจงว่า ของคุณวรัญญู เขาไม่เลวเลย ผมให้ นี่ไม่ใช่ยอแน่ พระบรรจงพูดเอางานเอาการ แต่ถึงกระนั้น ก็ไม่วายที่จะเป็นห่วงถึงสันดานของคน **อันลูกจะดีหรือไม่ดีนั้นมีกรรมพันธุ์ผสมอยู่ด้วย** แปลว่า **สำคัญอยู่ที่เลือดของพ่อของแม่** เป็นประการต้นทีเดียว ผมว่า ถ้าเลือดตระกูลไม่ดีแล้ว ก็ยากที่จะอบรม เข้าหลักว่า **เหล็กไม่เอาถ่าน** คือเหล็กไม่ดี ถึงจะเผาจะชุบอย่างไรก็เอาดีไม่ได้ หรือว่า **หนามแหลมไม่มีใครเสี้ยม มะนาวกลมเกลี้ยงไม่มีใครกลึง** แต่ทั้งนี้มิใช่จะคัดค้าน การอบรมของคุณวรัญญูเลย ผมพูดถึงก่อนจะอบรมถ้าได้คนมีตระกูล คือเชื้อสายมีเลือดสืบมาจากมารดาบิดาดีแล้วจะไม่มีพลาดเลย

เพราะฉะนั้น ในทางพระศาสนาจึงจำแนกบุคคลไว้เป็น ๔ ประเภท คือ

๑. **อุคฆติตญฺญู** พวกที่มีชวนะปัญญา สามารถรู้อะไรได้ฉับพลัน เพียงยกหัวข้อขึ้นก็เข้าใจไม่จำต้องบรรยาย ก็สามารถรอบรู้

๒. **วิปจิตญฺญู** พวกที่ปัญญาพอประมาณ จะรู้ได้ก็ต่อเมื่อได้รับคำบรรยายขยายความหรือยกเทียบเคียงให้เห็นก่อน

๓. **เนยฺย** พวกที่ต้องพยายามท่องบ่นเล่าเรียนอบรม โดยใช้เวลาให้ควรกันจึงจะรู้จะเข้าใจได้ ถ้าเว้นการเรียนแล้ว เป็นไม่สำเร็จ

๔. **ปทปรม** พวกที่เหลือฝึก ฟังไม่ได้เรื่องพูดไม่เข้าใจ ไม่พยามยามรับคำสอน ไม่มีอุปนิสัยที่จะรู้ แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงโปรดไม่ถึง พ้นวิสัยที่จะทรงฝึก

พวกสุดท้ายนี้ ส่องให้เห็นอรรถในพระพุทธคุณบทที่ ๖ ว่า ปุริสทมฺมสารถิ ชัดขึ้นว่าพระพุทธเจ้าเป็นสารถี ฝึกคนที่ควรฝึก แปลว่า คนที่ควรฝึกจึงทรงฝึก ถ้าไม่ควรฝึก คือถึงฝึกก็ไม่ได้ผลแล้วพระองค์ก็จะไม่ทรงฝึก แต่ถ้าทรงเห็นว่าคนใดควรฝึกแม้จะลำบากต้องใช้ความพยายาม ก็ทรงพระกรุณาฝึกด้วยอุบายอันชอบยิ่ง อย่างไม่มีผู้ใดเหมือนให้เขาบรรลุผลตามอุปนิสัยของเขาก็ดี เรื่องยถากรรมของเขาก็ดี ผมจัดเข้าในเกณฑ์**เลือดของตระกูลเลือดของพ่อแม่** และอยากจะพูดว่า **เป็นเลือดของแม่** โดยเฉพาะด้วย หรือคุณวิสิฏฐ์จะค้านเล่า!

"แน่นอนเหลือเกิน" พระ ร.อ. วิสิฏฐ์ว่า "แต่ผมขอขัดพองามเท่านั้น เพราะเห็นมีแต่เขาว่าเพราะเลือดพ่อ แต่คุณกลับว่าเพราะเลือดแม่ ชอบกล! ชอบกลอยู่!! ขอฟังอธิบายอีกหน่อยเถอะ คุณบรรจง

เลือดแม่

เรื่องเลือดพ่อ เลือดแม่ เป็นปัญหาใหญ่โตได้เถียงกันมานานแล้ว ก็ยังตกลงกันไม่ได้เลย ความจริงผมเห็นว่า ก็ทั้งสองฝ่ายแหละต่างแต่เป็นคนละแง่สำหรับผมอยากจะพูดว่า ลูกทุกคนเป็นพันธุ์พ่อ แต่เป็นเลือดแม่ **คนจะดีจริง ๆ ต้องพันธุ์ดี ต้องเลือดดี** เมื่อแยกกันเสียเช่นนี้คงไม่มีใครค้าน แต่สำหรับเรื่องนี้ผมขอยืนยกย่องเลือดของแม่ ด้วยร่างกายของเราทุกคนเป็นเลือดของแม่ทุกก้อน ก้อนเลือดของแม่แท้ ๆ จะไม่ให้ผมยืนยันว่าลูกทุกคนจะดี จะรุ่งเรืองเพราะเลือดของแม่อย่างไร เมื่อเป็นอย่างนี้ กำลังเลือดของแม่ อำนาจของแม่ จะเป็นส่วนใหญ่ส่วนหนึ่งในการส่งเสริมให้ลูกเจริญรุ่งเรืองเป็นแน่แท้

ผมขอยกตัวอย่างรับรองสักหน่อย คุณวรัญญู คุณวิสิฏฐ์ ลองนึกดูซิ นักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงในโลกทุกคนล้วนแต่มีแม่ดีทั้งนั้น และนักปราชญ์เหล่านั้นก็ยกย่องแม่ด้วย การที่ยกย่องแม่ ก็น่าจะเห็นว่า เพราะเลือดแม่เป็นมูลฐานอันสำคัญของลูกนั่นเอง เช่นพระบรมศาสดาของเราเป็นตัวอย่าง

ถ้าแม่ไม่ดีจริง ๆ แล้ว ถึงพ่อจะดีอย่างไร ก็ยากที่ลูกจะดี จะรุ่งเรืองเท่าถึงพ่อหรือยิ่งกว่าพ่อได้ ทั้งนี้เพราะกำลังเลือดของแม่อ่อนคุณภาพ ต้องขอขมาโทษต่อพระอริยสงฆ์สาวกเจ้าที่ผมขออ้างเอาพระราหุลเถระเป็นอุทาหรณ์ ดูเถิด พระราหุลเถระเจ้า เป็นพระโอรสของพระพุทธเจ้าแท้ ๆ ทั้งบวชแต่เล็กแต่น้อยทั้งอยู่ในพระพุทธสำนัก ไม่เห็นเปรื่องปราดสมภาวะซึ่งน่าจะเปรื่องปราดกว่านี้ จริงไหม ? แต่แล้วก็เปล่าสู้พระสาวกรูปอื่น ๆ ไม่ได้ตั้งมากมาย ถัดลงมาเท่าที่พอจะนึกรู้นึกเห็นกัน เช่นนักปราชญ์ของโลก โดยเฉพาะของประเทศเรา ลูกนักปราชญ์มักจะไม่ค่อยดีเหมือนพ่อ ดูลูกของสุนทรภู่เถอะ จะเห็นได้ว่าเพราะพันธุ์หรือเพราะเลือด ดังนั้น ตระกูลใหญ่ ๆ แต่ก่อน ๆ จึงไม่นิยมให้ลูกชายเลือกหาภรรยาเอาตามอารมณ์ใคร่บิดามารดาโดยมากเป็นผู้หาให้ ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาตระกูลต้องการได้หลานดีมีความรู้ความสามารถสืบตระกูลด้วย

"จริงแหละนะ คุณบรรจง" ลูกพูดสนับสนุนขึ้นขณะที่พระบรรจงพูดจบลง ผมตั้งใจฟังคุณพูดตั้งแต่ต้นมา ผมเลื่อมใสในถ้อยคำของคุณมาก คำพูดของคุณได้ก่อให้ผมมีกำลังใจ ทำให้ผมนึกว่า ผมมีเพื่อนร่วมคิดร่วมเห็นด้วยแล้ว จึงอยากใคร่จะระบายความคิดความเห็นกับคุณในเรื่องนี้ด้วย แม้ผมเองก็มีความคิดว่า **เลือดแม่** สำคัญมากทีเดียว แต่ที่ไม่พูดก่อนนั้น ก็เพราะ

เกรงว่าจะมีความเห็นนอกรีดนอกรอยไปคนเดียว เมื่อคุณบรรจงเป็นเพื่อนร่วมความเห็นเช่นนี้ จึงอยากจะพูด และขอให้ผมเป็นฝ่ายสนับสนุนเถิด

"จะว่าผมช่างคิดก็ตามทีเถอะ" ลูกว่า "เพราะดูเหมือนเรา ๆ ไม่ค่อยจะได้ยินกันนัก คุณวิสิฏฐ์ แม่บังเกิดเกล้า ทุกคนรัก ทุกคนทะนุถนอมเกียรติของท่าน ไม่พอใจให้ใครมาลบหลู่กล้ำกรายศักดิ์ของแม่ดีใจเมื่อใครสรรเสริญแม่ เคารพรักแม่ และก็ไม่เจ็บใจอะไรยิ่งกว่าใครมาว่าให้กระทบกระเทือนแม่ ขอโทษเถอะ ทุกคนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ถ้าจะด่ากันให้เจ็บแสบแล้วเป็นต้อง **ด่าแม่** ทันใดนั้นเลือดก็ขึ้นหน้าคนที่ถูกด่า ให้อภัยไม่ได้ ด้วยจะให้อภัยในเรื่องอะไร ๆ ดูก็พอจะอภัยกันได้ แต่เรื่องด่าแม่แล้วให้อภัยไม่ลงเป็นต้องสอนคนด่าให้สำนึกในการล่วงเกินแม่ ให้เห็นโทษที่ด่าแม่ที่รักที่เคารพของเขา

ดังนั้น ความผิดในเพราะด่าแม่ จึงเป็นความผิดที่น่ากลัว ด้วยไม่มีใครให้อภัย จะต้องระวัง สังวรปาก ไม่ยอมพล่อยออกง่าย ถ้าพล่อยออกไปแล้ว เป็นต้องประกาศตนเป็นศัตรูกันทันที ทั้งเป็นความผิดที่ต้องรับโทษในขณะนั้น อนุโลมเข้าในอนันตริยกรรม [๑] ทางวาจาและทางใจลักษณะครุกรรม เพราะเป็นกรรมมีโทษมาก

ดูกำลังของเลือดแม่เถิด ฉะนั้น เพื่อป้องกันภัยอันน่ากลัวเช่นนี้ เราจึงได้ยินเด็ก ๆ หรือแม้คนโต แล้วมักจะพูดให้สติเพื่อน ในขณะที่พูดเล่นพูดล้อกันบ่อย ๆ **เฮ้ยอย่าด่าแม่นา** หรือ **ด่าแม่ไม่ได้นา** คำนี้ดูเหมือนจะว่าถ้าเป็นแม่ละด่าไม่ได้เลย แต่สำหรับพ่อยอมให้ด่าได้บ้างหรือยังไง ฟังดูชอบกล ชอบกลอยู่! ไม่ทราบว่าผู้พูดหมายความว่าอย่างไร ความจริง สำหรับเกียรติแม่ที่รักและเคารพแล้ว ถ้าจะว่าให้เจ็บไม่ต้องถึงด่าหรอก เพียงแต่ระบุชื่อแม่ หรือพูดกระทบแม่โดยทำนองดูหมิ่นแล้ว เลือดในร่างกายลูกจะร้อนผ่าวขึ้นหน้า ไม่ยอมให้ผู้พูด ๆ ต่อไปเลย ต้องให้หยุดด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งทันที แสดงว่าไม่พอใจมาก คุณวิสิฏฐ์ คุณรู้สึกอย่างนั้นบ้างไหม? ลูกถาม

"ครับ เป็นอย่างคุณว่า" พระ ร.อ. วิสิฏฐ์พูด "ผมลองชั่งน้ำใจตามคุณพูด ดูออกจะเห็นตามด้วยแล้วด้วยรู้สึกเอียงไปทางแม่มาก แต่ทั้งนี้มิได้หมายว่า ผมยอมให้ด่าพ่อเล่นหรอก

---

๑ อนันตริยกรรม ได้แก่กรรมที่ให้โทษสนองตามลำดับตลอดไป โดยไม่มีอะไรกั้นให้หยุดพัก เป็นโทษน่ากลัว แต่กรรมอันลามก ๕ ประการคือ

๑ มาตุฆาต ฆ่ามารดา ๒ ปิตุฆาต ฆ่าบิดา ๓ อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์ ๔ โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าเพียงให้ห้อพระโลหิต ๕ สังฆเภท ทำลายสงฆ์ให้แตกแยกกัน

นะ ผมเห็นตามเพียงว่า ถ้ากระทบกระเทือนแล้ว แม่จะดูกระทบกระเทือกแรงกว่าอย่างคุณว่าทำนองนั้นแหละ การลำเอียงไปทางแม่มากเช่นนี้ ผมเองก็สงสัยว่า จะเป็นเพราะคุณภาพของเลือดแม่สูงอย่างนั้น หรือเพราะเหตุอื่นยังคิดไม่ออก ฉะนั้น เมื่อยังคิดไม่เห็นก็ขอเชื่อคุณไปพลางก่อน

"ผมมิได้ขอร้องให้คุณเชื่อผมดอกนา คุณวิสิฏฐ์" ลูกพูด "นี่ผมพูดตามความเห็นของผม และสนับสนุนคุณบรรจงเท่านั้น และผมพูดตามความรู้สึกที่เคยคิดเคยนึกอยู่บ้าง จะว่าผมอุตริก็ตามที แต่ก่อนจะยุติ ผมขอโอกาสเล่าเรื่องพระวิฑูฑภะ ถวายให้เป็นอุทาหรณ์ ประกอบความคิดนึกในคุณภาพเลือดของแม่ไว้ด้วย"

พระเจ้าวิฑูฑภะ

สมัยหนึ่ง พระเจ้าปัสเสนทิ ราชาธิบดีแห่งโกศลรัฐ ทรงโสมนัสในเหตุที่พระสงฆ์ไม่พอใจเข้ามารับบิณฑบาตรในพระราชสถาน ถึงแก่เสด็จไปเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดายังพระวิหาร กราบทูลถึงความน้อยพระทัยของพระองค์ให้พระบรมศาสดาทรงทราบ ครั้นได้สดับพระพุทธพจน์ ที่ทรงพระกรุณาตรัสโลมพระทัย ให้ความสว่างว่า สาวกของพระองค์พอใจไปสู่ตระกูลที่เป็นญาติหรือตระกูลที่คุ้นเคยนับถือเสมอญาติช่างเป็นความจริงเหลือเกิน มหาบพิตร ความคุ้นเคยเป็นสื่อชักจูงให้พอใจไปมาหาสู่ เพราะเบาใจให้ความรักใคร่สนิทสนมนับถือเสมอญาติ หรือยิ่งกว่าญาติ ด้วยว่า ญาติเสียอีกหากเหินห่าง ขาดความสนิทสนมกันแล้ว ก็เป็นคนอื่นอาจเป็นศัตรูกันได้ อาจล้างผลาญกันก็ได้ แม้ที่สุดพ่อลูกกันก็เคยเป็นศัตรูกัน เพราะโทษที่เหินห่างกัน เรื่องนี้เป็นของเก่าเคยมีมาแล้ว ฉะนั้นคนคุ้นเคยจึงเป็นญาติชั้นสูง

มหาบพิตร ธรรมดาคนที่คุ้นเคยกัน แม้อยู่ไกลก็เหมือนอยู่ใกล้ คนคุ้นเคยย่อมพอใจไปมาหาสู่ ไม่เห็นแก่ความยาก ภาพของคนที่คุ้นเคยกัน ย่อมประจักษ์อยู่ในความจำ เตือนใจให้ระลึกถึงอยู่ ซ้ำติดตามไปเยือน ยิ้มแย้มเล่นด้วยในยามหลับ ยั่วใจให้คึกคักอยู่ในขณะฝัน

ดูก่อน ราชาธิบดีแห่งโกศลรัฐ ถ้อยคำสำเนียงของคนคุ้นเคยนั้น ย่อมก้องอยู่ในโสตแจ่มอยู่ในประสาทหูไม่รู้เลือน เตือนใจ ให้พ้นความจำ แจ่มใสประจักษ์อยู่เหมือนเพิ่งพูด แม้นานเท่านาน เพียงประสาทหูประสานกับเสียงนกพลอดพล่ามกัน ก็ยังพลันให้ฉุกคิดว่าเหมือนน้ำเสียงของคนคุ้นเคยที่ร้องสั่งในคราวจากมา ฉะนี้แล้ว ไยเล่า คนที่คุ้นเคยไปมาหาสู่ จะไม่หวนกลับมาตามกระแสเสียงของคนคุ้นเคย สนทนาวิสาสะด้วย ฉะนั้น ความเสนาะแห่งการสนทนาจึงมีความวิสาสะเป็นสื่อ ให้กระสันหา

ดูก่อนมหาราช อาหารทุกชนิดที่ทุกคนจะพึงกลืนล่วงลำคอ แท้จริง ก็กลืนเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ความเจริญแก่ชีวิต แปลว่า **กินเพื่อเป็นอยู่** เพราะไม่กินก็อยู่ไม่ได้ แต่จะมีใครเล่าที่ปฏิเสธอาหารที่ปรุงถูกปาก มากด้วยความเอมโอชและโยนความเอร็ดอร่อยให้แก่สุนัขเสียก่อนที่ยังมิได้ผ่านกระเพาะของเขาไป

ดูก่อน พระสวามีแห่งพระนางมัลลิกา ในบรรดารสแห่งอาหารที่เอมโอชนั้น มีความคุ้นเคยเป็นผู้ร่วมปรุงขึ้น

"ไม่น่าจะเป็นไปได้เลย พระเจ้าข้า" พระเจ้าปัสเสนทิทูลขัดขึ้น

"แต่ก็เป็นความจริง" ทรงรับสั่งยืนยัน

"น่าอัศจรรย์ พระเจ้าข้า"

"อย่างนั้น มหาบพิตร" แล้วมีพระพุทธฏีกาตรัสต่อไปว่า "ปรกติอาหารทั้งหลายถ้าขาดความคุ้นเคยแล้ว ความอร่อยแห่งรสอาหารย่อมตกไป ไม่ให้ความเอิบอาบแก่การอิ่มเลย ถ้าไม่เช่นนั้นแล้ว ไฉน ราชฤาษีเกสวะ จะกล้ารับสั่งยืนยันแก่นารทมหาอำมาตย์ได้ว่า **ความคุ้นเคยเป็นยอดของรส** (วิสฺสาสปรมา รสา)

จะเป็นมหากรุณาอย่างยิ่งถ้าพระองค์จะทรงพระกรุณาตรัสเล่าเรื่องนี้ประกอบด้วย พระเจ้าปัสเสนทิทรงทูล

"ถ้าเป็นพระประสงค์ ตถาคตจะให้มหาบพิตรได้สดับ" ครั้นทรงรับสั่งแล้ว ก็ตรัสเล่าเรื่องเกสวะดาบสสนองพระราชประสงค์

เกสวะดาบส

ในรัชสมัยแห่งราชอาณาจักร ของพระนครพาราณสี เมื่อพระเจ้าพรหมทัตต์เสด็จขึ้นเถลิงราชบัลลังก์ครั้งนั้น เกียรติคุณของราชฤาษีเกสวะขจรไปว่าพรตของท่านควรแก่การบูชายิ่งนัก ดังนั้น นักแสวงบุญทั้งหลายก็ออกบวชติดตาม ขอร่วมอยู่ในสำนักของท่านเกสวะดาบสคับคั่ง ท่านตั้งอาศรมบทอยู่ใกล้หิมวันตประเทศ เป็นเขตไกลจากความพลุกพล่านด้วยหมู่มนุษย์ เป็นสถานควรบำเพ็ญตบะของมวลดาบสอันเตวาสิกท่านเกสวะทั่วกัน

ในบรรดานิสิตของท่านเกสวะนั้น กับปกะดาบสเป็นนิสิตผู้ใหญ่ เป็นผู้จัดการบริหารถวายท่านอาจารย์เกสวะ ทั้งเป็นอุปัฏฐากที่รับใช้ใกล้ชิดท่านอีกด้วย

วันหนึ่ง ท่านเกสวะพลั้งปาก รับอาราธนาพระเจ้าพรหมทัตต์ ให้เข้าไปอยู่ในพระนครพาราณสี เพื่อให้ท้าวเธอ ได้มีโอกาสทรงบำเพ็ญกุศลถวายไทยทานบำรุงเป็นประจำ เพื่อเพิ่มพูนทศพิธราชธรรมของพระองค์ให้สมบูรณ์ ฉะนั้น ท่านเกสวะดาบสจึงต้องไปอยู่จำพรรษาที่พระราช-อุทยานของพระเจ้าพรหมทัตต์ ในชั้นแรกก็มีกัปปกะดาบส และดาบสอื่น ๆ อยู่ร่วมบ้าง แต่เพราะในพระนครพลุกพล่านด้วยผู้คน อื้ออึงด้วยเสียงต่าง ๆ ไม่ใช่ที่อยู่ของคนสงัด ไม่ควรแก่คนรักสงบ เช่นดาบสเหล่านั้นประสงค์ ฉะนั้น ในกาลต่อมาดาบสทั้งหลายก็อำลา ท่านอาจารย์กลับที่อยู่ของตน ๆ โดยอ้างว่าจิตใจของเขาไม่เป็นสุข

เมื่อคนคุ้นเคย สนิทสนม รู้จักอัธยาศัยกันดี เช่นดาบสนั้น ๆ ลาภลับหมดแล้ว

ความว้าเหว่ ๑

ความรำคาญด้วยมนุษย์ที่ไม่รู้จักประมาณตน ประมาณเวลา เข้ามารบกวน ๑

ความขาดคนคุ้นเคยปฏิบัติให้ถูกใจ ๑

ย่อมทำให้จิตใจของท่านเกสวะหมดสุข ต่อมาไม่นานเกสวะป่วยลง แม้พระเจ้าพรหม-ทัตต์จะทรงเคารพใส่พระทัย ให้นายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญมาถวายการรักษา ก็ไม่สามารถบรรเทาประกอบด้วยอาหารท่านฉันไม่ได้ ร่างกายก็ทรุดลงเป็นลำดับ ท่านเกสวะแน่แก่ใจว่าหากขืนรักษาตัวอยู่ที่นครพาราณสีแล้วชีวิตเราเป็นต้องดับ ดังนั้นเมื่อพระเจ้าพรหมทัตต์ เสด็จมาเยี่ยมจึงทูลถวายพระพร ขอให้โปรดสถานพยาบาลโดยขอให้ย้ายท่านกลับอาศรมบท และเพื่อให้พระเจ้าพรหมทัตต์ต้องยอมปฏิบัติตาม โดยมิชักช้าท่านเกสวะดาบสยังได้เบิกเสียงวอนแกมบังคับทูลอีกว่า "ถ้าพระ-องค์ยังทรงเมตตา หวังได้อาตมะดำรงชีวิตอยู่ต่อไป ก็ได้โปรดให้อาตมะได้คืนหลังยังอาศรมเถิด"

ครั้นพระเจ้าพรหมทัตต์ได้ทรงสดับ ก็ต้องตัดพระทัยรีบให้นารทอำมาตย์ จัดการหามท่านไปส่งยังอาศรมด้วยความสงสารและความเคารพอย่างสูง

กัปปกะ เชฏฐกันเตวาสิก พร้อมด้วยมวลดาบสนิสิตของท่านเกสวะชั้นแรกดีใจเมื่อรู้ข่าวว่าอาจารย์กลับ แต่ครั้นเห็นอาจารย์อยู่ในท่าเป็นผู้แพ้ต่อพยาธิเช่นนั้น ก็ตกใจพากันมาออ รอรับงานพยาบาลถวายท่านด้วยการวะอยู่สลอน ซึ่งเป็นนิสัยของนิสิตที่ดีทั่วไป

ด้วยอำนาจของความ เคยชินด้วยสถานที่และอากาศ ๑ และด้วย

การพยาบาลของศิษย์ที่คุ้นเคยปฏิบัติถูกใจ ๑ ได้ทำให้ท่านเกสวะ-

ดาบสมีผิวพรรณสดชื่นตั้งแต่ในวันแรกถึง ดังนั้น ต่อมาไม่ช้าโรคก็สงบท่านก็มีกำลังเป็นปกติ

ฝ่ายนารทอำมาตย์เฝ้าดูอาการของท่านเกสวะอยู่ตั้งแต่ต้น แลเห็นเป็นอัศจรรย์ ดังนั้นเมื่อได้โอกาสจึงเรียนถามท่านเกสวะดาบสว่า "ข้าแต่พระคุณท่านผู้มีตบะเหนือมวลดาบส ไฉนหนอจึงละทิ้ง พระเจ้าพรหมทัตต์ ผู้เป็นจอมมนุษย์ ซึ่งสามารถจะประทานความประสงค์ให้ทุกอย่างได้ และด้วยเหตุอันใดหนอท่านผู้มีโชคดีจึงละพระนครที่รื่นรมย์ สมบูรณ์ด้วยอาหารที่ปรุงขึ้นด้วยวัตถุอันประณีต มีรสอันอร่อยปานนั้นเสีย กลับมาอภิรมย์ในไพร ชื่นชมในผลไม้ เช่น ข้าวฟ่างลูกเดือยพรรณนี้"

"นารทเอย" ท่านเกสวะ เริ่มเบิกเสียงสอน "พฤกษชาติในไพรให้ความรื่นรมย์ไม่รู้ร้อนเหมือนความรื่นรมย์ในพระนคร ซึ่งต้องสังวรอยู่ทุกขณะดอก ดังนั้นในพระนครจึงมีมากคน ที่ละเลิงหลงอยู่ในเรื่องรื่นรมย์ โดยไม่เลือกเฟ้น ต้องฟูมฟายน้ำตาอยู่ไม่ขาด

"ดูก่อน ท่านอำมาตย์ ลำพังอาหารที่บุคคลกลืนกิน แม้จะเอมโอชก็อยู่ที่ประสาทลิ้นเท่านั้น การที่อาหารถูกช่างปรุงขึ้นดื่นดาษ ก็เนื่องจากชิวหาประสาทของมนุษย์นิยมต่างกัน ดังนั้นรสอร่อยจึงแปรผันไปตามคนบริโภค ไม่ยุติ ยากที่จะบัญญัติว่ารสอันใดมีค่าสูง"

"ท่านราชเสวก ท่านยังจะจำได้อยู่บ้างหรือว่า รสที่เอมโอชอันใด เมื่อขาดคนที่คุ้นเคยปรุงให้ถูกปาก ปฏิบัติให้ถูกใจเสียแล้ว โลกยังยกย่องขึ้นว่าวิเศษได้"

"ไม่มีเลย ท่านอาจารย์" นารทอำมาตย์รับรอง

"เพราะเหตุนี้แหละ นารท ความคุ้นเคยจึงเป็นยอดของรส รสดีทั้งหลายมีความคุ้นเคยผู้สร้างมีความคุ้นเคยเป็นผู้นำ มีความคุ้นเคยเป็นรสอย่างสูง ฉะนั้นแหละ นารท ! เราจึงพอใจในถิ่นเคยอยู่ ยินดีในบุคคลผู้คุ้นเคย เท่าที่เรามีพอจะคุ้นเคยด้วยได้"

เพื่อพระศาสดาทรงรับสั่งมาถึงเพียงนี้แล้ว ทรงเห็นพระพักตร์ พระเจ้าปเสนทิสดใสคลายอารมณ์ขุ่นเห็นตามพระพุทธดำรัสแล้ว จึงมีพระพุทธฎีกาสรุปลงเอยว่า "เพราะเหตุนี้มหาบพิตรสาวกของตถาคต จึงพอใจไปสู่ตระกูลที่เป็นญาติหรือตระกูลที่คุ้นเคยเหมือนญาติ"

ครั้นได้เวลาอันสมควรแล้ว พระเจ้าปเสนทิก็เสด็จกลับพระนิเวศ ขณะเสด็จกลับทำให้พระองค์ครุ่นคิดว่า เราควรจะทำราชตระกูลของเราให้เกี่ยวเนื่องด้วยพระญาติของพระบรมศาสดาเถิด

พระสงฆ์ทั้งหลายจะได้พอใจมาสู่ราชตระกูล ครั้นถึงพระราชมณเฑียรแล้ว จึงพระราชสาส์นขอพระราชธิดาของพระเจ้ามหานามศากยวงศ์ ที่พระนครกบิลพัสดุ์ มาเป็นพระมเหสีแม้พระเจ้ามหานามจะไม่พอพระทัย ด้วยทรงมีมานะถือตระกูลจัด แต่ด้วยทรงเกรงจะเสียพระราชไมตรี ก็จำต้องยอม แต่ก็ทรงส่งนางวาสภขัตติยาผู้เป็นพระธิดาเกิดแต่นางสนมชั้นต่ำ ซึ่งมีฐานะเพียงไพร่ ถวายมาเป็นพระมเหสีตามพระประสงค์

ต่อมานางวาสภขัตติยา มีพระโอรสพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า วิฑูฑภะ ครั้นวิฑูฑภะราชกุมารเจริญวัยแล้วเสด็จไปเยี่ยมตระกูลพระมารดายังกบิลพัสดุ์นคร ได้รับการต้อนรับไม่สมพระ-เกียรติ ทรงเห็นเป็นการเหยียดหยามก็ผูกพระทัยโกรธ ถึงกับอาฆาต

ครั้นมาสมัยหนึ่ง วิฑูฑภะกุมารได้ทีมการายนอำมาตย์สนับสนุน ก็ชิงเอาพระราชสมบัติพระเจ้าปัสเสนทิผู้เป็นพระราชบิดาเสีย แล้วยกแสนยานุภาพไปตีพระนครกบิลพัสดุ์ ล้างผลาญชีวิตราชกุมาร ในราชกูลศากยวงศ์เป็นอันมาก สมดังพระทัยที่ทรงอาฆาตไว้น่าสังเวชใจอย่างยิ่ง ๆ

โยมแม่ เมื่อลูกเล่ามาเพียงนี้แล้วก็หยุด เอื้อมหยิบแก้วน้ำเย็นขึ้นดื่มระงับความกระหายหน่อยหนึ่งแล้วก็พูดต่อไปว่า "คุณวิสิฏฐ์ เท่าที่ผมเล่ามายืดยาวถึงเพียงนี้ก็เพื่อยืนยันให้เห็นว่าพระเจ้าวิฑูฑภะแม้พระบิดาจะเป็นกษัตริย์ที่สูงศักดิ์ แต่มีพระมารดาสืบสายเลือดมาแต่มารดาไม่ดี จึงกลายเป็นคนใจร้าย น่าตำหนิมาก แสดงว่าถ้าเลือดแม่ไม่ดีแล้ว จะดีแต่เลือดพ่อยังไม่พอ ลูกที่ดีนั้น ส่วนมากจะต้องมีเลือดแม่ดีซึ่งสืบมาแต่แม่ของแม่อีกชั้นหนึ่งดังเรื่องนี้ สมด้วยคำของคนเก่ากล่าวไว้ว่า "ดูช้างให้ดูหาง ดูนางให้ดูแม่ ถ้าจะดูให้แน่ ให้ดูถึงยาย"

ครั้นลูกพูดจบลง พระ ร.อ. วิสิฏฐ์พูดขึ้นว่า "คุณวรัญญูได้ปลูกความเชื่อถือในอานุภาพเลือดของแม่แก่ผมเป็นกอง" พูดพลางเลื่อนจานน้ำตาลเข้ามาใกล้ลูก พลางพูดว่า "นี่เครื่องกัณฑ์ผมถวาย แต่ก่อนจะเอวังเรื่องนี้ ขอให้ผมเป็นผู้สรุปเถิดนะ"

"ที่ถูก ต้องเป็นอย่างนั้น" พระบรรจงพูดขึ้น "เพราะคุณวิสิฏฐ์เป็นผู้ฟังมาตลอดเหมาะที่จะเก็บสาระสำคัญของเรื่องมาติดต่อ"

"สำหรับผมก็ไม่ถึงอย่างนั้นหรอก" พระ ร.อ. วิสิฏฐ์กล่าว "ผมขอพูดเพียงว่า เลือดของแม่คุณบรรจงได้เป็นผู้เริ่ม และได้เปิดอกคุณวรัญญู ให้เทความรู้สึกในใจให้ไหลออกมาเป็นดังห้วงน้ำ ทำให้ผมได้อาบรับความชุ่มชื่นตื่นจากความหลับที่หลงผิดไปว่า แม่เป็นเพียงรังให้ลูกอยู่

แม่เป็นเพียงราวให้ลูกเกาะเท่านั้น เพิ่งมารู้สึกว่าคุณภาพในเลือดแม่ สามารถติดตามสนับสนุนให้ลูกเกิดความรู้ความสามารถเหนือคุณภาพอื่น ๆ ได้ และพร้อมกันนี้ ทำให้ผมระลึกถึงเรื่องพงศาวดารของเราตอนหนึ่ง ซึ่งพอจะยกขึ้นเป็นอุทาหรณ์ประกอบการวินิจฉัยได้

พระนเรศวร

คือสมัยเมื่อพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี ตอนที่สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสด็จกรีธาทัพออกรับข้าศึกพม่า โปรดให้พระนางสุริโยทัย อัครมเหสี ทรงเครื่องยุทธพิชัยอย่างพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นคอคชสารช้างพระที่นั่งเข้าประจัญบานทัพพม่าด้วย แต่เป็นด้วยชาตากรรมของพระนางเจ้าถึงฆาตต้องเสียพระชนม์ชีพ โดยถูกพระเจ้าแปรกษัตริย์หงสาวดีจ้วงฟันด้วยพระแสงขอ ขณะที่พระนางขับช้างพระที่นั่งเข้าช่วยพระราชสวามีซึ่งกำลังเสียทีข้าศึกต้องพ่ายไป พระเกียรติแห่งความแกล้วกล้าสามารถ ๑ แห่งความกตัญญูและความจงรักในพระราชสวามี ๑ ได้กึกก้องปรากฏตั้งแต่ขณะนั้นมาจนขณะนี้

พระนางสุริโยทัยมีพระราชธิดา ๒ พระองค์คือ พระวิสุทธิกษัตรี และ พระเทพกษัตรี สำหรับพระวิสุทธิกษัตรีนั้น เป็นพระชายาของพระมหาธรรมราชาแล้ว ยังเหลือแต่พระเทพกษัตรีจึงเป็นเจ้าหญิงที่มีเกียรติสูง กษัตริย์พม่าและไทยเหนือเพ่งเล็งด้วยใคร่จะได้พระนางมาเป็นพระมเหสีเพื่อสืบสายพระโลหิต ต่อมาพระไชยเชฏฐา กษัตริย์พระนครศรีสัตนาคนหุต ก็ส่งพระราชสาส์นมาขอพระเทพกษัตรี แต่ขณะนั้นพระเทพกษัตรีทรงประชวร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิก็พระราชทานพระแก้วฟ้าพระราชธิดาถวายไป พระไชยเชฏฐาไม่ทรงโปรด ด้วยพระแก้วฟ้ามิใช่พระราชธิดาซึ่งประสูติแต่พระนางสุริโยทัย ไม่ใช่สายพระโลหิตที่พระองค์ประสงค์จึงทรงส่งคืนมาเสีย

ครั้นพระเทพกษัตรีหายประชวรแล้ว สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงส่งพระเทพกษัตรีไปพระราชทานแด่พระไชยเชฏฐาอีก คราวนี้ทางพม่าทราบข่าวก็รีบกรีธาทัพมาซุ่มชิงเอาพระเทพกษัตรีไป นี้แสดงว่าคนเราในสมัยก่อน ก็เลือกเฟ้นสตรีที่มีเลือดสืบมาแต่มารดาที่ดีเหมือนกัน มารดาที่ดีย่อมเป็นศรีแก่บุตรดังเรื่องนี้

ครั้นต่อมาพระนครศรีอยุธยาแตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า พระวิสุทธิกษัตรีซึ่งเป็นพระธิดาของพระนางสุริโยทัยมีโอรส ๒ พระองค์ คือ พระนเรศวรและพระเอกาทศรถ เมื่อพระนเรศวรทรงเจริญวัย ก็ได้สำแดงพระเดชให้บรรดากษัตริย์ในพระนครใกล้เคียง ทั้งที่เป็นมิตรและศัตรูพากัน

เกรงขาม ฉะนั้นต่อมาก็ทรงประกาศเมืองเป็นเอกราช ตัดขาดจากความเป็นเมืองขึ้นพม่า กู้เกียรติประเทศไทยขึ้น ครั้นพระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่า ให้พระมหาอุปราช พระราชโอรสยกทัพมาตีพระนครศรีอยุธยา พระนเรศวรพร้อมด้วยพระเอกาทศรถ ก็เสด็จกรีธาทัพออกรับศึกพม่าถึงกับชนช้างกันกลางสมรภูมิสองต่อสอง คือพระนเรศวรชนช้างกับพระมหาอุปราช ส่วนพระเอกาทศรถชนช้างกับเจ้าเมืองจาปะโร ที่สุดแห่งยุทธหัตถีอันเป็นเกียรตินิยมคราวนั้น พระนเรศวรก็ทรงประหารพระมหาอุปราชเสียด้วยพระแสงขอ แม้พระเอกาทศรถก็ทรงประหารเจ้าเมืองจาปะโรเช่นกัน พระเกียรติอันนั้นยังฟุ้งขจรอยู่จนบัดนี้

ตอนนี้แสดงว่า พระนเรศวรและพระเอกาทศรถได้ทรงสำแดงอานุภาพเลือดของแม่ เลือดของยายให้ปรากฏแก่ตาโลก เลือดของแม่แก้แค้นแทนยาย (พระนางสุริโยทัย) ทำให้โลกพิศวงงงงวย ตะลึงในพระเดชานุภาพยิ่งนัก

เมื่อพระ ร.อ. วิสิฏฐ์พูดจบลงแล้ว ก็ชำเลืองดูพระบรรจง พลางกล่าวว่าเรื่องนี้ผมยกมาเป็นเครื่องปฏิการคุณถวายท่านทั้งสอง คือตอนต้นถวายคุณบรรจงที่กรุณาให้ผมรู้สึกในคุณค่าของเลือดตอนหลังถวาย คุณวรัญญูที่กรุณาให้ผมรู้สึก ในคุณค่าของเลือดแม่ที่มีความสัมพันธ์ไปถึงยาย ดังที่คุณวรัญญูว่า "ถ้าจะให้แน่ ต้องดูถึงยาย" แสดงว่าเลือดแม่ของแม่ ก็ยังสืบสายมาส่งเสริมความดีของลูกชายของลูกสาวให้แกล้วกล้าสามารถเหมือนแม่เหมือนยายได้

พอสิ้นเสียง พระ ร.อ. วิสิฏฐ์พูด เสียงระฆังอันเป็นสัญญาณบอกเวลาทำวัตรเย็นก็กังวานขึ้น ลูกจึงลาพระบรรจงพระ ร.อ. วิสิฏฐ์กลับกุฏิเพื่อเตรียมตัวลงไหว้พระที่พระอุโบสถ อันเป็นกิจวัตรประจำวัน

จดหมายฉบับนี้ดูออกจะมากกว่าทุกฉบับ เพราะเห็นโยมแม่พอใจอ่าน ตลอดทั้งโยมอาและโยมยายด้วยทำให้ลูกขยันเขียน และพร้อมกันนี้ลูกได้สอดจดหมายของโยมยายฝากมาด้วย ๑ ฉบับ โยมแม่กรุณามอบให้โยมยายของลูกด้วย

ขอพระธรรมจงให้ความสว่างและความสุขใจแก่แม่เหมือนดังพระอาทิตย์ให้ความสว่างแก่โลกเถิด.

วรัญญู

พระลูกชายของแม่

(สำเนา)

บ้านตะแบกราย

๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๒

นมัสการมายัง พระวรัญญู

โยมได้รับจดหมายของคุณ นับแต่คุณได้บวชแล้วเป็นฉบับที่ ๔ ดีใจมากเมื่ออ่านแล้ว ทุก ๆ ฉบับ ทำให้โยมสบายใจ ทำให้คิดถึงคุณมาก ที่ต้องอยู่ห่างไกล ไม่ได้เห็นผ้าเหลืองที่ลูกห่ม ไม่ได้ใส่บาตร ไม่ได้ส่งอาหารถวาย เห็นลูกไม้งาม ๆ อาหารแปลก ๆ อดระลึกถึงไม่ได้ เมื่อไม่ได้อยู่ใกล้กันฐานแม่ลูก ก็มิได้ปฏิบัติวัตรฐาก คิด ๆ แล้วน้อยใจในวาสนาของโยมเอง ที่แม่กับลูกต้องมาพลัดกันอยู่ในสภาพนี้ ดูเหมือนนับแต่คุณจากโยมไปเรียนหนังสืออยู่กรุงเทพ ฯ จำเดิมแต่อายุได้ ๑๔ ปี และตั้งแต่นั้นมาจนบัดนี้ แม่กับลูกก็ไม่ได้อยู่ร่วมบ้านกันถึงเดือนเลย คราวหยุดเทอมลูกก็ขอตัวเรียนวิชาอะไรต่ออะไรอีก ต้องให้โยมพ่อลงมารับ เพราะแม่คิดถึง และยายก็บ่นหา

ในคราวคุณบวช โยมก็ตั้งใจจะให้อยู่วัดใกล้ ๆ ได้ไปมาหาสู่ เหมือนพระลูกของเพื่อนบ้านเขาทั้งหลายแต่แล้วก็ไม่สมนึก ด้วยคุณบอกโยมว่าอยากบวชในกรุงเทพ ฯ อยากอยู่ที่วัดมหาธาตุ ด้วยมีการศึกษาดีได้พระอุปัชฌายะ ได้อาจารย์ที่ลูกพอใจ และมีระเบียบในการปฏิบัติในศาสนกิจเคร่งครัด เป็นบุญ เป็นกุศล แก่โยม แก่ยาย และลูกด้วย แม่ก็จนใจ แม้จะรักลูกอยากอยู่ใกล้ลูกปานใด เมื่อเป็นความประสงค์ของลูกเพื่อความเจริญแก่ลูกแล้ว แม่ก็จำยอม นึกแล้วโยมน้อยใจตัวเองไม่หาย แต่จะทำอย่างไรได้ เป็นวาสนาของโยมเอง เพราะรักลูกก็ต้องเป็นอย่างนี้

ในวันอุปสมบทคุณที่โบสถ์วัดมหาธาตุ โยมและยาย ได้เห็นคุณครองผ้ากาสาวพัสตร์อยู่ในเพศพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าแล้ว ดีอกดีใจ ปลาบปลื้มลืมตัวถึงกับน้ำตาไหล เนื่องจากยายไม่มีลูกชายได้บวช เมื่อเห็นลูกได้บวชจึงดีใจ อุตส่าห์ขึ้นไปกับโยมแม่ด้วยความจริงยายไม่ได้ถือว่า เพียงเป็นยายของคุณเท่านั้นยายว่า ยายถือว่ายายก็มีส่วนได้เลี้ยงดูคุณมาพอๆ กับโยมแม่เหมือนกัน ดังนั้น ยายจึงปลาบปลื้มใจ เมื่อเห็นคุณได้สนองความตั้งใจของโยมและยาย ซึ่งเป็นความตั้งใจไว้แต่แรกว่า ถ้าคุณอายุครบก็จะขอให้คุณบวชและคุณก็ได้บวชให้สมใจนึก โยมและยายรู้สึกว่า ดูเหมือนจะได้บุญมากในวันนั้น

จำได้ว่า เมื่อเวลาเย็น ช่วยกันจัดหาน้ำอัฐบาลเลี้ยงพระหัตถบาสเสียเพลิน จนลืมอาหารเย็น แต่ก็ไม่หิว อิ่มอกอิ่มใจอยู่ตลอดคืน และยังระลึกถึงบุญที่ได้ใส่บาตรในวันรุ่งขึ้นได้อยู่อย่างติดหูติดตา คือในเวลาใกล้รุ่งในวันนั้น พอเสียงระฆังกังวานขึ้น เป็นสัญญาณปลุกให้พระรู้สึกตัวว่า ๔.๐๐ น. ใกล้สว่างแล้ว แม่ได้ถูกยายจับแขนเรียกว่า "จรรยา ลุก ! เร็ว หุงข้าวใส่บาตรพระ" แม่ก็รีบลุกขึ้นโดยมิให้ยายต้องเรียกเป็นครั้งที่ ๒ ถึงยายก็ลุกขึ้นด้วย เพราะนิสัยของยายเป็นผู้ใหญ่มากด้วยอายุและชินต่อการงานแล้ว จึงไม่ยอมอยู่เฉย กระวีกระวาดช่วยแม่ทำครัว แม่เริ่มก่อไฟยายเอาข้าวสารในถุงออกใส่หม้อ พร้อมกับบ่นกะแม่ว่า "อีหนู ทำไมเอาถุงขาดใส่ข้าวสารมาบางกอกฯ" แม่ยังเถียงยายว่า ถุงดีนา แม่ ไม่ขาดเลยและ เมื่อจะเอาข้าวสารใส่ในเวลาเอามา ฉันก็ได้ตรวจดูแล้ว แต่ยายก็ยังยืนกรานว่าขาดอยู่ จนเมื่อได้ตั้งหม้อข้าวแล้วจึงส่องไฟดู กลับปรากฏว่า ถุงขาดจริงดังคำยาย เพราะถูกหนูกัดเมื่อคืนนี้เอง แหม ! หนูที่กุฏิคุณชุมจริง ๆ แต่โยมก็ปิดไว้ ไม่พูดกับใครจดบัดนี้

เมื่อข้าวสุกแล้วก็ยังไม่สว่าง และกว่าจะสว่างโยมก็ได้ต้มไข่ ย่างปลาเกลือ และแกงส้มผักบุ้ง ผัดหน่อไม้จนเสร็จ รู้สึกว่ายายและโยมสดชื่นจิตใจมาก เมื่อจัดข้าวสุกและไข่เค็มออกมาใส่บาตรที่หน้าวัด เริ่มแต่ได้ใส่บาตรคุณเป็นครั้งแรกเฉพาะพระที่เป็นลูกเป็นหลานบวชใหม่ โยมยายได้ให้ข้าวสุกตกลงก้นบาตรของคุณ ซึ่งประคองบาตรรับฉลองศรัทธาของยายและโยมที่หน้ากุฏิด้วยมือของตัวเอง โยมและยายรู้สึกว่าช่างได้บุญมากเสียจริง ๆ สมใจที่ได้บวชได้ใส่บาตร การใส่บาตรครั้งนั้นคิดว่าเห็นจะเป็นครั้งสุดท้ายสำหรับคุณ เพราะในบ่ายวันนั้นเอง โยมและยายก็ลากลับ

ขณะกลับใจโยมไม่อยู่กับตัวเสียเลย วนไปเวียนมา อยู่กะคุณตลอดเวลา โยมอยากจะขอร้องให้คุณไปอยู่บ้านสัก ๒-๓ วัน แต่แล้วก็อยู่เพียงแค่นึกตลอดจนออกประตูวัด เมื่อคุณเดินออกมาส่งขณะขึ้นรถจะจากมา ดูเหมือนโยมจำได้เพียงร้องสั่งว่า "คุณหาเวลาขึ้นไปเทศน์โปรดโยมบ้างนะ" แล้วเสียงก็หมด ดูคอหอยตีบตันด้วยความอาลัย ยังไม่อยากจะจากไป ด้วยเพิ่งได้ลูกชาย หลานชายเป็นพระ มิทันที่จะอยู่ชมเชยให้สมกับความตั้งใจไว้ คิดแล้วอ่อนใจอยู่จนบัดนี้

พรรษานี้โยมและยายได้ตั้งใจหุงข้าวใส่บาตรพระทุกวันที่หน้าบ้าน ผ้ากาสาวพัสตร์ที่พระครองมารับบาตร ได้เตือนใจให้ยายและโยมระลึกถึงคุณอยู่ทุกวันคอยแต่คิดถึง เฝ้าแต่รำพึงว่า ถ้าลูกมารับบาตรอย่างนี้แม่จะดีใจมาก และชวนให้คิดไปต่าง ๆ นานาว่า สีจีวรพระองค์นี้เหมือนสีจีวรลูก ท่าทางพระองค์นี้เหมือนลูก สุดแต่เห็นพระรูปใดรูปหนึ่ง แล้วใจโยมก็หวนคิดถึงลูกทันที นึกๆ

ดูแล้ว ดูโยมช่างอาภัพ ลูกของเราไม่ได้ชม ต้องไปชมลูกเขา เพราะความรักทำให้โยมต้องพลัดจากลูก แม่นึกว่า คนอื่นเขาไม่รักลูกเขาหรือ ? เรารักแต่ไกลลูก เขาอยู่ใกล้ เป็นด้วยเขาไม่รักหรือ ? คิด ๆ ขึ้นมาแล้ว ทำให้อยากจะไม่รักดูบ้าง ด้วยจะได้อยู่ใกล้ ๆ กับลูก เออ ! ความรักนี้ช่างมีอุปสรรคแท้ และ แท้จริงความรักก็เป็นอุปสรรคของความรักเอง โยมนึก โธ่ ! คิดดูเถอะลูก และแม่แน่ใจว่าลูกคงจะประสบเรื่องพรรณนี้แก่ตัวเองในวันหนึ่งข้างหน้า

มีหลายครั้ง ที่โยมฮึดฮัด อยากจะเรียกให้คุณกลับขึ้นมาอยู่บ้าน จะได้ไปมาหาสู่ สนทนาปราศัยด้วยเหมือนพระทั้งหลายที่วัดบ้านเรา ปรึกษายาย ยายก็เห็นด้วยในตอนต้น แต่ตอนปลายก็ห้ามเสีย ด้วยเกรงจะเป็นการขืนใจพระสงฆ์องค์เจ้า แล้วพระจะอยู่ไม่เป็นสุข เมื่อจำใจอยู่เพื่อรักษาน้ำใจโยม จะลำบากใจ ทำให้เบื่อหน่ายในการปฏิบัติ แล้วก็จะเป็นบาปขึ้นและหวังจะให้คุณเล่าเรียนในทางพระศาสนาตามประสงค์ ที่สุดก็ระงับยับยั้งใจไว้ได้ด้วยความลำบาก

จดหมายของลูกได้ปลอบใจให้โยมหายน้อยใจดีมาก แถมยังให้ความสดชื่น เหมือนสายฝนให้ความสดชื่นแก่ต้นไม้ในปลายฤดูร้อน ทุกอย่างที่ลูกรู้สึก นำให้แม่รู้สึกตามด้วย ตั้งต้นแต่รู้สึกภูมิใจว่า โยมได้เป็น **แม่พระ** และดีใจแทนยายด้วยว่า ยายได้เป็น **ยายพระ** แม้จะเป็นเพียงแม่พระ ยายพระ สำหรับพระลูกชาย พระหลานชายเช่นคุณ ก็นับว่าเป็นบุญของแม่และยายมากแล้ว ไม่เสียทีที่ได้เกิดเป็นแม่คนเป็นยายคน ก็ยังได้เป็นแม่คนดี เป็นยายคนดี ดีพอที่จะให้พระอุปัชฌายะ พระอาจารย์ตลอดพระสงฆ์ทั่วไป พอใจรับเอาคุณเข้าไว้เป็นพระสงฆ์อยู่ร่วมกับท่านได้ แม่นึกถึงข้อนี้แล้ว ทำให้หายเหนื่อยอิ่มอกอิ่มใจ ได้สุขจริง ๆ

ตามที่ลูกวอนขอบวชในกรุงเทพ ฯ ขอให้ได้อุปัชฌาย์อาจารย์ตามที่ลูกพอใจ เพื่อความเจริญ บุญกุศลใหญ่ยิ่งแก่โยม แก่ยาย และแก่ตัวลูกเองนั้นแม่เพิ่งประจักษ์ความจริง หลังแต่ได้อ่านจดหมายของลูกฉบับแรกกว่าความรู้ที่ลูกเรียนได้เป็นดังแสงสว่างให้ลูกรู้จักเลือกครู เลือกอาจารย์ เลือกสำนักที่จะให้ความเจริญแก่ลูกได้ดังที่คาดหมาย นำให้พ้นจากที่มืดคือความเขลา ข้อที่น่าดีใจสำหรับแม่นั้น ก็คือ ทำให้แม่มีความรู้ดี มีความเห็นชอบในธรรมร่วมกับลูกด้วยเท่ากับช่วยจูงแม่ให้ห่างจากทางนรก ซึ่งกำลังจะหลงเดินผิดไป ไม่เสียทีที่แม่ได้บำรุงเลี้ยงลูกมาจนโต ด้วยน้ำพักน้ำแรงของแม่เอง สมกับที่แม่หวังไว้แต่แรกเป็นอย่างมาก **ลูกของแม่ต้องเป็นลูกที่รักแม่ อย่างที่แม่รัก**

เสมอ ดังที่ลูกนึกว่า แม่เป็นแม่บังเกิดเกล้าคนเดียวในชีวิตของลูก สาธุ! ขอให้แม่ได้เป็นแม่ของลูกต่อไปเถิด

ความตอนหนึ่งในจดหมายของลูก เขียนไว้ว่า "ลูกใคร่จะพูดกะแม่ต่อไปอีก เพื่อให้แม่รับรองว่าเป็นความดีที่แม่ทำแก่ลูกจริง ลูกคิดว่าแม่คงจะกรุณาบอก บอกให้ลูกรู้ยิ่งเห็นจริงในคุณของแม่" นั้น แม่อ่านแล้วทำให้แม่คิดว่า ถ้าแม่พรรณนาให้ลูกฟังเช่นนั้น จะมิเป็นการวอนแกมบังคับให้ลูกเชื่อถือในความดีของแม่ที่มีต่อลูกไปหรือ ความจริงถ้อยคำในจดหมายของลูกก็ยืนยันอยู่แล้วว่า "**ถ้าแม่ป่วยแทนลูกได้ แม่จะป่วยเสียเอง แม้แม่จะอดมื้อกินมื้อแม่ก็ยอม ขอให้ลูกมีกินมีใช้เถิด นึกถึงลูกจะอดแล้ว แม่ก็กินไม่ได้ใช้ไม่ลง แม่อดออมไว้ให้ลูก** นี้แสดงว่า **เพราะความรักลูก แม่อาจตายแทนลูกได้ แม้จะตายอย่างทุเรศก็ตามที แต่สำหรับลูกทั่ว ๆ ไปเล่ามีพรรณนี้ที่ไหนบ้าง ดูเหมือนเพียงแต่รับทุกข์ เพื่อความสุขของแม่โดยเฉพาะ ลูกก็ทำกันได้ยากเสียแล้ว** ที่แม่พูดนี้มิใช่จะพรรณนา เพื่อทวงบุญทวงคุณเพื่อความกตัญญูของลูก เพราะสำหรับลูกของแม่ แม่เชื่อในความรักของลูกที่มีต่อแม่ พอใจแม่แล้ว

อ่านเรื่องพญาช้างธนปาลกะของคุณแล้วทำให้โยมคิดว่า เดี๋ยวนี้ดูคุณเป็นคนช่างค้นช่างคิดอะไรต่ออะไรดีมาก เพียงชั้นบทกล่อมเรื่องช้างก็เก็บเอามาคิดมาถาม จนได้เรื่องราวน่าฟัง เมื่ออ่านแล้วจับใจ โยมชอบใจมาก ทำให้นึกอยากร้องกล่อมอีก แต่ก็ไม่มีเด็กให้กล่อมอีก แต่ก็ไม่มีเด็กให้กล่อมแล้ว ความจริงน่าจะมีเรื่องนิยายประจำทุก ๆ บทกล่อม สำหรับเรื่องกล่อมนั้น ความจริงมีมาก ถ้าลูกช่างคิด แม่จะจดส่งมาภายหลัง นึก ๆ ไว้ได้หลายบทแล้วแหละ

เมื่อเช้าวานซืนนี้ พระสมนึก ลูกอาหญิงคุณมารับบาตรทำให้คิดถึงลูก อยากจะพูดด้วยขยับปากหลายหนแล้ว แต่พูดไม่ออก เพราะดูเหมือนเวลารับบาตรเขาไม่ค่อยจะนิยมพูดกัน บังเอิญเธอพูดกะโยมก่อน ถามว่าโยมจะไปกรุงเทพ ฯ เมื่อไร เห็นจะรู้ต่อมาจากอา เพราะแม่ได้พูดกะอามา ๔–๕ วันนี้เอง ว่าจะหาเวลาขึ้นไปเยี่ยมคุณ ทำให้โยมดีใจ พูดกะเธออยู่หลายคำ ประโยคสุดท้ายโยมกล่าวต่อว่าเธอว่า คุณไม่เห็นมาเยี่ยมโยมบ้างบ้าง ดูเธอบ่นออด ๆ น่าสงสารว่าไม่มีเวลาท่องหนังสือไม่ทันเรียน เห็นใจเธอ เพราะดูเหมือนปัญญาพาทีพระสมนึกไม่ค่อยจะดีอยู่ด้วย

จดหมายฉบับที่ ๓ ได้เปิดเรื่องงานเลี้ยงลูกเรื่องการสนองคุณแม่ไว้ชัดเจนดี แม่และยายทั้งสองชื่นใจก่อนคนอื่น ๆ ด้วยรู้ก่อนเขา คือแม่เป็นผู้อ่าน ยายเป็นผู้ฟัง ต่อมาอาของคุณก็ขออ่าน

ที่สุดก็ถึงวัดเช่นเดียวกับฉบับก่อน แต่มีการวิพากษ์วิจารณ์กันมากในเรื่องบวชแทนคุณและสร้างพระธรรม ๗ คัมภีร์แทนคุณ มีหลายคนที่ไม่เชื่อ หาว่าลูกเรียนน้อย ยังรู้ไม่ถึงคนอื่นเขาบวชหลายพรรษา เขาก็ยังไม่ว่า แม่ฟังแล้วก็รู้สึกว่าคนเราไม่เหมือนกันนะลูก สมกับที่ท่านว่า **"นานาจิตตัง"** ถ้าไม่มีความรู้เป็นทุนอยู่แล้ว รู้อะไรได้ยาก และยิ่งเป็นคนไม่มีเหตุผล เชื่อง่าย ๆ ด้วยแล้วก็ไปกันใหญ่ ใครจะแนะนำก็ไม่ฟัง พูดเถียงไปข้าง ๆ คู ๆ อย่างนั้น ที่สุดก็พาลด่าว่า "คนสมัยนี้มักลบหลู่ของเก่า" ฟัง ๆ ดูก็ชอบกล ทีรถยนต์ละอยากนั่ง ทำไมไม่ขี่หลังควายไป และไฟฟ้าละอยากใช้ ชมว่าสว่าง ๆ แสงนวลดี ทำไมทิ้ง "ได้" เสีย แต่แม่ก็ไม่ได้โต้เถียงเขาดอก สมัครฟังดีกว่ารำคาญ ๆ

ความจริงแม่ต้องขอโทษ ที่ไม่ควรจะส่งไปให้เขาอ่านเหมือนกัน ดังนั้นเรื่องนี้จึงเป็นตัวอย่างสำหรับลูกด้วย คือถ้าจะพูดเรื่องนี้กะใคร จงใคร่ครวญเสียก่อนว่า ผู้ฟังเป็นคนหนักในเหตุผลไหม ? มีพื้นความรู้เป็นทุนพอจะฟังเรื่องนี้บ้างไหม ? เมื่อเห็นว่าเขาไม่พยายามจะรู้จะเข้าใจและจะได้ประโยชน์ไม่พอแล้วปล่อยให้เขารอไปพบพระศรีอารย์ในอนาคตกาลดีกว่า

เรื่องทิศ ๖ เป็นหลักดีแท้โยมได้บังคับน้องของคุณคัดลงในสมุดเขียนลายมือส่งโรงเรียนประจำวันเพื่อจะได้ติดตาติดหู เป็นธรรมสมบัติสำหรับตัวต่อไปและทำให้แม่ทราบซึ้งในพระปัญญาคุณ พระกรุณาคุณในพระพุทธเจ้ายิ่งขึ้น

แต่ส่วนเรื่อง**เลือดแม่**จัดเป็นเรื่องดีพิเศษ ด้วยแม่เพิ่งฟัง เพิ่งคิด ถึงยายก็เหมือนกันเข้าใจว่าญาติมิตรทุก ๆ คนที่ได้อ่านได้ฟัง ก็คงเป็นเช่นกัน เพราะแม่ก็รักแม่มาก ถึงยายก็ว่าอย่างนั้น คล้าย ๆ ลำเอียงแต่ก็ไม่เชิง ชอบกลจริง ๆ เรื่องนี้ไม่ใช่เพิ่งเป็นความจริงเป็นมานานทีเดียว คือไม่ใช่แม่เป็นหญิงจะเข้าข้างผู้หญิง ถึงผู้ชายทั่วไปก็มีความรู้สึกอย่างที่ลูกรู้สึก และตามความรู้สึกของลูกทำให้แม่รู้สึกในเกียรติ เลือดของแม่ ที่ช่วยให้ลูกบวช ให้เรียน และให้รู้ ซึ่งพอที่แม่จะอวดเขาได้ว่า เลือดของแม่และเลือดของยาย เป็นเลือดกตัญญู เป็นเลือดขยัน เป็นเลือดรักการเรียน หนักในเหตุผลไม่งมงาย เลือดของแม่บวช ได้ห่มผ้าเหลือง ได้ช่วยสืบอายุพระพุทธศาสนา ได้เชื่อมแม่ให้เป็นญาติกับพระศาสนา คือให้แม่และยายได้เป็นแม่พระ ยายพระ ได้สนิทสนมกับพระสงฆ์ ได้ซาบซึ้งถึงพระธรรม ได้รู้จักพระพุทธเจ้าเสียในชาตินี้ ไม่ต้องรอไปถึงพระศรีอารย์

นี่ก็ใกล้จะถึงสารทไทยแล้ว แม่ตั้งใจไว้ว่าสารทไทยจะเข้ามาเยี่ยมลูก และดูเหมือนยายก็จะมาด้วย ตั้งใจว่าจะไปทำบุญสารทที่กรุงเทพฯ เขาทำกันอย่างไรก็ไม่รู้ กับจะเอาสิ่งของไปถวายท่านอุปัชฌาย์อาจารย์ของลูกด้วย ฝากลูกกับท่านแล้ว ไม่ได้ส่งข่าวเยี่ยมท่าน ไม่ได้ฝากของไปถวายท่านเลย รู้สึกคิดถึงท่าน ดูท่านก็เอ็นดูแก่ลูก เอ็นดูแก่แม่มากอยู่ ลูกพบท่าน กราบเรียนท่านด้วยว่า แม่และยายกราบเท้ามาด้วย

คิดถึงลูก

จรรยา

ชีวิตครู

บ่ายวันหนึ่งในเดือนพฤษภาคม ๒๕๑๐ ตรงกับวันเสาร์ ข้าพเจ้าได้ไปในงานสมรสบุตรชายของเพื่อนที่รักใคร่นับถือกันมากผู้หนึ่ง งานได้เริ่มที่สโมสรใหญ่โตหรูหราแห่งหนึ่งทางพระนครเหนือ บ่ายวันนั้นดินฟ้าอากาศชื่นฉ่ำ ฝนโปรยลงมาเป็นศุภมิตดี ฟ้าดินให้ความร่มเย็นเป็นสุขแก่คู่สมรส ส่วนผู้ที่ได้รับเชิญมาหลั่งน้ำสังข์เพื่ออวยพรแก่คู่บ่าวสาวก็หลั่งไหลทยอยกันเข้ามามากมาย ฝนไม่ได้เป็นอุปสรรคกับผู้รับเชิญมาในงานสมรส ไม่ช้าห้องโถงก็เต็มไปด้วยผู้มีเกียรติและผู้สูงอายุ ญาติมิตรสหายและท่านผู้เคารพนับถือข้างผู้ปกครองของบ่าวสาวทั้งสองฝ่าย ห้องโถงใหญ่ของสโมสรดูคับแคบลงมาก

ข้าพเจ้าได้พบผู้คุ้นเคยรักใคร่นับถือหลายท่าน ทั้งที่มาจากต่างจังหวัดและในพระนครมีทั้งข้าราชการผู้ใหญ่พ่อค้าและผู้มีเกียรติ คิดว่าผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายคงจะปีติยินดีที่มีผู้รับเชิญมาอวยพรอย่างคับคั่งเช่นนี้ ข้าพเจ้าเป็นเพื่อนรักกับฝ่ายเจ้าภาพก็พลอยปลื้มใจด้วย สิ่งที่ข้าพเจ้าประทับใจที่ไม่รู้ลืมจากภาพที่ได้เห็นในงานสมรสวันนั้นคือ มีครูชายสูงอายุผู้หนึ่ง อายุเห็นจะเลย ๗ รอบไปนานแล้ว ได้มีคนพยุงขึ้นไปหลั่งน้ำสังข์อวยพรแก่คู่บ่าวสาว ท่านผู้นั้นเป็นครูเก่าแก่ของเมืองไทยผู้หนึ่งที่มีลูกศิษย์ลูกหาพากันรักใคร่นับถือมากมาย และท่านก็รักใคร่เอ็นดูพวกลูกศิษย์ พวกศิษย์ทุกรุ่นทุกวัยก็เคารพรักใคร่ครู เพราะท่านได้ใช้เวลาตลอดชีวิตเป็นครู มุ่งหวังจะปลูกฝังอบรมให้วิชาความรู้แก่ศิษย์ทุกคน เพื่อหวังจะเห็นความก้าวหน้า

ความเจริญรุ่งเรืองของศิษย์เป็นสิ่งที่ท่านปรารถนายิ่งในชีวิต มิเสียแรงที่ท่านได้ทุ่มเททั้งเวลาและความรู้ ตลอดชีวิตครูทำประโยชน์อันยิ่งใหญ่ให้แก่ชาติบ้านเมือง และพวกศิษย์ของท่านในปัจจุบันนี้ต่างก็มีตำแหน่งหน้าที่ใหญ่โต มีชื่อเสียงทั้งทางราชการทั้งทหารและพลเรือนและพ่อค้าได้มีส่วนทำประโยชน์ให้ความเจริญรุ่งเรืองแก่ประเทศชาติ จะเห็นได้ว่าหลังจากท่านได้หลั่งน้ำพระ-

พุทธมนต์ให้ศีลให้พรแก่คู่บ่าวสาวแล้ว ท่านก็พาร่างชราออกมานั่งพัก ก็มีศิษย์หลายรุ่นต่างพากันเข้าไปย่อตัวลงกราบท่าน บางท่านก็ใหญ่โตในตำแหน่งหน้าที่ แต่เมื่อเข้าไปเคารพกราบไหว้ใกล้ครูขณะนั้นจิตใจก็กลับระลึกถึงเมื่อครั้งยังเป็นเด็ก อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน ครูบาอาจารย์คนสมัยก่อนเขานับถือว่าเป็นผู้มีพระคุณอันสูงยิ่ง นี่เป็นชีวิตประเพณีของคนไทยแท้มาแต่โบราณ

ศิษย์บางท่านก็ได้พ้นจากราชการ เพราะเกษียณอายุออกรับบำนาญ และบางท่านก็ยังพาบุตรหลานเข้าแสดงความเคารพ ต่างก็นึกถึงพระเดชพระคุณที่ได้รับการศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ต่างก็มีจิตใจเคารพเลื่อมใสศรัทธาเทิดทูนท่านด้วยความกตัญญูกตเวที ข้าพเจ้าได้เห็นได้ยินแล้วทำให้แทบจะหลั่งน้ำตาออกมา เพราะความปลื้มปิติไปด้วย ท่านคงจะนึกย้อนสมัยเมื่อ ๔๐-๕๐ ปีก่อนพวกนี้ยังเป็นเด็ก ท่านได้พร่ำสอนให้วิชาความรู้อบรมฝึกให้เป็นพลเมืองดี บัดนี้ได้เป็นผู้ใหญ่ต่างก็มีหลักฐาน มีชื่อเสียงประกอบคุณความดี มีครอบครัวหน้าที่การงานตามฐานะ แต่ละคนไม่มีใครลืมท่านได้ ต่างก็ให้ความเคารพผลแห่งความดีในชีวิตครูของท่าน ได้ทุ่มเทวิชาความรู้ อบรมศีลธรรม ให้ประกอบสัมมาอาชีวะ ศิษย์ก็เคารพนับถือครูก็รักศิษย์ ไม่ว่างานใดเกี่ยวกับลูกศิษย์ญาติของลูกศิษย์ เมื่อบอกให้ท่านทราบแล้วท่านจะไม่ลืม ต้องสละเวลามาจนได้ไม่ยอมให้พลาด งานไหนก็งานนั้น ศิษย์จะต้องได้พบท่านเสมอ ข้าพเจ้ายังนึกเคารพบูชาที่ท่านเป็นครูตัวอย่างที่ดี แม้ศิษย์ของท่านจะมีความเป็นอยู่รุ่นปู่แล้ว ครูก็เอาใจใส่ศิษย์ พวกศิษย์ก็เอาใจใส่ครูอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา

ตามปกติ ท่านเป็นผู้มีความสันโดษ มักน้อย พวกศิษย์ของท่านไปมาหาสู่อย่างใกล้ชิดเสมอ ถึงปีพวกศิษย์ก็พยายามไปแสดงความคารวะ วันปีใหม่และในวันเกิดเป็นวันสำคัญของท่านต่างก็แสดงความกตัญญูกตเวที ศิษย์ทุกคนก็มุ่งหวังช่วยกันทะนุบำรุงให้ครูได้อยู่ดีกินดีมีความสุขในบั้นปลายของชีวิต แต่ท่านเป็นผู้มักน้อย แม้พวกศิษย์จะรวบรวมเงินจำนวนก้อนใหญ่ ขอให้ท่านจัดการจ้างช่างเพื่อซ่อมแซมบ้านเรือนของท่าน ถมคูถมบ่อทำถนนให้สะดวกสบาย แต่ท่านก็ได้นำเงินทั้งหมดที่ศิษย์ทั้งหลายมอบให้ไปเข้ากองกุศลมิได้นำพาเพื่อทำนุบำรุงความสุขส่วนตัว ท่านบอกว่า "เบี้ยบำนาญที่หลวงท่านจ่ายให้ก็พอแล้ว ไม่มีอะไรจำเป็นจะต้องใช้อีก ส่วนบ้านเรือนก็อยู่ได้ ไม่จำเป็นให้ดีเกินไป"

โดยเฉพาะเพื่อนข้าพเจ้า ซึ่งเป็นพ่อเจ้าบ่าวในวันนั้นเคยพูดว่า ท่านเป็นผู้มักน้อยรักลูกศิษย์ และเพื่อนผู้นี้เคยไปเคารพท่านในวันเกิดและปีใหม่เป็นประจำไม่เคยขาด เป็นผู้หนึ่งได้ร่วมกับพวกเพื่อนที่เป็นศิษย์ของครู ซึ่งต่อมาช่วยกันรวบรวมเงินว่าจ้างเหมาให้ช่างจัดการซ่อมแซมที่อยู่อาศัย ถมคูถมบ่อทำถนนเข้าบ้านให้เรียบร้อย โดยไม่ฟังคำคัดค้านของครูผู้มักน้อย แทนการมอบเงินสดให้ท่าน ข้าพเจ้ายังนึกภูมิใจที่ยังมีครูพอที่จะให้อนุชนรุ่นหลังได้เห็นเป็นตัวอย่างที่ดี และพวกศิษย์ก็มีความเคารพนับถือ และมีความกตัญญูกตเวทีที่น่ายกย่องสรรเสริญยิ่งนัก ในชีวิตครูของท่านไม่เคยขาดก็คือถีบจักรยานนั่งตัวตรง

วันนั้นหลังจากรดน้ำพระพุทธมนต์อวยพรให้คู่บ่าวสาว และอยู่รับประทานเลี้ยงแบบช่วยตัวเองในเวลาค่ำ แม้หลังอาหารค่ำแล้วฝนก็ยังไม่หยุด ข้าพเจ้ากลับมาถึงบ้านแล้วก็อดนึกถึงชีวิตครูผู้สูงอายุไม่ได้ทำให้ข้าพเจ้านึกถึงสมัยก่อนเมื่ออยู่ในวัยรุ่น เท่าที่เคยรู้เคยเห็นท่านเป็นครูที่สอนวิชาภาษาต่างประเทศเป็นเยี่ยมผู้หนึ่ง เวลานั้นคนไทยน้อยคนที่มีความรู้ความชำนาญภาษาต่างประเทศ ชาวตะวันตกที่มาตั้งรกรากประกอบกิจการในเมืองไทย ได้แสวงหาคนไทยที่รู้ภาษาต่างประเทศมาร่วมกิจการงาน ได้เสนอรายได้อย่างงามสูงกว่ารายได้อาชีพครูมาก แต่ครูในยุคนั้นส่วนมากท่านอุทิศชีวิตเพื่อเป็นครูจริง ๆ เสียสละความสุขส่วนตัว ไม่คำนึงว่ารายได้จะมากหรือน้อย ท่านจึงไม่สนใจใยดีสินจ้างรางวัลที่มีผู้เสนอให้มากกว่าอาชีพครู ชาวต่างประเทศในยุคนั้นจึงจำเป็นต้องหันไปจ้างชาวสิงคโปร์หรือพวนบ้าบ๋าซึ่งมีความชำนาญภาษาต่างประเทศ แต่ขาดความรู้ภาษาไทยเข้ามาทำงาน

ครูสมัยก่อน ส่วนมากเป็นผู้มักน้อยเห็นแก่เด็กมากกว่าเห็นแก่ตัว ท่านจึงสอนศิษย์ของท่าน นับแต่รุ่นพ่อจนรุ่นลูก ท่านอุทิศชีวิตเพื่อเด็กจริง ๆ ท่านปฏิบัติพวกศิษย์เหมือนลูกหลานของท่าน มีความรักมุ่งหวังปลูกวิชาความรู้ความเจริญก้าวหน้าเสมอกันทุกคนไม่มีอคติว่าลูกคนมีลูกคนจน ไม่สนใจว่าใครจะเห็นความดีความชอบของท่านหรือไม่ คนส่วนมากมองข้ามไป ไม่ได้นึกว่าเด็กสมัยก่อนมีความกตัญญูกตเวที ก่อนจะดีได้ก็ต้องอาศัยครูดี มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตปัจจุบัน สมควรแล้วที่ศิษย์ทั้งหลายจะเคารพบูชาเป็นปูชนียบุคคล เทิดทูนท่านไว้เหนือเกล้าแสดงความกตัญญูกตเวทีเมื่อท่านยังมีชีวิตจะเป็นศิริมงคลแก่ตนเองตลอดไป

คืนนั้นหลังจากข้าพเจ้ากลับไปถึงบ้านแล้ว ก็รีบค้นหาข้อความบันทึกเรื่องของสุภาพสตรี ซึ่งเป็นครูผู้หนึ่งที่ได้มุ่งหมายมอบชีวิตจิตใจ ให้เป็นประโยชน์ในการอบรมสั่งสอนศิษย์

ได้มอบเรื่องไว้เมื่อ ๒ ปีกว่า แต่ข้าพเจ้ายังไม่มีโอกาสที่จะปรับปรุงเขียนเรื่องให้เรียบร้อยครั้นเมื่อได้มาพบท่านผู้สูงอายุหลายครั้งหลายงาน ทั้งที่อายุและสังขารของท่านอยู่ในวัยชราท่านยังใช้เวลาบั้นปลายเพื่อลูกหลานศิษย์ที่รักของท่าน ครูที่ดีย่อมมีทั้งชายและหญิงมีตัวอย่างมากมาย ข้าพเจ้าเพียงหยิบยกเท่าที่ข้าพเจ้ารู้ ที่ได้ยินได้ฟังจากสุภาพสตรี ซึ่งตั้งใจจะใช้ชีวิตครูตลอดไป เหตุการณ์ในชีวิตของสุภาพสตรีผู้นี้เป็นที่น่าศึกษา เหตุผลดังเรื่องที่จะได้กล่าวดังต่อไปนี้ :-

ดิฉันเป็นผู้ที่รักชีวิตครูมานานแล้ว นับแต่ดิฉันเข้าเล่าเรียน ดิฉันก็อธิบายไม่ถูกว่าเหตุใดจึงชอบวิชาครู ทั้งที่เขาว่า **เป็นเรือจ้างคอยส่งคนข้ามฟาก** ข้อแรกรู้แต่เพียงดิฉันรักเด็ก เด็กผู้หญิงในสายตาของดิฉันว่าน่ารักน่าเอ็นดู ดิฉันจึงอยากใช้เวลาอยู่ใกล้ชิดสนิทสนมให้ความรักเอ็นดูอบรมสั่งสอนให้การศึกษาแกเท่าที่ความรู้ของดิฉันพอจะให้ได้ อยากเห็นเด็กที่ดิฉันเคยสั่งสอน ได้มีความรู้ความเจริญก้าวหน้าทั้งทางวิชาความรู้และศีลธรรม ดิฉันเคยภูมิใจเมื่อศิษย์ที่ดิฉันเคยสอนสอบได้ดี เข้ามหาวิทยาลัย และบางคนก็สอบชิงทุนไปเรียนต่อต่างประเทศ ดิฉันปลื้มใจดีใจไม้แพ้บิดามารดาผู้ปกครองของแก ศิษย์บางคนมาหาดิฉันก่อนจะออกเดินทางไปต่างประเทศ ดิฉันต้องกอดแกไว้ในอ้อมอก น้ำตาไหลด้วยความปลาบปลื้ม จูบผมแกด้วยความรักใคร่และภูมิใจ

"ครูดีใจกับหนูมาก จนครูไม่สามารถจะพูดอะไรมากกว่านี้ พูดไม่ออก น้ำตามันจะไหลออกมาให้ได้" ดิฉันกล่าวกับแกอย่างตื้นตันใจ

ศิษย์ของดิฉันก็กราบลงที่หน้าอก แล้วพูดเสียงเครือ ๆ ว่า "หนูก็รักคุณครูและคิดถึงคุณครูมาก นอกจากพ่อแม่ของหนูแล้ว มีคุณครูอีกผู้หนึ่งที่หนูรักมาก หนูไม่เคยลืมคุณครูเลย แม้หนูจะจากคุณครูไปไกล หนูก็จะนึกถึงคุณครูอยู่เสมอและจะคิดถึงตลอดไป

นี่แหละที่ดิฉันชอบชีวิตครูอย่างฝังจิตใจ จะเปรียบก็ได้ว่าดิฉันรักต้นไม้ ได้ปลูกต้นไม้และพรวนดินด้วยมือดิฉันเอง ก็หวังจะเห็นต้นไม้เติบโตออกดอกออกผล ทำให้มีความสุขสดชื่นทางจิตใจ ดิฉันสอนเด็กรุ่นแล้วรุ่นอีก ผ่านไปโดยไม่รู้เบื่อหน่าย ปีแล้วปีเล่า ชีวิตเพลินอยู่กับเด็กแม้รายได้จะน้อยกว่างานอื่นที่ดิฉันจะหาได้มากกว่า แต่ดิฉันไม่ต้องการพอใจในชีวิตครูตลอดมา จะเป็นด้วยดิฉันรักและเอาใจใส่ต่อเด็กจึงไม่อยากจากแก พวกเด็ก ๆ จึงรักใคร่เชื่อฟังคำสั่งสอนคำอบรมของดิฉัน วันหยุดแกก็ผลัดกันมาหาที่บ้านดิฉันครั้งละ ๔-๕ คน ช่วยทำโน่นทำนี่ ดิฉันมองเห็นท่าทางกิริยาอันไม่เดียงสาของแกก็ให้นึกเอ็นดูรักใคร่

บางครั้งพวกแกก็พูดกับดิฉันอย่างไม่เดียงสาว่า "คุณครูขา พวกหนูรักคุณครูม๊ากมาก คุณครูใจดี อารมณ์ดี ไม่เคยแสดงกิริยาเบื่อหน่ายอารมณ์เสียดุพวกหนูเลย คุณครูตั้งใจสั่งสอนอบรมให้มีศีลธรรม มีเหตุผล ความดีของคุณครูทำให้พวกหนูเลยกลัว ไม่กล้าทำสิ่งใดที่คุณครูไม่ชอบ คุณครูห้ามอย่างไร พวกหนูต้องปฏิบัติตามเพราะรักคุณครูมาก กลัวจะกระทบกระเทือนใจคุณครู"

ดิฉันได้แต่กล่าวว่า "ครูขอบใจพวกหนูมาก ที่ทุกคนเอาใจใส่ศึกษาเล่าเรียนด้วยความตั้งใจ มิได้เกียจคร้าน ครูมีความภูมิใจและสบายใจที่หนูปฏิบัติตามที่ครูสั่งสอน เพราะในชาตินี้ครูตั้งใจอุทิศชีวิต เพื่อจะคอยวันเวลาเห็นพวกหนูมีชีวิตเจริญรุ่งเรืองต่อไป มันเป็นความหวังที่จะทำให้ครูมีความสุขในชีวิต"

ดิฉันพูดด้วยใจจริง แต่บางครั้งดิฉันก็ต้องนิ่งอึ้งแทบจะไม่รู้ว่าจะหาคำตอบแกอย่างไร เวลาแกพูดว่า "พวกหนูบางครั้งเห็นคุณครูไม่มีความสุข คุณครูสวย แต่ก็มีความเศร้าแฝงอยู่ คุณครูสบายใจ พวกหนูก็มีความสุขใจด้วย ถ้าคุณครูมีความทุกข์ พวกหนูก็มีความทุกข์ด้วย พวกหนูพูดจริง ๆ นะคะ พวกหนูไม่อยากเห็นคุณครูไม่สบายใจ"

ดิฉันได้ยินก็ตื้นตันใจ รู้สึกว่าพวกเด็ก ๆ คอยเอาใจใส่ต่อดิฉันมาก จึงพูดว่า "ขอบใจพวกหนูมากที่คอยเอาใจใส่ดูแลสังเกตครู ความจริงครูไม่มีอะไรในใจ ครูอยากเห็นความเจริญก้าวหน้าของพวกหนู ๆ เป็นสิ่งที่ครูพอใจที่สุดในชีวิต หากหนูสอบไล่ตกครูก็เศร้าไม่สบายใจ นอกนั้นไม่มีสิ่งใดที่ครูจะวิตกทุกข์ร้อนอะไรอีก หากพวกหนูรักครู หนูอยากจะทำให้ครูสบายใจก็ต้องเอาใจใส่ศึกษาให้สอบไล่ได้ดี มีความประพฤติดี มีศีลธรรมมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความกตัญญูกตเวที นี่เป็นยอดปรารถนาของครู หากพวกหนูปฏิบัติได้ก็จะทำให้ครูมีความสุข"

บัดนี้ดิฉันก็ได้ผ่านวัยสาวกลางคนมาแล้ว ชีวิตเศร้าเบื้องหลังของดิฉันน่าจะเป็นเรื่องตัวอย่างที่ควรจะนำมาเล่าเพื่อจะได้ระลึกว่า มนุษย์เกิดมาก็ต้องผจญความทุกข์ด้วยกันทุกคนไม่มีผู้ใดหนีไปได้ตามหลักธรรมของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่เราก็สามารถหลีกความทุกข์มากให้เป็นทุกข์น้อย ทำทุกข์น้อยให้เกิดความสบายใจ เมื่อใช้สติปัญญาพิจารณาว่าสิ่งใดที่จะเกิดโทษผิดศีลธรรมก็ไม่สมควรประพฤติ อย่านำชีวิตไปมั่วเมาหรือสนุกสนานชั่วครู่ชั่วยาม จนได้ทำลายชีวิตอนาคตและความเจริญรุ่งเรืองให้อับเฉาลงอย่างน่าสังเวช ดังตัวอย่างที่ดิฉันจะเล่าเรื่องต่อไปนี้

เมื่อครั้งดิฉันยังอยู่ในวัยรุ่นกำลังเล่าเรียนนั้น เป็นสมัยเริ่มแรกที่นักเรียนชายหญิงร่วมออกร้านขายอาหารวันกาชาดที่วังสราญรมย์ ครั้นนั้นดิฉันได้รู้จักกับชายผู้หนึ่ง ดิฉันขอสมมุติว่าชื่อชูฤทธิ์ ซึ่งกำลังอยู่ในวัยเล่าเรียนเช่นกัน หลังจากงานกาชาดผ่านไปแล้ว เราก็รู้จักชอบพอกันในฐานเพื่อน ชายคนนี้มีฐานะดี แต่กำพร้าพ่อแม่ เธออยู่กับยายเป็นผู้ปกครองเลี้ยงดูตลอด ส่วนดิฉันนั้นคุณพ่อรับราชการอยู่ต่างจังหวัด คุณแม่ก็ติดตามไปปรนนิบัติคุณพ่อ เพราะต้องย้ายไปจังหวัดต่าง ๆ มักอยู่ไม่เป็นที่ การที่จะนำบุตรไปด้วยก็ลำบาก เพราะการเล่าเรียนในต่างจังหวัด ส่วนมากนั้นก็ไม่สูงเกิน ม. ๖ ฉะนั้นดิฉันจึงต้องอยู่กับคุณป้าซึ่งเป็นพี่สาวของคุณพ่อ เพื่อศึกษาให้สำเร็จตามหลักสูตรแล้วดิฉันก็ออกมาเป็นครู ดิฉันชอบชีวิตครูมาก และคุณชูฤทธิ์ก็สำเร็จตามหลักสูตรแล้วดิฉันก็ออกมาเป็นครู ดิฉันชอบชีวิตครูมาก และคุณชูฤทธิ์ก็สำเร็จการศึกษาเช่นเดียวกัน เราพบกันนาน ๆ ครั้งและติดต่อทางจดหมายบ้าง

ที่สุดเรามีความพอใจซึ่งกันและกัน ดฉันได้พยายามศึกษานิสัย ท่าทางใจคอรู้สึกว่าคุณชูฤทธิ์ได้ถูกคุณยายตามใจจนเคยตัว เห็นเป็นหลานรักคนเดียวของคุณยาย จึงได้รับการตามใจจนติดนิสัย จะต้องการสิ่งใดก็เอาแต่อารมณ์ใจร้อน แต่ส่วนอื่นดีทุกอย่าง จิตใจโอบอ้อมอารี บางครั้งก็ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว แล้วแต่อารมณ์ ต่อจากนั้นคุณชูฤทธิ์ก็ไปศึกษาต่อต่างประเทศ ก่อนจะออกเดินทางแกก็ขอความรักและขอให้ดิฉันให้คำมั่นสัญญาว่า ดิฉันจะคอยจนกว่าจะศึกษาสำเร็จกลับมา แกจะมาสู่ขอให้ดิฉันแต่งงานด้วย

เวลานั้นดิฉันสนใจในเรื่องรักน้อยไป แต่เพื่อไม่ให้แกเสียน้ำใจ ดิฉันจึงบอกแกว่า "ขอให้คุณตั้งอกตั้งใจเล่าเรียน อย่าได้นึกกังวลในตัวดิฉันเลย ดิฉันจะไม่ยอมแต่งงานกับใครเป็นอันขาด จนกว่าคุณจะกลับมาจากต่างประเทศ"

ดิฉันรักชีวิตครูมาก เพลิดเพลินอยู่กับพวกเด็ก ๆ ไม่ได้นึกถึงอะไรมากนัก แล้วแกก็จากไปศึกษาต่างประเทศ เราได้มีจดหมายติดต่อกันเสมอ จนแกได้กลับจากต่างประเทศแกก็ได้มาหาดิฉันที่บ้าน และพูดถึงเรื่องแต่งงาน แกบอกแกมบังคับว่า หากแต่งงานแล้วดิฉันก็ต้องลาออกจากหน้าที่ครูทันที แกจะไม่ยอมให้ดิฉันเป็นครูต่อไป

ดิฉันไม่สู้จะพอใจ ยังไม่ทันไรก็จะมาบีบบังคับดิฉันก่อนแล้ว ดิฉันอ้อนวอนแกว่าหลังจากแต่งงานแล้วขอให้ดิฉันเป็นครูตามเดิมเถิด อย่าให้ดิฉันอยู่บ้านเฉย ๆ เลย ชีวิตดิฉันได้คลุกคลี

อยู่กับเด็ก ๆ มาแล้ว ดิฉันรักเด็ก จะให้ทิ้งเด็กเร็วเช่นนี้ไม่ได้ แต่คุณชูฤทธิ์เวลานั้นเอาแต่ใจตัวเอง ไม่ยอมฟังเหตุผลเห็นอกเห็นใจผู้อื่นบ้าง หวังจะเอาชนะอย่างเดียวด้วยอารมณ์ฉุนเฉียว ดิฉันก็เกิดมีมานะขึ้นมาบ้าง จึงบอกเป็นคำขาดว่า ขอให้คุณชูฤทธิ์รออีก ๒ ปี เราจึงค่อยแต่งงานกัน ครบสองปีดิฉันลาออกจากหน้าที่ครูมาทำงานแม่บ้าน เพราะเวลานี้ยังเสียดายวิชาความรู้ที่ได้เล่าเรียนมา นอกจากนั้นดิฉันไม่ยอมตกลงใด ๆ ทั้งสิ้น เราโต้ตอบกันเพียง ๒–๓ คำ ดิฉันต้องแข็งข้อเด็ดขาดบ้าง คุณชูฤทธิ์แกอารมณ์เสีย เดินออกจากบ้านดิฉันไป ไม่ยอมหันมามองอีก ดิฉันเข้าห้องซบหน้าลงกับหมอนแล้วร้องไห้ เพราะดิฉันรักอาลัยแกมาก ดิฉันถามตัวเองว่าทำผิดหรือทำถูก ดิฉันทำรุนแรงหรือเปล่า เป็นครั้งแรกที่ดิฉันเสียน้ำตาเพราะแก เราต่างใช้อารมณ์เข้าหากัน

หลังจากวันนั้น ดิฉันก็ไม่ได้เห็นหน้าคุณชูฤทธิ์อีกเลย ทั้งจดหมายก็ไม่ได้มีการติดต่อดิฉันเฝ้าคอยวันคอยคืน อยากทราบข่าวคนรัก ทุกครั้งเมื่อเห็นบุรุษไปรษณีย์ผ่านมาหัวใจเต้นระทึก นึกว่าคงได้ทราบข่าวทางจดหมาย ครั้นไม่มีข่าวหัวใจมันหดหู่เศร้าสลด ดิฉันไม่มีความสบายใจเลยเฝ้าคอยอย่างคนผิดหวัง คิดว่าหากได้พบหน้าดิฉันก็จะขอโทษแสดงความเสียใจที่รุนแรงในวันนั้นมากไป แต่ดิฉันก็ไม่มีโอกาสได้พบแก ต้องใช้เวลาปลอบใจตัวเอง ทำให้จิตใจเพลิดเพลินหันเหความรักใคร่เอ็นดูให้แก่พวกเด็ก ๆ ชีวิตดิฉันยากที่จะจากเด็กไปได้ แต่ก็ยากที่จะลืมคนรักได้เช่นเดียวกัน

ต่อมาดิฉันได้ยินข่าวว่า คุณชูฤทธิ์ได้แต่งงานกับสาวสังคมผู้หนึ่ง ดิฉันต้องเสียน้ำตามากมายอีกครั้งหนึ่ง ดิฉันใจหายหมดเมื่อทราบข่าวครั้งแรก เพราะไม่เคยนึกว่าจะมีข่าวเช่นนี้เกิดขึ้น ดิฉันยังนอนใจเชื่อแน่ว่าวันหนึ่งข้างหน้าคุณชูฤทธิ์คงจะมาง้อดิฉัน เพราะเรื่องเกิดปากเสียงกันเล็กน้อยเช่นนี้เป็นของธรรมดาทั่วไป แต่บัดนี้ไม่ใช่เรื่องธรรมดา มันกลับเป็นเรื่องใหญ่เสียแล้ว ดิฉันมิเคยคิดมาก่อนเลยว่า คุณชูฤทธิ์จะมีจิตใจรวนเร หรือว่าแกจะแต่งงานเพื่อจะเย้ยดิฉันเล่น คล้ายกับว่าถึงดิฉันจะไม่แต่งงานกับแก ก็ยังมีหญิงอื่นต้องการแต่งงานกับแกอีก ที่สุดดิฉันก็ทุ่มเทชีวิตจิตใจให้แก่เด็กทั้งหมด

เหตุการณ์ก็ผ่านไป แม้บางครั้งดิฉันจะคิดถึงเรื่องเก่า ๆ บางเวลาก็ไม่สามารถจะลืมได้หมดก็ดี แต่เวลาที่ผ่านไปทำให้ความรักความคิดถึงค่อย ๆ จางไปมาก เพราะดิฉันหักใจได้ว่าเวลานี้แกคงมีความสุขด้วยภรรยาใหม่ แกคงลืมดิฉันและเรื่องของเราแล้ว เราจะต้องไปคิดถึงเขาทำไม

เหตุการณ์ต่าง ๆ ดิฉันไม่ยอมติดตามเอาใจใส่ เพราะขาดการติดต่อกัน เหมือนเราไม่เคยมีอดีตและรู้จักกันมาก่อน จนเวลาผ่านไปหลายปี

แต่แล้วบ่ายวันหนึ่งดิฉันกลับจากงานสอน หลังจากอาบน้ำเรียบร้อยแล้ว ป้าจาดแกก็ยกอาหารว่างมาตั้งโต๊ะ พลางก็รายงานถึงเพื่อนบ้านใกล้เคียง บ้านโน้นเอาขนมแบ่งสิบมาให้ และบ้านนี้เอาข้าวตังหน้าตั้งมาให้ ดิฉันนิ่งฟังแกพลางกินอาหารที่แกจัดไว้ให้ ดิฉันภูมิใจที่มีเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง ล้วนแต่มีจิตใจโอบอ้อมอารี ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะป้าจาดแกเป็นช่างพูดช่างคุย และแกก็มีเพื่อนบ้านที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน ทำให้สนิทสนมกันยิ่งขึ้นซ้ำยังไปคุยอวดอ้างยกย่องดิฉันอย่างเลิศลอย ฉะนั้นเด็กในบ้านใกล้เรือนเคียงที่เข้าโรงเรียนแล้ว หากมีข้อความใดไม่เข้าใจในวิชาใด พวกเด็กก็มาหาขอความรู้ ดิฉันก็ไม่มีความรังเกียจช่วยชี้แจงตามความรู้ความสามารถ จนแจ่มแจ้งหมดความสงสัย ดิฉันจึงเป็นที่รักใคร่ของชาวบ้านทั่วไปในละแวกนั้น เพราะเป็นธรรมดาคนเราถ้าดีต่อเขา เขาก็ดีตอบ ความจริงดิฉันไม่เคยไปไหนเลย อยู่แต่บ้านของตัวเอง

ดิฉันมีป้าจาดและเด็กหญิงขันทองชื่อเล่นว่า จิก จิกเป็นหลานห่าง ๆ ของป้าจาดรับใช้จุก ๆ จิก ๆ และเรียนหนังสือไปด้วย ป้าจาดเป็นคนเก่าแก่ของคุณแม่ หลังจากดิฉันออกมารับราชการเป็นครูแล้ว คุณพ่อคุณแม่ก็ตกลงซื้อบ้านให้ดิฉันอยู่หลังหนึ่งเป็นอิสระ ที่ดิฉันออกจากบ้านคุณป้าผู้ใจดี ก็เพราะดิฉันเกรงใจที่มีพวกศิษย์มาหาดิฉันเสมอ เกรงผู้อื่นจะรำคาญ คนเราก็ต่างจิตต่างใจ ความรู้สึกไม่เหมือนกัน ดิฉันชอบเด็ก ๆ คนอื่นอาจไม่ชอบก็ได้ คุณป้ารักดิฉันมากไม่อยากให้แยกออกมา เพราะคุณป้ามีรสนิยมเหมือนกัน แต่พวกลูกของคุณป้าดิฉันกลัวเขาจะมีความรู้สึกรังเกียจ ฉะนั้นหลังจากดิฉันย้ายมาอยู่บ้านที่คุณพ่อซื้อไว้ ป้าจาดก็ติดตามมาอยู่ด้วย แกจึงเป็นทั้งพี่เลี้ยง เป็นทั้งแม่ครัวและแม่บ้าน ทำงานได้ทุกอย่างไม่มีความรังเกียจ แม้จะมีอายุมากแต่ก็แข็งแรง ดิฉันรักและสงสารแกมาก แกก็รักดิฉัน แกตั้งใจจะฝากผีฝากไข้ไว้กับดิฉัน คนเราเมื่อมีความเห็นอกเห็นใจ รักใคร่ทะนุถนอมน้ำใจกัน ย่อมจะมองเห็นความดีเป็นธรรมดาของมนุษย์ปุถุชนทั่วไป ดิฉันนึกว่าตัวเองเป็นผู้ที่มีโชคดีที่ป้าจาดแกมาอยู่ด้วย แกเอาใจใส่ในกิจการบ้านทุกสิ่งทุกอย่าง โดยดิฉันไม่ต้องออกปาก ทั้งมีความขยันขันแข็ง รู้จักอดออม สิ่งใดควรสิ่งใดไม่ควร ช่วยประหยัดมีความซื่อตรง มีศีล มีสัตย์ ดิฉันจึงเบาใจในทางบ้านไม่มีห่วง ซ้ำเวลากินอาหารแกก็ยังมานั่งชวนพูดชวนคุยเพื่อให้เพลิดเพลิน ดิฉันจึงรักใคร่นับถือแกเหมือนญาติผู้ใหญ่

วันนั้นกำลังแกชวนคุยเมื่อดิฉันกำลังกินของว่าง ก็ได้ยินเสียงสามล้อดีดกระดิ่งนานผิดสังเกตอยู่หน้าบ้าน ดิฉันจึงให้เด็กหญิงจิกออกไปดูว่าใครมีธุระอะไร หลังจากเด็กหญิงจิกไปเปิดประตูหน้าบ้านดูแล้วกลับเข้ามา ในมือถือจดหมายย่อตัวมอบให้แก่ดิฉัน เมื่อฉีกออกอ่านทราบใจความแล้ว ดิฉันก็ตะลึงและตื่นเต้นจนบอกไม่ถูก จดหมายนั้นมีข้อความสั้น ๆ ว่า

แม่พระของผม

โปรดกรุณาหาเวลามาพบผม ก่อนที่ผมจะลาโลกนี้ ขอให้ผมได้เห็นหน้าครูเป็นครั้งสุดท้าย โปรดกรุณามากับสามล้อเขาจะพาครูมาพบผม

ชูฤทธิ์

เมื่อทราบข่าวแล้วดิฉันก็ทำอะไรไม่ถูก จนป้าจาดแกถามขึ้นว่า "จดหมายมีข้อความอะไรหรือคุณหนู จึงทำให้ตื่นเต้นตกใจคล้ายถูกผีหลอกเช่นนี้"

ดิฉันได้สติจึงยื่นหนังสือให้ป้าจาด แกก็งง พอนึกขึ้นได้ว่าป้าจาดแกอ่านหนังสือไม่ออก ดิฉันก็เลยอ่านให้แกฟัง เมื่อแกทราบใจความก็ตอบรับรองว่า "ต๊ายตาย หายเงียบไปนานจนจะลืมแล้ว พอได้ข่าวก็จะเกิดเป็นเกิดตายขึ้นมาทันที น่าสงสารแกไม่น่าจะหุนหันพลันแล่นไปแต่งงานกับแม่สาวสังคมรูปงามคนนั้นเลย"

ดิฉันได้สติตัดสินใจบอกกับป้าจาดว่า "ป้าไปแต่งตัว แล้วบอกให้จิกไปบอกสามล้อให้เขารอประเดี๋ยว เราจะไปด้วยกัน"

หลังจากนั้นเราก็ขึ้นสามล้อไป ไม่ได้พูดจาอะไรมาก นั่งนิ่ง สมองคิดล่องลอยเดาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ส่วนป้าจาดแกถามคนขับสามล้อถึงเรื่องของคุณชูฤทธิ์ แต่ดิฉันไม่ได้สนใจมากนัก สามล้อได้พาเราผ่านถนนใหญ่ไปหลายสาย จะเป็นถนนอะไรบ้างดิฉันไม่ได้สนใจ แม้สายตาจะมองผ่านไปก็ไม่มีความหมาย เพราะใจไม่ได้อยู่ที่ตา มัวแต่คิดเรื่องอะไรร้อยแปด ไม่สนใจว่าป้าจาดจะพูดอะไรบ้างกับคนขับสามล้อ

สามล้อพาเราเข้าซอยมาหยุดอยู่หน้าบ้านสีเขียว มีรั้วรอบขอบชิด บริเวณมีสนามหญ้ากว้างพอสมควร สามล้อบอกว่าถึงแล้ว ดิฉันชวนป้าจาดลงจากรถสามล้อเดินเข้าบ้านปรากฏว่าประตูนอกเปิดไว้ คิดว่าคงจะมีคนเข้าออกเสมอ เห็นมีคนอยู่ในบริเวณบ้าน กำลังจับกลุ่มพูดจาซุบซิบ

พวกนี้ดิฉันไม่เคยเห็นมาก่อนเลย ท่าทางแต่งกายก็คล้ายชาวต่างจังหวัด เมื่อดิฉันเดินไปบนบ้าน พวกเหล่านั้นก็หันมองตามดู แต่ดิฉันไม่สนใจใคร

ที่หน้าห้องมีหญิงแต่งตัวเรียบร้อย เชิญเข้าไปในห้องรับแขกแล้วถามว่า คุณครูใช่ไหมคะ โปรดกรุณานั่งรอในห้องรับแขกก่อนนะคะ เวลานี้หมอกำลังอยู่ในห้องคนไข้ค่ะแล้วแกแนะนำตัวเองให้รู้ว่า แกเป็นนางพยาบาลพิเศษ

ดิฉันมีความร้อนรนใจอยากจะพบคนป่วย ป้าจาดแกก็ตื่นเต้นไม่แพ้ดิฉัน

นางพยาบาลมองเห็นก็เข้าใจดีจึงพูดว่า "คอยไม่นานหรอกค่ะ ประเดี๋ยวหมอออกมา คุณก็เข้าไปเยี่ยมได้"

ดิฉันไม่รู้จะพูดอะไร ได้แต่ตอบว่า "ไม่เป็นไรค่ะ ดิฉันคอยได้"

นางพยาบาลพูดว่า "คนไข้บ่นถึงคุณครูตลอดเวลา คล้ายแกมีความกังวลมีความเป็นห่วงจะขอพบคุณครูให้ได้ จะขอเห็นหน้าครั้งสุดท้าย ดิฉันสงสารแกพยายามให้คนไปสืบถามที่บ้านคุณครูตามคำบอกเล่าของคนไข้ แล้วจึงได้ให้สามล้อไปตามมา ดิฉันยินดีมากที่คุณครูมา คงจะทำให้คนไข้หายกระวนกระวายใจคอดีขึ้น"

ไม่รู้เป็นอย่างไร เมื่อได้ยินนางพยาบาลบอกเท่านั้น น้ำตามันไหลออกมา นึกถึงชีวิต นึกถึงความหลัง ต้องหยิบผ้าเช็ดหน้าขึ้นมาซับน้ำตา หลังจากเราสนทนากันครู่หนึ่งก็มีชายกลางคนเดินออกมาจากห้อง นางพยาบาลก็แนะนำว่าเป็นนายแพทย์ พอดิฉันยกมือไหว้หมอก็พูดขึ้นว่า "ยินดีครับที่ได้รู้จักคุณครู เห็นคนไข้บ่นถึงอยู่ตลอดเวลา คราวนี้คงจะมีจิตใจสงบขึ้นบ้างละ ผมมีความยินดีจริง ๆ ที่คนไข้รำพันถึงคุณความดีของคุณครูตลอดเวลา"

ดิฉันได้ยินหมอพูดเช่นนั้นก็พูดอะไรไม่ออก แต่มีความรู้สึกตื้นตันใจ ที่ยังรู้ว่าคุณชูฤทธิ์แกไม่ลืมดิฉัน แต่กลับรู้สึกละอายใจ เมื่อมีคนยกย่องความดีของตัวต่อหน้าต่อตา แต่แล้วคุณหมอก็เดินนำหน้าดิฉันพาเข้าไปในห้องของคนป่วย ดิฉันใจคอไม่ดี ตื่นเต้นที่จะได้พบชายที่ดิฉันเคยรักและได้จากไปนาน แต่บัดนี้กำลังจะพบ กำลังจะได้เห็นหน้า จึงทำให้ดิฉันอดตื่นเต้นไม่ได้ แม้พยายามระงับใจให้เป็นปกติเพียงไร ก็อยากที่จะสงบได้ คนอื่นตกอยู่ในฐานะเช่นดิฉันจะคิดอย่างไร ดิฉันไม่ทราบ แต่ตัวดิฉันคุมสติไม่อยู่จริง ๆ

คุณหมอพาดิฉันกับป้าจาดผ่านเข้าไป ๒ ห้องแล้วก็ยังไม่ถึงห้องคนไข้ คิดว่าห้องคนไข้อยู่ใกล้ห้องรับแขก ก็เป็นการเข้าใจผิด เมื่อเดินวกไปมาจนถึงห้องคนไข้ หน้าห้องมีม่านกั้น การที่คนป่วยมาอยู่ลึกจากหน้าบ้าน ไกลจากถนนซอยนี้ ดิฉันคิดว่าคงต้องการความสงบไม่ให้เสียงรบ-กวนมาถึง หมอแหวกม่านให้ดิฉันเข้าไป ในห้องมีแสงไฟนวลสว่าง ดิฉันมองเห็นคนไข้นอนอยู่บนเตียง ร่างกายซูบผอมมีแต่หนังหุ้มกระดูก ดิฉันตะลึงมองด้วยความสงสาร รูปร่างผิดจากชูฤทธิ์คนเดิมแทบจำไม่ได้ ดิฉันตรงเข้าไปนั่งข้างเตียงหมดความรังเกียจใด ๆ ความรู้สึกได้เรียกร้องเรื่อง-ราวชีวิตเก่า ๆ ให้ผุดขึ้นมาอีก

ดิฉันจับมือคนไข้มากุมพลางพูดว่า "คุณชูฤทธิ์ขา ทำไมป่วยมากอย่างนี้ ไม่ส่งข่าวให้ดิฉันทราบก่อนล่ะคะ" ดิฉันพูดพลางสะอื้นพลางด้วยความสงสารอย่างจับใจ คนป่วยพยายามยกมือซึ่งมีแต่หนังหุ้มกระดูกมากุมมือดิฉันไว้ พลางพูดด้วยเสียงค่อยแต่ชัดเจนว่า

"ผมอายครูเหลือเกิน เพราะผมยังซื่อตรงต่อครู แต่ไม่มีใครรู้ใครเห็น นึกว่าผมเป็นคนระยำ ผมพูดไม่ออก ที่สุดผมก็หลบหน้าไปทำไร่อยู่บ้านนอก แต่ผลกรรมก็ติดตามไปหาผมจนได้"

คนไข้พยายามพูดแล้วน้ำตาไหล ดิฉันพยายามห้ามไม่ให้คนไข้พูดกลัวจะเหนื่อย แต่หมอกลับบอกว่า "ปล่อยให้เขาระบายความรู้สึกที่อัดไว้นานแล้วออกมาเสียบ้าง ก็คงจะทำให้เขาสบายใจดีกว่าอัดเอาไว้"

ดิฉันก็จะไม่รู้จะพูดอะไร แล้วคนไข้ก็พูดว่า "ผมขอฝากเด็กไว้ให้คุณครูช่วยเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนในเมื่อผมหาชีวิตไม่แล้ว ผมสงสาร"

คนไข้กวักมือเรียกเด็กหญิง ซึ่งนั่งนิ่งมองดูเราอยู่ทางมุมห้อง ดิฉันไม่ทันสังเกตเห็นเมื่อตอนเดินเข้ามา เด็กคนนั้นเดินเข้ามาก้มหน้า เอามือแกะเล็บเล่นด้วยความขวยอาย

เสียงคนไข้พูดกับเด็กหญิงว่า "ลูก คุณครูเป็นแม่ผู้ใจดี ต่อไปนี้หนูจะต้องไปอยู่กับคุณครู อย่าดื้อ หนูต้องเรียกคุณครูเป็นคุณแม่ จำเอาไว้"

ดิฉันได้พิจารณาดูเด็กหน้าตาจิ้มลิ้ม จึงโอบตัวเข้ามากอดด้วยความรักและสงสารแล้วพูดกับคนไข้ว่า "นอนใจเถิดค่ะ ชูฤทธิ์ขา ลูกคุณจะต้องอยู่ในความดูแลของดิฉัน และจะให้ความสุขความรู้กับแกเท่าที่ดิฉันจะสามารถให้ได้"

คนป่วยยิ้มอย่างโล่งใจ แล้วพูดว่า "ขอขอบคุณมากครับครู ผมเป็นคนไม่ดี แต่ครูยังกรุณาผม"

ดิฉันได้แต่ปลอบคนไข้ให้เกสบายใจว่า "ลืมเสียเถอะค่ะ คุณอย่านึกย้อนกลับไปนึกถึงความหลังอีกต่อไปเลย พยายามทำจิตใจให้เข้มแข็งเพื่อจะได้ต่อต้านโรคภัยไข้เจ็บนะคะ"

คนไข้พยายามยิ้มอย่างสบายใจ แล้วพูดว่า "ขอบคุณครับ ชีวิตผมต้องผจญกรรมอย่างครูเห็นนี้ ผมเป็นผู้สร้างขึ้นมาเอง ฉะนั้นผมจึงต้องรับกรรมที่หนีไม่พ้น"

คนป่วยพูดแล้วถอนหายใจ แล้วพูดขึ้นว่า "ผมได้ทำให้ครูลำบากมากแล้ว บัดนี้ผมฝากเด็กนำความลำบากมาให้ครูอีก ผมอายเหลือเกิน และผมจะไม่ให้ครูลำบากเช่นเดียวกัน ผมจึงอยากจะประกันความยุ่งยากหากจะบังเกิดขึ้นภายหน้า จึงได้เขียนจดหมายไว้เมื่อเด็กเติบโตขึ้นมีความรู้ก็จะได้อ่านได้ทราบความประสงค์ของพ่อที่ได้เลี้ยงดูแกมา ว่าผมรักแกมาก"

ดิฉันได้ยินคนไข้พูดเช่นนั้นก็ไม่กล้าซักถาม แต่แล้วคนไข้ก็เรียกเด็กหญิงซึ่งยืนกัดเล็บอยู่ว่า

"พึ่งนะลูกรักของพ่อ นับแต่บัดนี้เป็นต้นไป พ่อได้มอบลูกไว้กับครู ต่อไปหนูจะต้องเรียกว่าคุณแม่ และต้องเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูนะลูก จงจำคำสำคัญของพ่อไว้ว่าหากลูกเติบโตต่อไปภายหน้า ลูกต้องปฏิบัติตนอยู่ในโอวาทของคุณแม่ หากครั้งใดวันใดที่เจ้าต้องทำให้แม่หรือครูเสียใจจนน้ำตาตกแล้ว ขอให้เจ้าจงมีร่างอัปลักษณ์ รูปร่างน่าเกลียดน่ากลัว เป็นที่รังเกียจแก่ผู้ได้พบได้เห็น หากเจ้ามีความเคารพนับถือ มีความกตัญญูต่อคุณแม่หรือครูผู้มีพระคุณแล้ว ขอให้เจ้าจงมีความเจริญต่อ ๆ ไป จงจำคำพ่อไว้"

เมื่อได้ยินคำสาปเช่นนี้ดิฉันใจหายหมด นึกสงสารเด็กที่ไม่เดียงสา แต่ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร เมื่อเราสนทนากับคนไข้พักหนึ่งก็มีชายคนหนึ่งเดินเข้ามา เสียงคนไข้ร้องสั่งไม่ช้าชายผู้นั้นก็นำซองสีน้ำตาลมามอบให้ดิฉัน เมื่อดิฉันรับไว้ก็พลิกดูเห็นจ่าหน้าซองถึงดิฉันโดยตรง จึงคลำดูภายในซอง คนไข้พูดขึ้นว่า

"มันเป็นสมุดบันทึกของผม ขอมอบให้ครู เมื่อผมจากโลกนี้ไปแล้ว ๗ วันจึงค่อยเปิดอ่าน จะเข้าใจเรื่องดี"

ดิฉันพยักหน้ารับแล้วพูดว่า "ดิฉันจะถนอมสมุดบันทึกของคุณตามคำสั่ง และจะอ่านทุกตัวอักษรเมื่อถึงเวลาสมควร"

คนป่วยพยายามยิ้มอย่างมีความสุขแล้วพูดว่า "ครูรู้ความจริงแล้วคงจะยกโทษให้ผม อภัยให้แก่ชีวิตอันอาภัพของผมที่ต้องทรมาน ในไม่ช้าก็จะจากครูไปแล้ว ขอให้ครูอโหสิกรรมให้วิญญาณอาภัพของผมด้วย วิญญาณของผมจะจากไปอย่างสงบ"

ได้ยินคนป่วยพูด ทำให้ดิฉันต้องสะอื้นอยู่ในทรวงอกด้วยความสงสารตื้นตันใจ ชายที่นอนป่วยอยู่ตรงหน้าดิฉันนี้ ครั้งหนึ่งเคยเป็นที่รักใคร่ ตั้งใจจะร่วมหัวจมท้ายด้วยกัน แต่แล้วเหตุการณ์ที่ไม่น่าเปลี่ยนแปลง ก็เปลี่ยนไปกลับหน้ามือเป็นหลังมือ บัดนี้ชายผู้ที่ดิฉันเคยรักเคยบูชากำลังจะสิ้นอายุจากโลกนี้แล้ว ทำให้จิตใจดิฉันปั่นป่วนจนพูดอะไรไม่ถูก ความรักความอาลัยเก่า ๆ มันคุขึ้นมา ดิฉันต้องซับน้ำตาเพราะกลั้นไม่อยู่ พลางพูดปลอบคนป่วยว่า

"ดิฉันยกโทษให้คุณหมดแล้วค่ะ คุณชูฤทธิ์ขา จงทำใจให้สงบ อย่านึกสิ่งใดเลย ดิฉันยังรักและสงสารคุณมากค่ะ"

ดิฉันเห็นคนป่วยถอนหายใจอย่างโล่งอกพลางพูดว่า "ผมสบายใจเมื่อได้ยินคุณครูอภัยให้ผม ครูใจดีกับผมเสมอ ผมต้องการได้ยินคำนี้มานานแล้ว ต่อไปนี้ผมจะนอนตาหลับผมดีใจมาก ตลอดเวลาผมไม่เคยดีใจเท่าวันนี้เลย แม้สังขารของผมจะป่วยไข้ทรุดโทรม แต่ผมสบายใจ"

ดิฉันปลอบแก เท่าที่จะนึกหาคำพูดได้โดยกระทันหัน ดิฉันไม่อยากจะเล่าชีวิตอันแสนเศร้า ไม่มีใครอยากจะพบกับความเศร้าความทุกข์ เพราะมันทำให้จิตใจหดหู่ ฉะนั้นดิฉันจึงขอผ่านไปเสีย

หลังจากคุณชูฤทธิ์ได้ถึงแก่กรรมลงเพราะเหลือความสามารถของแพทย์จะรักษาชีวิตไว้ได้ ก่อนถึงแก่กรรมคุณชูฤทธิ์ได้ทำพินัยกรรมไว้ฉบับหนึ่ง แยกมรดกไว้ ๓ ส่วน ได้ยกสมบัติส่วนหนึ่งให้แก่ดิฉัน และอีกส่วนหนึ่งให้แก่เด็กหญิงจงใจบุตรสาว และให้ดิฉันเป็นผู้จัดการมรดก เมื่อถึงกำหนดเวลาเด็กหญิงจงใจบรรลุนิติภาวะแล้ว มีความประพฤติดี จึงมอบทรัพย์สินส่วนหนึ่งตามพินัยกรรมให้ อีกส่วนหนึ่งให้ดิฉันจัดการกองกุศลที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม พร้อมทั้งแยกแบ่งให้คนงานที่เก่าแก่มีความซื่อสัตย์สุจริตอยู่ด้วยกันตลอดมา พร้อมทั้งระบุชื่อไว้ในพินัยกรรม ดิฉันได้พยายามจัดการตามคำสั่งของผู้ตายทุกประการ หลังจากได้ฌาปนกิจศพแล้ว ดิฉันก็นำเด็กหญิงจงใจมาอยู่ที่บ้าน เหตุการณ์ทุกอย่างก็อยู่ในความปกติเรียบร้อย

สิ่งที่ดิฉันสนใจ คืออยากรู้อยากเห็น อยากอ่านสมุดบันทึกเล่มนั้น คิดว่าคงมีข้อความพาดพิงมาถึงตัวดิฉันบ้างไม่มากก็น้อย แม้จะอยากอ่านเพียงไรดิฉันก็สกดใจไว้รอให้ถึงเวลาเสียก่อนคืนหนึ่งเมื่อถึงเวลาตามกำหนด ดิฉันก็รีบเปิดซองออกมา หยิบสมุดขึ้นมาพลิกดูเล่มขนาดกระทัดรัด ปกแข็งหุ้มหนังสีเขียวสวยงาม มีซองเปิดผนึกสอดไว้ ๑ ฉบับ เมื่ออ่านจ่าหน้ามีใจความว่า

"ขอให้ครูช่วยจัดการรักษาซองนี้ไว้ แล้วจัดการมอบให้จงใจลูกของผม เมื่อเวลาอันสมควร เมื่อรู้สึกผิดชอบชั่วดีแล้ว เป็นเครื่องเตือนใจอีกครั้งหนึ่ง"

ดิฉันได้จัดการเก็บรักษาตามคำสั่ง แล้วเปิดสมุดบันทึกออกอ่านข้อความ จึงเห็นตัวหนังสือเขียนเป็นระเบียบสวยงามประณีต แสดงว่าผู้เขียนบันทึกเล่มนี้ใช้เวลาตั้งใจมากเจ้าของคงทะนุถนอมมิให้ชอกช้ำ และคงเป็นสมุดบันทึกที่มีค่าสูง และหวงแหนยิ่งในชีวิตของผู้บันทึก

ดิฉันค่อย ๆ เปิดออกอ่านอย่างทะนุถนอมและด้วยความระมัดระวัง และมิให้ข้อความพลาดสายตา อ่านแล้วก็จะได้เก็บไว้เป็นอนุสรณ์แก่ผู้บันทึกซึ่งได้จากโลกนี้ไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับข้อความในสมุดบันทึกบางตอนก็ตื่นเต้นหัวใจแทบหยุด บางตอนก็อดกลั้นไว้ไม่อยู่ ปล่อยให้น้ำตาไหลออกมานองหน้า ต้องหยุดอ่านเพราะตามัว ต้องสะอื้นสักพักหนึ่งเพื่อได้ระบายอารมณ์ให้คลายไป เพราะชายที่ดิฉันรักและบูชาต้องต่อสู้กับชีวิตอย่างขมขื่น เราเคยฝันกันว่าชีวิตอนาคตจะต้องถึงวันชื่นคืนสุข วิมานที่เราฝันก็ถูกทำลายลงหมดสิ้นทุกอย่างในโลกนี้ไม่มีอะไรแน่นอน เวลาผ่านไปกลายเป็นอดีตที่ขมขื่น คงเหลือสมุดบันทึกประวัติชีวิตของคนรักเป็นอนุสรณ์เล่มเดียว คล้ายเป็นอัฐิธาตุของคนรักเหลือไว้เป็นที่เคารพบูชาเท่านั้น ทุกอย่างเป็นความฝัน ชีวิตอนาคตที่จะรุ่งเรืองก็อับเฉาสิ้นสุดลงอย่างอย่างน่าอนาถใจ ดิฉันอยู่เพื่อการอบรมสั่งสอนเด็กเพื่อมีชีวิตไปวันหนึ่งๆ เท่านั้น และจะฝังชีวิตไว้กับอาชีพครูจนวาระสุดท้าย นี่แหละเป็นปมด้อยบางเวลาที่ดิฉันได้แสดงออกมาให้พวกศิษย์เห็น

ดิฉันของดเรื่องเศร้าไว้ก่อน เรามาอ่านสมุดบันทึกบางทีจะได้ข้อคิดบ้าง ข้อความในสมุดบันทึกมีใจความดังต่อไปนี้

"สมุดบันทึกเล่มนี้ ข้าพเจ้าชูฤทธิ์เป็นผู้บันทึกไว้เป็นอนุสรณ์ มอบให้ผู้ที่ข้าพเจ้ารักยิ่งคนเดียวในชีวิตที่เราห่างกันก็เพราะความผิดของผมคนเดียวเป็นต้นเหตุ แม้ว่าจะรู้ตัวว่าผมเป็นผู้ผิดแต่ก็หยิ่งเกินกว่าจะไปงอนง้อสารภาพรับผิดด้วยวาจาคำพูด เห็นจะเคยตัวคิดว่าเราทำถูกทุกอย่าง

เหมือนไม่เคยทำผิดมาก่อนเลยในชีวิต ผมได้ตั้งใจเอาชนะในทางผิด จึงเกิดมีความประมาทขาดสติ ขาดความยับยั้งไม่ได้ใช้สติปัญญาพิจารณาสิ่งดีชั่ว ถลำตัวเข้าไปในความชั่ว เพลิดเพลินสนุกสนาน ที่สุดก็หมดปัญญาที่จะแก้ไขให้ดีขึ้น ก็ต้องปล่อยเลยตามตามเลย เหมือนตกอยู่ในนรกที่แสนทรมาน ที่สุดก็หมดสิ้น อนาคตจมลงด้วยความเศร้า

สมุดบันทึกเล่มนี้ เมื่อยอดหญิงแม่พระที่ผมรักได้อ่านได้ทราบ ภายหลังที่ผมได้จาก โลกนี้ไปแล้ว วิญญาณจะคงล่องลอยไปตามกรรม จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วเมื่อมีชีวิตอยู่ได้ ประกอบขึ้น หากมีชาติหน้า ผมขออธิษฐานให้เกิดมามีโอกาสอยู่ร่วมคู่อยู่กับครูหญิงที่ผมรัก ขออย่าได้มีอุปสรรคใด ๆ มากีดกั้นเหมือนในชาตินี้เลย สมุดบันทึกเล่มนี้ผมได้พยายามคัดลอก หลายครั้งหลายหนจนเป็นเล่มสมบูรณ์ที่เห็นอยู่นี้ เพื่อบูชาคุณความดีของครูผู้เป็นแม่พระที่รักยิ่งของ ผมแต่ผู้เดียว เพื่อรู้เห็นความจริงใจที่ผมมิได้ทรยศความรักในการไปแต่งงานกับหญิงอื่น ผมยังมี ความรักและซื่อสัตย์มิได้เปลี่ยนแปลง แต่เหมือนน้ำท่วมปากพูดอะไรไม่ออก จึงต้องปล่อยชีวิต ในชาตินี้ทั้งชาติให้ใช้หนี้กรรมกว่าจะสุดสิ้นไป”

เดือนเมษายน พ.ศ.............เป็นเดือนที่ผมไม่สามารถจะลืมความสำคัญในชีวิตได้ เห็น จะเป็นด้วยอากาศร้อนอบอ้าว ทำให้ผมขาดสติเห็นแก่ตัวเหมือนคนบ้า แม้แต่หญิงที่ผมรักยิ่ง มิได้ ยกเว้น ผมต้องการชนะในเรื่องที่ไม่มีความหมาย คิดแล้วก็ไม่มีสาระสำหรับผมเอง แต่ด้วยนิสัย อวดดีชอบที่จะต้องชนะโดยไม่พิจารณาดูเหตุผลว่าควรหรือไม่ ที่ผมบังคับให้ครูลาออกจากหน้าที่ ครูเมื่อเราแต่งงานกันแล้ว แม้ครูจะอ้อนวอนอยากจะทำประโยชน์ให้วิชาความรู้เพื่อสั่งสอนอบรม เด็กต่อไป ได้พยายามชี้แจงเหตุผลทุกอย่างว่า หากอยู่บ้านเฉย ๆ ก็เสียดายความรู้ที่อุตส่าห์เล่าเรียน ศึกษามา ไม่ได้ใช้วิชาความรู้ตามที่ควร แต่ผมมีนิสัยสันดานเสีย บางครั้งก็เห็นแก่ตัวไม่ยอมฟัง เหตุผลใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อต้องการสิ่งใดทำสิ่งใด เมื่อถูกขัดใจก็อารมณ์เสีย ไม่ว่าจะผิดหรือถูก โทสะก็เกิด เพราะเคยแต่เป็นผู้ชนะ ไม่เคยเป็นผู้แพ้มาก่อนจึงโกรธ กล่าวคำไม่สมควรออกมา โดยไม่คิดว่าจะแสลงหูใคร จะกระทบกระเทือนใคร กิริยาท่าทางที่เคยเรียบร้อยก็เปลี่ยนไปตรงกัน ข้าม มีกิริยาหยาบคาย ไม่น่าเป็นสุภาพบุรุษที่มีความรู้สูง ความโกรธทำให้หุนหันพลันแล่น เดิน ออกจากบ้านครูหญิงที่รัก

ต่อมาอีก ๒–๓ วันอารมณ์ก็ค่อยคลายลงบ้าง แต่ความทิฏฐิมานะยังมี ความง้อคน

นั้นผมไม่เคยมี ฉะนั้นอารมณ์จึงไม่ปกติดีนัก มีเพื่อนร่วมงานผู้หนึ่งกว้างขวางในวงสังคมเป็นหนุ่มเจ้าสำราญ เช้าวันนั้น ณ ที่ทำงาน เพื่อนเดินเข้ามาทักว่า "เป็นอย่างไรเพื่อน หมู่นี้ดูอารมณ์ไม่แจ่มใสเลย คิดว่าคงมีเรื่องเกี่ยวกับแฟน ๆ ใช่ไหม ถ้าจริงผมขอแนะนำ อย่าไปจริงไปจังอะไรเลย ทำให้ไม่สบายใจเปล่า ๆ"

เมื่อผมได้ฟังเพื่อนทายถูกใจดำเช่นนั้น ก็ระบายความอัดอั้นให้เพื่อนฟัง เพื่อนตบหลังเบา ๆ ปลอบว่า มันเรื่องเล็กน้อยเหลือเกิน แผ่นดินยังไม่ไร้เท่าใบพุทรา ผู้หญิงในเมืองไทยยังมีอีกมาก และมากกว่าผู้ชายเสียด้วย ถ้าเขาไม่ตามใจเราก็ไม่แปลก ไม่เห็นจะต้องไปคิดอะไรมาก ไม่ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อนให้เสียเวลา เป็นโรคเส้นประสาทเปล่า ๆ เย็นวันนี้ ถ้าเลิกงานแล้ว มาคุณไปกับผม ขอรับรองได้ว่า คุณจะลืมอะไรทั้งหมด มีแต่ความสนุกสนานลืมทุกข์โศก เชื่อผมเถิด

เวลานั้นผมยังมีอารมณ์ขุ่นมัว เมื่อเพื่อนมาแนะมีทางที่จะช่วยให้ระบายคลายความขุ่นมัวลงได้ โดยการที่จะไปหาความสนุกสนานเบิกบานใจ ความกลุ้มใจมีอยู่แล้ว เมื่อมีผู้ใดมาแนะทางคลี่คลายความทุกข์ก็เหมือนคนตาบอดสุดแต่ใครจะจูงไปไหน ก็เห็นดีเห็นชอบไปด้วยทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ว่าเขาจะพาไปไหน คล้ายกับว่าหมดอาลัย เหมือนคนไม่มีหัวใจ ชีวิตไม่มีค่า

เย็นวันนั้นผมได้ไปกับเพื่อนผู้หวังดี หลังจากเลิกงาน เขาพาผมไปบ้านเพื่อนของเขาแห่งหนึ่ง ครอบครัวนี้มีฐานะดี บ้านใหญ่โตพอสมควร รู้สึกว่าเพื่อนร่วมงานมีความคุ้นเคยสนิทสนมกับบ้านนี้มาก ผมได้ถูกแนะนำให้รู้จักกับท่านเจ้าบ้าน คนในครอบครัวและรู้จักกับชายหนุ่มลูกเจ้าบ้าน ซึ่งมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับเพื่อนร่วมงานของผม ผู้ใหญ่อยู่บ้านใหญ่อีกหลังหนึ่งปล่อยให้ลูกชายกุลีกุจอรับรองต้อนรับเราด้วยสุราต่างประเทศและกับแกล้มในห้องหนึ่ง มีเราเพียง ๓ คน เวลานั้นผมยังไม่คุ้นกับพวกสุรา เพราะธรรมดาเวลาปกติก็มองเห็นสุรานั้นมีโทษใหญ่มหันต์ ส่วนทางให้เกิดคุณประโยชน์นั้นมองไม่เห็นเลย ผมจึงไม่อยากแตะต้องตลอดมา แม้จะมีการเลี้ยงผมก็ดื่มโซดาแทน แต่เมื่อเห็นเจ้าของนำสุราต่างประเทศออกมา ใจคอผมก็ไม่สบาย สองสหายพยักหน้ากันแล้วก็หยิบแก้วออกมาสามใบเปิดโซดาเตรียมจะผสม จึงแน่ใจว่าเขาจะผสมเผื่อผมด้วย รู้สึกเกรงใจเจ้าของบ้านที่เป็นคนใจคอกว้างขวาง แสดงถึงน้ำใจดีงาม ครั้นจะดื่มก็เป็นคนไม่ชอบมาก่อน และไม่เคยดื่ม นึกถึงสุรานี้เคยทำลายชีวิตและอนาคตของคนที่หลงไหลงมงายมามากต่อมากแล้วก็ชักกลัว ฉะนั้นจึงตัดสินใจจะไม่ดื่ม จะขอตัวแม้จะรู้สึกลำบากใจเพียงไร แต่

ก็ตั้งใจจะไม่ดื่ม คิดว่าอย่าทันให้เจ้าของบ้านเขารินเหล้าเลย จะเสียของ จึงยกมือขึ้นห้ามเมื่อเห็นเจ้าของบ้านกำลังทำท่าจะผสมแก้วที่สามจึงพูดว่า "ขอโทษครับ ผมดื่มไม่เป็นและไม่เคยดื่มมาก่อน"

เจ้าของบ้านถือขวดเหล้าชะงักหัวเราะ แล้วหันไปมองดูหน้าเพื่อนร่วมงานของผมคล้ายจะใช้สายตาถามว่า ยังไงเจ้าหมอเพื่อนลื้อเป็นผู้หญิงหรือผู้ชาย เพื่อนร่วมงานรู้ท่าจึงพยักหน้าให้ให้ผสมต่อไป แล้วพูดกับผมว่า

"ลองดื่มดูน้อย ๆ ผสมบ้าง ๆ เป็นพิเศษ จะช่วยให้สบายใจสนุกสนานลืมเรื่องข้องใจหมด ดื่มเพียงตึง ๆ หน้า เชื่อผมเถิดน่า อย่าให้เสียศรัทธาเจ้าของบ้านเลย อย่าให้เจ้าของบ้านต้องเสียน้ำใจ เหล้ามันดับทุกข์ให้เราดีกว่าอย่างอื่น เชื่อพวกเราเถิดเราหวังดีจะไม่ยอมให้เพื่อนดื่มเมาจนเสียผู้เสียคนหรอกน่า"

พูดแล้วก็หยิบแก้วมีเหล้าผสมโซดาจากมือผู้ผสมส่งมาให้ แต่ผมยังไม่ยอมยื่นมือไปรับเพียงแต่สั่นหัวปฏิเสธอย่างเกรงใจ แต่เพื่อนก็คะยั้นคะยอยื่นให้พลางพูดว่า "เชื่อผมลองดูเถิดดื่มแล้วมันไม่ตายหรอกน่า เหล้ามันเป็นยาดับทุกข์ เหล้ามันย้อมหัวใจให้เราลืมทุกข์กล้าหาญ ดื่มพอตึง ๆ หน้าแล้วเราก็ไปเที่ยวกันให้สนุกสนานในคืนนี้ เชื่อผมเถิดน่า"

ทั้งเจ้าของบ้านช่วยพูดให้มองเห็นว่าเหล้าเป็นยาวิเศษ ทั้งสองช่วยกันหว่านล้อมชักชวนให้มองเห็นคุณประโยชน์ของเหล้า แล้วก็ยื่นแก้วเหล้ามาให้ผมอีก ผมเองก็ตัดสินใจไม่ถูกว่าจะรับมาดื่มดีหรือไม่รับดี แรงปากที่ชักชวนบวกกับความเกรงใจเจ้าบ้านที่เพิ่งจะรู้จักกันใหม่ ๆ จึงยื่นมือไปรับแก้วเหล้าอย่างเสียไม่ได้เพราะความเกรงใจมาถือไว้ คิดในใจว่าดื่มครั้งหรือสองครั้งคงไม่เป็นไร แล้วเพื่อนทั้งสองเห็นผมอ่อนลงก็ยิ้มด้วยความพอใจ แล้วก็ยกแก้วชูขึ้นพลางพูด "เรามาดื่มเพื่อมิตรภาพเพื่อร่วมสนุกสนานกันต่อไป"

ผมก็ต้องยกแก้วขึ้นตามอย่าง เพื่อไม่ให้เสียกิริยาและไม่ค่อยจะเต็มใจ

เมื่อเพื่อนกล่าวจบก็ยกแก้วเหล้าขึ้นดื่ม ผมก็ยกขึ้นจ่อริมฝีปากบ้าง เพื่อไม่ให้เพื่อนเสียน้ำใจ เพียงแต่จิบเท่านั้นก็รู้ว่ารสชาดมันพิกล ไม่ชวนให้ดื่มเลย กลิ่นเหล้าปนโซดาระเหยฉุยเข้าจมูกก็ชงัก มันไม่หอมหวานอย่างนึกไว้ คิดว่าทำไมมนุษย์จึงชอบดื่มหลงไหลกันนัก เสียงเจ้าของบ้านพูดส่งเสริมว่า

"ดื่มเถิดครับ ผมผสมให้คุณบาง ๆ ไม่เมาหรอก เชื่อผมเถิด"

ยังไม่ทันผมจะยกแก้วขึ้นดื่มอีก ก็ได้ยินเสียงรถยนต์แล่นเข้ามาจอดในบ้าน เสียงเปิดปิดประตูรถ เจ้าของบ้านบอกว่า "น้องสาวผมกลับมาแล้ว ประเดี๋ยวคงมาร่วมวงสนทนา" ครู่หนึ่งก็มีหญิงสาวรูปร่างสวยขาวโปร่ง แต่งตัวทันสมัยเดินเข้ามาทักเพื่อนร่วมงานของผมอย่างสนิทสนม แล้วเจ้าของบ้านผู้เป็นพี่ชายหันไปบอกเชิงแนะนำให้รู้จักกับเธอ หลังจากที่เธอมองผมอย่างสงสัย

"พี่ขอแนะนำให้รู้จัก เพื่อนของเราชื่อคุณชูฤทธิ์ เป็นสุภาพบุรุษเคยศึกษามาจากต่างประเทศ"

เธอยิ้มกับผม แล้วยกมือขึ้นแสดงความเคารพ กิริยาแช่มช้อยอ่อนหวานและพูดว่า

"ดิฉันยินดีมากค่ะที่ได้รู้จักคุณ นับว่าเป็นเกียรติสูงแก่ดิฉันมาก"

ผมยิ้มตอบเธอและพูดว่า "ผมก็ยินดีเช่นเดียวกันครับ ที่ได้รับเกียรติรู้จักคุณ...."

แต่หลังจากนั้นเราก็ได้สนทนากันอย่างสนิทสนม หล่อนก็ได้ส่งเสริมคะยั้นคะยอร่วมกับเพื่อนให้ผมดื่มสุราด้วยอีกผู้หนึ่ง และหล่อนก็ผสมเหล้ายกแก้วขึ้นจะดื่มด้วย ด้วยความเกรงใจเพื่อนและเห็นแก่เธอ ผมได้พยายามแข็งใจดื่มเหล้าในแก้วเป็นครั้งแรก ความรู้สึกไม่ผิดอะไรกับผมดื่มด่าง หรือกรดผสม หรือเหมือนยาหม้อ ทั้งขมทั้งเหม็นทั้งขื่น ต้องกลืนน้ำทองแดงเข้าไปในลำคอด้วยความยากลำบาก

เมื่อน้ำเหล้าผ่านเข้าไปในลำคอ ผมพูดไม่ถูกว่าความรู้สึกเป็นอย่างไร รสชาติไม่หอมหวาน กว่าจะผ่านลำคอได้ก็รู้สึกยากลำบาก จำได้แม่นยำที่สุดเป็นการเริ่มต้นครั้งแรกในชีวิตที่ได้ดื่มน้ำเมา เมื่อเมาแล้วก็ขาดสติเกิดความประมาท ขาดความยับยั้ง เมื่อน้ำเหล้าผ่านลงไปในลำคอไม่นาน ความรู้สึกว่าหน้าร้อนผ่าว ท้องก็ร้อนวูบวาบ ตาชักจะลายมองดูหน้าคนชักจะหลายหน้า เห็นหญิงสาวยิ้มด้วยความพอใจ และได้ผสมเหล้าส่งมาให้อีกแก้วหนึ่ง แม้ว่าจะเริ่มเมาวิงเวียนแล้วแต่ก็ยังรู้ตัวดี จึงโบกมือขอตัวว่าไม่ไหว เพียงแก้วแรกก็ทำให้พะอืดพะอมแล้ว ถ้าแก้วที่สองคงฟุบอยู่ที่นั่นไม่ต้องลุกไปไหนอีก ผมเห็นหญิงสาวหัวเราะคิก ๆ ได้ยินเสียงค่อยกว่าธรรมดา เพื่อนร่วมงานของผมหันมาพูดอะไรกัน ผมไม่ได้ยินถนัดเห็นแต่ปากหงับ ๆ เพราะแก้วหูของผมเหมือนมีตัวแมลงอะไรเข้าไปร้องแซ่ไปหมดไม่ได้ยินอะไร ผมต้องนั่งครึ่งนอนครึ่ง สลึมสลืออยู่ที่เก้าอี้ตัวที่นั่งนั่นเอง พอลุกขึ้นก็เวียนหัว นึกในใจว่านี่หรือคือเหล้าที่มนุษย์

หลงใหลชอบดื่ม ผมต้องนั่งซึมเหมือนคนไม่มีสติหนักหัว สามคนเขาจะพูดอะไรกันผมไม่รู้เรื่อง แม้จะอยู่ใกล้ก็เหมือนพูดมาแต่ไกล เพราะได้ยินเสียงค่อย ๆ จับใจความไม่ได้ เห็นหญิงสาวกระวีกระวาดหายไปสักครู่หนึ่ง ก็นำเอาผ้าขนหนูผืนเล็ก ๆ ชุบน้ำบิดหมาด ๆ และใส่น้ำหอมมาเช็ดตามตาตามคอ และทับไว้ตรงหน้าผากเธอทำให้ผมโดยมิได้มีความรังเกียจ ผมนึกชอบเธออยู่ในใจว่าแม้เราจะได้รู้จักกันในระยะสั้น แต่เธอก็ให้ความสนิทสนมมากจนเกินความคาดหมาย ไม่ช้าอาการมึนเมาการวิงเวียนก็น้อยลง การหนักหัวก็เบาลงพอจะลุกขึ้นได้ ไม่โงนเงน

ตกลงคืนนั้น เราชวนกันไปกินอาหารตามสถานที่เริงรมย์ด้วยกันทั้ง ๔ คนหญิงสาวน้องสาวของเพื่อนหน้าใหม่ผู้เป็นเจ้าของบ้านนั้น ได้ให้ความสนิทสนมกับผมอย่างรวดเร็วคล้ายกับว่าเรารู้จักกันมาแรมปี

คืนนั้นหลังอาหารแล้วเราก็ได้เต้นรำกันอย่างสนุกสนาน เธอไม่มีความรังเกียจ เราเต้นรำกันตลอดเวลา การเต้นรำนั้นผมก็ไม่ค่อยชำนาญนัก เคยเต้นบ้างบางครั้งในงานรื่นเริงเมื่ออยู่โรงเรียนต่างประเทศ เมื่อเปรียบเทียบกับเธอแล้ว เธอชำนาญในการเต้นรำมาก ผมต้องตามอยู่ตลอดเวลา เพื่อนทั้งสองก็สนับสนุนเราอยู่อย่างเต็มใจมิได้รังเกียจ แม้ผมจะสร่างเมายังไม่ปกตินัก คิดว่าสุรานารีมันทำให้เราสนุกสนาน ลืมความทุกข์ไปได้ในระยะหนึ่งจริงอย่างเพื่อนพูด คืนนั้นเราสนุกสนานกัน ทำให้ผมลืมความขุ่นมัวไปได้พักหนึ่ง

ต่อจากคืนนั้น ผมก็เริ่มค่อย ๆ กลายเป็นนักเลงสุราอย่างไม่น่าเป็นไปได้ เพื่อน ๆ ที่รู้จักผมดีคงแปลงใจว่า เดี๋ยวนี้เจ้าชฤทธิ์มันเป็นนักเลงสุรา ชอบเต้นรำ เที่ยวกลางคืนกลับดึก ๆ มีหลายคนไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้ แต่ก็เป็นไปแล้ว ปกติได้ข่าวว่ามีพวกเพื่อนพูดถึงผม ก็รู้สึกชัยอายตัวเองเหมือนกัน แต่เมื่อเหล้าเข้าปากก็ลืมอาย เหล้าทำให้เราสนุกสนานจนลืมตัว เรา ๔ คนเที่ยวหาความสนุกสนานกันแทบทุกคืน แรก ๆ เราก็ไปพร้อม ๆ หน้ากัน ต่อมาภายหลังเราก็ไปเพียงสองคน ครั้งหลังเราก็ไปเพียงสองคน ครั้งหลังนี้เพื่อนร่วมงานของผมกับพี่ชายของเธอขอตัวอ้างว่าติดธุระบ้าง ไม่ว่างบ้าง งานมากบ้าง เราก็ต้องไปกันตามลำพังสองคน รู้สึกว่าผู้ปกครองของเธอก็ไม่รังเกียจที่เราไปกันตามลำพัง เพราะมีความไว้วางใจในตัวผม ตัวเธอเองก็ไม่เคยถูกกล่าวตักเตือนหรือห้ามปราม ส่วนพี่ชายของเธอกลับสนับสนุนน้องสาวให้เที่ยวกับผม ทำให้ผมได้รับความสนุกสนานมาก เพราะเธอเป็นหญิงสาวที่สวย เต้นรำเก่งสังคมยกย่อง เธอสอนให้ผมเต้นรำที่

แปลก ๆ และเอาอกเอาใจทุกอย่าง ไม่ว่าผมจะชวนไปไหนไม่เคยถูกขัดใจ เป็นหญิงสาวที่ใจคอกว้างขวาง เป็นหญิงที่ถูกอารมณ์และถูกกับนิสัยของผมที่ชอบให้คนตามใจ

ระยะหลังนี้เราได้เที่ยวกันอย่างอิสระ ภายในระยะไม่นานนักชีวิตของผมก็ก้าวไปไกลเมื่อก่อนไม่เคยดื่มเหล้า บัดนี้ก็เป็นนักเลงสุราไปแล้ว ก่อนไม่ชอบเต้นรำเที่ยวดึกเพราะกลัวสุขภาพจะทรุดโทรม แต่บัดนี้ไม่สนใจต่อสุขภาพ ของสนุกสนานดื่มเหล้ากลับดึก ๆ ชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ หรือจะเรียกว่าเปลี่ยนแปลงจากขาวเป็นดำ ชีวิตของคนเรานี้หากจะเปลี่ยนจากความดีไปสู่ความชั่ว ดูมันช่างง่ายเหลือเกิน แต่การจะเปลี่ยนจากชั่วมาเป็นดีนี้คงจะยากลำบากมาก บางครั้งผมก็คิดได้ว่าชีวิตของเรานี้กำลังจะเหลวแหลกลงทุกวัน หวนไปนึกถึงครูแล้วผมก็เศร้า ผมได้ทอดทิ้งครูมิได้ไปมาหาสู่ แม้แต่จดหมายก็ไม่เคยเขียนไปถึง ความจริงผมยังรักครูอยู่เสมอ แต่ผมได้ระเริงสนุกสนานในเรื่องสุรายาเมาไปพักหนึ่ง เมื่อเวลาไม่เมาแล้วก็มานึกถึงเพื่อนคู่เที่ยวคู่เต้นรำ แม้เธอจะสวยน่ารักเอาอกเอาใจเก่ง แต่เธอก็ไม่สมกับเป็นคู่ร่วมหัวจมท้ายกับผม การคบหาสมาคมก็ฐานเพื่อน บางครั้งผมก็ถามตัวเองว่าผมรักเธอหรือเปล่า แต่ผมก็ได้รับคำตอบจากความจริงใจว่า ผมจะรักเธอไม่ได้เพราะผมยังมีครูที่เราตั้งใจจะร่วมชีวิต ครูที่ผมได้มอบความรักให้หมดแล้ว แม้เราจะมีเรื่องขัดกันแต่ก็เป็นเรื่องเล็กน้อยซึ่งผมเองรู้ตัวว่าเป็นคนผิด ผมอยากจะกลับไปหาครูผู้น่ารักน่าสงสาร ครูผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีแต่ความเมตตากรุณา มีความสุภาพเรียบร้อย มีคุณธรรมสูง สมกับเป็นแม่พิมพ์ของชาติ คนอย่างครูชาติยังต้องการอีกมาก เพราะมีจิตใจสะอาดมุ่งหวังจะทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ผมคิดแล้วน้ำตาไหลออกมา ครูเหมาะที่จะเป็นแม่ศรีเรือน เป็นมิ่งขวัญที่จะอบรมกุลบุตรซึ่งจะเกิดมาสืบตระกูลต่อไป

วันนั้นผมอยู่บ้านไม่ได้ไปไหน ผมตั้งใจจะเขียนจดหมายไปหาครู รับสารภาพถึงความผิด รับว่าจะไม่ให้เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นอีก จะพูดกันด้วยเหตุผล ไม่ยอมเอาแต่อารมณ์ตามใจตัวอย่างที่แล้วมา จะยอมให้ครูทำหน้าที่ครูตลอดไปหลังจากเราได้แต่งงานกันแล้วทุกอย่างไม่ขัดข้อง เมื่อผมกำลังระบายความรู้สึกออกมาเป็นจดหมายจะส่งไปให้ครู ก็พอดีคู่เที่ยวคู่เต้นรำเดินเข้ามาแล้วทุกอย่างเราไม่มีอะไรจะปิดบังกันเลย

ผมเชิญให้นั่ง เธอถามผมว่าจะเขียนจดหมายถึงใคร ผมเล่าให้เธอฟังว่าผมจะส่งจดหมายไปหาครูคนรัก แล้วผมจะไปพบภายหลัง แล้วเราจะแต่งงานกัน ผมได้วาดชีวิตอนาคตอย่างสวย

งามไว้แล้ว เธอได้ยินผมเล่าและซักถามผมเล่าและซักถามผม ผมก็ไม่ปิดบัง เธอขอแสดงความยินดีกับผมเป็นคนแรก ผมรู้สึกว่าเธอใจกว้างขวาง เธอนั่งรอผมจนเขียนจดหมายเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงพูดว่า

"คืนนี้ขอให้ดิฉันเป็นเจ้าภาพเลี้ยงอาหารค่ำ เพื่อแสดงความยินดีที่คุณกับคุณครูจะคืนดีกัน ดิฉันไม่ยอมให้คุณปฏิเสธเป็นอันขาด คิดว่าต่อไปเราคงหาโอกาสเที่ยวกันยากแล้ว"

ผมเห็นน้ำใจอันดีของเธอน่าเคารพบูชาก็ไม่ขัด ตกลงคืนนั้นเราทั้งสองไปทานอาหารด้วยกัน แล้วก็เที่ยวเต้นรำกันอย่างสนุกสนาน แต่ผมก็คิดไว้ในใจว่า คราวนี้เป็นครั้งสุดท้ายที่ผมจะไปเที่ยวหาความสำราญนอกบ้านเมื่อกลับมาแล้วผมก็จะบอกกับเธอว่าต่อไปนี้ผมจะงดการเที่ยวกลางคืนนอกบ้าน ดูเหมือนเธอจะรู้ใจผมดี คืนนั้นรู้สึกว่าเธอจะเงียบไปจึงขาดความสนุกไปมาก

เมื่อได้เวลาผมไปส่งเธอที่บ้าน มันออกจะดึกสักหน่อย ผมเองก็เมา เธอเองก็มึนเธอขอร้องให้ผมส่งเธอถึงห้อง ผมเองก็ไม่ขัด เพราะการส่งถึงห้องของเธอยามดึกเช่นนี้ผมก็เคยปฏิบัติมาแล้ว ถึงจะเมาผมก็รักษากิริยาไว้ได้อย่างดี แต่คืนนั้นผมส่งเธอถึงห้องความจริงจะพูดว่าห้องก็ไม่ถูก อยากจะพูดว่าบ้านของเธอน่ะเหมาะกว่า เพราะเป็นหลังหนึ่งแยกต่างหากจากบ้านใหญ่ที่ผู้ปกครองของเธออยู่ คล้ายกับว่าเป็นอิสระ ฉะนั้นแม้ว่าเราจะกลับมาดึก ก็ไม่เป็นที่รบกวนใคร เพราะเธอมีกุญแจเข้าไปในห้องได้ บ้านเธออยู่ในบริเวณเดียวกับบ้านคุณพ่อและพี่ชายภายในรั้วรอบขอบชิด

เมื่อผมส่งเธอแล้ว ตามปกติผมก็รีบกลับ แต่คืนนั้นเธอไม่ยอมให้ผมกลับอ้างว่า คืนนี้เป็นหน้าที่ของเธอเป็นเจ้าภาพเลี้ยงผม เธอก็จะขอให้ผมดื่มก่อนที่จะกลับ แล้วเธอก็นำสุราต่างประเทศและโซดามาผสมสองแก้ว แล้วเราก็ยกแก้วกระทบกันก่อนดื่ม ผมตั้งใจว่าจะรีบดื่มแล้วจะกลับเพราะออกจะดึกมากไปแล้ว คิดว่าไม่ควรจะอยู่กับหญิงสาวสองต่อสองให้นานเกินไปในยามดึกเช่นนี้เกรงจะทำให้ผู้ใหญ่ของเธอมองไปในแง่ไม่ดี เมื่อเราดื่มเหล้าหมดแล้ว แต่เธอพยายามถ่วงเวลาจนผมรู้สึกว่ามันซ่าไปหมดทั้งตัว เห็นจะเมามากแปลงใจ มองดูหน้าเธอเห็นเธอยิ้ม เธอน่ารักจริง ๆ เธอสวยมาก แต่ผมพยายามจะเดินออกจากประตูไปแต่ก้าวขาไม่ออก เคยดื่มมามากกว่านี้ยังไม่เคยรู้สึกเช่นนี้มาก่อน พอดีเธอวิ่งมาประคองผมไว้ไม่ให้ล้ม ไม่ได้นึกรังเกียจว่าผมเป็นชายและอยู่กันสองคนในห้อง กลิ่นน้ำหอมในตัวเธอแตะต้องจมูกอย่างยียวน แก้มของเธอได้มาเสียดสีตรงหน้า

ผม แล้วผมก็จูบเธออย่างลืมตัวขาดสติ เธอมิได้แสดงกิริยารังเกียจหรือบึ้ดบึ้อง แล้วผมก็หมดความรู้สึกเพราะฤทธิ์เหล้าทำให้สิ้นสติ

จะนานเท่าใดผมไม่ทราบ เพราะไม่ได้สติ มารู้สึกตัวเสียงห้าว ๆ มาเขย่าตัวให้ผมตื่น ผมตกใจนึกไม่ออกว่าผมมานอนอยู่ที่ไหน งัวเงียลืมตามองดูเห็นนายร้อยตำรวงเอกผู้หนึ่งในเครื่องแบบ กำลังจับแขนเขย่าให้รู้สึกตัว ผมลุกขึ้นนั่งอย่างงง ๆ มองเห็นในห้องไฟฟ้าสว่าง มองเห็นพี่ชายของเธอยืนหน้าบึ้งอย่างโกรธจัด มองเห็นผู้ปกครองของเธอกำลังใช้ความคิดอย่างหนัก ซ่อนความโกรธไว้ภายใน ได้ยินเสียงเธอร้องไห้ซิก ๆ อยู่ไม่ห่างเตียงเท่าใดนัก ผมมึนงงอยู่ครู่หนึ่งว่าผมอยู่ที่ไหน มองดูรอบห้องก็เดาเหตุการณ์ได้ ผมตกใจแทบช๊อค อายจนอยากจะแทรกแผ่นดินหนี ทบทวนความทรงจำได้เพียงผมกำลังจะล้มเธอเข้าประคอง แล้วผมก็หมดสติ ใครนำขึ้นมาบนเตียงนอนของเธอ ใครรู้เห็นไปตามนายตำรวจมา ผมคิดจนหัวจะแตกก็คิดไม่ออก เสียงผู้ปกครองของเธอพูดว่า

"ลูกทำงามหน้าให้พ่อแล้ว ลูกจะว่าอย่างไรรู้ถึงไหนก็อายเขาถึงนั่น" เธอได้แต่นั่งร้องไห้ไม่พูดว่าอย่างไร ส่วนพี่ชายของเธอนั่นนั่งกัดฟันด้วยความโกรธไม่ยอมพูดอะไร แล้วได้ยินเสียงนายตำรวจพูดขึ้นว่า

"ท่านจะให้ผมทำอย่างไรครับ เรื่องนี้เป็นเรื่องในครอบครัว พอที่จะตกลงกันได้ผมก็จะพอใจด้วยครับ ถ้าไม่ตกลงกันผมก็จะจัดการไปตามหน้าที่"

ผู้ปกครองของเธอนิ่งนึกอย่างใช้ความคิดหนักแล้วพูดขึ้นว่า "เรื่องนี้หากไปถึงโรงพักเรื่องมันก็จะอื้อฉาว ความเสียหายก็จะเกิดขึ้นทุกฝ่าย ผมขอให้ท่านสารวัตรเป็นพยานไว้ก่อน เพียงแต่ให้ล้างอายเท่านั้น ไม่มีความประสงค์สิ่งใด คือขอให้ฝ่ายบุกรุกเข้ามาในห้องบุตรสาวผม รับว่าจะตกแต่งให้อยู่กินด้วยกันเท่านั้น ผมไม่ต้องการนอกเหนือไปกว่านี้และขอให้สัญญาว่า จะต้องเลี้ยงดูไม่ทิ้งลูกสาวผม เท่านี้ผมก็พอใจแล้ว

ผมได้ยินเช่นนั้นก็ใจหายหมด เหงื่อแตกเป็นเม็ด ๆ ผมเดาความประสงค์ออกว่าผมจะต้องได้รับกรรม ผมจะต้องแต่งงาน แต่ผมจะต้องแต่งงานกับผู้หญิงที่ไม่ใช่ครูที่ผมรักแต่ผมไม่มีทางเลือก เพื่อชื่อเสียทั้งสองฝ่าย เมื่อนายตำรวจหันมาถามผมว่า

"แล้วคุณจะว่าอย่างไร เมื่อท่านเจ้าของบ้านได้เสนอมาอย่างนี้ คุณจะรับหรือจะปฏิเสธ"

"ผมคิดแล้วคิดอีก ไม่มีทางออกอย่างอื่นนอกจากจะตกลง จึงพูดว่า

"ครับ ตกลงตามที่ท่านต้องการทุกอย่าง"

ท่านสารวัตรยิ้มออกมาได้ แล้วพูดว่า "ดีมาก เรื่องมันลงเอยกันง่าย ๆ อย่างนี้ผมก็พอใจ ผมได้รับโทรศัพท์ปลุกให้ตื่นกลางดึก นึกจะพบเรื่องปัญหายุ่งยาก เมื่อตกลงกันได้เช่นนี้ผมก็ดีใจ"

พูดแล้วท่านสารวัตรก็บันทึก แล้วให้ผมลงนามรับรู้ และมีผู้เป็นพยานพร้อม ผมไม่มีทางบิดพริ้วได้ต่อไป ผมนึกถึงครูแล้วผมอยากจะร้องไห้ ผมหมดอิสระแล้วนับแต่นาทีนี้เป็นต้นไป บัดนี้ผมทำนายชะตากรรมของตนเองได้แล้วดีกว่าโหรหรือหมอดูอีก ผมกับครูคนรักที่กำลังจะห่างไกลออกไปเหมือนอยู่คนละโลก ในชาตินี้ผมหมดหวังที่จะได้อยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับครูดังที่เคยตั้งใจไว้ในชีวิต แต่ผมก็ไม่สามารถจะลืมความรักอันฝังอยู่ในส่วนลึกของหัวใจ นับวันเราก็จะห่างกันไป ผมไม่กล้าพอที่จะมองหน้าหญิงคนที่ผมตั้งใจจะร่วมชีวิตได้ เพราะผมผิดไม่มีทางจะแก้ไขและสามารถจะแก้ข้อบกพร่องในความผิดของผมได้

หลังจากได้ตกลงจะจัดการสมรสเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผมกลับบ้านเหมือนคนไม่มีหัวใจ อยากจะขับรถชนต้นไม้ข้างถนนให้มันแหลกลงไปทั้งคนทั้งรถ พ้นทุกข์พ้นร้อนเสียที แต่ผมจะทำเช่นนั้นไม่ได้ จะเพิ่มกรรมหนักกว่าเก่าอีกถึงอย่างไรก็หนีกรรมไม่พ้นก็ต้องตั้งหน้ารับใช้กรรมต่อไปจนกว่าจะสุดสิ้น จะไม่ยอมคิดสั้นอย่างคนขลาด บัดนี้ผมไม่ใช่คนโสด ผมไม่ใช่คนมีอิสระ ผมได้อธิษฐานในใจขอให้ครูเห็นความรักความบริสุทธิ์และขอให้ครูได้อโหสิกรรมให้ผมด้วย ผมไม่สามารถจะบากหน้าไปหาครู และผมก็ไม่สามารถจะเขียนจดหมายไปสารภาพผิด ผมอายจนไม่กล้าสบตาครู จดหมายที่ผมตั้งใจจะส่งไปให้ครูนั้น บัดนี้หมดความหมายเสียแล้ว ผมฉีกมันลงตะกร้าด้วยความอ่อนเพลียละเหี่ยใจ และรำพึงแต่ในใจว่า ลาก่อนครูยอดรัก ชาติหน้ามีขอให้เราได้พบกัน และอย่าได้มีอุปสรรคใด ๆ มาขัดขวาง หันไปมองเห็นขวดเหล้าที่ผมซื้อมาตั้งไว้เรียงราย แม้มันจะเป็นเหล้าต่าง-ประเทศราคาแพง แต่มันก็ทำลายชีวิตอนาคตสุดสิ้นลงแล้ว ผมหยิบออกมาหมดแล้วก็เปิดจุกนำออกไปนอกบ้าน แล้วก็ค่อย ๆ เทลงพื้นดิน ปากก็พึมพำว่า ขอกรวดน้ำคว่ำกะลานับแต่วันนี้เป็นต้นไปข้าขอเลิกดื่มเครื่องดองของเมาจนกว่าชีวิตจะหาไม่ ผมเทเหล้าลงบนพื้นดินขวดแล้วขวดเล่า

ต่อมาการวิวาห์จำเป็นของชีวิตผมได้เริ่มขึ้นไม่สู้จะใหญ่โตนัก พอเป็นพิธี เราจดทะเบียน

เป็นหลักฐานสมบูรณ์ตามกฎหมาย ชีวิตวิวาห์ของผมผ่านไปอย่างเงียบเหงา ผมเริ่มชีวิตใหม่ ตั้งใจว่าจะทำหน้าที่เป็นสามีที่ดีของภรรยา จึงพยายามลืมเรื่องเศร้าสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตให้สุดสิ้นไปจากความทรงจำ ได้จัดการเปลี่ยนห้องหับในบ้านของผมให้เรียบร้อย ให้เหมาะสมกับผู้ที่มีครอบครัว มอบหน้าที่ในบ้านให้อยู่ในความดูแลของภรรยา ยกย่องให้มีสิทธิ์ แม้ผมจะไม่เคยรักไม่เคยคิดมาก่อนว่า เราจะต้องร่วมเป็นสามีภรรยาอยู่ร่วมกันก็ดี แต่ผมก็รับว่าจะพยายามให้ความอบอุ่นและความปลอดภัยแก่เธอ เท่าที่สามีที่ดีทั้งหลายจะปฏิบัติได้ และเราจะอยู่กันด้วยเหตุผลและทนุถนอมจิตใจซึ่งกันและกัน

ผมจะลืมต้นเหตุที่เราต้องแต่งงาน จะไม่ยอมพูดถึงมันต่อไป แรก ๆ ผมก็รู้สึกว่าเธอได้เอาอกเอาใจผมดีสมกับเป็นภรรยาที่เอาใจใส่การบ้านการเรือนดี ผมนึกชมอยู่ในใจว่าชีวิตวิวาห์ของเราแม้จะไม่มีความรักกันมาก่อน ก็คงราบรื่นต่อไปในอนาคต คงจะไม่เกิดความยุ่งยากในภายหลัง เนื่องจากผมได้เลิกดื่มเหล้าอย่างเด็ดขาด การออกสังคมกลางคืนก็น้อยลง จะไปบ้างก็แต่งานจำเป็นเท่านั้น การออกจากบ้านก็ไปทำงาน เมื่อเลิกงานก็กลับบ้าน แต่รู้สึกว่าภรรยาของผมเธอจะห่างสังคมไม่ได้ เธอทำความดีในหน้าที่แม่บ้านได้ไม่นานนัก เพียงระยะหนึ่งเธอก็เบื่อ เริ่มออกสังคมและเธอได้พยายามอ้อนวอนให้ผมไปด้วย แต่เมื่อเลิกเหล้าขาดความเมาแล้วก็ทำให้ผมเบื่อเต้นรำเบื่อชีวิตเที่ยวกลางคืน กินเหล้านอกบ้าน เบื่อสังคมที่มีแต่กลิ่นเหล้า ควันบุหรี่ กลิ่นไอมนุษย์มีทั้งกลิ่นตัวและน้ำหอม เสียงดนตรีที่แสบแก้วหู เวลาไม่เมาก็รำคาญ เวลาเมาก็สนุก การใช้เงินทองหมดเปลืองโดยไม่จำเป็น ผมจึงได้ปฏิเสธและอ้างเหตุผลชี้แจงในสิ่งชั่วและสิ่งดีให้เห็น ผมรู้สึกว่าจิตใจได้เคยมืดมัวอยู่พักหนึ่ง บัดนี้ผมหูตาสว่างขึ้นหายมืดมัวแล้ว คนเราเมื่อเบื่อทางโลก ก็เกิดสนใจในทางธรรมในทางใดทางหนึ่งเป็นธรรมดา นอกจากผมจะเปิดวิทยุฟังผู้ทรงความรู้และพระภิกษุสงฆ์จะบรรยายธรรมแล้วเกิดความสนใจ ผมยังได้หาโอกาสไปหาความสงบโดยสนทนากับพระสงฆ์ที่ทรงความรู้สูงตามวัด ก็รู้สึกว่าได้ความรู้ มีความสุขในทางสงบและความสบายใจ

ภรรยาของผมนั้น เมื่อชักชวนผมไม่ไป เธอก็ไปในงานสังคมมิได้เว้น แม้ผมจะพยายามตักเตือนว่า บัดนี้เธอก็มีครอบครัวแล้ว มีหน้าที่รับผิดชอบอนาคตด้วยกัน ควรจะทำหน้าที่ภรรยาที่ดีอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน อย่าออกสังคมให้มากนัก เวลากลับดึก ๆ ดื่น ๆ คนจะเอาไปนินทาว่าร้ายจะเกิดเสียหายชื่อเสียง ทำลายคุณความดี แต่เธอก็ไม่เอาใจใส่ในคำตักเตือนของผม เธอปล่อย

หน้าที่แม่บ้านให้คนรับใช้ และนำญาติของเธอมาช่วยดูแลแทนตัว ผมก็ต้องอดทนหวานก็อมขมก็ต้องกลืน เพื่อใช้หนี้กรรมที่ผมได้ก่อขึ้นไว้ให้สุดสิ้นความหยิ่งความจองหองเห็นแก่ตัวสมัยก่อนไม่มีเหลืออยู่ในตัวผมอีกเลย ผมกลายเป็นคนใจเย็นหนักแน่น ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาแต่อารมณ์เหมือนเดิม รู้จักอดทน รู้จักพิจารณาเหตุผล คนเรานี่ก็แปลก เมื่อยังไม่เคยรับทุกข์ก็ไม่รู้จักคุณค่าของความสุข เมื่อมองเห็นความทุกข์แล้วทุกอย่างย่อมเปลี่ยนไปตามสภาพของความรู้สึก

ผมไม่มีความสุขเท่าที่สามีทั้งหลายควรจะมี เมื่อผมกลับจากงานก็ไม่เห็นภรรยาอยู่บ้าน กว่าเธอจะกลับมาก็หลังเที่ยงคืน ผมนอนหลับแล้ว เช้าผมตื่นนอนเธอก็ยังนอนหลับจะปลุกเธอให้ลุกขึ้นก็กลัวมีปากเสียงกัน ต่อ ๆ ไป เมื่อได้เกิดปากเสียงครั้งแรกแล้ว ครั้งต่อไปก็ชินเป็นธรรมดาติดเป็นนิสัยสันดานติดต่อไปไม่สิ้นสุด ผมต้องพยายามอดทนต่อไป และพยายามทนไปจนกว่าจะทนไม่ไหว ผมก็ไม่ได้ปริปากบ่นปริปากพูด เพราะรู้ว่าจะไม่เกิดผลอะไรดีขึ้น ผมจึงกลายเป็นเต่าที่คลานต้วมเตี้ยมไม่มีพิษสงอะไร สิ่งที่ผมจะหาทางระบายอารมณ์ที่อัดไว้ก็คือ ไปวัดที่มีพระสงฆ์ทรงศีลบริสุทธิ์ ทรงความจัดเจนทางพระศาสนาเป็นที่พึ่งให้ความร่มเย็น เป็นที่รักษาจิตใจให้สงบมีสิ่งใดขัดข้องก็เข้าไปนมัสการ ท่านก็ได้ชี้แจงให้เห็นหลักธรรมแจ้งชัดขึ้น ทำให้เกิดความสว่างกระจ่างในชีวิต เหมือนเมื่อยามร้อนไปหาท่านก็เอาน้ำเย็นมาลูบให้คลายร้อนก็ได้รับความชื่นฉ่ำจิตใจชุ่มชื่น ชีวิตได้ผ่านไปด้วยความสบายใจ ทำให้มองโลกเห็นความเหลวแหลกอย่างสะอิดสะเอียนน่ารังเกียจยิ่ง ยังมีมนุษย์หลงใหลงมงาย

แต่ผมก็ไม่สามารถจะชี้แจงอธิบายให้ภรรยาของผมมองเห็นสิ่งดีสิ่งชั่ว เพราะไม่ยอมฟัง ผมก็ต้องใช้ธรรมมะทำจิตใจให้เป็นกลาง ไม่เสียใจไม่ดีใจ ไม่เกลียดไม่ชัง เพราะคิดว่า มนุษย์เรา ย่อมมี กรรม ที่ได้ สร้าง มา เป็น ลิขิต ชะตา ชีวิต เมื่อคิดได้อย่างนี้ใจก็สงบไม่ฟุ้งซ่าน ปล่อยจิตใจให้เป็นปกติ ที่สุดผมก็เป็นคนเข้าวัดโดยไม่รู้สึกตัว ส่วนภรรยาผมแกก็สนุกสนานทางสังคม ทางโลกีย์ด้วยความพอใจ เห็นว่าเป็นสวรรค์ แม้ชีวิตเราจะอยู่ร่วมเป็นสามีภรรยากันก็ดี แต่ความจริงใจเราแยกเดินไปคนละทาง ภรรยาของผมเธอยังหมกมุ่นอยู่ในการสังคมทางโลก สนุกสนานในสิ่งที่ปรุงแต่งยั่วยวนในโลกียสุข หลงระเริงในแสงสีรูปรสกลิ่นเสียง เธอยังทนงว่าเธอยังสาว ยังสวย ยังแข็งแรง ยังมีผู้นิยมยกย่อง เธอลืมตัวหลงใหลความสนุกสนาน ซึ่งเป็นความสุขจอมปลอมที่เป็นยาพิษ แม้ผมจะได้เตือนเธอว่า

วันหนึ่งข้างหน้า เธอจะต้องพบกับความทุกข์หนักในชีวิต หากเธอยังหลงตัวเองอยู่เช่นนี้ ไม่พิจารณาดูเหตุผลตามหลักธรรมชาติจนลืมตัว ไม่ถือพุทธศาสนาเป็นที่พึ่ง เธอจะต้องผิดหวังในวันหนึ่ง เธอหัวเราะอย่างไม่แยแส เธอว่าอยากจะใช้ชีวิตสาวให้สนุกสนานที่สุด เพราะพ้นวัยแล้วก็หมดสนุก ผมเห็นแล้วฟังแล้วก็เศร้าใจ ทำให้ผมคิดว่าในชาตินี้คงจะไม่มีอะไรที่สามารถจะเปลี่ยนแปลงจิตใจของเธอได้

เธอได้เริ่มสังคมจัด ไม่ค่อยจะมีเวลาอยู่บ้านเหมือนหญิงอื่น เราไม่ได้พูดจาอะไรกันเลย ผมปล่อยให้เธออิสระด้วยความอดทน แต่แล้วในสายตาของชาวบ้านและเพื่อนฝูงที่รู้จักตามสังคมก็กลายเป็นข่าวใหญ่ว่า ผมเป็นคนกลัวเมีย แต่ใครเขาจะคิดอย่างไรเป็นสิทธิ์ของเขาห้ามไม่ได้ ผมก็ไม่สนใจ เพราะผมนึกว่าเป็นตัวของตัวเอง ปฏิบัติตามความเห็นชอบของผม ชีวิตผ่านเป็นบทเรียนให้ผมรู้จักชีวิตดีขึ้น ความรู้สึกแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน แล้วแต่กรรมที่ตนสร้างมา

การออกสังคมของภรรยาผม ออกจะไปไกลเกินกว่าคิด ข่าวลือในหมู่คนที่รู้จักและเพื่อนฝูงและชาวบ้านทั่วไปว่า ผมกำลังจะถูกภรรยาสวมเขาควายไว้บนหัว ข่าวนี้ไม่เป็นมงคลแก่ตัวผมเอง แม้จะมีความอดทนเพียงไร ก็ยังมีหัวใจเช่นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาทั่วไป สุภาษิตจีนเก่าแก่เขาถือว่า ภรรยาคบชู้เป็นอัปมงคลแก่สามีและครอบครัว เป็นสิ่งที่น่าคิดและคิดว่าวันหนึ่งผมคงทนไม่ไหว ทราบว่าทุกครั้งที่ภรรยาผมกลับบ้านผมหลับ เพราะเธอกลับดึก ๆ โดยมีกุญแจไขเข้ามาเอง และได้ทราบข่าวระแคะระคายว่า เมื่อหล่อนกลับมาถึงบ้านก็จะมีเจ้าจิ้งจอกสังคมมาส่งและจะใช้เวลานานกว่าจะเข้ามาในบ้าน เมื่อเธอคิดว่าผมไม่เอาเรื่องจึงได้ใจ เหมือนจะพาจิ้งจอกสังคมมาเหยียบจมูกผม มันเป็นการหมิ่นเกียรติของลูกผู้ชายแม้ผมจะได้ฉายาว่าเต่าจำศีล แต่ก็ไม่มีอะไรแน่ เต่าก็อาจมีโมโหหรือโมโหเต่า ความอดทนของผมอาจสั่นสะเทือน คงจะระเบิดออกมาสักวันหนึ่ง เพราะตัวเองก็ยังไม่แน่ใจว่าจะมีขอบเขตความอดทนได้นานแค่ไหน แต่จะพยายามอดทนต่อไป โดยเอาทางธรรมเข้าช่วย คงสามารถดับกิเลสความรู้สึกให้เบาลง การอัดโทสะไว้นานย่อมจะเกิดแรงดันสูง หากระเบิดก็แรงกว่าธรรมดา ย่อมจะทำลายทุกสิ่งทุกอย่างตลอดทั้งศีลธรรมและอนาคตให้ย่อยยับลงได้บัญญาชนมีสติย่อมจะไม่ประมาท หาหลักพิจารณาหลีกเลี่ยงด้วยความคิดสุขุมด้วยวิธีสันติเหตุการณ์ที่ร้ายแรงก็สงบลงด้วยแรงธรรมะของพระบรมศาสดา จึงสามารถทำให้จิตใจสงบลงได้ ไม่คิดฟุ้งซ่าน ไม่ยินดียินร้ายต่อเหตุการณ์ ผมก็ได้พยายามปฏิบัติเช่นเดียวกัน

ต่อมาผมก็ได้รับบัตรสนเท่ห์ทะยอยกันเข้ามาถึงผมฉบับแล้วฉบับเล่า คล้ายจะรายงานความประพฤติของภรรยา รู้สึกว่าจะมีผู้คอยสอดส่องติดตามความเคลื่อนไหวตลอดเวลาทุกฝีก้าว ผู้เขียนบัตรสนเท่ห์นั้นจะเป็นใครก็ตาม คงจะแฝงอยู่ในหมู่สังคม การได้รายละเอียดความเคลื่อน-ไหวเช่นนี้ คงจะหมดเปลืองเงินทองไม่น้อย ปัญหาว่าทำไมท่านผู้นี้จึงมีความหวังดีต่อผม และเอาใจใส่เสียสละทั้งเวลาและทรัพย์สินเพื่อหวังผลอะไรตอบแทน และเป็นใครยังเป็นเรื่องลึกลับ หากจะตั้งปัญหาถามว่าบัตรสนเท่ห์ที่ส่งมานั้นล้วนแต่มีความจริง จะมีทางแก้ไขอย่างใด ย่อมเป็นปัญหาหนักอก เป็นธรรมดาที่จะมีทางแก้ไขไว้ล่วงหน้า เพื่อความไม่ประมาท เมื่อมาพิจารณาดูว่าเรามีความบกพร่องสิ่งใดบ้างในหน้าที่ของสามี แต่ก็คิดว่าได้ปฏิบัติดีที่สุดเท่าที่สามีจะปฏิบัติต่อภรรยา หากว่าเธอเบื่อหน่ายในการครองเรือนคิดนอกใจ ปัญหาเกิดขึ้นเช่นนี้จะทำอย่างไร เมื่อคิดว่าการเบื่อเป็นเรื่องใหญ่ของคู่ครองเรือนเพราะหาความสุขไม่ได้ อยู่กันอย่างทรมานก็น่าเห็นใจ การนอกใจคบชายอื่นเมื่อยังอยู่ในบ้านเดียวกัน ก็เหมือนเลี้ยงอสรพิษไว้ในบ้านย่อมจะมีอันตราย หากเป็นเช่นนี้จริงผมก็ยินดีหลีกทางให้เธอ เพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ เป็นของธรรมดาทั่วไป เพราะสามีภรรยาจากกันได้เพียงสองทางคือจากเป็นกับจากตาย มีแบบอย่างมากมายที่เกิดขึ้นมาแล้วนับแต่อดีตกาลไม่ใช่เป็นเรื่องแปลก เรื่องใหม่ เมื่อผมคิดตัดปัญหาได้เช่นนั้น ก็ทำให้สบายใจ และผมก็ไม่สนใจในบัตรสนเท่ห์นั้นต่อไป

เมื่อหวลมานึกถึงการแต่งงาน ก็เห็นเป็นเรื่องประหลาด ทั้งไม่มีความรักใคร่กันมาก่อนจู่ ๆ การเป็นนักเลงสุราก็ได้ชักนำวิถีชีวิตให้เข้าไปพัวพันเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์อย่างไม่เคยนึกฝันมาก่อน แล้วก็นึกถึงชีวิตบุคคลอื่น ๆ ที่ผ่านมาแล้วก็อยากจะหัวเราะเยาะโชคชะตาของตัวเองที่เล่นตลกและมองดูชีวิตอื่นทั่วไป พึ่งเคยพบเคยเห็นเคยได้ยินได้ฟังตลอดเวลามามีทั้งเรื่องเศร้าและสดชื่นเพราะทุกคนย่อมมีกรรมเป็นของตนเอง มาคิดดูผู้อื่นที่มีทั้งหญิงชายรักกันมาหลายปี ที่สุดก็เริ่มตกลงใจจะทำการสมรสกัน โดยความเห็นดีเห็นชอบของผู้ใหญ่ที่เป็นผู้ถือโชคลาง เที่ยวดูฤกษ์ดู-ยาม ดูวันเดือนปี หาเวลาดูฤกษ์ที่เป็นศิริมงคลถ้าหากแต่งงานกันตามฤกษ์ยามนั้น ตามตำรายามว่าจะอยู่ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข จนแก่จนเฒ่า ถือไม้เท้ายอดทองกระบองยอดเพชร ทั้งให้ผู้เฒ่าทรงความรู้ฤกษ์ล่างฤกษ์บนมาจัดพิธีให้ถูกต้อง ทุกอย่างตรงตามแบบแผนและระเบียบ ได้เชิญท่านผู้ใหญ่ล้วนมีบรรดาศักดิ์อำนาจสูงในวงงานเริ่มต้นนำ และตามด้วยพ่อค้าพานิชญาติผู้ใหญ่มาหลั่งน้ำ

พระพุทธมนต์จากมงคลสังข์ลงสู่คู่บ่าวสาว ที่หมอบเคียงคู่คอยพนมมือก้มหัวรับน้ำสังข์ และพรที่ท่านผู้ใหญ่สรรหามาให้ด้วยถ้อยคำอันไพเราะจับใจ กลางคืนก็เลี้ยงสุราอาหารอย่างสนุกสนาน เมื่อถึงฤกษ์ปูที่นอนและส่งตัวเจ้าสาว ก็จัดผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสทรงคุณธรรมสูง มาจัดการตามประเพณีไม่ยอมให้ผิดเคลื่อนจากเวลาของฤกษ์ยาม มีตึกใหญ่สูงค่าเป็นเรือนหอ ทั้งคู่บ่าวสาวก็เป็นบุตรของท่านผู้มีชื่อเสียงในสายตาของคนทั่วไป น่าจะเห็นว่า คู่บ่าวสาวนี้รักกันมานาน คงจะเป็นสามีภรรยาที่เพียบพร้อมไปด้วยความสุข เป็นที่น่าอิจฉา เพราะมีเครื่องบำรุงบำเรอความสุขทุกอย่างที่มนุษย์จะหาได้ ทั้งฤกษ์งามยามดีเป็นศิริมงคลทุกอย่าง แต่โลกนี้เป็นอนิจจังการแต่งงานผ่านไปไม่นานนัก ก็ได้ข่าวว่าทั้งคู่ต่างตกลงหันหลังให้กัน แยกทางเดิน เป็นเรื่องเศร้าแก่ผู้รู้เห็น ถ้าผมและภรรยาแยกทางกันบ้างคงจะไม่แปลกอะไร เพราะผมก็ได้ทำดีที่สุดแล้วในหน้าที่ของสามี ทั้งไม่ได้ดูฤกษ์ยามตามพิธีแต่งงาน

เหตุการณ์หย่าร้างนี้ก็เกิดขึ้นในฤกษ์งามยามดีเป็นตัวอย่างมากมาย นี่ก็ชี้ให้เห็นว่าทางศาสนาท่านไม่ให้เชื่อในฤกษ์ยาม เมื่อพิจารณาดูแล้วก็จะเห็นว่าฤกษ์ยามไม่ได้ช่วยให้คู่สมรสอยู่กันด้วยความร่มเย็นเป็นสุข มีความรักใคร่ถาวรยั่งยืนนานเสมอไป แม้จะมีเครื่องบำรุงบำเรอความสุขพร้อม ก็ไม่สามารถจะป้องกันการแตกร้าวของชีวิตสมรสได้ หากจะพิจารณาดูผู้ที่มีความรักใคร่อย่างราบรื่น อยู่กันแต่หนุ่มสาวจนแก่เฒ่าด้วยความร่มเย็นเป็นสุขนั้น อยู่ที่จิตใจเป็นเรื่องสำคัญไม่ต้องพึ่งฤกษ์พึ่งยาม ก็จะอยู่กันเป็นสุขจนแก่เฒ่า หากต่างทนุถนอมน้ำใจซึ่งกันและกัน ไม่คอยคิดระแวงสงสัยมีใจคอหนักแน่น อยู่กันด้วยเหตุผล ถือหลักปฏิบัติด้วยศีลทั้งสองฝ่าย มีจิตใจเมตตากรุณาไม่ยอมทำสิ่งใดที่ผิดศีลธรรม ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ชอบ ก็ไม่ยอมทำให้กระทบกระเทือนใจกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งได้ปฏิบัติขึ้น อีกฝ่ายหนึ่งก็ย่อมสนองเป็นหลักธรรมดา เช่น สามีทำดีกับภรรยา ภรรยาก็ทำดีต่อสามีการตอบสนองเมื่อต่างเอาใจกันย่อมเป็นความดีที่เข้าซึ้งถึงจิตใจ เมื่ออายุยังน้อยยังเป็นหนุ่มเป็นสาวความงามตามวัยต่างก็ช่วยกันสร้างความดีในชีวิตรัก เอาอกเอาใจสร้างความดีตลอดมาย่อมจะเข้าซึ้งถึงจิตใจจะเชื่อความรักความสงสารความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน มัดชีวิตร่วมเป็นคู่ทุกข์คู่สุข ทำให้แน่นแฟ้นไม่มีวันคลาย แม้จะเข้าสู่วัยชรา ความดีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันนับวันจะเกาะกันเหนียวแน่นยิ่งขึ้น ไม่มีอะไรสามารถจะแยกกันได้นอกจากความตาย

ท่านเหล่านี้เมื่ออยู่ในวัยชราย่อมเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป เมื่อได้ทราบชีวิตอันงดงาม ผัวเดียวเมียเดียวตลอดมา จึงเป็นที่ยกย่องสรรเสริญ เป็นแบบอย่างที่ดี เมื่อใครจะมีงานสมรสก็ได้รับเกียรติอันสูง ถูกเชิญทั้งสามีภรรยาให้สวมมงคลแฝด ปูที่นอนตามฤกษ์ยาม นอนเป็นพิธีเพื่อเป็นศิริมงคลให้คู่บ่าวสาวอยู่เย็นเป็นสุข จะอยู่เป็นคู่ผัวตัวเมียตลอดไป แต่ความจริงก็คงจะให้คู่บ่าวสาวดูเป็นตัวอย่างของคู่สมรสที่ดี หากคู่บ่าวสาวได้เรียนถึงชีวิตรักนับแต่เริ่มต้น ได้นำมาปฏิบัติคงได้ผลเช่นเดียวกัน เมื่อได้นึกได้คิดเรื่องของผู้เฒ่าที่ท่านได้ประกอบกรรมดีตลอดมาแล้วทำให้ผมสบายใจ เกิดผลให้จิตใจสงบลงได้ การทำความดีและความชั่วนั้น ถือว่ากรรมของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน ใครสร้างกรรมดีหรือกรรมชั่วก็เป็นสมบัติของผู้นั้น มนุษย์เรามีชีวิตอยู่ในโลกไม่ถาวรยืนยาว เราเอาเวลาที่อยู่ในโลกไม่นานนักไปหมกมุ่นกับเรื่องไม่เป็นสาระทำไม ความตั้งใจเดิมว่าจะถามสาเหตุเธอดูก็เลิกล้มความคิด เพราะหากไม่ได้คำตอบที่ตรงความจริงก็จะเกิดความไม่สงบ เรื่องเล็กน้อยไม่เข้าใจกันก็จะเป็นเรื่องใหญ่ จึงนิ่งและอดทนต่อไปทำจิตใจให้สงบเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น

วันที่ ๓๑ ธันวาคม........วันนี้ตอนเช้าเหตุการณ์มิได้สงบลงอย่างนึก เพราะผมได้รับฟังเสียงลึกลับจากโทรศัพท์ เสียงนั้นพูดถามมาว่าใครพูด ผมก็บอกชื่อให้ทราบ แล้วก็ได้ยินเสียงพูดขุ่น ๆ มาว่า "จงฟังเรา เจ้าตัวเป็นมนุษย์หัวเป็นกระบือ คืนนี้ก่อนเที่ยงคืน จงแอบคอยอยู่หน้าบ้านหาที่หลบอย่าให้คนเห็น เจ้าจะพบสิ่งที่เจ้าไม่เคยนึกฝันมาก่อน"

พอได้ยินเท่านั้น เสียงลึกลับก็เงียบหายไป แสดงว่าได้วางหูโทรศัพท์แล้ว เสียงนั้นแสดงความโกรธและดุอยู่ในตัว ผมฟังแล้วก็งง แม้ผมได้ข่มความรู้สึกด้วยเหตุผลมาแล้วแต่ผมก็ยังเป็นมนุษย์ธรรมดาสามัญชนยังมีกิเลส ย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปได้ตามความรู้สึก และเหตุการณ์ที่คอยยั่วเย้า ทั้งบัตรสนเท่ห์และโทรศัพท์ลึกลับเหมือนหลักปักอยู่บนดิน แม้แน่นเพียงไรถ้าถูกโยกคลอนบ่อย ๆ ก็อาจจะถอนขึ้นได้ เพราะความหนักแน่นหมดไป และความประพฤติของภรรยาผมก็สมเหตุสมผล ทั้งผมยังไม่บรรลุโสดา ยังมีกิเลสตัณหา เมื่อมีสิ่งใดมาเข้าหูบ่อย ๆ ย่อมทำให้จิตใจอ่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ ความอดทนก็น้อยลงอย่างไม่รู้ตัว เริ่มฟุ้งซ่าน กลับไปยึดมั่นถือมั่นว่านี่เราโน่นเขา นั้นเป็นภรรยาของเรา เราเป็นเจ้าของ มีสิทธิ์ในตัวเธอคนเดียวด้วยถูกต้องทำนองคลองธรรม แต่บัดนี้คนอื่นเข้ามาแทรกในชีวิตครอบครัวของเรา กำลังจะแย่งเธอไป เมื่อมี

มนุษย์ชั่วร้ายมาหลู่เกียรติของลูกผู้ชายทำให้อับอายขายหน้าชาวบ้านและเพื่อนฝูงผู้รู้เรื่องทั่วไป การปล่อยให้โทสะเข้าครอบงำลืมหลักธรรมไปชั่วขณะหนึ่ง แล้วก็นึกถึงธรรมะสอนไม่ให้ประมาท ให้มีสติ หาเหตุผลให้รู้แน่นอนเสียก่อน อย่าจริงจังกับชีวิตจนเกินไป การนินทาเป็นเรื่องธรรมดาของโลก อย่ายึดถือให้เกิดเศร้าหมอง อย่าตีตนไปก่อนไข้ นึกได้เช่นนั้นจิตใจก็ค่อยสงบลง จึงนึกว่าคืนนี้ผมจะต้องรอเวลาตามเสียงลึกลับจากโทรศัพท์ให้จงได้ แต่แล้วก็หัวเราะออกมา เมื่อนึกได้ว่าวันนี้เป็นวันสิ้นปีเขาส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ เธอไม่ยอมกลับหัวค่ำแน่คงจะสนุกสนานโต้รุ่งกับเพื่อน ๆ แต่นึกสังหรณ์ในใจว่าเสียงทางโทรศัพท์ลึกลับนั้นมีเสียงหนักแน่นมีอำนาจมีเหตุผล ฉะนั้นคงจะแน่นอน เมื่อถึงเวลาก็ควรจะลองดู

คืนนั้นผมได้ให้คนในบ้านไปเที่ยวส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ให้สนุกสนานเต็มที่ ในบ้านคงเหลือแม่ครัวคนเดียวอยู่ในห้องของแกทางหลังบ้าน แกอ้างว่าอายุมากเกินที่จะไปเที่ยวสนุกสนานเหมือนหนุ่มสาว จึงสมัครใจอยู่บ้านเปิดวิทยุฟังเพลง แม้จะไม่สนุกนักแต่ก็สบายใจ ไม่เหนื่อยไม่อดนอน คืนนั้นผมเตรียมตัวเตรียมใจพร้อมไว้เพื่อต่อสู้กับความรู้สึก ผจญต่อเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นต่อไป หาเสื้อผ้าที่มีสีกลมกลืนกับความมืด พลางตัวให้เหมาะสมกับผู้อยู่ในที่มืด เพราะไม่ต้องการให้ผู้ใดเห็นตน จากนั้นก็เตรียมอาวุธคู่มือ ปืนคอลท์ออโตเมติกตราม้า ๙ ม.ม. บรรจุกระสุนขึ้นลำกล้องไว้พร้อม เพียงแต่ปลดเซปที่ห้ามไกไว้เท่านั้นก็จะยิงได้ทันที ลูกปืนบรรจุเต็มแม็กกาซีน ผมเองก็บอกไม่ได้พูดไม่ถูกว่า ทำไมผมจึงได้เตรียมตัวพร้อมคล้ายเหมือนจะคอยเวลาต่อสู้กับผู้ร้ายที่จะเข้าปล้นบ้าน ทั้งที่ผมไม่เคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิตมาก่อน เพียงแต่เคยซ้อมปืนยิงเป้านิ่งเท่านั้น เห็นจะเป็นสัญชาตญาณให้รู้ว่าปืนเป็นเพื่อนป้องกันตัวในยามคับขัน มีปืนอยู่ในตัวแล้วทำให้อุ่นใจ ไม่เคยคิดว่าปืนเป็นอันตรายที่สุดในชีวิตได้เช่นกัน

คืนนั้นนอกจากวิทยุดังมาจากห้องแม่ครัวทางหลังบ้านแล้ว ก็ไม่เห็นมีเสียงอื่น นอกจากนาน ๆ จะมีเสียงรถยนต์วิ่งผ่านสักคันหนึ่ง ผมรู้สึกตัวว่าจิตใจผิดปกติ มีความตื่นเต้นมาก มองดูนาฬิกาเพียง ๕ ทุ่มกว่าเล็กน้อย ไม่รู้ว่าอยากจะให้เวลามันเร็วหรือช้าดี ใจหนึ่งอยากให้เวลาผ่านเร็ว ๆ เพื่อจะได้พบเหตุการณ์ให้แตกหักสิ้นสุดกันเสียที แต่อีกใจหนึ่งอยากให้เวลาเดินช้าหรือหยุดนิ่ง เพราะไม่แน่ใจตนเองว่าจะสามารถพบกับสภาพที่บาดตาบาดใจ โดยจิตไม่หวั่นไหวผิดปกติหรือไม่ ความรู้สึกภายในขัดกันปั่นป่วนไปหมด ท้อใจหลายครั้ง นึกจะเลิกล้มความคิดที่จะคอยดูเหตุการณ์

ที่บาดใจโดยเข้าห้องนอนปิดประตู กินยาระงับประสาท แล้วหลับไปเหมือนพระปิดหู ปิดจมูก ปิดตา ปิดปาก ให้เหตุการณ์มันผ่านไปไม่ยุ่งเกี่ยวด้วย ทำเหมือนเราไม่เกี่ยวข้องเป็นสามีภรรยากัน ปล่อยตามอารมณ์ของเขา จะรักใครชอบใครเป็นเรื่องของจิตใจ เราห้ามใจเขาไม่ได้ เป็นกรรมเขาสร้างขึ้นเอง เขาจะต้องได้รับกรรมของเขา คิดว่าหากทำได้เช่นนี้ก็สบายใจดี

แต่อีกใจหนึ่งฝ่ายชั่วแย้งขึ้นว่า นั่นไม่ใช่ทางออกของลูกผู้ชาย ทำเช่นนั้นทำให้คนดูถูกไม่มีวันสิ้นสุด เราต้องทำลายคนชั่ว ฆ่ามันเสีย มันหยามน้ำหน้าเรา ดูถูกดูหมิ่นเราความดีกับความชั่วภายในกำลังต่อสู้อย่างว้าวุ่น จิตใจไม่ปกติ ได้พยายามนึกถึงหลักธรรมมาหักล้างความโกรธ ความแค้น ความพยาบาท ให้จิตใจเข้าสู่ปกติ ควบคุมความรู้สึกไม่ให้ฟุ้งซ่านต่อไป นึกว่าคืนนี้เราจะสงบใจนิ่งคอยดูเหตุการณ์ และพิจารณาหาทางที่จะแอบหลบมุมไหนของบ้านที่จะมองเห็นและพอที่จะได้ยินเสียงชัดเจน กำลังคิดก็พอดีได้ยินเสียงรถยนต์แล่นมาหยุดที่หน้าบ้าน เสียงเครื่องยนต์ดับเงียบลง, เสียงคนเดิน จิตใจเพิ่งจะสงบลงก็เริ่มใจเต้นตึกตัก หัวใจเดินไม่เป็นจังหวะ มือเท้าเย็นเหงื่อออก ตาจ้องไม่กระพริบ คอยมองประตูบานเล็กหน้าบ้านสำหรับคนเดินเข้ามา เธอกำลังใช้กุญแจไข ไม่ช้าประตูบานเล็กในขอบประตูใหญ่ก็เปิดออก หญิงชายเดินเรียงโผล่เข้ามาทีละคน เสียงรองเท้ากระทบกับพื้นถนนซีเมนต์ในบ้าน แสงไฟจากเสาประตู ๒๐ แรงเทียนพอจะเห็นได้ เมื่อพ้นประตูเล็กแล้วชายหญิงคู่นี้เดินประคองแทบจะกอดกัน เห็นแล้วทำให้เลือดฉีดขึ้นหน้าร้อนผ่าวแล้วแผ่ซ่านไปทั่วกัว ผมต้องกัดริมฝีปากให้เจ็บเพื่อให้รู้สึกตัว ควบคุมสติมิให้มีจิตใจฟุ้งซ่านไม่ให้ลืมตัว นึกเสียว่าหญิงที่เห็นนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นอะไรกับเรา หันความรู้สึกไปทางอื่นรีบหลบเข้ามุมหนึ่งซึ่งภายนอกมองเข้ามาไม่เห็น ทำใจเย็นยืนนิ่งคอยฟังเหตุการณ์ว่าอะไรจะเกิดขึ้นต่อไป แต่แล้วทั้งสองก็มาหยุดยืนแสดงบทรักอยู่ตรงหน้าที่ผมแอบไม่ห่างไกลมากนัก

เสียงชายพูดขึ้น "แหมคืนนี้มีคนมากที่....ทุกคนเขาคอยส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่น้องไม่ควรจะรีบกลับเลยหมดสนุก"

เสียงหญิงตอบว่า "โธ่น้องก็ไม่อยากจะรีบกลับ แต่คุณพ่อกำชับมากับพี่ชายให้กลับถึงบ้านก่อนเที่ยงคืน เพราะพรุ่งนี้คุณพ่อจะให้พี่ชายมารับแต่เช้า เพื่อจะไปสวนมีธุระสำคัญ ถ้าไม่ทำตามจะตัดสิทธิ์เรื่องสวน"

เสียงผู้ชายพูดอย่างไม่พอใจว่า "พี่ไม่เห็นว่ามันจะสำคัญตรงไหนเลยที่จะตัดสิทธิ์ไม่จำเป็นที่จะต้องไป เรากลับไปสนุกโต้รุ่งกับเพื่อน ๆ ดีกว่า"

เสียงผู้หญิงว่า "ไม่ได้หรอก หมู่นี้คุณพ่ออารมณ์ไม่ดี น้องเข้าหน้าไม่ค่อยติดอยู่แล้ว แต่ต้องเกรงใจคนอยู่บ้านเขาบ้างซิ เขาไม่เคยบ่นเคยว่าเลย คิดแล้วก็น่าสงสารทำให้เราได้ใจเข้ามาแสดงบทรักถึงในบ้านอย่างไม่เกรงใจ"

เสียงผู้ชายพูดอย่างไม่พอใจว่า "อ้ายพาโง่จำศีลน่ะหรือ น่าสงสาร มีมีสวยอย่างนางฟ้าแล้วยังไม่สนใจ ทั้งเซ่อทั้งโง่ พี่ไม่รู้ว่าน้องไปแต่งงานกับมันได้อย่างไร ถ้าพี่พบน้องก่อนหน้าจะไม่ยอมให้มันเอาไปครอง"

ผมแทบจะทนนิ่งฟังมนุษย์ใจชั่วผิดศีลธรรมให้มันกล่าวถ้อยคำหยาบช้า เกือบจะหมดความใจเย็น มันทั้งยะโสสามหาว ทั้งเยาะเย้ยทั้งดูถูกจนทนไม่ไหว นึกว่ามึงอย่าอยู่เป็นมนุษย์ต่อไปเลย ผมถือปืนขึ้นมาปลดเซฟออก จิตใจเนื้อตัวสั่น แต่แล้วก็รู้สึกตัวเหมือนมีสิ่งมาเตือนให้หยุดอย่ายิง อย่าทำบาปกับมนุษย์ชาติชั่ว ไม่คู่ควรที่จะเอาชีวิตและอนาคตเป็นเดิมพันอย่าเอาของดีของชั่วมาแลกกัน เหมือนพิมเสนกับเกลือ ผมยืนถือปืนชะงักได้สติ แต่แล้วก็ได้ยินเสียงผู้หญิงพูดขึ้นว่า

"อย่าว่านะ เขาเป็นสามีที่ดี ถ้าใครได้เขาจะมีความสุขที่สุด"

เสียงผู้ชายพูดอย่างเย้ย ๆ ด้วยความไม่พอใจว่า "แล้วน้องล่ะ ได้รับความสุขอย่างที่ว่าหรือเปล่า"

เมื่อผมได้ยิน ทันใดนั้นเลือดวิ่งขึ้นหน้าร้อนวูบขึ้นมาทันที ใจสั่นมือสั่นด้วยความโกรธ ผมได้พยายามใช้สติหาเหตุผลเพื่อดับความโกรธด้วยความอดทน แต่ก็อดคิดไม่ได้ว่าคืนนี้คงจะหนีเป็นฆาตกรไม่พ้นแน่ แต่แล้วก็ได้ยินเสียงผู้หญิงพูดว่า "ยกเว้นแต่น้อง เพราะน้องรู้ตัวว่าใจแตกเสียแล้ว มันร้อนอยู่บ้านไม่ติด"

เสียงผู้ชายพูดอย่างยะโสว่า "ถ้าผัวดีจริงอย่างว่า ก็ต้องเอาเมียให้อยู่มือซิ นี่อะไรปล่อยให้เมียเที่ยวหาความสำราญนอกบ้าน มันควรแล้วที่เรียกว่าไอ้พาโง่จึงจะสมกับคนชนิดนี้"

ผมต้องพยายามอัดใจอดทนฟังคำสามหาวของคนใจชั่ว เกือบจะหมดความอดทนต่อไปก็ได้ยินเสียงผู้หญิงพูดด้วยอารมณ์โกรธว่า "นี่คุณอวดดีอย่างไร มาลอบรักเมียเขาแล้วยังแสดงกิริยา

หึงผัวเขา คุณไม่ควรจะมาคบกับดิฉัน เขาไม่เคยแสดงกิริยาหยาบคายอย่างคุณเขาเป็นคนดี แต่ดิฉันเป็นคนใจชั่ว คุณเลิกคบดิฉันดีกว่า"

เสียงผู้ชายอ่อนลง เมื่อเห็นว่าผู้หญิงทำท่าจะโกรธก็กล่าวคำขอโทษ แล้วเข้ากอดประคองจูบเพื่อเอาใจ ผู้หญิงก็แสดงกิริยาโกรธมีแง่งอนอยู่พักหนึ่งก็อ่อนลง ยอมให้ประคองกอดจูบ หญิงใจทรามซบหน้าลงบนบ่าของชายใจชั่ว ทำให้ผมเพิ่มความเคียดแค้นยิ่งขึ้นพยายามกัดริมฝีปากให้เจ็บ เพื่อให้มีสติอดทนจะได้ไม่ลืมตัว ใช้ธรรมะพิจารณาระงับความโกรธ ซึ่งจะหมดกำลังความอดทน ที่เห็นภาพบาดตา บาดใจ บาดหูอยู่ตรงหน้าไม่ห่างไกลมากนัก ความโกรธแค้นกำลังจะระเบิดออกมา กำลังจะลืมตัวหน้ามืดตามัวแค้นใจอ้ายมนุษย์ใจชั่ว มันหมิ่นเกียรติดูถูกลูกผู้ชาย มันมาเหยียบจมูกถึงบ้านจะเอามันไว้ทำไมอีก ผมลืมตัวหยิบปืนขึ้นมาจ้อง เพียงแต่กระดิกนิ้วไกปืนเท่านั้น กระสุนก็จะพุ่งออกไปทะลุหลัง หญิงทะลุออกหลังชาย ก็จะสุดสิ้นชีวิตอันโสมมลงทันที แต่แล้วมันแค้นเกินกว่าที่จะให้มันตายง่าย ๆ ปืนทำให้มันตายง่าย เร็วเกินไปมันไม่ทันรู้สึกตัว อยากจะกระโดดออกไปจากที่ซ่อน แล้วใช้แรงมือทั้งสอง เอานิ้วทั้งสิบบีบเค้นคอให้มันตาเหลือกตาค้างทุรนทุรายอย่างทรมานก่อนมันจะหมดลมเพราะหายใจไม่ออก ก็จะบอกมันว่า มันต้องตายเพราะกรรมชั่วที่ผิดเมียเขา แต่แล้วทำให้กลับได้สติ ทำให้นึกเปรียบเทียบตัวเองกับไอ้คนใจชั่วว่า มันคู่ควรละหรือที่เราจะเอามือที่บริสุทธิ์สะอาด ไม่เคยทำลายชีวิตแม้แต่สัตว์ทำไมจะไปแตะต้องมนุษย์ชาติชั่วใจทรามต่ำช้า ให้เกิดเป็นมลทินแก่มือขาวสะอาดให้เปรอะเปื้อนเลือดเป็นเสนียดจัญไรอัปมงคลแก่ตัวเราเอง ทำไมมันชั่วช้ามีแต่เลือดสกปรกโสมมต่ำช้าสะอิดสะเอียนไม่คู่ควรที่มือสะอาดบริสุทธิ์ที่จะแตะต้องให้ขยะแขยง ควรปล่อยให้กรรมที่มันก่อขึ้นสร้างขึ้นตามสนองมันดีกว่า ทันใดความรู้สึกผิดชอบชั่วดีก็กลับคืนสติขึ้นมาอีก ความโกรธทำให้ขาดสติไม่คิดหน้าคิดหลัง ได้เคยทำลายชีวิตมนุษย์และทำลายอนาคตตัวเองมามากมายแล้ว แต่ภาพที่มองเห็นต่ำตาลามกต่อหน้านั้น มันแสนจะบัดสีแก่ตาแก่ใจตลอดคำพูดที่บาดหู มันยากที่มนุษย์ปุถุชนธรรมดาอย่างผมจะพยายามอดทนได้นาน แม้จะเอาหลักธรรมเข้าช่วยก็จะงับจิตได้ชั่วระยะหนึ่งเท่าเท่านั้น ผมอยากจะหลับตาปิดหู เพราะเมื่อได้ยินได้เห็น ทำให้จิตใจว้าวุ่นความรู้สึกสับสนไม่แน่นอน ประเดี๋ยวดีประเดี๋ยวร้าย เห็นจะเป็นเพราะความดีและความชั่วมีกำลังเท่ากัน ในความรู้สึกธรรมะกับอธรรมกำลังต่อสู้กันในจิตใจ ธรรมะทางดีคอยระงับยับยั้งความโกรธแค้นให้เหือดหาย

แต่อธรรมทางชั่วคอยจะยั่วยุให้โกรธให้แค้นให้ฆ่า คอยสะกิดเตือนอยู่เสมอว่า ฆ่ามันเสีย อย่าให้มันมีชีวิตอยู่ ทำลายมัน ฆ่ามันให้สมน้ำหน้าที่มันเป็นชายชู้กับเมียเรา แต่ความรู้สึกธรรรมะทางดีคอยเตือนว่า อย่าไปแตะต้องมัน ไม่คู่ควรกับเราจะทำลายมัน ปล่อยให้มันรับกรรมที่มันสร้างขึ้นเอง มันหนีกรรมไม่พ้น แต่ภาพอุจาดลามกอยู่ต่อหน้ามันทรมานใจแสนสาหัส มันเหมือนกองไฟที่กำลังลุกช่วงโชติร้อนแรงโหมจิตใจให้ความทวีความโกรธแค้นยิ่งขึ้น ที่สุดฝ่ายอธรรมพญามารแห่งความชั่วก็ชนะ เข้าสิงใจลืมหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ผมตกอยู่ในอำนาจความชั่วของมารร้าย ความโกรธแค้นถึงขีดสุด ผมเหมือนกับคนบ้าขาดสติหมดความรู้สึกผิดชอบชั่วดีมีความรู้เพียงว่า ฆ่ามันฆ่ามัน จิตใจเหมือนไม่ใช่ตัวของตัว ผมยกปืนขึ้นเล็งให้ได้ระดับกลางร่างของคนทั้งสองชายหญิงใจชั่ว ซึ่งกำลังพลอดรักกันอยู่อย่างเพลิดเพลิน ไม่รู้ว่าภัยจะมาถึงตัว ผมเล็งเป้าหมายตรงหัวใจให้กระสุนตัดขั้วหัวใจทีเดียว ทะลุหลังทั้งชายหญิงไม่มีทางรอด ผมกำลังจะกระดิกนิ้วเหนี่ยวไกปืนสับกระสุน

ทันใดนั้น เหมือนอภินิหารของธรรมะก็เกิดขึ้นมาทันที ยับยั้งความชั่วร้ายไม่ได้ เพราะเสียงระฆังจากวัดดังก้องมาทุกทิศทุกทาง ตลอดทั้งวิทยุกระจายเสียงที่แม่ครัวเปิดฟังที่ห้องหลังบ้าน พร้อมทั้งมีเสียงพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ สวดชยันโตคลุกเคล้ากับเสียงระฆังตามวัดดังทั่วเมือง

ผมสะดุ้ง กลับได้สติหยุดชะงักไม่ทันได้เหนี่ยวไกปืน เสียงนั้นมีอำนาจมาช่วยให้ผมพ้นจากความชั่วร้ายหลุดพ้นจากอำนาจของมารร้ายที่คอยยุให้ผมทำชั่ว เป็นบ้าลืมตัวชั่วขณะจิตเหมือนไม่ใช่ตัวของตัว ตกอยู่ในอำนาจของมารร้ายคอยบังคับจิตใจให้ทำชั่ว

เมื่อกลับรู้สึกตัวผมกลัวจนใจสั่นมือสั่น เห็นปืนยังอยู่ในมือปลดห้ามเซฟออก กำลังจ้องพร้อมยิงได้ทันที พอรู้ตัวก็รีบกดเซฟเข้าห้ามไกปืน แต่ยังไม่ไว้ใจตนเอง กลัวมารร้ายจะกลับเข้ามาสิงอีก คงไม่พ้นข้อหาว่าเป็นฆาตกรฆ่าคนตายแน่ จะเอาปืนไว้ในมือทำไมอีกขณะที่เรามีสติยังสมบูรณ์รู้ดีรู้ชั่ว ผมจึงรีบขว้างปืนลงไปในคูน้ำข้างบ้าน เมื่อเหวี่ยงปืนพ้นมือไปแล้วใจคอก็ค่อยสบายขึ้น แต่รู้สึกเหน็ดเหนื่อยอ่อนเพลียระเหี่ยใจ, แทบจะหมดแรงหมดกำลัง เสียงปืนตกลงไปในคูน้ำข้างบ้าน ทำให้ชายใจชั่วสะดุ้งตกใจ ผละออกจากพลอดรัก, พูดเสียงสั่นปากสั่นออกมาว่า

"พ่ออยู่ไม่ได้ต้องรีบไปก่อน สามีเธอคงรู้เรื่องแล้ว เราถูกขว้าง" พูดแล้วทำท่ารีบร้อนจะผละออกไป, แต่ฝ่ายหญิงกลับฉุดมือไว้แล้วพูดว่า

"คุณนี่ไม่น่าจะเป็นลูกผู้ชายเลย ขี้ขลาดตาขาว นั่นมันเป็นเสียงปลาช่อนมันโดดฮุบเหยื่อเท่านั้นก็กลัวไปได้ ห้องนอนเขาอยู่ไกลจากนี่มาก เขาไม่เอาใจใส่กับเราหรอกน่า ป่านนี้คงหลับสบายแล้ว"

เสียงผู้ชายพูดว่า "ทำไมจะไม่กลัวล่ะ เรามันเป็นแมวขโมยปลาย่างนี่"

หลังจากผมขว้างปืนทิ้งลงคูแล้ว กลับคืนสติรู้สึกผิดชอบหลุดพ้นเป็นฆาตกร จิตใจกลับคืนเป็นอิสระ ก็ไม่อยากอยู่ดูภาพอุจาดลามกต่อไป จึงรีบแอบย่องไปห้องนอน ปล่อยให้เขาเริงรักกันแต่ลำพัง เพราะเสียงระฆังขับไล่มารร้าย ทำให้ผมกลับคืนสติ บ้านผมอยู่ในย่านกลางของวัดหลายวัด ฉะนั้นเสียงระฆังจึงดังก้องทั้งใกล้ไกล ทั้งวิทยุกระจายเสียง พระสงฆ์สวดมนต์เสียงเพลงปีเก่าต้อนรับปีใหม่ทางวิทยุกระจายเสียงทั่วเมือง จึงรู้ว่าปีเก่าเดือนเก่าวันเก่าได้สิ้นสุดลงกลายเป็นอดีตไปแล้ว วันใหม่เดือนใหม่ปีใหม่ได้เริ่มขึ้นมาแทน เก่าไปใหม่มา เสียงระฆังก็ยังก้องอยู่ในความทรงจำไม่รู้ลืม ที่ได้ช่วยชีวิตหญิงชายใจชั่วทั้งสองและอนาคตของผมด้วย ทำให้ผมคิดว่าหากผมได้ทำลายชีวิตหญิงชายใจชั่วทั้งตายลงไปแล้วผู้ที่จะต้องรับใช้กรรมแน่นอนไม่ใช่ผู้อื่นผู้นั้นก็ตัวผมเองเป็นผู้สร้างเพราะยังมีชีวิตชดใช้กรรมหวลกลับไปนึกถึงเหตุการณ์และระยะที่ผ่านไปเพียงวูบเดียวก็ใจหาย เหมือนฝันร้ายตื่นขึ้นกลัวจนขนลุกซ่าทั้งตัว รู้สึกหนาว ๆ ร้อน ๆ เหมือนจะเป็นไข้ หากผู้ใดไม่ได้ประสบกับตัวเองแล้ว ย่อมไม่รู้สึกตื่นเต้นใจหายใจคว่ำเท่าความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับตนเอง

คืนนั้นเป็นคืนที่สำคัญที่สุดในชีวิตผม ซึ่งผ่านพ้นด้วยความลำบากยากเย็น เห็นจะไม่มีวันลืมจนวันตาย คอยเตือนว่า ผมได้รอดพ้นจากติดคุกติดตะรางอย่างหวุดหวิดเหมือนปาฏิหาริย์, รอดพ้นจากข้อกล่าวหาฆ่าคนตายโดยเจตนา เมื่อผมได้แอบย่องกลับเข้ามาในห้องนอนแล้ว ผมก็ต้องกินยาระงับประสาท เพื่อให้หลับง่ายไม่กังวลสิ่งใดต่อไป เพื่อลืมเรื่องราวคืนตื่นเต้นที่สุดในชีวิตไว้ชั่วคราว

รุ่งเช้าเป็นวันหยุดงาน ผมตื่นสายผิดปกติกว่าธรรมดา ถามคนใช้ถึงภรรยา ก็ได้ความว่าพี่ชายของเธอมารับตัวไปแต่เช้ามืด ว่าจะไปเรื่องสวนทางเมืองนนทบุรี เหตุการณ์ก็สงบลง

เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ในคืนส่งปีเก่าต้อนรับปีใหม่ เพราะผมไม่ปริปากพูด เพราะได้คิดดูแล้วว่าพูดไปก็มีแต่โทษไม่เกิดประโยชน์อะไร คิดว่าผมจะต้องอดทนต่อไป หลังจากคืนนั้นแล้วทำให้ผมใจเย็นและอดทน และระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมะของพระองค์ได้ช่วยชีวิตเกิดแสงสว่างขึ้น ผมกำลังจะคิดหาทางออกที่ดีงามทุกฝ่ายอย่างบัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น ทั้งผมจะต้องรักษาคำสัญญาที่ให้ไว้กับคุณพ่อของเธอจะไม่ทอดทิ้ง แม้จะรู้เรื่องการนอกใจของเธออย่างเต็มอกแล้วก็ดี ผมก็ได้พยายามเอาธรรมะเข้าข่มเข้าสู้ ที่สุดผมก็ชนะความชั่วได้ คือระงับความโกรธแค้น ความพยาบาท ความชิงชัง ความคิดประทุษร้าย คิดเสียว่าในโลกนี้ไม่มีอะไรเป็นของเรา แม้แต่ตัวตนสังขารร่างกายที่เข้าใจว่าเป็นตัวตนของเรา ก็ไม่ใช่ของเรา เพราะเราไม่มีสิทธิที่จะห้ามตัวเราไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บป่วย ไม่ให้ตาย, เราก็ยังไม่สามารถจะฝืนได้ แล้วเราจะไปห้าม ไปบังคับผู้อื่นที่ไม่ใช่ตัวเราให้เขาซื่อสัตย์ต่อเรา ไม่ให้เขาไปรักคนอื่นได้อย่างไร เพราะคนเราจะดีจะชั่วอยู่ที่จิตใจ และศีลธรรมอบรมสั่งสอน ผมอาศัยหลักธรรมะที่ง่าย ๆ แต่คิดให้มากให้ละเอียด พิจารณาด้วยเหตุผล ทำให้ผมชนะใจตัวเองได้แล้ว, เราจึงอยู่ด้วยกันด้วยความปรกติ ไม่มีอะไรส่อให้เห็นให้รู้ว่ามีความกินใจกันเลย นอกจากเสียงสังคมชาวบ้านซุบซิบกันถึงเรื่องมนุษย์มีเขา ซึ่งเป็นธรรมดาของผู้ชอบเอาเรื่องผู้อื่นที่ไม่ดีเป็นขี้ปากไปนินทา ผมคิดว่าเป็นเรื่องซุบซิบที่ห้ามกันไม่ได้แต่ก็มีสิ่งที่แปลก เพราะหลังจากปีใหม่แล้ว ผมก็ไม่ได้รับบัตรสนเท่ห์หรือโทรศัพท์เสียงลึกลับอีกเลย หายเงียบเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้นอีก

นอกจากจะมีเพื่อนฝูงคอยถามให้เกิดความรำคาญ บางคนก็เอาไปพูดว่า ผมเป็นมนุษย์ตัวอย่างที่ใจเย็นที่สุดในโลก แต่ผมก็ไม่ถือโกรธ ใครจะพูดอะไรก็ได้ เพราะทุกคนมีสิทธิ์จะพูดในขอบเขตของตน ทั้งผมก็ตั้งใจขอสละชาตินี้ทั้งชาติ เพื่อใช้หนี้กรรมที่ผมได้ก่อขึ้นเองตลอดไป

ที่สุดผมก็ได้ตัดสินใจขอลาออกจากราชการ ตั้งใจว่าจะหาความสงบทางทำไร่ ซึ่งผมมีไร่อยู่ก่อนแล้วทางต่างจังหวัด เพราะเบื่อสังคมเมืองหลวงวุ่นวายกันนัก ผมหมดความสนใจใยดีต่อความเจริญก้าวหน้าในเมืองหลวง ที่เจริญรุ่งเรืองทางวิทยาศาสตร์แต่ศีลธรรมเสื่อมโทรม เจริญแต่บ้านเมือง จิตใจพลเมืองไม่เจริญตามไปด้วยกลับต่ำลง แม้หน้าที่ในราชการของผมกำลังจะก้าวหน้ารุ่งเรืองในอนาคต แต่ผมก็หมดความใยดีตกลงใจ ผมยื่นใบลาออกจากราชการทันที เพื่อนฝูงหลายคนหาว่าผมเสียสติ เพราะผมมีความรู้การงานดี อุตส่าห์ไปเรียนวิชาจาก

เมืองนอกเมืองนา, หวังเอาดีทางราชการ แต่อยู่ ๆ ก็ลาออกจากงานไปทำไร่ทำนา ผมก็ได้แต่ชี้แจงว่าคนเรามีความเห็นคนละอย่าง มีความพอใจไม่เหมือนกัน แล้ววันหนึ่งผมก็บอกให้ภรรยาทราบว่า ผมได้ลาออกจากราชการแล้ว ตั้งใจว่าจะไปทำไร่อยู่ต่างจังหวัดส่วนบ้านที่อยู่ในกรุงเวลานี้ก็จะให้คนเช่า รู้สึกว่าเมื่อทราบข่าวเธอตกใจมาก เหมือนถูกฟ้าผ่า หน้าซีดเซียวลงทันที แต่ผมก็ให้โอกาสเธอว่า หากเธอไม่พอใจจะไปอยู่ต่างจังหวัดกับผม เธอก็มีอิสระจะทำอะไรได้หรืออยากจะอยู่ที่บ้านคุณพ่อของเธอในกรุงเทพ ฯ จะปรารถนาอย่างไรผมตามใจทุกอย่าง แต่ที่สุดเธอก็ได้ตัดสินใจขอตามไปอยู่บ้านไร่ต่างจังหวัดกับผมด้วย หลังจากรับอนุญาตให้ลาออกได้ เราจึงย้ายจากกรุงเทพ ฯ ทันที

ชีวิตบ้านไร่ต่างจังหวัดขาดความเจริญ ไม่มีเครื่องบำรุงบำเรอความสุข ไฟฟ้าที่เป็นอุปกรณ์สำคัญก็ไม่มี ฉะนั้นจึงไม่มีความสะดวกสบายเหมือนอยู่ในพระนคร ผมนึกเห็นเหตุการณ์ล่วงหน้าแล้วว่า เธอมีความอดทนไม่พอที่จะอยู่บ้านไร่ที่เป็นบ้านป่าบ้านดอน ที่เธอขาดไม่ได้ก็คือความสะ-ดวกสบาย ความสนุกสนาน และโดยเฉพาะงานออกสังคม งานเต้นรำและเจ้าหนุ่มรูปงามมารสังคมที่เอาอกเอาใจเธอยังกับนางพระยา ทำให้เธอลืมตัว แต่เธอไม่กล้าบ่น เพราะเธอได้ตัดสินใจมาเองผมไม่ได้บงคับ แต่เธอก็มีความอดทนอยู่บ้านไร่ได้ตั้งเดือนกว่า ที่สุดคงอดทนต่อไปไม่ไหววันหนึ่งจึงหาโอกาสบอกผมว่า คิดถึงคุณพ่อไม่เคยจากท่านมานานเช่นนี้ อยากจะกลับไปเยี่ยมท่านผมตามใจไม่ขัดข้อง

นึกคำนวณเหตุการณ์รู้ล่วงหน้าไว้แล้วว่า เธอไปแล้วคงจะกลับยาก เมื่อเธอไปหลงเพลิดเพลินอยู่ในเมืองหลวง แล้วเธอก็หายเงียบดังที่ผมเข้าใจไว้ก่อน ทั้งไม่มีข่าวและจดหมายมาแจ้งเหตุผล ผมเองไม่รู้สึกเดือดร้อนอะไร เหตุการณ์ปกติ ไม่ว่าจะมีเธออยู่บ้านไร่หรือไม่ มีความรู้สึกเช่นเดียวกัน การทำไร่ของผมแรก ๆ จะต้องลงทุนมาก ยังเก็บผลไม่ได้เต็มที่ต้องรอเวลา แต่ผมก็มีความสุขใจ เพราะอยู่ห่างไกลจากความเจริญรุ่งเรืองของแสงสีตึกราม และถนนรถนานาชนิดที่เล่นไปมาอัดแออย่างน่าเวียนหัว แม้จะขาดความสะดวกสบายไม่เหมือนอยู่ในกรุง แต่ผมก็ชอบอยู่กับธรรมชาติล้วน ๆ อากาศสดชื่น เช้ามืดก็ได้ยินแต่เสียงนกเสียงกา เวลาออกทำงานในไร่ท้องฟ้าสีคราม อากาศปลอดโปร่ง แสงแดดสายลมเย็น ห่างไกลจากสิ่งที่เป็นภัยทางประสาท มีชีวิตชีวาที่เป็นตัวของตัวเอง

ผมคิดว่าการตัดสินใจมาทำไร่ในต่างจังหวัดนั้น เป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องและเกิดผลทางใจ ห่างไกลจากความรำคาญของคนหมู่มาก มีทั้งคนดีและคนชั่ว หลังเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในคืนวันท้ายปีเก่าขึ้นปีใหม่ การเป็นสามีภรรยากันแต่ในนาม ความเยื่อใยในการเป็นสามีภรรยาก็หมดไปจากความรู้สึก เมื่อเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันปีเก่ารับปีใหม่ หลังจากนั้นก็เหมือนเราไม่เคยเป็นสามีภรรยากันมาก่อนเลย ผมปล่อยให้เธอมีอิสระ เพราะเธอยังทะนงหลงตนลืมตัวอย่างน่าสงสาร เธอไม่เคยสนใจในคำเตือนด้วยความหวังดีของผม ผมพร้อมที่จะให้ความสะดวกแก่เธอหากเธอต้องการจะขอหย่าขาดจากสามีภรรยา พร้อมทั้งจะอโหสิกรรมให้เธอทุกสิ่งทุกอย่าง ภายหลังที่เธอจากบ้านไร่ไปประมาณปีกว่า ไม่ได้ทราบข่าวเธอเลย หายเงียบเหมือนไม่มีเธอในโลก ผมเองก็ไม่สนใจติดตามข่าวของเธอ เหมือนปล่อยนกออกจากกรง คงจะไม่มีหวังบินเข้ากรงอีกต่อไป ทำให้คิดว่า ครั้งนี้ผมหมดกรรมสิ้นเวรเสียที

ผมเคยใช้ธรรมะความอดทนความไม่ประมาท จนรอดพ้นการเป็นมือฆาตกรโดยเจตนา พ้นจากคุกตะรางมาได้อย่างหวุดหวิด ที่ผ่านไป สิ่งสำคัญคือหากผมได้ฆ่าคนตายนอกจากต้องรับโทษทางบ้านเมืองแล้ว ผมก็คงจะได้รับกรรมในชาติต่อ ๆ ไป เป็นการจองเวรล้างผลาญกันไม่มีที่สิ้นสุด ฉะนั้นจึงคิดว่าเมื่อใช้หนี้กรรมสุดสิ้นแล้วก็ตั้งใจจะโกนหัวเข้าวัดถือเพศบรรพชิต เอาธรรมะเป็นที่พึ่ง หาความสงบต่อไป

แต่แล้วต่อมาวันหนึ่ง ผมก็ต้องตกใจตกตลึงเหมือนเห็นพญามาร เพราะจู่ ๆ เธอก็ปรากฏตัวขึ้นที่บ้านไร่ ในสภาพที่ผิดจากเดิม หน้าตาซูบซีดร่างกายผ่ายผอมลงไม่เปล่งปลั่งเหมือนเดิม แต่งกายด้วยเสื้อผ้าถูก ๆ ผิดสภาพไปจากก่อน ซึ่งเคยใช้เครื่องแต่งกายทันสมัยราคาแพง และคอยตกแต่งเสริมความงามอยู่ตลอดเวลา ทำตนให้เด่นผิดกว่าหญิงสาวทั้งหลายแต่บัดนี้รู้สึกว่าเจ้าของร่างหมดความสนใจในการแต่งกายอย่างพิถีพิถันให้ทันสมัย สภาพของเธอคล้ายกับได้รับทุกข์ทรมานลำบากยากแค้นแสนสาหัสมาแล้ว ผมเห็นแล้วนึกสังเวช เกิดความสงสาร อย่างน้อยหญิงผู้นี้เคยได้ชื่อว่าเป็นภรรยาผมมาก่อน ยังไม่ได้ขาดจากสามีภรรยาเป็นทางการ ผมมีความสลดใจยิ่งที่ชีวิตคนเราเปลี่ยนแปลงได้ถึงเพียงนี้ สิ่งที่ทำให้ผมพะอืดพะอมก็คือเธอกำลังตั้งครรภ์อ่อน ๆ ประมาณ ๓-๔ เดือน พอจะมองเห็นได้ชัด

เธอตรงเข้ามากราบผม แล้วร้องไห้สะอึกสะอื้นอย่างน่าสงสาร ขอความเห็นใจอยากจะฝากผีฝากไข้อยู่ด้วย ผมพูดอะไรไม่ออก ที่สุดก็ตัดสินใจว่าผมจะต้องอดทนใช้หนี้กรรมต่อไปอีกไม่ว่าจะนานเพียงไร ไหน ๆ เธอก็ตั้งใจหวังจะพึ่งฝากผีฝากไข้แล้ว จึงปลอบเธอให้คลายความทุกข์ความเศร้า และรับปากว่าจะให้ความสุขแก่เธอเท่าที่บ้านไร่ของเราจะให้ได้ ขอให้เธอพักอยู่ให้สบายเหมือนเดิม ไม่มีสิ่งใดเปลี่ยนแปลง ผมไม่ยอมก้าวก่ายถามถึงในเรื่องส่วนตัวของเธอให้เกิดสะเทือนจิตใจ ผมเดาอ่านเหตุการณ์ที่เกิดแก่เธอได้ตลอด ผมจึงให้เธออยู่บ้านไร่เช่นเดิม โดยผมไม่มีความรังเกียจ เมื่อวันเวลาค่อย ๆ ผ่านไป เธอก็ค่อยมีความสุขขึ้น

ความสังเกตของผมเห็นว่า เธอเปลี่ยนแปลงไปมากทั้งร่างกายและจิตใจ เธอไม่ใช่คนเก่า คราวนี้เธอมิได้ทำตนอยู่กับผมอย่างคุณนายภรรยาเจ้าของไร่ เธอทำตนเหมือนลูกจ้างคนใช้ เธอช่วยทำงานทุกอย่างทุกด้าน ทั้งในบ้านและนอกบ้านในไร่ ผมเห็นแล้วก็เกิดความสงสารยิ่งขึ้น เธอตื่นแต่เช้ามืดจัดงานทางบ้าน มีการครัวการเรือนเรียบร้อย พอสายก็ออกไปช่วยงานทางไร่ แม้แต่ขุดดินเก็บพืชเธอทำได้ทั้งสิ้น ผมห้ามเธอด้วยความสงสารไม่ให้ไปทำงานหนักนอกบ้าน ทำแต่เพียงในร่มก็พอแล้ว ไม่ควรออกไปตากแดดตากลม แต่เธอบอกว่าเธอชอบทำงาน เธอช่วยผมทำงานทุกอย่าง ไม่เคยปริปากว่าเหนื่อย ไม่เคยพูดว่าเบื่อ เธอมีความอดทนมาก เธอนุ่งกางเกงใส่เสื้อสีน้ำเงินแก่ใส่งอบเช่นเดียวกับคนงานหญิงทั่วไป ไม่เคยนึกฝันว่าหญิงที่มีชื่อเสียงในสังคม เคยฟุ้งเฟ้อ เคยมีแต่คนคอยพะเน้าพะนอเอาอกเอาใจมาก่อนจนลืมตัว เธอกลับมาเปลี่ยนชีวิตจิตใจให้เข้ากับสภาพของชาวบ้านไร่ได้อย่างสนิทสนม และอดทน ความถือเขาถือเรา ถือเนื้อถือตัวของเธอเมื่อก่อนได้สิ้นสุดลง มีแต่ความเห็นอกเห็นใจทำตนให้เข้าได้กับคนทั่วไป ในระยะสั้นรวดเร็วเธอก็เป็นที่รักใคร่นับถือของพวกคนงานในไร่ ทั้งหญิงชายพากันบูชาน้ำใจของเธอว่าเป็นผู้มีกิริยาวาจาอ่อนหวานน่ารักไม่ถือตัวเธอชนะจิตใจของชาวไร่ทั่วไป ไม่มีผู้ใดสนใจในชีวิตเบื้องหลังของเธอ

เวลาผ่านไปครรภ์ของเธอก็แก่ขึ้น ผมให้เธอพักไม่ต้องทำอะไร ผมตั้งใจจะพาเธอไปคลอดทางกรุงเทพ ฯ แต่เธอไม่ยอมเข้ากรุงเทพ ฯ เธอขอคลอดต่างจังหวัด รู้สึกว่าเธอเกลียดกรุงเทพ ฯ ตั้งแต่กลับมาอยู่บ้านไร่ครั้งหลังนี้ เธอไม่เคยเอ่ยถึงกรุงเทพ ฯ เลย ผมก็ต้องตามใจเธอด้วยความสงสาร ผมได้พาเธอไปฝากท้องกับหมอที่โรงพยาบาลในจังหวัด โดยผมอ้างกับหมอลงทะเบียนว่าผมเป็นสามีของเธอแม้เด็กในท้องนั้นจะไม่ใช่เลือดเนื้อเชื้อไขของผม ความเข้าใจกันโดยทั่วไปก็

ต้องคิดว่า เด็กในครรภ์ของภรรยาก็ต้องเป็นลูกของสามีผมไม่ผิดศีลข้อมุสาที่ผมได้ปฏิบัติอยู่ ผมเห็นเธอหันหน้ามามองผมด้วยสายตาละห้อย น้ำตาไหลออกจากเบ้าตาแฝงไว้ด้วยความกตัญญู เหมือนคำพูดของผมมีค่ายิ่งสำหรับเธอ ซาบซึ้งเข้าถึงจิตใจคงนึกบุญคุณที่ผมได้ช่วยแก้ปัญหาเรื่องลูกไม่มีพ่อให้ลุล่วงไปได้

เมื่อถึงเวลาครบกำหนด เธอก็คลอดบุตรออกมาเป็นหญิง เด็กนั้นมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรงดีน่ารักน่าเอ็นดู ส่วนเธอผู้เป็นมารดาหลังจากคลอดบุตรแล้วสุขภาพไม่ค่อยสมบูรณ์ต้องรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลจังหวัด ผมได้จ้างหญิงพยาบาลเป็นพิเศษเพื่อปฏิบัติเธอทั้งกลางวันกลางคืน ผมได้เอาใจใส่ดูแลอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เธอคลายใจไม่ว้าเหว่ อย่างน้อยก็ยังมีผมอีกผู้หนึ่งที่เห็นอกเห็นใจเธอไม่ปล่อยให้เธออยู่คนเดียวในโลก บางครั้งผมก็ไปเยี่ยมเธอที่โรงพยาบาล เธอนอนอยู่บนเตียงเธอได้พยายามดึงมือเข้าไปแนบไว้ข้างแก้มของเธอแล้วร้องไห้สะอึกสะอื้น ผมตกใจถามเธอว่าเธอมีทุกข์ร้อนเรื่องอะไรหรือ เธอตอบทั้งน้ำตาว่า

"เปล่า ดิฉันพบแต่คนใจร้ายเห็นแก่ตัวเป็นส่วนมาก สรวมร่างสภาพบุรุษไว้ภายนอกแต่จิตใจโหดร้ายเป็นสัตว์นรก ยังไม่เคยพบมนุษย์มีศีลธรรมอย่างคุณเลย จึงสงสัยว่าในโลกนี้ยังมีใจดีอย่างคุณสักกี่คนหนอ คุณดีต่อดิฉันมากเหลือเกิน ดิฉันละอายใจ ความดีของคุณทำให้ดิฉันตื้นตันใจพูดไม่ออกแต่ดิฉันไม่มีทางที่จะตอบแทนบุญคุณให้สาสมได้ ดิฉันรู้ตัวว่าชั่วมาก ไม่สมกับความกรุณาของคุณเลย ดิฉันน้อยใจตัวเองที่หลงผิดเป็นชอบ หลงชั่วเป็นดีกว่าจะรู้ตัวก็สายเสียแล้วเพราะไม่เชื่อคำตักเตือนหวังดีของคุณ หมดทางที่จะแก้ไขได้ คุณเป็นคนใจคอกว้างขวางเหมือนแม่น้ำทั้งห้า"

ผมก้มลงจูบหน้าผากของเธออย่างเอ็นดู แล้วบอกให้เธอลืมสิ่งที่แล้ว ๆ มาให้หมด ผมรับว่าจะรักเธอเหมือนน้องสาว ผมลูบหลังเธอให้คลายความเศร้า และผมรับรองว่าจะปกปักรักษาเธอตลอดไป ไม่ยอมทอดทิ้งให้เธอลำบากเป็นอันขาด เธอสะอึกสะอื้นพูดอะไรไม่ออกผมก็มีใจหดหู่เพราะสงสารเธอมาก เราต่างก็มีกรรมเป็นของตน เราต่างก็เห็นอกเห็นใจกันจากนั้นผมก็ไปเยี่ยมเธอที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดเสมอ ไม่ให้เธอคิดมาก และคอยเอาใจเธอบางครั้งผมก็นำหนังสือพิมพ์หนังสืออ่านไปให้เธออ่าน จะได้เพลิดเพลิน อาการของเธอค่อยดีขึ้นความรักของเราก็แปลก ด้วยความสงสารในเคราะห์กรรมที่ได้รับ ทำให้เห็นอกเห็นใจบัดนี้ได้เปลี่ยนจากสามีภรรยามาเป็นความรักระหว่างพี่ชายกับน้องสาว

ต่อมาวันหนึ่งเธอก็ได้สารภาพผิดต่อผม เพราะเธอไม่สามารถปิดบังต่อไปได้ ผมดีต่อเธอเกินที่เธอจะนึกฝันมาก่อน ความดีของผมทำให้เธอรู้สึกผิดชอบชั่วดีขึ้นมา เธอบอกว่า "ดิฉันรู้สึกละอายใจมาก ไม่สามารถจะปิดบังความผิดของดิฉันต่อไปอีกแล้ว เพราะความดีของคุณมากเพียงไร ดิฉันก็มองเห็นความชั่วของดิฉันมากเพียงนั้น เหมือนหอกทิ่มแทงจิตใจไม่มีความสุขจนดิฉันทนไม่ไหว มันปวดร้าวในใจ ให้ดิฉันสารภาพผิด เมื่อคุณรู้ความจริงคุณจะฆ่าแกงดิฉันอย่างไรดิฉันก็ยอมรับทุกอย่าง จะเป็นจะตายดิฉันไม่สนใจแล้ว ชีวิตของดิฉันไม่มีค่า ดิฉันไม่ยอมอัดไว้ในใจต่อไป ดิฉันได้ทำลายอนาคต ดิฉันได้ทำลายความสุขของคุณ เหตุที่คุณต้องมาแต่งงานกับดิฉัน ก็เพราะดิฉันเห็นแก่ตัว ดิฉันรักคุณแต่เมื่อรู้ว่าคุณไม่มีความรักสำหรับดิฉันเลย คืนนั้นดิฉันวางแผนการมัดคุณให้แต่งงานกับดิฉัน คุณพ่อและคุณพี่ดิฉันไม่มีส่วนรู้เห็นเลย แต่มีส่วนเป็นตัวประกอบเรื่องด้วยโดยไม่รู้ความจริง"

ผมฟังมาได้เพียงนี้ก็ตะลึง จึงถามว่า "คุณพ่อคุณพี่ของคุณไม่มีส่วนรู้เห็นด้วยหรือ"

เธอพูดอย่างเสียงละห้อยว่า "ไม่มีใครรู้แผนการของดิฉันเลยนอกจากตัวดิฉันคนเดียว"

ผมยิ่งสงสัยมากขึ้นจึงถามว่า "เธอทำอย่างไรที่ทุกคนหลงจนถูกเธอต้มสุก" เธอพูดอย่างหนักแน่นอย่างรับผิดเต็มตัวว่า "ดิฉันเป็นคนเห็นแก่ตัวมากเกินไป คุณจะด่าว่าอย่างไร ดิฉันจะขอกราบเท้าคุณยอมรับผิด คืนนั้นพอดิฉันรู้ว่าคุณจะกลับไปคืนดีกับครูสาวคนรักของคุณ ดิฉันเกิดมีใจริษยา เพราะดิฉันก็รักคุณ เพราะคุณเป็นสุภาพบุรุษเต็มตัว มีจิตใจมั่นคง ดิฉันยังไม่เคยพบมาก่อน แล้วจึงวางแผนเลี้ยงแสดงความยินดี แล้วตอนที่คุณเข้าไปส่งดิฉันในห้องดิฉันได้รินเหล้าแต่แอบใส่ยานอนหลับลงไป กำหนดระยะสองชั่วโมงก็คงรู้สึกตัว เมื่อคุณดื่มเข้าไปโดยพาซื่อจากนั้นคุณก็หมดสติ ดิฉันก็ลากคุณขึ้นมานอนบนเตียงเดียวกับดิฉัน พอกำหนดจะหมดฤทธิ์ยาดิฉันก็ร้องไห้ไปตบประตูเรียกคุณพ่อ บอกว่าเมื่อคืนนี้คุณเมาแล้วไม่ยอมกลับ มาลวนลามดิฉันจนบัดนี้ยังนอนอยู่ในห้อง คุณพ่อโกรธมาก เรียกพี่ชายดิฉันได้ฟังเรื่องราวที่ดิฉันแต่งขึ้นก็โกรธตัวสั่น ต่างก็รีบมาในห้องของดิฉัน ก็เห็นคุณนอนหลับอยู่บนเตียงสมเหตุผล พี่ชายดิฉันโกรธจัดพอที่จะฆ่าคุณได้เมื่อเห็นตรงเข้าไปจะถีบจะเตะคุณซึ่งกำลังนอนหลับไม่รู้สึกตัวว่าอะไรจะเกิดขึ้น ดิฉันใจหายหมดตกใจวิ่งไปฉุดแกออกมา คุณพ่อก็ช่วยห้ามบอกว่าถ้าทำอย่างนั้นเรื่องราวจะอื้อฉาวจะพากันขายหน้าจึงบอกให้พี่ชายโทรศัพท์ไปบอกสารวัตรท้องที่ให้รีบมาเป็นพยาน จะฟ้องเรื่องบุกรุกลวนลามทำให้

เสื่อมเสีย ทำอนาจาร เป็นข้อหาหนักทั้งสิ้น แต่ดิฉันรู้จิตใจคุณพ่อดีท่านเป็นคนรักเกียรติมีความยุติธรรม คงจะไม่ยอมให้เรื่องราวอื้อฉาวเป็นที่เสื่อมเสีย ท่านคงจะบังคับให้คุณรับดิฉันไว้เป็นภรรยา เรื่องก็ดำเนินไปตามความต้องการที่ดิฉันคิดไว้ จากนั้นคุณก็รู้เรื่องดีแล้ว”

ผมฟังแล้วใจหายหมด แม้เรื่องมันจะล่วงเลยมาแล้วก็ดี ผมบอกกับเธอว่ามีคนลึกลับส่งบัตรสนเท่ห์และโทรศัพท์มาบอกเรื่องของเธอให้ทราบทุกระยะ โทรศัพท์ลึกลับบอกให้ผมแอบดูแอบฟังจนเกือบจะยิงเธอเสียในคืนนั้น หากผมไม่มีหลักธรรมอยู่ในใจบ้างป่านนี้เธอก็เป็นศพ ผมก็คงอยู่ในตะรางเป็นอย่างเบา เธอรู้เรื่องชายลึกลับบ้างไหมว่าเป็นใคร เธอฟังแล้วตกใจมากเพราะเธอไม่รู้มาก่อนว่าอยู่ในอันตรายในคืนนั้น หน้าสลดแล้วพูดว่า “ชายลึกลับนั้นคงเดาถูกว่าไม่ใช่ใครอื่นนอกจากพี่ชายดิฉันกับคุณพ่อ เพราะท่านเคยตักเตือนดิฉันให้รู้จักทำหน้าที่ภรรยาที่ดีบ้างเพราะเป็นคนมีครอบครัวแล้ว สามีก็เป็นคนดี ทั้งพี่ชายดิฉันแอบติดตามดิฉันทุกฝีก้าว ฉะนั้นจะเป็นคนอื่นไปไม่ได้ ต้องเป็นคุณพ่อและพี่ชายดิฉันส่งบัตรสนเทห์และโทรศัพท์ลึกลับแน่นอน ทั้งกลดิฉันก็แตก เพราะพี่ชายและคุณพ่อรู้ว่าดิฉันลวงท่านให้เข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องนี้”

ผมสงสัยว่า เธอวางแผนการคนเดียวไม่น่าจะรั่วไหลออกมาเลย หากไม่ออกจากปากเธอแล้ว คนอื่นไม่มีหวังจะได้รู้เลย แต่นึกอีกทีว่าความลับไม่มีในโลกนี้จึงถามว่า

“แผนการของคุณลึกลับซับซ้อนใครจะรู้ได้อย่างไร”

เธอพูดอย่างเศร้า ๆ ว่า “ดิฉันจะฉลาดแต่ดิฉันก็ยังสะเพร่า ประมาท ไม่รอบคอบพี่ชายดิฉันฉลาดกว่า เพราะแกสงสัยที่เห็นกิริยาท่าทางของคุณตื่นขึ้นอย่างไม่รู้เรื่องอะไรเลยเกิดสงสัยจึงเข้ามาในห้องครั้งหลังเมื่อท่านสารวัตรได้กลับไปแล้ว แกเห็นแก้วเหล้าที่เราดื่มสองแก้วยังวางอยู่แกก็แอบเก็บเอาไปเอาแก้วอื่นมาไว้แทน พอรุ่งเช้าเหตุการณ์มันเรียบร้อยแล้ว แกก็แอบเอาเหล้าที่ติดก้นแก้วแล้วไปแยกธาตุพิสูจน์ตามวิธีวิทยาศาสตร์ ซึ่งพี่ชายดิฉันมีความชำนาญอยู่แล้ว ก็รู้ว่าแก้วหนึ่งมียานอนหลับผสมอยู่ด้วย ก็เดาเหตุการณ์ออกทั้งหมด จึงรีบไปบอกชี้แจงเหตุผลให้คุณพ่อทราบ คุณพ่อโกรธมากจนพูดไม่ออก เรียกดิฉันไปว่าอย่างเสียหาย ท่านเสียใจมากและโกรธดิฉันมาก คุณพ่อและพี่ชายโกรธดิฉันมากเท่าใด ก็เห็นใจสงสารคุณมากเท่านั้น แต่ท่านพูดอะไรไม่ออกเหมือนน้ำท่วมปาก เพราะเหตุการณ์ล่วงเลยไปแล้วแก้ไขอะไรไม่ได้ ทั้งทางตำรวจก็ได้บันทึกไว้ ท่านบอกว่าเพราะรักลูกมากไม่ทันคิด ท่านเสียใจมากที่ท่านได้ทำลาย

อนาคตคนดีโดยไม่รู้ตัวและไม่ตั้งใจ ท่านว่าคุณจิตใจสูงมากยอมรับผิดที่ตัวเองไม่ได้ทำเพื่อช่วยคนอื่น คนเช่นนี้หาไม่ได้อีกแล้ว

ภายหลังเมื่อดิฉันไปเที่ยวกับคนอื่น คุณพ่อกับพี่ชายก็ตักเตือนให้ดิฉันทำหน้าที่ภรรยาที่ดีหากไม่เชื่อฟังก็จะตัดพ่อตัดลูกไม่ต้องดูผีดูไข้ ตัดจากกองมรดก แต่ดิฉันถือว่าได้แต่งงานเป็นอิสระแล้วจึงไม่ยอมฟังเหตุผล เพราะดิฉันใจแตกเสียแล้ว บัดนี้ดิฉันก็ถูกตัดสิทธิ์หมดแล้ว"

เธอเล่าแล้วแสดงสีหน้าเศร้าแล้วร้องไห้ ผมได้ยินเช่นนั้นก็นึกชมในใจที่ไม่เคยนึกว่าผู้ใหญ่จะมีจิตใจเที่ยงธรรมเช่นนี้มาก่อน หลงคิดว่าเป็นใจร่วมทำอุบายกับลูกสาวเพื่อยัดเยียดให้แต่งงาน ความจริงท่านมีจิตใจเป็นที่น่าเคารพนับถือ แต่แล้วเธอก็พูดต่อไปว่า

"เมื่อคุณได้ทราบความจริงแล้ว จะจงเกลียดจงชังดิฉันหรือเปล่าคะ จะดุด่าอย่างไรดิฉันขอรับไว้ ดิฉันเป็นคนไม่ดี ไม่น่ายกโทษให้เลย"

ผมได้ฟังแล้วก็คิดว่า เราจะฟื้นเรื่องอดีตขึ้นมาทำไมปล่อยให้มันผ่านไป ถึงจะคิดอย่างไรแก้ไขอะไรไม่ได้แล้ว จึงพูดกับเธอว่า

"ลืมมันเสียเถิด สิ่งใดที่มันผ่านไปแล้วก็ให้มันแล้วกันไป อย่ามานึกมาคิดให้มันเศร้าหมองเปล่า ๆ ถึงอย่างไรก็แก้ไขไม่ได้ ผมไม่โกรธคุณหรอก มีอะไรผิดพลาดที่แล้ว ๆ มา ผมอโหสิกรรมให้คุณหมด ผมก็ได้รับกรรมของผม คุณก็ได้รับกรรมของคุณอยู่ในเวลานี้แล้ว เราต่างก็ได้รับกรรมที่เราสร้างขึ้นเอง อย่าให้เรามีเวรกรรมกันต่อไปอีกเลย และเราอย่าสร้างกรรมอีก"

เธอยกมือขึ้นพนมเหมือนจะรับรู้ด้วยหน้าตาแช่มชื่น แล้วพูดว่า

"ดิฉันดีใจมาก เหมือนยกภูเขาออกจากอก ต่อไปนี้ดิฉันไม่มีความลับอะไรจะปิดบังคุณอีกแล้ว"

อาการป่วยของเธอกำลังจะเข้าสู่ความปกติ หมอกำลังจะอนุญาตให้ออกจากโรงพยาบาลได้ ขอให้รอดูอาการอีกสองวัน รุ่งขึ้นผมได้นำหนังสือพิมพ์รายวันซึ่งส่งมาจากกรุงเทพ ฯ สองฉบับไปให้ทั้ง ๆ ที่ผมไม่ทันได้อ่าน เธอกำลังนั่งกินอาหารเช้าด้วยท่าทางยิ้มแย้ม เมื่อเห็นผมเดินเข้าไปเยี่ยมส่งหนังสือให้ เธอยกมือขึ้นไหว้พร้อมกับบอกขอบคุณผมรู้สึกว่าเธอสดชื่นขึ้นมากกว่าวันก่อน แต่เมื่อเธอได้พลิกหนังสือพิมพ์อ่านข่าวไปพักหนึ่งสีหน้าก็ซีดเซียวลงอย่างเห็นถนัด เห็นเหงื่อออกชุ่มเต็มหน้าเธอผมก็ตกใจ ถามเธอว่ารู้สึกอย่างไร ถ้าจะใช้สายตามากเกินไปทำให้วิงเวียน

เธอบอกว่าปวดหัวเหลือเกิน แล้วมันคล้ายจะเป็นลม ผมพยุงเธอกลับขึ้นเตียงนอน เธอหลับตานิ่งน้ำตาไหล ผมได้ให้นางพยาบาลไปตามแพทย์มาด่วน ผมสงสัยว่าในหน้าหนังสือพิมพ์อาจมีข้อความข่าวกระทบกระเทือนจิตใจเธอบ้างก็ได้ เพราะก่อนหน้าอ่านหนังสือพิมพ์เธอมีอาการปกติ ผมพลิกในหน้าหนังสือพิมพ์ทั้งสองฉบับดูพบหัวข่าวว่า

"หนุ่มสังคม ถูกสามีของสาวสวยยิงกลิ้งดับชีพอยู่กลางถนน"

เมื่ออ่านได้ใจความแล้ว ก็สลดใจยิ่งนัก เพราะชื่อหนุ่มสังคมผู้นั้นคือจิ้งจอกสังคมที่มาส่งเธอที่บ้านคืนนั้น บัดนี้ได้จบชีวิตอย่างน่าสังเวชยิ่งนัก เป็นกรรมติดตามสนอง ไม่มีใครบันดาลให้เป็นไป ตามเป็นผู้สร้างกรรมขึ้นเอง เหตุที่เธอเกิดป่วยกระทันหันขึ้นครั้งนี้ สงสัยคงจะตื่นเต้นข่าวนี้เป็นแน่ อย่างน้อยเธอก็ยังรักเจ้ามารสังคมผู้นี้ หลังจากหมอมาจับชีพจรฟังหัวใจแล้วก็ฉีดยาให้ เธอก็ค่อยสงบ ผมถามหมอถึงสาเหตุ หมอก็ตอบว่าแกตื่นเต้นเกินไปเพราะพึ่งจะฟื้นไข้ใหม่ อาจถึงกับหัวใจวายก็ได้ ข้อสงสัยของผมเป็นความจริงไม่มีปัญหาอะไรอีก ผมสงสารชะตาของเธอ พยายามไม่ถามอะไรให้กระทบกระเทือนจิตใจเธอ ชีวิตเราต่างมีกรรม ถ้ายังใช้หนี้กรรมไม่หมดก็ต้องผจญกรรมกันต่อไป คล้ายกับนักโทษ เมื่อรับโทษยังไม่หมด ก็ยังไม่ถูกปล่อยเป็นอิสระ เราก็ยังต้องผูกพันอยู่กับกรรมที่เราได้สร้างขึ้นเอง

หลังจากวันนั้น อาการป่วยของเธอกลับมากขึ้น การจะออกจากโรงพยาบาลที่กำหนดวันไว้แล้วก็งดเลื่อนต่อไป ผมได้พยายามปลอบขอให้เธอคลายความเศร้าอย่าไปจริงจังกับชีวิตให้มากนัก ให้เธอสงบใจอย่าได้นึกถึงเรื่องในอดีตที่ผ่านไปแล้วให้เกิดทุกข์ กำลังใจเสียไม่เกิดผลดีอะไรมีแต่จะทำให้สังขารร่างกายทรุดโทรมยิ่งขึ้น ขอให้นึกว่าผมนี่แหละจะทำหน้าที่เหมือนพี่ชายให้ความสุขสบายกับน้องสาว แล้วผมก็จับมือเธอบีบ เพื่อให้เธอแน่ใจว่าคำพูดของผมนั้นเป็นสัจวาจา และผมได้บอกว่าผมจะจัดส่งเธอไปรักษาพยาบาลที่กรุงเทพ ฯ เพราะมีเครื่องมือและหมอดี ๆ ที่ชำนาญในทางโรคของเธอโดยตรง และมียาดี ๆ และคงให้ความสุขสบายกว่าหัวเมือง

เธอกำลังครึ่งนั่งครึ่งนอนอยู่บนเตียงคนไข้ที่ไขขึ้นลงได้ เมื่อผมพูดอยู่ใกล้ชิดเตียงของเธอ ทันใดนั้นเธออ้ามือโผเข้ามากอดผมไว้ ซบหน้าอยู่บนไหล่ ผมรับร่างเธอไว้ด้วยความตกใจเพราะไม่รู้ตัว แล้วเธอร้องไห้โฮออกมาเหมือนทารก เสียงร้องของเธออย่างน่าสงสารว่า

"อย่าค่ะ อย่าส่งดิฉันไปกรุงเทพ ฯ เลยนะคะ อย่าให้ดิฉันไปเห็นสิ่งบาดตาบาดใจอีกเลย ดิฉันกลัว ดิฉันกลัว ดิฉันไม่มีญาติ ไม่มีเพื่อน ดิฉันตัวคนเดียว ดิฉันไม่สนใจว่าจะหายหรือจะตาย แต่ขอตายที่นี่ ที่มีคุณอยู่ ได้รับความอบอุ่นจากคุณ ดิฉันไม่ต้องการกรุงเทพ ฯ แล้ว"

เธอพูดแล้วก็ร้องไห้สะอึกสะอื้น ผมจึงรู้ความหมายดี เอามือลูบหลังเธอแล้วปลอบว่า "หากคุณไม่สมัครใจไปรักษาตัวที่กรุงเทพ ฯ ก็ไม่ต้องไป ตามความพอใจของคุณ"

เธอหยุดร้องไห้ทันทีเหมือนทารก แล้วพูดว่า "ดิฉันรู้ว่าคุณทำไปเพื่อมนุษยธรรมหวังดี แม้จะหมดเปลืองเงินทองคุณก็มิได้สนใจ ทั้งคุณก็ไม่หวังสิ่งตอบแทนจากดิฉัน เพราะคุณก็รู้ว่าเวลานี้ดิฉันเหมือนตัวคนเดียวอยู่ในโลกอันอ้างว้าง ไม่มีสมบัติอะไรติดตัว ดิฉันกำลังก้มหน้ารับกรรมที่ดิฉันได้ก่อขึ้นเอง สมควรแก่ความผิดแล้ว ไม่น้อยใจในชะตากรรมของตัวเอง ที่สุดแม้แต่คุณพ่อและพี่ชายของดิฉัน ท่านก็หันหลังให้ไม่อยากเห็นหน้า ทั้งห้ามไม่ให้เหยียบเข้าไปในบ้าน ดิฉันหมดที่พึ่งจึงได้บากหน้ามาหาคุณ มีคุณคนเดียวในโลกที่ยังเห็นใจดิฉัน แม้ดิฉันจะต้องทำให้คุณลำบากยากแค้น ทำลายอนาคตชื่อเสียงของคุณ แต่คุณก็ยังอภัยให้ดิฉัน ทั้งยังให้ความเอ็นดูสงสารลูกผู้หญิง คุณไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใครเลย คุณดีจนดิฉันพูดไม่ถูก เมื่อพูดถึงความดีแล้ว ดิฉันต้องร้องไห้เมื่อนึกถึงความชั่วของตัว เวลานี้มีคุณที่ดิฉันเทิดทูนบูชาความดีไว้เหนือสิ่งใด ขอให้ดิฉันร้องไห้ให้จุใจดิฉันเถิดค่ะอย่าปลอบดิฉันเลย ปล่อยให้ดิฉันระบายความอัดแน่นออกมาเถิดนะคะ มันล้นไปก็ทนไม่ไหว" พูดแล้วเธอก็ร้องไห้สะอึกสะอื้น

ผมได้ฟังคำรำพันของเธอแล้วก็ตื้นตันใจ สงสารเธออย่างสุดซึ้ง หากผมเป็นผู้ไม่เห็นใจเธอแล้ว ปล่อยให้เธอผจญโลกคนเดียว เธอก็จะเสียผู้เสียคนทั้งที่เธออยากจะกลับตัวกลับใจทั้งผมเองก็ตั้งใจจะอุทิศชีวิตที่ผิดพลาดในชาตินี้ เพื่อทำความดีใช้หนี้กรรม ความตั้งใจหนักแน่นเป็นหลักจะต้องปฏิบัติ และมีความอดทนไม่ย่อท้อ จนกว่าจะสิ้นเวรหมดกรรม สิ่งที่ผมเศร้าสลดใจมากก็เพราะได้ทราบจากปากนายแพทย์ที่โรงพยาบาลกระซิบบอกว่า เธอจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ได้อีกไม่นานนัก เพราะอาการป่วยครั้งหลังของเธอหนักเกินความสามารถของหมอและยาจะรักษาได้ ความเศร้าสลดในดวงชะตากรรมของเธอที่ผจญกรรมตลอดมาทำให้ผมเกิดความสงสารอย่างจับใจ แม้เธอจะเคยทำลายอนาคตผม เปลี่ยนชีวิตมาผจญกรรมกับเธอก็ดี แต่ผมก็ไม่โกรธเธอ นึกเสียว่ากรรมของผมเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างขึ้นเอง จึงนำไปพบเธอ ฉะนั้นหลังจากเธอได้กลับมาหาผมและคลอด

บุตร ผมก็มีความตั้งใจจะช่วยชีวิตเธอจนถึงที่สุด เธอก็เป็นสมาชิกในครอบครัวของผมผู้หนึ่ง เมื่อทราบว่าชีวิตเธอจะสิ้นสุดลงในไม่ช้าย่อมมีความอาลัยเป็นธรรมดา ตามปกติผมใช้เวลาว่างหาโอกาสไปสนทนากับพระภิกษุสงฆ์ที่ท่านทรงศีลและทรงความรู้ในทางธรรม ติดนิสัยมาแต่ครั้งอยู่กรุงเทพฯ แล้ว ครั้นมาอยู่บ้านไร่ก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน คือหาเวลาว่างไปเที่ยวสนทนากับพระตามวัด เพื่อให้จิตใจสงบและสบาย และผมก็ได้พบปะพระภิกษุคุณธรรมสูงเป็นสมภารวัดอยู่ไม่ไกลบ้านเรามากนัก ท่านเป็นพระที่ปฏิบัติทางสมาธิวิปัสสนากรรมฐาน การสนทนากับท่านจึงเป็นที่ถูกอกถูกใจของผมมาก จึงไปมาหาสู่ท่านเสมอมา แต่พักนี้ได้เหินห่างจากท่านไปนาน เพราะมัววุ่นวายกับการป่วยของเธอ เมื่อได้ทราบว่าเธอจะมีชีวิตอยู่ไปไม่ยืนนาน ได้พยายามซักถามนายแพทย์ว่า เธอจะยังมีชีวิตอยู่ต่อไปอีกนานเท่าใด หมอเองก็ไม่อยากจะบอก ที่สุดก็เสียไม่ได้ก็ว่าเห็นจะไม่เกิน ๓ เดือน ผมก็ใจหายทำให้นึกถึงท่านสมภารคิดว่าท่านอาจมีทางแก้ปัญหา จากนั้นผมก็ได้ไปหาท่านที่วัด เล่าเรื่องทุกสิ่งทุกอย่างถวายท่าน ตลอดจนหมอกำหนดวันเวลาเพื่อขอคำแนะนำจากท่านที่จะเกิดประโยชน์บ้าง เพราะมีข่าวเล่าลือว่าท่านสมภารสามารถจะต่ออายุผู้ซึ่งถึงฆาตให้ยืนยาวไปได้ ท่านสมภารได้ถามถึงวันเดือนปี แล้วท่านก็ได้หลับตาทำสมาธิอยู่ครู่หนึ่ง แล้วท่านก็ลืมตาขึ้นพลางพูดขึ้นอย่างคิดแล้วว่า

"สีกาผู้นี้มีกรรมหนักมาก เห็นจะหมดทางที่จะช่วยเหลือ แต่คุณเป็นผู้ร้องขอ และบุญบารมีของคุณก็ยังมีพอจะช่วยได้ อาตมาจะลองพยายามดูเพื่อจะเกิดผลได้บ้าง แต่อย่าเอาอะไรแน่นอนอย่าเพิ่งดีใจ เพราะว่าถ้าไม่สำเร็จก็จะเสียใจเปล่า ๆ พรุ่งนี้คุณลองมาฟังอีกครั้งหนึ่ง คงจะได้ความแน่นอน"

ผมได้ยินท่านสมภารพูดก็ค่อยเบาใจ แม้ว่าท่านจะไม่รับปากแน่นอน แต่น้ำเสียงของท่านก็หนักแน่น ว่าคงจะได้ผลมากกว่า ผมจึงเรียนกับท่านว่า แม้ผมจะต้องทอนอายุของผมให้สั้นลง เพื่อไปต่อชีวิตของเธอให้มีอายุยืนยาวต่อไปผมก็ยอม ท่านสมภารพยักหน้ายิ้ม ๆ แต่ก็ไม่พูดอะไร

รุ่งขึ้นผมก็ไปหาท่านสมภารแต่เช้าเพราะความเป็นห่วงอยากฟังข่าว ก่อนจะไปเยี่ยมเธอที่โรงพยาบาล ก็พบท่านสมภารนั่งฉันหมาก รู้สึกว่าท่านคงจะคอยผมอยู่แล้ว เมื่อผมได้เข้าไปกราบท่านแล้วก็รีบบอกว่า

"เมื่อคืนนี้อาตมาได้ทำพิธีต่ออายุให้สีกาแล้ว โดยอำนาจบารมีบริสุทธิ์ ความตั้งใจของ

คุณ จึงอยากจะบอกว่าสีกาจะมีโอกาสอยู่ในโลกมนุษย์อีกปีหนึ่ง และต่อจากนั้นก็หมดหน้าที่ของอาตมาแล้ว"

ผมกราบนมัสการท่านด้วยความขอบพระคุณยิ่ง รีบลาท่านไปโรงพยาบาล คิดว่าเรื่องนี้ไม่จำเป็นที่จะบอกอะไรให้เธอและใคร ๆ ทราบ จึงปิดไว้เป็นความลับ เพราะหากผู้ที่เขาไม่เชื่อเขาคงจะหัวเราะเยาะเป็นการงมงาย แต่ผมเชื่อว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ อย่างน้อยก็ทำให้ผมมีความสบายใจขึ้นบ้าง คิดว่าเมื่อนึกถึงปีก็จะขอร้องให้ท่านต่อใหม่ เมื่อผมไปเยี่ยมเธอที่โรงพยาบาล ก็รู้สึกแปลกใจที่ได้เธอสดชื่นขึ้นมากอย่างรวดเร็ว นายแพทย์ก็รู้สึกประหลาดใจ จากนั้นอีกไม่กี่วันหมอก็อนุญาตให้เธอกลับบ้านได้ ผมได้พาเธอกลับมาบ้านไร่และได้หาหญิงมาเป็นแม่นมเลี้ยงบุตรสาวของเธอด้วย

ชีวิตของคนเรา ย่อมประสบกับสิ่งแปลกประหลาดที่หาเหตุผลไม่ได้ แต่เหตุการณ์ก็ได้เกิดขึ้นแล้ว ผมได้ไปสนทนากับท่านสมภาร และแสดงความขอบพระคุณท่านและยกย่องท่านที่สามารถต่ออายุให้ผู้ถึงกำหนดได้อยู่ต่อไป แต่ท่านสมภารท่านหัวเราะและพูดว่า

"อย่ายกย่องอาตมาเลย มนุษย์เราเกิดมาทุกชีวิตย่อมมีกรรมเป็นสมบัติที่ได้ทำมาทั้งดีและชั่ว อาตมามิใช่ว่าสามารถจะต่อได้ทุกรายไป และคราวนี้ก็ได้บารมีของคุณได้ช่วยให้สมประสงค์ได้หากไม่มีคุณแล้ว สีกาผู้นี้ก็หมดทางที่จะต่ออายุได้"

ชีวิตของเธอแม้จะอยู่ต่อมาด้วยความปกติสุขก็เพียงไม่กี่เดือน ต่อมาสุขภาพก็ไม่สมบูรณ์แข็งแรงเหมือนเดิม สามวันดีสี่วันไข้ไม่เป็นปกติ แต่ก็ไม่ถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อคล้ายคนฟื้นไข้ตลอดเวลา ที่สุดเธอก็จากโลกนี้ไปหลังจากออกจากโรงพยาบาลได้ ๑๕ เดือน แต่ผมก็รู้ล่วงหน้าอยู่แล้วความเศร้าก็น้อยกว่าเป็นธรรมดา แม้จะรู้ว่าการเกิดแก่เจ็บตายนั้นเป็นธรรมชาติ ทุกคนจะต้องพบ แต่ก็อดสลดใจไม่ได้

ผมต้องรับภาระที่จะเลี้ยงเด็กหญิงเล็ก ๆ ซึ่งมีอายุเพียงขวบกว่า กำลังน่าเอ็นดูต้องกำพร้าแม่ ได้แม่นมที่เอาใจใส่ คนงานที่ไร่ก็ช่วยกันประคับประคองให้เธอเติบโตขึ้นมา

ต่อมาอีก ๔ ปีหลังจากมารดาของเธอได้จบชีวิตลง ท่านสมภารที่ผมเคารพนับถือมากเพราะท่านเคยแก้ปัญหาชีวิตยาก ๆ ให้ผมตลอดมา ก็ถึงแก่มรณภาพด้วยความสงบ ในเช้าวันหนึ่งพวกศิษย์เห็นท่านตื่นสายกว่าธรรมดา พอเข้าไปเห็นท่านนอนหมดลมด้วยท่าปกติไม่ผิดกว่าการหลับธรรมดาอยู่ในกุฏิของท่าน ผมทราบก็มีความเสียใจมาก ท่านเป็นสงฆ์ที่ผมเสียดายอาลัยความดีของ

ท่านมาก ผมรับจัดเป็นเจ้าภาพด้วยผู้หนึ่งพร้อมกับศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย งานศพของท่านเป็นงานใหญ่ที่สมเกียรติยิ่ง หลังจากนั้นผมก็รู้กำหนดชะตาชีวิตของผมใกล้เข้ามาแล้ว เพราะผมเคยสนทนากับท่านสมภารก่อนท่านมรณภาพ คราวนั้นผมถามถึงชะตาชีวิตของผม ขอให้ท่านดูให้ดูให้ว่าจะสิ้นสุดเมื่อไร ท่านพูดอย่างยิ้ม ๆ คล้ายจะพูดเล่นอย่างไม่ตั้งใจว่า

"ชะตาชีวิตของคุณจะสุดสิ้นลงหลังจากอาตมามรณภาพหนึ่งปี"

เวลานั้นผมยังหัวเราะเห็นเรื่องขำขัน เพราะเห็นสุขภาพของท่านนั้นสมบูรณ์แข็งแรง มิได้ทราบว่าท่านจะมรณภาพอย่างง่าย ๆ หลับไม่ตื่นเช่นนี้

หลังจากท่านสมภารได้มรณภาพแล้วผมก็หมดสุข ผมเคยตั้งใจไว้เดิมว่า เมื่อผมหมดหนี้กรรมแล้ว จะขอให้ท่านอุปสมบทให้ผม แต่ผมก็ยังไม่หมดกรรมเก่า เพราะยังต้องรับผิดชอบเลี้ยงดูเด็กหญิงเล็ก ๆ ต่อไป บัดนี้ผมไม่มีท่านแล้ว ท่านสมภารท่านดีทุกอย่าง ผมเคารพท่านเหมือนบิดาบังเกิดเกล้า จากนั้นสุขภาพของผมก็เริ่มทรุดโทรมลงเป็นลำดับ แม้จะรักษาอย่างไรก็คงไม่หาย ผมได้รีบจดบันทึกชีวิตไว้ในสมุดเล่มนี้ตลอดเวลา เมื่อกำลังสังขารของผมยังไม่ทรุดโทรมมาก

หลังจากวันที่ได้ออกจากบ้านครูที่รักยิ่งในวันสุดท้าย ในระยะ ๙ ปีไม่ได้เห็นหน้าครูเลย และคราวนี้ครั้งสุดท้ายรู้ตัวว่าชีวิตของผมจะอยู่ต่อไปหลังจากท่านสมภารได้มรณภาพแล้ว ๑ ปี ผมจึงเร่งเขียนบันทึกฉบับนี้ตลอดเวลา เติมข้อความไว้ท้ายนี้เพื่อครูจะได้นำไปคิดบ้าง ครูคงหัวเราะเยาะผมที่เชื่อถือท่านสมภารอย่างงมงาย คงคิดว่าคนอย่างผมเคยผ่านต่างประเทศมาแล้ว ไม่น่าจะหลงใหลเชื่อถือในสิ่งที่ค้นหาเหตุผลไม่ได้ ความจริงผมจะเคยผ่านที่ไหนอยู่ที่ไหนไม่สำคัญ แต่ผมไม่ลืมตัวว่าผมเป็นคนไทย นับถือพุทธศาสนา ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงจิตใจผมได้ ผมไม่พูดแต่ปาก ผมอุทิศความรู้สึกทั้งชีวิตจิตใจและร่างกายเพื่อศาสนา ผมเชื่อว่าในพระพุทธศาสนายังมีสิ่งลี้ลับแปลก ๆ อีกมาก ที่ทางวิทยาศาสตร์ยังค้นคว้าไม่ถึง ฉะนั้นผมจึงเชื่อว่าพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งอันล้ำเลิศประเสริฐยิ่งใหญ่ของคนทั่วไป

คนเราเมื่อมีเรื่องทุกข์ร้อนขุ่นข้องหมองใจ แม้จะเป็นผู้มีสติปัญญาความรู้ดี บางครั้งก็แก้ปัญหาของตนเองไม่ตก เหมือนผงเข้าตาตัวเอง สิ่งที่เรานึกก็คือพระ และแสวงหาพระที่ท่านมีชื่อเสียง บางคนก็ไปหาเพื่อให้ท่านรดน้ำมนต์เพื่อเป็นสิริมงคล บางคนก็ไปขอเครื่องราง

ของขลัง หรือไม่ก็ไปหาพระเพื่อให้ท่านผูกดวงหรือดูชะตา ล้วนแต่เป็นพระที่มีชื่อเสียง มีผู้นิยมเคารพนับถือมาก แต่ความรู้สึกเช่นนี้ไม่ตรงกับความประสงค์ของผม เพราะผมไม่ต้องการรดน้ำมนต์ ไม่ต้องการเครื่องรางของขลังและพระเครื่องมาป้องกันตัวคิดว่าเราเป็นพลเรือนไม่คิดจะออกทัพจับศึกสู้รบฆ่าศัตรูที่ไหน ไม่จำเป็นจะต้องมีของดีของขลังติดตัว แม้จะเล่าลือกันว่าที่โน่นของท่านศักดิ์สิทธิ์เคยทดลองมาแล้วอยู่ยงคงกระพัน ผมก็ไม่เคยสนใจ ผมเคยเห็นทั้งหญิงและชายนำมาห้อยคอด้วยสร้อยมีค่าเส้นใหญ่แขวนเป็นพวง ผมคิดว่าแทนที่จะป้องกันอันตราย กลับจะเพิ่มอันตรายแก่ตัวเองอย่างไม่รู้ตัว ผมถือว่าพระอยู่ที่ใจของเรา ผมไม่เคยนึกอยากได้อยากแขวนเพราะเห็นโทษมากกว่าคุณ ผมได้พยายามหาพระสงฆ์ที่ท่านเคร่งในพระศาสนา ปฏิบัติศีลบริสุทธิ์ต่อมาก็พบหลวงพ่อองค์หนึ่ง ท่านไม่เคยแจกเครื่องรางของขลังและพระเครื่องให้ใคร รู้สึกว่าท่านถือสันโดษมักน้อย ไม่ค่อยมีผู้นิยมไปหาท่านนัก เมื่อผมได้มีโอกาสสนทนากับท่าน จึงรู้สึกว่าท่านเป็นพระที่น่าเลื่อมใสศรัทธามาก ผมก็เกิดความเคารพนับถือท่านขึ้นมาก เพราะท่านได้แจกธรรมคำสั่งสอนที่น่าคิดไว้หลายอย่าง เมื่อฟังแล้วนำไปคิดก็เกิดหูตาสว่างขึ้น จิตก็เกิดสงบยิ่งคิดก็ยิ่งเห็นจริง

ท่านให้ข้อคิดว่า "ถ้าจะพูดถึงเรื่องธรรมะของพระพุทธเจ้า ที่มนุษย์ปุถุชนในส่วนทางฆราวาสยังไม่มีโอกาสจะได้อุปสมบทเป็นบรรพชิต ยังต้องการความสุขความสบายในโลกีย์ควรจะปฏิบัติอย่างไร

ธรรมะฆราวาสควรจะปฏิบัติและประพฤติเป็นประจำก็คือศีล ๕ การปฏิบัติเพียง ๕ ข้อไม่ทำให้รู้สึกกระทบกระเทือนการทำมาหากินเพื่อการครองชีพหรือสังคม กลับจะเกิดประโยชน์มากมาย หากเราทำได้ด้วยจิตใจบริสุทธิ์สะอาด

คนเราได้ปฏิบัติศีลเพียง ๕ ข้ออย่างเคร่งครัดแล้ว ก็เป็นที่ป้องกันภัยอันตรายมิให้มาเข้าใกล้ได้ เพราะด้วยอำนาจจิต อำนาจศีลที่เราได้ปฏิบัติบริสุทธิ์ คนเราเมื่อมีศีล ๕ ปฏิบัติไม่ได้ก็อย่าไปพูดถึงอะไรอีก เพราะจิตใจผิดปกติ ผู้นั้นย่อมจะปล่อยสติไปตามอารมณ์ ไม่มีหลักปฏิบัติไม่มีขอบเขตจำกัด อารมณ์ล่องลอยไปตามความรู้สึกมัวเมาในกิเลสตัณหา ทำตามความพอใจไม่รู้ว่าชั่วว่าดี บางคนไปถูกลมปากของคนชั่ว ไปพากันประพฤติชั่ว หากไปปะคนดีก็ชักนำพาสู่ทางดี นี่แหละอาตมาคิดว่าคุณเอาไปคิดดูเป็นการบ้านให้ปลอดโปร่งแล้วค่อยมาสนทนากับอาตมาใหม่"

หลังจากนั้น เมื่อผมได้ไปสนทนากับท่านอีกครั้งหนึ่ง ท่านถามว่า "เป็นอย่างไรบ้าง ใจคอค่อยดีขึ้นบ้างไหม"

ผมได้กราบนมัสการท่าน แล้วก็เรียนว่า "ใจคอค่อยดีขึ้นบ้างแล้วครับหลวงพ่อ แต่ยังรู้สึกว่าหลวงพ่อจะมีอะไรแนะนำให้ผมไปปฏิบัติอีก เท่าที่ศีล ๕ นั้นผมได้ปฏิบัติและพิจารณาดูด้วยสติปัญญา เห็นคุณประโยชน์มาก สำหรับชีวิตฆราวาสผู้มุ่งหวังความสงบ ป้องกันดีกว่าผู้มีเครื่องรางของขลัง ห้อยแขวนคอรุงรังเพื่อป้องกันตัว ส่วนมากมีของดีไม่รู้จักใช้ เวลาคับขันต้องอาราธนาปลุกท่านให้ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยด้วยจิตแน่วแน่มีศีลธรรม ฉะนั้นจึงมีผู้ที่ได้ผลและไม่ได้ผล เพราะอำนาจจิตปฏิบัติไม่เหมือนกัน เพราะบางคนก็มีศีลธรรม บางคนก็ผิดศีล แม้จะเป็นเครื่องรางของขลังอย่างเดียวกัน ชนิดเดียวอาจารย์เดียวกัน คนหนึ่งนำไปใช้ได้ผล แต่อีกคนหนึ่งเอาไปใช้ไม่เกิดผล นี่ก็เพราะความรู้สึกผิดกัน บางท่านมีอำนาจจิตมีศีลธรรมปฏิบัติมีสติ จึงเกิดพลังจิตอันเข้มแข็ง ประกอบด้วยความเคารพอันมั่นคงจึงเกิดผล มิใช่ว่าเหมือนกันหมดทุกคน บางคนพอได้ไปแล้วก็ขาดศีลธรรม ขาดความเคารพ ขาดสติ ถือเพียงว่าเป็นของวิเศษ ขาดจิตใจมั่นคงแน่นอน เกิดโอ้อวดความวิเศษ พอดื่มเหล้าเข้าไปตึงหน้าแล้ว ก็อยากจะอวดเพื่อนฝูงว่าตัวเป็นคนเก่งมีของดี ชักมีดออกมาหั่นเฉือนเนื้อให้ดู อันคนเราถ้าได้เมาเหล้าก็ขาดสติ อวดดีฟุ้งซ่านคุยโอ้อวดก็ผิดศีลถึงสองข้อคือมุสากับสุรา เพราะของที่อาจารย์ท่านจะปลุกเสกนั้น หากเป็นพระท่านก็ต้องปลงอาบัติให้จิตมีความบริสุทธิ์ ถ้าคฤหัสถ์ก็ต้องชำระล้างร่างกายแล้วถือศีลให้ใจบริสุทธิ์ ให้สะอาดทั้งภายนอกภายใน จึงทำพิธีปลุกเสกจึงจะเกิดผล นี่คนขี้เหล้าเมายาอวดดีอวดเก่งตามร้านเหล้าหยิบมีดมาเชือดเฉือน ส่วนมากต้องเข้าโรงพยาบาลรักษาแผล และที่กล้าหาญอย่างบ้าบิ่นกว่านี้ทดลองด้วยปืนปังเดียวตาย ไม่ตายก็พากันหามเข้าโรง-พยาบาล พวกนี้กว่าจะรู้ตัวว่าผิดก็สายเกินแก้ บุคคลชนิดนี้มีมาก ข่าวลองของดีในวงเหล้า ถึงกับหามส่งโรงพยาบาลจึงมีไม่น้อยมีผู้รู้ข่าวอยู่เสมอ แต่ก็ไม่เข็ด ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยเสมอ คนที่ที่เขารู้เขาเห็นเหตุการณ์ แทนที่เขาจะสงสารกลับสมน้ำหน้า ไม่มีใครแสดงความเห็นอกเห็นใจ ที่ผมพูดมานี้ถูกไหมครับหลวงพ่อ"

หลวงพ่อท่านนั่งยิ้มฟังผมพูด แล้วท่านก็กล่าวขึ้นช้าๆ ว่า "ที่คุณพูดนั้นก็มีส่วนถูกบ้าง แต่เมื่อเราไม่สนใจในเรื่องเครื่องรางของขลังแล้ว ก็อย่าพูดไปเลย อาตมาอยากจะบอก

ว่า มนุษย์เราเกิดมานั้นต้องประสบความทุกข์ด้วยกันทุกคน ฉะนั้นผิดแต่ทุกข์หนักหรือทุกข์เบาแตกต่างแล้วแต่กรรม แต่ละบุคคลที่ได้สร้างสมมาในปัจจุบันและอดีตจะเกิดผลสนอง องค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราสอนให้อยู่ในศีล ๕ ละเว้นความชั่วสร้างแต่ความดีให้ทำอะไรเป็นกลาง ๆ ไว้ อย่างงมงายเกินไป ท่านอุปมาเปรียบเทียบกับสายพิณ หากเราขึงตึงเกินไปก็ขาด ถ้าเราขึงหย่อนเกินไปก็ดีดไม่ดัง ฉะนั้นหากใช้กลาง ๆ คือไม่ตึงไม่หย่อนเราก็จะดีดได้เสียงดังไพเราะ คนเราหากมีเวลาพิจารณาศึกษาตัวของตัวเองบ้าง คอยแก้ไขปรับปรุงจิตใจอยู่กลาง ๆ และการปฏิบัติให้อยู่ในขอบเขตของศีลธรรม อย่าลืมตัวมัวเมาอำนาจวาสนามันไม่เที่ยงแท้ถาวร ไม่เสียใจเมื่อเสื่อมยศเสื่อมอำนาจ ไม่ดีใจเมื่อเกิดลาภ ยศอำนาจกิเลสก็จะเบาบางลง ความโลภก็จะน้อยเพราะจะมองเห็นทุกมุมทุกแง่ของชีวิต ตัวอย่างที่ดีที่ควรและไม่ควร จิตใจก็จะผ่อนคลายจากกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ชีวิตก็จะไปสู่ทางที่ถูก''

ผมได้นำข้อความของหลวงพ่อท่านมาคิดพิจารณาเหตุผล ผมก็มองเห็นจริงทำให้รู้สึกถ้าหากเราไม่ยึดถือจริงจัง และพยายามสลัดทิ้งซึ่งกิเลสตัณหา กวาดด้วยปัญญาให้พ้นความรู้สึกไม่ยอมให้เกิดขึ้น ฉะนั้นผมจึงได้มีความอดทน กลายเป็นคนที่ใจเย็นลงได้ ผมได้พยายามบันทึกข้อความที่ได้สนทนากับหลวงพ่อมาถ่ายทอด เพื่อควรใช้เวลาพิจารณาดู คิดว่าจะเกิดประโยชน์กับเด็กรุ่นหลังได้บ้าง สมภารที่บ้านไร่ได้ทำให้จิตใจผมสบายและสงบมากขึ้นผมได้รวบรวมการสนทนากับพระทั้งสององค์ที่ผมเคารพนับถือมาก คำสอนของท่านผมบันทึกไว้ท้ายสมุดเล่มนี้ ความจริงควรจะบันทึกไว้ต้น ๆ แต่ผมมองเห็นว่าเอาไว้ต้นลืมปลาย เอาไว้ท้ายลืมยาก

ครั้งหนึ่งผมเคยถามท่านสมภารว่า "หลวงพ่อครับ คำว่านรก สวรรค์ นิพพานนี้มีจริงไหมครับ ถ้ามีจริงจะทำอย่างไรให้คนเชื่อ จะได้เกรงกลัวบาปกรรมเสียบ้าง ไม่กล้าประพฤติตัวให้ชั่วช้าทำบาปผิดศีล เพราะคนเวลานี้ไม่กลัวบาปกลัวกรรม เหมือนไม่มีศาสนาเวลานี้เขาถือเอาว่า มนุษย์เราตายแล้วก็สูญ ไม่ต้องไปใช้กรรม ไม่ว่ากรรมดีกรรมชั่ว''

หลวงพ่อท่านหัวเราะแล้วพูดว่า "นรกก็ดี สวรรค์ก็ดี หรือนิพพานก็ดี ทุกอย่างมีจริงทั้งโลกหน้าและโลกนี้ ทุกชีวิตต้องเกิด สูญแต่สังขารร่างกายเน่าเปื่อยกลายเป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ สลายตัวเป็นเถ้าถ่านถมแผ่นดิน แต่วิญญาณไม่สูญ เป็นของกายสิทธิ์ เป็นอมตะ ไม่รู้จักตาย เป็นกายทิพย์ เมื่อกายเนื้อเน่าเปื่อย กายทิพย์ก็ออกจากร่างที่อาศัยไปสู่กรรมดีกรรมชั่ว เมื่อเป็นกายเนื้อได้สร้างสมไว้ หรือไม่ก็ลอยไปตามบุญตามกรรม ไปสิงในร่างต่อไป

เกิดดับวนเวียนในสังสารวัฏไม่มีสิ้นสุด นรกในเมืองมนุษย์ ก็ได้แก่ผู้สร้างกรรมหนักกรรมเบา มนุษย์เกิดมาด้วยกรรม อยู่ด้วยกรรม ฉะนั้นนรกในเมืองมนุษย์ก็คือ คุกตะราง ที่คุมขังนักโทษ ที่เบาหน่อยก็ไม่ต้องอยู่ในที่คุมขัง แต่อด ๆ อยาก ๆ เที่ยวขอทานเขากิน เกิดมาในตระกูลยากจน ส่วนสวรรค์ในเมืองมนุษย์ ก็คือผู้ที่เกิดมาในตระกูลสูงอยู่ในกองเงินกองทอง มีพ่อแม่ทะนุถนอมเอาอกเอาใจไม่รู้จักความอดอยาก มีบ้านช่องใหญ่โตมีข้าทาสหญิงชายคอยรับใช้ มีความสดวกสบายทุกประการ ส่วนนิพพานในเมืองมนุษย์ก็ได้แก่พระสงฆ์ผู้ทรงศีลบริสุทธิ์ ได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ตามคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทำจิตใจให้สงบจนเกิดฌานด้วยอำนาจศีล สมาธิ ปัญญา ทำลายล้างความเศร้าหมอง กิเลส ตัณหา เกิดความผ่องใสสะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีความโลภ รัก โกรธ หลง กิเลสตัณหาไม่ยึดถือชีวิตเป็นจริงจังเป็นตัวเป็นตน มีความรู้สึกว่างเปล่าสิ้นทุกสิ่ง หมดวิตกกังวลก็หมดเวรหมดกรรมสิ้นภพสิ้นชาติ แม้จะมีชีวิตอยู่ในโลก ท่านผู้นั้นก็สำเร็จนิพพาน แม้จะมีลมหายใจก็มีแต่ความว่างเปล่า เป็นความสุขที่สงบอยู่เหนือโลก

ถ้าได้ค่อย ๆ ใช้ความละเอียดอ่อนพิจารณาดูด้วยสติปัญญา ก็จะเห็นตามที่อาตมาว่าหากว่าผู้นั้นไม่มีกิเลสตัณหาหนาแน่นจนเกินไป มีกุศลบารมี จงใช้สติปัญญาเจริญวิปัสสนากรรมฐานก็สามารถจะมองเห็นธรรมะ ก็เหมือนเราเห็นองค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าพวกเราจะย้อนมาพูดถึงผู้ที่ยังมีกิเลสตัณหาหนาแน่น ยังหลงในรูป เสียง กลิ่น รส มีความโลภ รัก โกรธ หลง ยังต้องเวียนว่าย ตาย เกิด อยู่ในกองทุกข์ไม่รู้ที่สิ้นสุด มนุษย์ในโลกมีทั้งคนดีคนชั่ว มีตำรับตำราเก่าแก่เล่ากันมา จะเท็จจริงประการใดก็จงพิจารณาดู อย่าเพิ่งเชื่ออะไรง่าย ๆ ตำรับตำราบางครั้งก็ขัดกัน เราก็ต้องใช้สติปัญญาหาเหตุผลพิจารณาเอาเองตามตำราว่ากัลยาณชนผู้สร้างความดี ใจบุญมีเมตตากรุณา สร้างบุญกุศลเมื่อตายวิญญาณหรือกายทิพย์ก็ไปเกิดเสวยสุข ขึ้นอยู่บนวิมานเมืองสวรรค์ ส่วนผู้สร้างความชั่วใจบาปหยาบช้าเมื่อจิตดับ วิญญาณก็ลงสู่นรกเสวยทุกข์ตามกรรมของตน เวลาเสวยสุขอยู่บนสรวงสวรรค์ก็ดีหรือเวลารับทุกข์โทษกรรมอยู่ในเมืองนรกก็ดี เป็นเวลายืนยาวกว่าโลกมนุษย์ คนสมัยก่อนพูดกันว่าวันหนึ่งของเมืองนรก เท่ากับปีหนึ่งของเมืองสวรรค์ วันหนึ่งของเมืองสวรรค์ เท่ากับปีหนึ่งของโลกมนุษย์ นี่หากว่าเราจะนำมาพิจารณากันเป็นตอน ๆ ไปเพื่อเปรียบเทียบกับโลกมนุษย์ โลกสวรรค์และโลกนรก อันคนในโลกมนุษย์เรา หากมีสุขสนุกสนานมีแต่ความชื่นบานสำราญใจ รู้สึกว่าเวลามันผ่านไปอย่างรวดเร็ว เมื่อเปรียบเทียบกับคนที่ถูกคุมขัง

ต้องโทษ ต้องได้รับความทุกข์ทรมาน ย่อมจะคอยนับคืนนับวันเวลาที่ตนจะพ้นโทษ เวลาจึงรู้สึกว่านานกว่าธรรมดาเวลาในโลกมนุษย์ ความจริงเวลาวันคืนหนึ่ง ๒๔ ชั่วโมงเท่ากัน แต่ความรู้สึกผิดกันสำหรับคนนอกคุกและคนในคุก

เมื่อพูดถึงนรกในเมืองมนุษย์ซึ่งมีคุก ตะราง ที่คุมขัง และทนทุกข์ทรมาน โทษอย่างหนักก็เพียงประหารชีวิตให้ตายเป็นสูงสุด ส่วนอกุศลกรรมหนักในนรกอเวจีนั้น วิญญาณผู้รับกรรมต้องเสวยทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส วิญญาณอยากจะตายไปจากนรกก็ไม่สามารถจะตายได้ ก็ต้องทนรับกรรมตลอดไป อีกตำรับหนึ่งของคนโบราณที่เล่ากันต่อมาว่า วิญญาณที่อยู่ชั้นอเวจีขุมนรกได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส ยิ่งกว่าทุกข์ทางโลกมนุษย์สักร้อยเท่าเมื่อทนไม่ไหวก็ตายแล้วก็เกิดขึ้นมาทนทุกข์ทรมาน ตายเกิด ตายเกิดอยู่ในขุมนรกในสภาพเดิม รับทุกข์ทรมานติดต่อกันไปไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าจะสิ้นเวรสิ้นกรรมที่ตนทำไว้ ถ้าจะเทียบกับโลกมนุษย์เหมือนเมื่อครั้งก่อน นักโทษที่ถูกจองจำต้องโทษถูกเฆี่ยนโบยด้วยหวายด้วยหางกระเบนตามหนักเบา เมื่อถูกเฆี่ยนบอบช้ำมาก บางคนสลบเพราะทนเจ็บปวดสาหัสไม่ไหวเขาก็ยกยอดไปเฆี่ยนวันอื่นจนกว่าจะครบจำนวนโทษที่ต้องรับ บางคนก็ทนทุกข์ทรมานเป็นเวลาแรมเดือน เป็นการทรมานทั้งทางร่างกายอย่างแสนสาหัส และทรมานทางความรู้สึกพอนึกถึงจะถูกเฆี่ยนในวันต่อไปด้วยหางกระเบนและหวายที่จะถูกเฆี่ยนซ้ำ ๆ รอยเก่า ๆ เพียงนึกถึงมันก็เสียวเข้าถึงหัวใจ นึกถึงความเจ็บปวดก็กลัวแสนกลัวจนขนพองสยองเกล้าจะเป็นบ้ามันทรมานทั้งร่างกายและจิตใจ แม้แต่ความรู้สึกก็เกินกว่าจะทนได้ อยากตายเขาก็ไม่ยอมให้ตาย นี่ก็พอจะเปรียบเทียบให้เห็นว่า นรกเมืองมนุษย์กับนรกเมืองอเวจีในเมืองผีผิดกันอย่างไร

เรื่องเมืองผีเป็นเรื่องลี้ลับ คนโบราณเล่ากันต่อมาเป็นต้นเหตุให้คนหวาดกลัวความตายเพียงได้ยินได้ฟังไม่ทันพิจารณาหาเหตุผลให้ลึกซึ้ง พอเอ่ยถึงคำว่าตายคนส่วนมากก็กลัวขนหัวลุกเหมือนคำว่าตายนั้นเป็นความกลัวสูงสุดยอดของมนุษย์ไม่มีอะไรเท่า

ผมได้สนทนากับผู้ทรงศีล ท่านก็ให้ข้อคิด คนเราทำดีไว้ ไม่ได้ทำความชั่ว จะต้องกลัวอะไรกับความตาย เมืองผีก็เปรียบเหมือนเมืองมนุษย์ เราไม่ได้ทำความผิด เราก็ไม่ต้องกลัวว่าเขาจะนำตัวไปคุมขังกักกันทรมาน คุกตะรางเขากักกันคนที่มีความผิดเท่านั้น ผมได้นำมาคิดพิจารณาดูอย่างถี่ถ้วน จึงมองเห็นความจริงว่า ถ้าหากเราถึงความจริง ถึงแก่นแท้ของความตายแล้ว

ก็หมดความกลัว เพราะคิดว่าถึงจะกลัวก็ต้องตาย ไม่กลัวก็ต้องตายไม่ยกเว้นหรือหนีพ้นไปได้ ยิ่งผู้ที่ได้ทำความดีมีศีลบารมีทานบารมี ก็ควรยิ้มรับความตายเหมือนความดี เป็นบุญบารมีส่งเสริมให้เราจากที่ต่ำไปสู่ที่สูง จากทุกข์ไปสู่สุข ผมเป็นคนไม่กลัวตายเพราะรู้ว่าความตายไม่มีสิ่งที่น่ากลัว บัดนี้ชีวิตของผมใกล้จุดดับเข้ามาแล้ว ไม่เสียดายว่าจะต้องจากโลกนี้ ผมพร้อมที่จะจากโลกนี้ไปด้วยจิตใจที่ไม่หวั่นไหว ผมได้ใช้หนี้กรรมของผมสิ้นสุดลงแล้ว เพราะกรรมบางอย่างก็ให้ผลกำลังจะสิ้นใจ กรรมบางอย่างให้ผลในชาติปัจจุบันบางอย่างก็ให้ผลในชาติหน้าหรือชาติก่อไป กรรมบางอย่างยังไม่ให้ผล รอเวลาผ่านหลายชาติไปจนกว่าโอกาสของกรรมจะตามทัน จึงจะให้ผล การอโหสิกรรมนั้นยกเลิกหรือหยุดให้ผลสิ่งเหล่านี้ผมอยากให้ครูรู้ซึ้งถึงจิตใจเท่าผม แม้ผมจะรู้ว่าการถ่ายทอดความรู้สึกให้ถึงจิตใจนั้นมิใช่เป็นของง่าย ต้องใช้ความคิดพิจารณาดูเหตุผล จนสามารถจะมองเห็นทะลุปรุโปร่ง จึงจะเข้าซึ้งถึงจิตใจอย่างไม่มีวันลืมได้ เช่นตัวผมได้หลักธรรมคุ้มครองชนะจิตใจ ไม่ให้ต้องข้อหาอาญาแผ่นดิน มิฉะนั้นข้อความบันทึกในสมุดเล่มนี้คงจะไม่เกิดขึ้น

เมื่อครูได้อ่านบันทึกฉบับนี้แล้ว ผมขอให้ครูกรุณาอโหสิกรรมด้วย ผมขอร้องครูอีกครั้งหนึ่ง เมื่อผมลาลับไปจากโลกนี้แล้ว ผมยังคงต้องเกิด เพราะผมยังไม่บรรลุนิพพาน ยังอยู่ในเวียนว่ายตายเกิด บุตรสาวของผมเมื่อผมจากไปแล้ว แกจะว้าเหว่ เพราะขาดที่พึ่งทั้งยังเด็กเกินไปที่จะต้องเผชิญชีวิตแต่ลำพัง ผมจึงขอยกให้เป็นบุตรของครูด้วย เหมาะสมกับครูเป็นคนรักเด็ก ผมหมดความเป็นห่วง จิตผมก็สงบ ฉากชีวิตของผมก็จะจบลงด้วยดี

บัดนี้ผมขอจบบันทึกนี้ ก่อนที่ผมจะหมดกำลังไม่สามารถจะหยิบปากกาขึ้นมาเขียน ขอให้ผมอธิษฐานจิตด้วยบุญบารมี หากชาติหน้ามีผมขอให้ได้มีโอกาสร่วมชีวิตเป็นคู่ทุกข์คู่สุขกับครูคนเดียวของผมตลอดไป ขอให้ครูอธิษฐานเช่นเดียวกับผมบ้าง เพื่อให้ใจตรงกันขอให้ความสุขจงมีแก่เราทั้งสองในชาติต่อไป ลาก่อนครูที่ผมรัก แม้สังขารจะแตกดับ แต่วิญญาณจะขอรักครูตลอดไปทุกชาติ ลาก่อนครูที่รัก ขอให้เราพบกันในชาติหน้า

คืนนั้นดิฉันได้อ่านบันทึกตลอดทั้งคืนด้วยน้ำตานองหน้า บางครั้งก็ต้องหยุดพักสะอื้น ต้องเช็ดน้ำตาให้หายผ้าฟาง แล้วก็เริ่มต้นจับขึ้นอ่านใหม่ ดิฉันต้องรำพึงคนเดียวว่า เธอเป็นยอดชายมีจิตใจสูง มีความเข้มแข็งอดทน จะหาชายใดเสมอยาก ดิฉันจะขออธิษฐานตามเธอขอ และ

ต่อจากนั้นดิฉันจะขออยู่เป็นโสดตลอดไป โดยใช้ชีวิตอยู่กับเด็ก ๆ จนวาระสุดท้ายหากเป็นผลบุญกุศลและบารมี คำอธิษฐานของเราคงจะสมความประสงค์ได้พบกันในชาติต่อ ๆ ไป

ชีวิตของดิฉันแม้จะมีความเศร้าในชีวิตแห่งความหลัง แต่ก็ได้ผ่านพ้นไปด้วยความราบรื่น จนเด็กหญิงจงใจเติบโตเป็นสาว ตลอดเวลาแกเป็นเด็กว่านอนสอนง่าย ดิฉันรักและให้ความเอ็นดูมาก แกเป็นเด็กที่น่ารักและมีความกตัญญู ความสงบเสงี่ยมเจียมตัวของแกทำให้เพิ่มความน่ารักยิ่งขึ้น ทั้งแกพูดจาอ่อนหวานนิ่มนวลอ่อนน้อม ดิฉันอยากจะพูดว่าดิฉันหลงแกมาก จนทำให้มีความรู้สึกว่าขาดแกเสียไม่ได้ ดิฉันให้แกอ่านหนังสือคำสั่งของพ่อแกพร้อมทั้งสมุดบันทึก เพราะเห็นว่าเป็นเวลาที่สมควรแล้ว เมื่อแกอ่านรู้เรื่องเสร็จแล้วแกน้ำตาไหลเข้ามากอดเอาดิฉันแล้วก้มลงซบหน้าบนตักร้องไห้ พลางพูดว่า

"คุณแม่ขา หนูไม่มีวันที่จะทำให้คุณแม่เจ็บช้ำน้ำใจจนถึงน้ำตาตกหรอกค่ะในชาตินี้หนูจะรักคุณแม่ จะไม่ยอมทำสิ่งใดที่คุณแม่ไม่ชอบ หนูจะทำตามคำสั่งของคุณแม่ทุกอย่าง

ดิฉันตื้นตันใจ พลิกหงายหน้า ช้อนร่างแกขึ้นมา จูบหน้าผากและผมของแกด้วยความรักเอ็นดูสงสารอย่างทะนุถนอม พลางพูดว่า

"หนูอย่าร้องไห้เลย ลูกรักของแม่ หนูเป็นเด็กดีตลอด แม่เชื่อว่าหนูจะดีตลอดไป หากแม่จะเสียน้ำตาก็คงจะเป็นเพราะความดีของหนู ที่แม่ดีใจปลื้มใจ ที่หนูจะมีความเจริญรุ่งเรืองต่อไป"

แกลุกขึ้นนั่งกอดรัดตัวดิฉันอย่างเด็กประจบ พลางพูดว่า

"หนูอ่านบันทึกของคุณพ่อแล้ว หนูสงสารคุณพ่อมาก หนูอดร้องไห้ไม่ได้แม้หนูจะไม่ใช่ลูกแท้ ๆ ของคุณพ่อ หนูก็รักคุณพ่อมาก หนูคิดว่าจะหาคนอย่างคุณพ่อไม่ได้อีกแล้ว"

เธอพูดพลางก็ร้องไห้ ทำให้ดิฉันพลอยตื้นตันใจไปด้วย ดิฉันต้องเช็ดน้ำตาปลอบโยนแกว่า

"คุณพ่อของหนูเป็นคนที่สร้างแต่ความดี บัดนี้วิญญาณคงไปเสวยสุขอยู่บนสวรรค์แล้วละหนู ไม่ต้องเป็นห่วงหรอก ความประพฤติดีของหนูคงจะทำให้วิญญาณของคุณพ่อเป็นสุข"

หลังจากนั้นแกก็เข้าศึกษาชั้นสูงเรียนดีตลอดมา วันหนึ่งการสอบไล่ผ่านไป ทราบได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ดิฉันถามแกว่า

"ลูกรักของแม่ หนูจะทำอะไรเมื่อสำเร็จแล้ว"

แกเข้ามาหาดิฉันพลางพูดอย่างมีความสุข "หนูจะเป็นครูเหมือนคุณแม่ค่ะ จะได้อบรมสั่งสอนเด็กรุ่นต่อ ๆ ไป จะได้ทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองทางอ้อมเช่นเดียวกับคุณแม่ เพราะหนูรู้ว่าคุณแม่ชอบชีวิตครูมาก หนูจึงอยากเจริญรอยตามคุณแม่ค่ะ"

ดิฉันน้อมตัวแกลงมากอดด้วยความรักใคร่เอ็นดู พลางพูดว่า "แม่คุณทูลหัวของแม่หนูทำอะไรถูกใจแม่ทุกอย่าง จะไม่ให้รักหนูอย่างไรได้"

บั้นปลายชีวิตของดิฉันไม่เงียบเหงาเหมือนที่เคยนึก ดิฉันภูมิใจในตัวแกมาก แกชอบนอนคลุกคลีหนุนตักดิฉันเหมือนเด็ก ๆ ที่น่าเอ็นดู อ่อนเหมือนขี้ผึ้ง ตามแต่ดิฉันจะดัดไปทางไหน ดิฉันจึงปั้นแกให้เป็นคนมีศีลธรรม เสียงแกพูดเมื่อนอนกลิ้งอยู่บนตักว่า

"คุณแม่ขา คุณพ่อของหนูเป็นคนดีมากนะคะ"

ดิฉันกำลังนึกวาดชีวิตของแกอย่างเพลิดเพลิน จึงสะดุ้งแล้วตอบว่า "คุณพ่อของหนูเป็นคนดีมาก มีศีลมีธรรมมีความสัตย์ และก็ยังมีทรัพย์สินทิ้งไว้ให้หนูอีกไม่น้อย เพราะกลัวหนูจะลำบาก หนูจะทำอะไรกับทรัพย์สินมรดกของหนู"

ถามแล้วดิฉันก็คิดได้ว่า ไม่ควรถามแก เพราะแกคงจะยังไม่พร้อมที่จะหาคำตอบ เพราะยังเยาว์วัย แต่แล้วดิฉันก็แปลกใจที่แกตอบขึ้นอย่างไม่ต้องคิดว่า "หนูจะใช้ทรัพย์สินให้เป็นประ-โยชน์ส่วนรวมค่ะคุณแม่ขา"

ดิฉันถามแกว่า "หนูจะทำอะไรบอกแม่ซิคะ"

เสียงแกตอบอย่างภูมิใจว่า "หนูจะช่วยพวกเด็กกำพร้าค่ะคุณแม่ หนูรู้ดีว่าความรู้สึกของเด็กกำพร้านั้นเป็นอย่างไร หนูเป็นเด็กกำพร้า แต่มีคุณแม่อุ้มชูให้มีความสุขตลอดมา คุณแม่เป็นแม่พระของหนู แต่เด็กกำพร้าอื่น ๆ ไม่มีแม่พระอย่างหนูแล้วแกจะรู้สึกอย่างไร หนูเคยเห็นเด็กบางคนมีแต่แม่กำพร้าพ่อ แม่เอาแต่ใจตัวดุด่าเฆี่ยนตีลูกอย่างไม่มีเหตุผล มีอารมณ์คุ้มดีคุ้มร้าย แต่แม่พระของหนูใช้เหตุผลมีหลักธรรม มีความเมตตาปรานี หนูไม่เคยรับความกระทบกระเทือนใจได้เลย หนูจะหาใครเหมือนแม่พระของหนูไม่มีอีกแล้ว ในชาตินี้หนูจะไม่ทำให้คุณแม่สะเทือนใจเป็นอันขาด"

ดิฉันฟังแกแล้วน้ำตาไหล จึงพูดว่า "ไม่มีแม่คนไหนเขาดุด่าเฆี่ยนตีลูกสาวที่อ่อนหวาน น่ารักน่าเอ็นดู และเอาอกเอาใจแม่ และอยู่ในโอวาทอย่างหนู รู้ไหมหนูเป็นเด็กดีของแม่"

พ่อแม่บางคนรักลูก แต่ไม่ต้องการให้รู้ กลัวลูกจะได้ใจถือว่าพ่อแม่รัก แต่ลูกดิฉันไม่เป็นเช่นนี้ แกยิ่งรู้ว่าดิฉันรักแกมากเพียงไรแกก็ยิ่งระวังตัว พยายามทำความดีให้มากยิ่งขึ้น ทำให้ดิฉันนึกว่าชาติก่อนเราคงเป็นแม่ลูกกัน เป็นบุญของดิฉันที่ได้แกมาเป็นลูก

วันหนึ่งหลังจากทำบุญสังฆทานเช้า ซึ่งดิฉันกับบุตรสาวได้เคยทำบุญเลี้ยงพระ และถวายสังฆทานในวันตายของคุณชูฤทธิ์ทุกปีมิได้ขาด นับแต่ได้จากโลกนี้ไปแล้วในปีนั้น หลังจากทำบุญสังฆทานแล้ว และบอกให้บุตรสาวกรวดน้ำไปให้พ่อและแม่ของแกด้วย ดิฉันได้อธิษฐานรำพันในใจหลังจากแผ่กุศลแล้วว่า

"คุณชูฤทธิ์ขา วิญญาณของคุณสิงสถิตอยู่แห่งใดโปรดรับทราบด้วยว่า คุณไม่ต้องเป็นห่วงบุตรสาวของคุณหรอกค่ะ แกดีพร้อมทุกอย่าง และดิฉันคิดว่าแกจะดีตลอดในอนาคต เพราะแกมีศีลธรรมพร้อมทั้งเมตตากรุณา มีความเห็นอกเห็นใจ ไม่เห็นแก่ตัว แกได้ถอดชีวิตของคุณและของดิฉันไว้ทุกอย่าง เห็นจะเป็นเพราะแกได้อ่านสมุดบันทึกของคุณพร้อมทั้งคำสาปแช่ง ทำให้แกฝังจิตใจมุ่งทำความดี และทำทุกสิ่งที่ตรงข้ามกับคุณแม่ของแกที่เคยประพฤติมา นอกนั้นแกยังอยู่ใกล้ชิดดิฉัน ได้พยายามเอาอกเอาใจดิฉันทุกอย่าง ดิฉันอยากจะบอกกับคุณว่า เวลานี้ดิฉันได้ทุ่มเทความรักใคร่ทั้งชีวิตจิตใจมอบให้แกหมด ดิฉันจะขาดแกไม่ได้ในชาตินี้ ดิฉันอยากจะบอกคุณว่า แกตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่า แกจะใช้ชีวิตอนาคตเป็นครูที่ดีเพื่ออบรมสั่งสอนอนุชนรุ่นหลังให้มีศีลธรรมและความรู้ เป็นการทำประโยชน์ช่วยชาติทางอ้อม ใครจะว่าเป็นเรือจ้างหรือปิดทองหลังพระแกไม่สนใจ แกคิดว่าความพอใจของแกและความสบายใจของดิฉัน เป็นสิ่งที่แกปรารถนาในชีวิต ดิฉันรู้สึกปลื้มใจและมีความสุขที่สุด เมื่อมีแกอยู่ใกล้ดิฉันไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่"

สวัสดี,

โรคหัวใจโคโรนารี่

โดย ศาสตราจารย์นายแพทย์มุกดา ตฤษณานนท์

เมื่อ ๓๐ ปีที่แล้วมา โรคเส้นเลือดหัวใจอุดตัน มักจะเกิดขึ้นเฉพาะในคนสูงอายุ แต่ในปัจจุบันนี้พบว่าผู้ที่เป็นโรคนี้ ได้ทวีจำนวนมากขึ้นทุกที ทั้งยังเกิดขึ้นได้กับคนที่อายุยังไม่มากนัก และเป็นสาเหตุการตายที่สำคัญของประชาชนในโลก จึงก่อให้เกิดเป็นปัญหาสำคัญทางการแพทย์และการสาธารณสุขในปัจจุบัน ซึ่งจะยิ่งทวีความสำคัญขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้หากว่ามิได้มีการวิจัยถึงสาเหตุของโรค และหาทางป้องกันไว้เสียก่อน ในสหรัฐอเมริกานั้นโรคนี้มีมากกว่าโรคมะเร็งถึง ๒ เท่า ฉะนั้นจึงมีการศึกษากันเป็นการใหญ่ พบว่าโรคนี้การรักษาเป็นสิ่งที่ล้าสมัยเสียแล้ว ต้องมีการป้องกันเสียก่อนที่จะเกิดโรคขึ้น เพราะเหตุว่าถ้าเกิด first attack ในโรคนี้แล้ว โดยมากผู้ป่วยก็จะตายเสียภายในระยะ ๕ ปี เป็นส่วนใหญ่ ถ้าเปรียบเทียบกันในช่วง ๕ ปี กับคนซึ่งไม่มีประวัติของการเป็นโรคนี้ พวกนี้จะตายมากกว่าพวกที่ไม่มีประวัติถึง ๕ เท่าด้วยกัน เพราะฉะนั้น องค์การอนามัยโลกและคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติสหรัฐอเมริกาจึงได้ประกาศว่าโรคนี้เป็นปัญหาสำคัญของโลกเสียแล้ว ถ้าไม่ทำการวิจัยค้นคว้าถึงสาเหตุของโรคนี้ในอนาคตอันใกล้ โรคนี้จะเป็นโรคระบาดอันสำคัญต่อมนุษยชาติ จึงจำเป็นต้องค้นเพื่อหาสาเหตุให้ได้ และทำการป้องกันโรคนี้เป็นการด่วน สำหรับในสหรัฐอเมริกันนั้น มีรายงานของคณะกรรมการวิจัยเกี่ยวกับโรคหัวใจของสหรัฐอเมริกาเสนอต่อรัฐบาล โดยใช้เอกสาร ๑๐๔ เล่ม และมีสมาคมซึ่งขึ้นอยู่กับสมาคมโรคหัวใจสหรัฐอเมริกา รวบรวมทั้งหมดทำการศึกษามาเป็นเวลากว่า ๑๐ ปี ได้รายงานต่อรัฐบาลถึงสาเหตุของโรคนี้ตลอดถึงการระบาดวิทยาของโรคนี้เป็นอย่างไรบ้าง เขาบอกว่าจากการสำรวจในสหรัฐอเมริกานั้น ในระยะเวลา ๓ ปี ระหว่างปี ๑๙๖๐–๑๙๖๒ พบว่าโรคนี้นั้นเป็นกับคนอเมริกัน ๓.๑ ล้านคน และอีก ๒.๔ ล้านนั้น สงสัยว่าเป็นโรคหัวใจโคโรนารี่ เพราะฉะนั้นทุก ๆ ปี จะมีคนเป็นโรคนี้ล้านคน ในอเมริกาเป็นล้านหนึ่งตายเสียละ ๖ แสน และพบว่าเป็นเพศชายมากกว่าในเพศหญิง ๓ ต่อ ๑ อาชีพที่ช่วยให้เป็นโรคนี้คือนักธุรกิจ นักวิชาชีพ

ที่ต้องนั่งประจำอยู่กับโต๊ะอันนี้สำหรับในประเทศไทยเรา ตามที่ได้ศึกษาทำสถิติไว้เป็นเวลา ๙ ปี ของโรงพยาบาลศิริราชก็ปรากฏว่า ในอัตราส่วนเท่ากัน คือ ๓ ต่อ ๑ คือผู้ชายเป็น ๓ ต่อ ผู้หญิง ๑ ถ้าพูดถึงประเทศไทยท่านก็จะเห็นว่าโรคหัวใจเมื่อก่อนนั้นอยู่อันดับหลัง อันดับ ๖ กับอันดับ ๗ ในอัตราการตาย ของประเทศไทยแต่บัดนี้นั้น ได้ขึ้นอยู่กับอันดับ ๓ อัตราการตายของโรคหัวใจนี้ถึงวิ่งสูงขึ้นมาอย่างรวดเร็ว

รายงานของคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ สหรัฐอเมริกากล่าวว่า สำหรับผู้ชายในวัยกลางคนคือในกลุ่มอายุ ๔๕-๕๔ ปีนี้ ของเขาจะมีอัตราตายเกือบว่าสูงที่สุดในโลก คือมีถึง ๓๕๔ ต่อแสนคน อันนี้จะรายงานให้ท่านทราบว่า ในโลกนี้ตายกันอย่างไรบ้างในกลุ่มอายุ ๔๕-๕๔ ปี มีอัตราตายดังนี้ ฟินแลนด์เป็นที่หนึ่ง ๔๔๒ ต่อแสน ถ้าอายุมากกว่านี้ก็จะตายมากขึ้น นี่เพียงแต่แค่นี้ก่อน สก็อตแลนด์ ๓๕๙ อเมริกา ๓๕๔ เป็น ๑ ใน ๓ ซึ่งสูงสุดในโลก สำหรับประเทศอื่นนั้น จะไม่กล่าวแต่จะพูดถึงพวกที่สูงที่สุด พวกที่ต่ำที่สุดจะเป็นอย่างไรบ้าง พวกที่ต่ำสุดคือประเทศญี่ปุ่น ๕๑ ต่อแสน ฝรั่งเศส ๗๔ ส่วนกลาง ๆ ก็มีอีกมากดังจะเห็นได้ในตาราง รายงาน ๒๒ ประเทศในโลกนี้ แต่ว่าไทยยังไม่มี ทีนี้เขาวิเคราะห์ต่อไปว่าอัตราตายของโรคนี้ในอเมริกาแนวโน้มเอียงจะเป็นอย่างไรบ้าง อัตราตายวิเคราะห์ดู ๑๐ ปีนี้ ปรากฏว่า แนวโน้มเอียงของโรคนี้ไม่ทำท่าว่าจะลดลงเลย ทำท่าว่าจะขึ้นด้วยซ้ำ ขึ้นไปเรื่อย ๆ และว่าคนอเมริกานั้น ๑ ใน ๕ มีโอกาสจะเป็นโรคนี้ คือหมายความว่าอายุก่อนถึง ๖๐ ปี ถ้าเลย ๖๐ ปีไปก็ต้องมากกว่านี้และพบว่าส่วนใหญ่เป็นโรคนี้ถ้าเป็น Myocardi a infarction หรือ Coronary heart disease นี้ ๒๕% ตายเสียก่อนที่จะรักษาหรือตายเสียก่อนที่จะถึงโรงพยาบาล หรือตายภายใน ๓ ชั่วโมง ส่วนอีก ๑๐% นั้นอยู่ในอาทิตย์หนึ่งก็ตายเหมือนกัน ส่วนที่เหลือนั้น พวกนี้มีโอกาสดี คือมีชีวิตรอดขึ้นมาและถึงจะรักษาอย่างไรก็ตาม ภายในช่วง ๕ ปีนั้น ตายมากกว่าคนธรรมดา ๕ เท่า คือถ้าเป็นเสียทีแล้ว ทีนี้ก็ลำบากหน่อย เพราะฉะนั้นเขาจึงเสนอต่อรัฐบาลอเมริกาว่า ได้พยายามศึกษาหาสาเหตุทั้งหลายแล้วโดยอาศัยรายงานของคณะกรรมการหลายสาขา เห็นพ้องกันว่าโรคนี้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำการป้องกันเสียก่อนที่จะเกิด first attack คือ ถ้าเกิดแล้ว อัตราตายนั้นสูงมากเหลือเกิน เพราะฉะนั้นทำอย่างไรจึงจะไม่ให้เกิด Premature atheroscl erosis ต้องป้องกันเสียก่อน ถ้าป้องกันเสียได้ จะเกิด first attack นั้นก็จะชลอไปหรืออาจจะไม่เกิด

การศึกษาถึงสาเหตุของโรคนี้เป็นสิ่งสำคัญในการป้องกันโรค คณะกรรมการวิจัยได้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ทางระบาดวิทยาและการค้นคว้าสรุปได้ว่า สาเหตุอันแท้จริงที่ทำให้หลอดเลือดของหัวใจเสื่อมสมรรถภาพก่อนเวลานั้น (Premarure atheroscl erosis) ยังไม่สามารถบอกได้แน่นอน แต่ว่ามีปัจจัยที่สำคัญและแน่นอน ๓ ข้อ ดังนี้คือ

๑. **โฆเรสเตอรอลในเลือดสูง** เป็นที่ทราบกันนานแล้วว่าการกินอาหารจำพวกไขมันหรือโฆเรสเตอรอล ทำให้มีไขมันในเลือดสูง และถึงจะกินอาหาร ไขมันน้อยแต่เป็นชนิดกรดไขมันที่อิ่มตัว คือไขมันที่ได้มาจากสัตว์ ทำให้โฆเรสเตอรอลในเลือดสูงและทำให้หลอดเลือดเสื่อมสมรรถภาพและในที่สุดหลอดเลือดจะตีบ ได้มีการทดลองสนับสนุนโดยการทำ Angiogram พบว่าพวกที่มีโฆเรสเตอรอลในเลือดสูงนี้ หลอดเลือดโคโรนารี่จะตีบลง และการศึกษาทางระบาดวิทยาและการทดลองในประเทศอเมริกา ฟินด์แลนด์ กรีก อิตาลี่ ญี่ปุ่น เนเธอแลนด์และยูโกสลาเวีย พบว่าชุมชนที่กินอาหารไขมันและโฆเรสเตอรอลมาก จะมีระดับโฆเลสเตอรอลในเลือดสูง และมีอัตราตายด้วยโรคหัวใจโคโรนารี่สูง และในทางตรงกันข้ามชุมชนที่กินอาหารไขมันน้อย โฆเรสเตอรอลน้อย จะมีระดับโฆเรสเตอรอลในเลือดไม่สูง และอัตราตายด้วยโรคหัวใจโคโรนารี่ก็ต่ำ ระดับของโฆเรสเตอรอลนั้นถือว่าสำคัญกว่า ไขมันในเลือดชนิดอื่นโดยปกติแล้วระดับโฆเรสเตอรอลในเลือดไม่ควรเกิน ๒๕๐ มก.% แต่ระดับที่ปลอดภัยนั้นไม่ควรเกิน ๒๐๐ มก.% ทั้งนี้โดยที่พบว่าชุมชนที่ไม่ค่อยเป็นโรคหลอดเลือดโคโรนารี่ มักมีระดับโฆเรสเตอรอลต่ำกว่า ๒๐๐ มก.%

๒. **การสูบบุหรี่** ผู้ที่สูบบุหรี่วันละ ๔๐ มวนนั้น อันตรายมาก ทั้งนี้โดยที่นิโคตินในบุหรี่เมื่อถูกดูดซึมเข้าไปในโลหิตทำให้กล้ามเนื้อผนังของหลอดเลือดหดตัว เป็นเหตุให้รูของหลอดตีบลง เลือดไม่สะดวก มีโอกาสทำให้เกิดโรคหัวใจง่าย รายงานของกระทรวงสาธารณสุขสหรัฐอเมริกา แสดงว่าผู้สูบบุหรี่เป็นประจำมีโอกาสเป็นโรคหลอดเลือดหัวใจตีบมากกว่าคนที่ไม่สูบ ๗๐% ยิ่งคนที่สูบบุหรี่มากขึ้นการเสี่ยงต่อการเป็นโรคก็จะมากขึ้นตามส่วน จากการตรวจศพพบว่าผู้ที่สูบบุหรี่เป็นประจำหลอดเลือดหัวใจจะตีบลงเห็นได้ชัดเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่ไม่ได้สูบบุหรี่และจากการศึกษาอัตราตายด้วยโรคหัวใจสูงสำหรับคนที่สูบบุหรี่เป็นประจำ

๓. **แรงดันเลือดสูง** ผลของการวิจัยปรากฏว่าผู้ที่มีแรงดันเลือดสูงเกิน ๑๖๐/๙๕ มม.

ปรอทจะมีโอกาสเป็นโรคหัวใจได้ง่าย แรงดันเลือดสูงจะทำให้เกิดพยาธิ สภาพในหลอดเลือดเกิดการเสื่อม ผนังของหลอดโลหิตแดงจะแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ามีไขมันในเลือดสูงร่วมด้วย จะช่วยกันส่งเสริมทำให้หลอดเลือดตีบได้ง่าย แรงดันเลือดสูงมากขึ้นเท่าใด การเสี่ยงที่จะเกิดโรคหัวใจก็มีมากขึ้นเท่านั้น

ทั้ง ๓ ข้อนี้ เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เกิดโรคหลอดเลือดหัวใจตีบ ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งใน ๓ ข้อนี้ เมื่อเกิดขึ้นก็ทำให้ผู้นั้นเสี่ยงต่อการเป็นโรคหัวใจถ้ามีหลายปัจจัยรวมกันการเสี่ยงก็จะทวีมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดโรคหัวใจได้ง่าย แต่เป็นปัจจัยที่สำคัญรองลงไป ซึ่งมีดังต่อไปนี้

๑. คนที่เป็นโรคเบาหวาน Diabetes mellitus หรือที่เรียกว่า subsclinical diabetes ก็มีการเสี่ยงเพิ่มขึ้น

๒. การทำงานที่ไม่ได้ออกกำลัง เช่น พวกนายแพทย์ พวกทำงานเกี่ยวกับธนาคาร หรือพวกทำงานนั่งอยู่กับโต๊ะ ตามการศึกษาทางสถิติและทางระบาดวิทยา แสดงแน่ชัดว่าอัตราตายด้วยโรคหัวใจสูง

๓. ความอ้วน การที่มีน้ำหนักตัวเกินกว่าปกติ ๒๐% มีโอกาสเป็นโรคหัวใจได้ง่ายขึ้นเท่าตัว คนที่อ้วนนั้นมักจะอยู่ในวัย ๔๐ ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่เนื่องจากไม่ได้ออกกำลังและกินมากเกินไป โดยเฉพาะความอ้วนมักมีการเกี่ยวข้องกับไขมันในเลือด แรงดันเลือดสูงและเบาหวาน ฉะนั้นถ้ามีหลายอย่างร่วมกัน การเสี่ยงก็มีมากขึ้น

๔. ความเครียด การที่ใช้ประสาทเคร่งเครียดเกินไปไม่ได้พักผ่อนเท่าที่ควร มีความวิตกกังวลมาก ตรากตรำการทำงานมากเกินไป สิ่งเหล่านี้ทำให้โฆเรสเตลรอลในเลือดสูงขึ้นได้ ทำให้เกิดโรคหัวใจได้ง่าย

ได้มีการศึกษาและค้นคว้าในกลุ่มชนที่มีอาชีพต้องคร่ำเคร่งต่องาน และสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่ทำให้ต้องมีความเครียดเพิ่มมากขึ้น ผลปรากฏว่ากลุ่มชนเหล่านี้มีอัตราป่วยและตายด้วยโรคหัวใจสูง นอกจากนี้ความเครียดจะเป็นเหตุช่วยส่งเสริมให้เกิด first attack เป็น Myocardial infarction ได้ง่ายในคนที่มีหลอดเลือดเสื่อมสมรรถภาพอย่างมากแล้ว

ความเครียด (stress) คือความเหนื่อยกายและเหนื่อยใจ อารมณ์ที่รุนแรงก็นับว่าเป็นความเครียดเช่นกัน ความดีอกดีใจและความสนุกสนานอย่างเต็มที่ก็นับว่าเป็นความเครียดอย่างหนึ่งเหมือนกัน มิใช่แต่ความวิตกกังวลเท่านั้น

ความเครียดนี้จัดว่าเป็นภาวะการณ์ที่บีบคั้นร่างกายเป็นผลให้มีการหลั่งฮอร์โมนแอดเรนะรีน และคอร์ติโซนจากต่อมหมวกไตออกมามากกว่าปกติ ทำให้ระดับโฆเรสเตอรอลในเลือดเพิ่มขึ้น

๕. **เกี่ยวกับประวัติของครอบครัว** จากการวิจัยผลปรากฏว่าบุคคลในครอบครัวเดียวกันนั้น เมื่อมีใครเป็นโรคหัวใจคนหนึ่ง คนอื่นก็มีโอกาสที่จะเป็นโรคหัวใจ ได้โดยง่ายกว่าครอบครัวที่ไม่มีใครเป็นโรคนี้ แต่ในข้อนี้ยังไม่แน่นอนนัก เพราะเหตุว่าเมื่ออยู่ด้วยกันก็อาจจะกินอา-หารเหมือนกัน มีไขมันมากทำให้โฆเรสเตอรอลสูงก็เป็นได้และความเป็นอยู่อย่างอื่น ๆ อาจคล้ายกันด้วยก็ได้ ถึงอย่างไรก็ควรระวังไว้เช่นกัน

ดังกล่าวมาแล้วปัจจัยที่สำคัญมี ๓ ประการ และปัจจัยที่รองลงมามี ๕ ประการ ที่ช่วยทำให้เกิดโรคหัวใจ ปัญหาต่อไปก็คือ จะแก้ไขและป้องกันโรคนี้ไม่ให้เกิดได้อย่างไรบ้างจากการวิจัยผลปรากฏว่า การป้องกันและแก้ไขอาจทำได้โดยเปลี่ยนแปลงไม่ให้ปัจจัยเหล่านั้นเกิดขึ้นได้หรือเมื่อเกิดแล้วก็หาทางแก้ไข ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

๑.**เกี่ยวกับโฆเรสเตอรอลในเลือดสูง** จากการวิจัยพบว่าเมื่อสูงขึ้นแล้วและเกิดมีพยาธิสภาพในเส้นเลือด (Atheroscl eroris) แล้วถ้าลดระดับโฆเรสเตอรอลลงมา มีหลักฐานแสดงว่า Atheroscleroris จะบรรเทาลดลงไปได้ คือมีการละลายของโฆเรสเตอรอลที่เกาะอยู่ที่ผนังของหลอดเลือด มีการทดลองในสัตว์หลายอย่างและทดลองในลิงซึ่งแสดงได้แน่ชัดว่าเมื่อให้กินโฆเรสเตอรอลมากแล้วในตอนหลังไม่ให้กิน มีการเปลี่ยนแปลงในหลอดเลือดไปในทางดีเห็นได้ชัด การทดลองในคนได้มีการทดลอง ๓ แห่งด้วยกันคือ

๑. Los Angeles

๒. Helzinki

๓. New York

ทั้ง ๓ แห่งนี้ได้ติดตามเป็นเวลา ๑๐ ปี ในชุมชนที่อยู่ในกลุ่มทดลองคือคนที่มีโฆเรสเตอรอลในเลือดสูงแล้วก็ยอมเชื่อคำแนะนำของแพทย์กินอาหารไขมันน้อย จนระดับโฆเรสเตอรอล

ในเลือดต่ำลงจนเกือบถึงระดับปกติ พบว่าอัตราตายเนื่องจากโรคหัวใจต่ำกว่าพวกที่มีโฆเรสเตอรอลสูงมาก การทดลองทั้ง ๓ แห่งนี้รายงานเหมือนกันหมด

การทดลองในคนปรากฏว่า เมื่อโฆเรสเตอรอลสูงแล้วทำให้ต่ำลง พิสูจน์ทางสรีรวิทยาได้ว่า Peripheral Atherosclerois ลดลง แต่ยังไม่สามารถแสดงให้เห็นทาง coronaryartery ได้ ฉะนั้นในเรื่องที่เราสามารถป้องกันและแก้ไขได้โดยการกินอาหารที่ไขมันน้อยและโฆเรสเตอรอลน้อย ระดับโฆเรสเตอรอลในเลือดก็จะลดลงไป เป็นการป้องกันการเกิดโรคหัวใจ

๒.เรื่องการสูบบุหรี่ ทางกระทรวงสาธารณสุขอเมริกา ได้ประกาศการหยุดสูบบุหรี่จะทำให้อัตราตายของโรคนี้ลดลง มีการศึกษาหลายแห่งสนับสนุนแต่การศึกษาที่สำคัญมีดังนี้

ได้มีการศึกษาในคนกลุ่มอายุ ๓๕-๔๔ ปีกลุ่มหนึ่ง กลุ่มอายุ ๔๕-๕๔ ปี อีกกลุ่มหนึ่ง แต่ละกลุ่มแบ่งออกเป็น ๓ พวก พวกที่หนึ่งเป็นคนที่ไม่สูบบุหรี่เลย พวกที่สองเป็นคนที่สูบบุหรี่ พวกที่สามเป็นคนที่สูบบุหรี่แล้วเลิกสูบบุหรี่ด้วยเหตุหนึ่งเหตุใดก็ตาม แต่โดยมากไม่ได้เชื่อคำแนะนำของแพทย์ เขาเลิกสูบบุหรี่เนื่องด้วยเหตุผลอย่างอื่น ได้ติดตามกลุ่มที่ทดลองนี้เป็นเวลา ๑๐ ปี ปรากฏว่าอัตราตายด้วยโรคหัวใจในกลุ่มอายุ ๓๕-๔๔ ปี พวกที่ไม่สูบเลยตาย ๑๘ ต่อแสนคน ที่สูบบุหรี่อยู่เป็นประจำตาย ๘๘ ต่อแสนคน ที่สูบแล้วเลิกสูบตาย ๒๒ ต่อแสน ใกล้เคียงกับคนที่ไม่สูบเลย ในกลุ่มอายุ ๔๕-๕๔ ปี ไม่สูบเลยอัตราตาย ๕๐ ต่อแสน ถ้าสูบเป็นประจำอัตราตาย ๓๙๐ ต่อแสน ถ้าสูบบุหรี่แล้วหยุดเสียตาย ๕๗ ต่อแสนตามรูปที่ ๑ แสดงให้เห็นว่า การสูบบุหรี่เป็นการเสี่ยงต่อโรคหัวใจมาก เมื่อหยุดแล้วอัตราตายลดลงมากทีเดียว

๓. **เกี่ยวกับเรื่องแรงดันเลือดสูง** ผลจากการวิจัยปรากฏว่า จำเป็นต้องใช้ยารักษาควบคุมมิให้แรงดันเลือดสูงขึ้นถ้าปล่อยไว้โดยมิได้รักษาแรงดันเลือดสูงขึ้นเรื่อย จะเป็นการเสี่ยงต่อการเป็นโรคหัวใจมาก จากการทดลองปรากฏว่า การรักษาแรงดันเลือดสูงทำให้มีผลลดอัตราป่วยจาก ๕๕% เหลือเพียง ๑๘%

สรุปจากการวิจัยและค้นคว้าได้กล่าวมาแล้ว การป้องกันอาจทำได้ดังนี้คือ

๑. **ลดการกินไขมัน** ทั้งนี้เพื่อร่างกายจะได้เผาผลาญให้หมดไม่เหลือไปใช้สร้างโฆเรสเตอรอลจนมากเกินไป

๒. **กินน้ำมันพืชแทนน้ำมันสัตว์** วิธีนี้เป็นการลดระดับโฆเรสเตอรอลในเลือดเนื่อง

จากน้ำมันพืชเป็นไขมันชนิดไม่อิ่มตัว Unsaturated fat เช่น น้ำมันรำ น้ำมันถั่วเหลือง ข้าวโพด, น้ำมันดอกคำฝอย มีกรดไลโนเลอิคเป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นน้ำมันมะพร้าว จากการทดลองพบว่าเมื่อกินเหล้าทำให้ลดระดับของโฆเรสเตอรอลได้ ส่วนน้ำมันที่ได้จากสัตว์ เช่น น้ำมันหมู นม เนย เป็นไขมันชนิดอิ่มตัว Saturated fat มีกรดปาล์มมิติกและกรดสเตียริคเป็นส่วนใหญ่ กินแล้วทำให้ระดับโฆเรสเตอรอลในเลือดสูง น้ำมันดอกคำฝอยมีกรดไลโนเลอิคถึง ๗๗% น้ำมันถั่วเหลือง น้ำมันข้าวโพด ๕๐% น้ำมันรำ ๓๖ % ฉะนั้น การกินน้ำมันพืชก็ช่วยป้องกันได้มาก

๓. **ลดกินอาหารที่มีโฆเรสเตอรอลมาก** ได้แก่ สมองวัว ไข่แดง และพวกอวัยวะเครื่องในของสัตว์ต่าง ๆ ตัวอย่างปริมาณของโฆเรสเตอรอลในอาหาร (มก/๑๐๐ก.)

ตับอ่อน	๓,๑๒๐
สมองวัว	๒,๓๐๐
ไข่แดง, ไข่ปลา	๒,๐๐๐
ตับ, ไต	๔๐๐
เนย	๒๘๐

หากดำเนินการป้องกันเรื่องอาหารดีอย่างไรก็ตาม แต่กินไข่วันละ ๒ ฟอง ในรูปที่มองเห็นได้ หรือในรูปที่มองเห็นไม่ได้ เช่น ขนมต่าง ๆ นั้น กล่าวได้ว่า การป้องกันนั้นเกือบไม่มีผลอะไรเลย

๔. **งดสูบบุหรี่** ดังได้กล่าวมาแล้ว อันตรายจากการสูบบุหรี่มีมาก โดยเฉพาะพวกที่สูบเกินวันละ ๔๐ มวน ฉะนั้น ถ้ายังไม่สามารถงดได้ควรค่อย ๆ ลดจำนวนลงมา

๕, **ผู้ที่มีแรงดันเลือดเกินกว่า ๑๖๐/๙๕ มม,ปรอท ต้องรักษาโดยใช้ยาควบคุมอย่าให้สูงเกินไป** การมีแรงดันเลือดสูงอยู่เป็นเวลานาน ๆ ทำให้เกิดโรคหลอดเลือดหัวใจตีบได้ง่าย

๖. **ถ้าหากเป็นคนอ้วน ต้องพยายามลดน้ำหนักตัวลง** ซึ่งจะช่วยทำให้ระดับโฆเรสเตอรอลในเลือดลงด้วย

๗, **หมั่นออกกำลังกาย** ช่วยทำให้การเผาผลาญคาร์โบไฮเดรท รวมทั้งไขมันและโฆเรสเตอรอลด้วย ทำให้ไม่อ้วน และโฆเรสเตอรอลในเลือดไม่สูง การออกกำลังกายก็ให้เหมาะกับสังขารของตัวเองไม่มากจนเกินไป

๘. หัดเป็นคนไม่วิตกกังวลมากนัก อย่าตรากตรำงานที่ใช้สมองมากเกินไป การพักผ่อนเป็นครั้งคราวช่วยลดความเครียดได้มาก

๙. คนที่เป็นเบาหวาน นอกจากรักษาเบาหวานแล้ว จะต้องนึกเสมอว่าโอกาสที่เป็นโรคหลอดเลือดหัวใจตีบมีได้มาก ฉะนั้น จึงต้องปฏิบัติตัวหาทางป้องกันดังได้กล่าวมาแล้ว

การป้องกันและการแก้ไขดังที่ได้บรรยายมานั้นเป็นการป้องกันเฉพาะบุคคล แต่อาจไม่ได้ผลเต็มที่ เพราะอาจจะไม่มีคนทำตามคำแนะนำ เนื่องจากโรคนี้เป็นปัญหาสำคัญมีคนตายด้วยโรคนี้มาก ฉะนั้น คณะกรรมการวิจัยแห่งสหรัฐอเมริกา จึงได้เสนอต่อรัฐบาลให้ถือว่าการป้องกันโรคนี้เป็นนโยบายระดับชาติ จำต้องเริ่มดำเนินการเป็นการด่วนและวางแผนระยะยาวซึ่งมีหลักการโดยย่อดังนี้

๑. ให้มีคณะกรรม การดำเนินการทดลอง และ วิจัยเกี่ยวกับ การป้องกัน โรคนี้ใน ชุมชนต่าง ๆ โดยร่วมมือกับสถาบันการแพทย์ทั่วประเทศ

๒. เปลี่ยนแปลงอาหารที่ประชาชนรับประทาน ให้มีการสุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ในเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง รัฐบาลจะต้องแจ้งโรงงานผลิตอาหารของสหรัฐเมริกาให้เปลี่ยนแปลงวิธีการในการผลิตและปรุงอาหารโดยใช้ Saturated fat น้อยที่สุด และใช้ Unsaturated fat แทนในการปรุงแต่งอาหารให้มีโฆเรสเตอรอลน้อยที่สุด อาหารเนื้อในสหรัฐอเมริกาเช่นเนื้อวัว ในปัจจุบันนี้เลี้ยงวัวให้มีไขมันมาก ควรแก้ไขเปลี่ยนแปลงวิธีเลี้ยง เพื่อให้มีไขมันน้อยและควรทดลองผสมพันธุ์วัวชนิดใหม่ที่ให้เนื้อมีมันน้อย จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมาย บางอย่าง เช่น กฎหมายเกี่ยวกับอาหารและยา (Food and Drug) กฎหมายฉบับนี้ บอกว่าการทำไส้กรอก ห้ามเอาน้ำมันพืชผสม ถ้าผสมผิดกฎหมาย เป็นการเปลี่ยนแปลงหรือปลอมแปลงกฎหมายแบบนี้จำเป็นแก้ไขเพราะเวลานี้ส่งเสริมการใช้น้ำมันพืช

๓. เกี่ยวกับการสูบบุหรี่ รัฐบาลต้องประชาสัมพันธ์ โทษของการสูบบุหรี่ ห้ามโฆษณาขายบุหรี่ ซึ่งเวลานี้ในสหรัฐอเมริกาก็ได้ห้ามโฆษณาทางทีวีแล้ว ต่อไปรัฐบาลควรห้ามมิให้มีการขยายโรงงานผลิตบุหรี่หรือตั้งโรงงานผลิตใหม่ ห้ามมิให้มีการตั้งเครื่องขายบุหรี่อัตโนมัติเพราะการทำเช่นนั้นเป็นการส่งเสริมการสูบบุหรี่ซึ่งเป็นอันตรายมาก ทั้งโรคหัวใจและมะเร็งในปอด

๔. ต้องดำเนินการให้มีการตรวจเพื่อให้พบโรค (early detection) แรงดันเลือดสูง โรคเบาหวาน เสียแต่เนิ่น ๆ ก่อนที่ผู้ป่วยจะมีอาการ ทั้งนี้เพื่อจะได้รักษาเสียก่อนเป็นการป้องกันมิให้เกิดโรคหลอดเลือดหัวใจในภายหลัง และให้มีการตรวจหาระดับของโฆเรสเตอรอลในเลือด เพื่อหาทางป้องกันไม่ให้สูงเกินไป โดยการลดอาหาร การออกกำลังหรือการใช้ยาควบคุมในรายที่สูงมาก

สิ่งที่ได้บรรยายมาทั้งหมดนี้ แสดงให้เห็นถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุให้เกิดโรคหลอดเลือดในหัวใจอุดตัน อันตรายโรคนี้นับว่ามีมาก เพราะเป็นและมีโอกาสตายได้มาก และโรคนี้อัตราการเป็นโรคสูงขึ้นทั่วไปในโลกนี้ รวมทั้งประเทศไทยด้วย นอกจากนี้โรคนี้ยังเป็นในคนที่มีอายุน้อยลงทุกที หนทางที่จะป้องกันโรคนี้นับว่าในวงการแพทย์สามารถทำได้ฉะนั้น จึงสมควรที่จะป้องกันโรคนี้เป็นการด่วน เพราะเมื่อเป็นโรคนี้แล้วจะมาคอยรักษาภายหลังนั้น ผลที่ได้รับไม่ค่อยดี การป้องกันเท่านั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในโรคนี้ ไม่ควรปล่อยให้ทุกอย่างสายเกินไป

โรคมะเร็ง

มะเร็งคือโรคเนื้อร้าย หมายถึงเซลล์ของอวัยวะใดอวัยวะหนึ่งเจริญเติบโตผิดไปจากปกติ จึงทำให้เป็นก้อนเนื้อโตใหญ่ขึ้นเรียกว่าก้อนเนื้องอก ทำหน้าที่ผิดไปจากธรรมดา และก่อให้เกิดผลร้ายต่าง ๆ แก่ร่างกายมะเร็งอาจจะเป็นแก่อวัยวะใดก็ได้ ถ้าเป็นที่ตับก็เรียกว่ามะเร็งตับ

มะเร็งตับ สาเหตุของการเกิดมะเร็งตับก็เช่นเดียวกับในโรคมะเร็งของอวัยวะอื่น ๆ คือเรายังไม่รู้สาเหตุจริง ๆ แต่เราพอจะรู้ได้ว่าอะไรบ้างที่อาจเป็นเหตุช่วยเสริมเกิดมะเร็งตับได้

อาการ อาการของมะเร็งตับส่วนมากเป็นอาการของระบบทางเดินอาหารเช่น เบื่ออาหาร ท้องอืด ท้องผูกอย่างผิดปกติวิสัยถ้าเป็นมาก จะมีอาการซีด ตัวเหลือง เจ็บบริเวณลิ้นปี่ หรือชายโครงด้านขวา เหนื่อยง่าย อ่อนเพลีย หากใจไม่สะดวกอาจมีอาการท้องมาร และอาจคลำพบก้อนมะเร็งบริเวณหน้าท้องก็ได้

มะเร็งเต้านม

อาการ ในระยะแรกไม่มีอาการ นอกจากจะคลำพบก้อนเข้าเองโดยบังเอิญ ซึ่งก้อนเนื้องอกก็จะโตขนาด ๓–๔ ซ.ม. แล้วก้อนนั้นจะเคลื่อนไปมาได้ ไม่มีอาการเจ็บปวด แต่ถ้าท่านหัดตรวจเต้านมด้วยตนเอง ก็อาจจะคลำพบก้อนเนื้องอกซึ่งโตเพียง ๑ ซ.ม. เท่านั้น ซึ่งถ้าได้รับการรักษาในระยะนี้ก็จะมีโอกาสหายขาดแน่นอน

มะเร็งหลอดอาหารกระเพาะอาหารและลำไส้

อาการ มะเร็งของหลอดอาหาร มีอาการกลืนอาหารติดคอเป็นอาการนำ ต่อมาอาการติดคอจะเพิ่มมากขึ้นจนกินข้าวต้มก็ติด ในที่สุดกลืนน้ำก็ติด

มะเร็งช่องกระเพาะอาหารระยะแรกจะไม่มีอาการปรากฏชัด ผู้ป่วยจะเริ่มรู้สึกว่าท้องอืดกินอาหารไม่ใคร่ย่อย เบื่ออาหารและผอมลง

มะเร็งของลำไส้ใหญ่ จะมีอาการท้องผูกเป็นอาการนำ แต่ผู้ป่วยจะเข้าใจเรียกว่าเป็นอาการท้องผูกธรรมดาท้องผูกจะมีเป็นประจำ อาจจะมีอาการท้องเสียสลับบ้าง บางครั้งถ่ายอุจจาระมีมูกเลือด

การป้องกัน ๑. อย่ากินข้าวต้ม น้ำ หรืออาหารที่ร้อนจัด

๒. ไม่ควรดื่มสุราแรง ๆ

มะเร็งปากมดลูกและตัวมดลูก

อาการ มีตกขาวมากผิดปกติ และมีกลิ่นเหม็น บางครั้งมีเลือดออกปนสีคล้ายน้ำล้างเนื้อ หรือมีเลือดระดูออกกระปริบกระปรอยมากบ้างน้อยบ้าง บางครั้งออกภายหลังร่วมประเวณี ผู้ป่วยมักจะไม่มีอาการเจ็บปวด

การป้องกัน ๑. รักษาความสะอาดของอวัยวะเพศสืบพันธ์ของเพศชายและหญิง

๒. ผู้ที่เป็นแผลที่ปากมดลูกควรรีบรักษา

ข้อปฏิบัติ ๑. ผู้มีอายุ ๔๐ ปีขึ้นไปควรให้แพทย์ตรวจปีละครั้ง

๒. ถ้ามีอาการสงสัยดังกล่าวมาแล้วควรรีบไปหาแพทย์

มะเร็งปอด

อาการ ในระยะแรกไม่มีอาการ นอกจากจะตรวจพบโดยการถ่ายเอ็กซเรย์ปอดจะปรากฏเงาถลมทึบเป็นลักษณะของก้อนเนื้อชัดเจน ต่อมาจะมีอาการไอแห้ง ๆ เหมือนไอจากการสูบบุหรี่ ซึ่งถ้าผู้ป่วยเป็นคนสูบบุหรี่จัดอยู่แล้ว ก็มักจะเข้าใจไปว่าเป็นอาการไอเนื่องจากสูบบุหรี่บางครั้งไอจะมีโลหิตออก เจ็บหน้าอกเหนื่อยง่ายและหายเร็ว

การป้องกัน

๑. งดสูบบุหรี่ หรือสูบให้น้อยลง เพราะควันของบุหรี่ทำให้เกิดมะเร็งปอดได้

๒. อย่าอยู่ในที่มีเขม่าควันไฟ หรือควันจากท่อไอเสียรถยนต์ เครื่องยนต์

ข้อปฏิบัติ ๑. รักษาสุขภาพของร่างกายให้แข็งแรง และอยู่ในที่มีอากาศบริสุทธิ์

๒. ผู้มีอายุ ๔๐ ปีขึ้นไป ควรตรวจปอดด้วยเอ็กซเรย์ปีละ ๒ ครั้ง

ค้นคว้า-รวบรวม โดย

กิจกร พงษ์สถิตย์พร ภ.บ.,น.บ.

๑๕ ก.ย. ๒๑

ความดันโลหิตสูง (HYPERTENSION)

โรคความดันโลหิตสูง เป็นโรคที่พบได้บ่อยในผู้ที่ในวัยกลางคน พบประมาณร้อยละ 15 ถึง 20 ในประชากรที่มีอยู่ในเกณฑ์ผู้ใหญ่

ความหมายของ "ความดันโลหิต"

การที่หัวใจหดตัว ฉีดโลหิตออกจากหัวใจนั้น จะทำให้เกิดแรงดันโลหิตไหลเวียนไปทั่วร่างกาย ซึ่งเรียกว่า "แรงดันเลือด" หรือ "ความดันเลือด" หรือ ความดันโลหิต

เราสามารถวัดความดันโลหิตได้ โดยอาศัยเครื่องมือพิเศษที่เรียกว่า "เครื่องวัดความดันโลหิต" ในการวัดความดันโลหิต เราจะอ่านค่าได้เป็น ๒ ระยะ คือ

๑. ความดันโลหิตในขณะที่หัวใจหดตัวฉีดโลหิตไปเลี้ยงร่างกาย (Systolic blood pressurs) มีค่าประมาณ ๑๒๐ ม.ม.ปรอท

๒. ความดันโลหิตในขณะที่หัวใจหย่อนตัว (Diastalic blood pressure) มีค่าประมาณ ๘๐ ม.ม.ปรอท เขียนย่อ ๆ ว่า ความดันโลหิต ๑๒๐/๘๐ ม.ม.ปรอท

ค่าของความดันดังกล่าวนี้ จะขึ้นกับสภาพของเส้นเลือดด้วย สำหรับคนในวัยหนุ่มสาวเส้นเลือดจะมีความยืดหยุ่นดี แต่สำหรับคนแก่ผนังเส้นเลือดจะมีเนื้อเยื่อต่าง ๆ แทรกตัวเข้าไปมากขึ้น และมีแคลเซี่ยมจับมากขึ้น ฉะนั้นค่าของความดันในระยะที่สองนี้จึงสูงกว่าคนหนุ่มสาว

ความผันแปรของระดับความดันโลหิต

ความจริงการกำหนดค่าความดันโลหิตมาตรฐานนั้นกำหนดได้ยาก เพราะมีเหตุผลหลายอย่างที่ทำให้ความดันโลหิตแตกต่างกันได้มากเช่น

ก. **เพศ** ผู้หญิงตัวเล็กกว่าผู้ชาย ความดันโลหิตมักจะต่ำกว่าผู้ชาย

ข. **อายุ** คนสูงอายุ ความดันโลหิตจะสูงกว่าเด็ก ๆ เช่น คนอายุ 60 ปี อาจวัดความดันโลหิตสูงถึง ๑๕๐/๙๐ ม.ม.ปรอท โดยมีอาการปกติทุกอย่าง

ค. สภาพของของร่างกาย ในขณะที่กำลังออกแรงทำงาน หลังทำงานเหนื่อย ๆ ความดันโลหิตจะสูงขึ้น แต่ในด้านตรงกันข้ามคนเป็นโรคเรื้อรังความดันโลหิตมักจะต่ำลง

ง. สภาพของจิตใจ ผู้ที่มีปัญหาต้องใช้ความคิด เช่นนักบริหาร ทำงานโดยใช้ความคิด หรือมีความวิตกกังวลมาก ๆ หรือในขณะที่มีเหตุการณ์ตึงเครียดตื่นเต้น มักจะมีความดันโลหิตสูง การควบคุมระดับของความดันโลหิตของร่างกาย เป็นหน้าที่ของระบบประสาทแบบอัตโนมัติเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งสามารถบังคับการบีบและขยายตัวของหลอดเลือด และบังคับการบีบตัวของหัวใจ เพื่อให้ความดันโลหิตเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมของร่างกายในสภาวะต่าง ๆ

ระดับความดันโลหิตที่ถือว่าเป็นเกณฑ์สูงสุดของคนปกตินั้น ยังไม่เป็นที่ตกลงกันโดยเอกฉันท์ เนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ แต่แพทย์ส่วนมากอนุโลมใช้ค่า ๑๔๐ ซีสโตลิค และค่า ๙๐ ไดแอสโตลิค เป็นบรรทัดฐานสำหรับผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๔๐ ปีขึ้นไป

ผู้ที่มีความดันโลหิต แม้แต่ค่าใดค่าหนึ่งสูงกว่าระดับที่ว่านี้ อาจถือได้ว่า มีความดัน-โลหิตสูง หรืออย่างน้อยก็จำเป็นจะต้องได้รับการตรวจตราให้แน่นอนว่า มีความดันโลหิตสูงหรือไม่ต่อไป ระดับความดันโลหิตสูงเกินปกตินี้ อาจจะจำแนกออกได้อีกเป็นขนาดไม่รุนแรง ปาน-กลางและขนาดรุนแรง ทั้งนี้โดยใช้ระดับความสูงของความดันโลหิต พิจารณารวมกับปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายอย่างเช่น อายุ น้ำหนักตัว ฯลฯ เป็นเครื่องตัดสินว่าอยู่ประเภทใด และจำเป็นจะต้องได้รับการรักษาหรือไม่

สาเหตุของความดันโลหิตสูง

โรคความดันโลหิตสูง อาจแบ่งได้เป็นประเภทใหญ่ ๒ ประเภทคือ

๑. Primary Hypertension หรือ Essential Hypertension โรคความดันโลหิตสูงโดยไม่ทราบสาเหตุ คือเป็นโรคความดันโลหิตสูงซึ่งเกิดขึ้นเอง ไม่ได้เกิดจากโรคอื่น พบประมาณ ๘๕% ของคนไข้ที่มีความดันโลหิตสูง ผู้ป่วยเหล่านี้มักจะมีอายุอยู่ในวัยกลางคน (๔๐ ปีขึ้นไป) จนถึงวัยสูงอายุ และมักจะมีประวัติทางกรรมพันธุ์ คือ มีพ่อแม่พี่น้อง หรือสมาชิกในครอบครัวเป็นโรคนี้อยู่ไม่มากก็น้อย และส่วนมากมีน้ำหนักเกินปกติ

คนไข้ประเภทนี้ในระยะแรก ๆ ความดันโลหิตจะสูงขึ้นเป็นครั้งคราวในระยะต่อมาอีกหลายปี ความดันจะสูงขึ้นอย่างถาวร

๒. Secondary Hypertension (โรคความดันโลหิตสูงโดยทราบเหตุ) ความดันโลหิตสูง เนื่องจากโรคของอวัยวะอื่น ๆ ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนมาถึงความดันโลหิตที่พบเสมอ คือ

ก. โรคไต คนที่เป็นโรคไต เส้นเลือดในไตจะเปลี่ยนแปลงไป คือ มีลักษณะแข็ง ขนาดของหลอดเลือดเล็กลง จึงทำให้ความดันโลหิตสูงขึ้น

ข. โรคเนื้องอกของต่อมหมวกไต ซึ่งอาจทำให้ความดันโลหิตสูงได้เป็นครั้งคราว

ค. ลักษณะผิดปกติของหลอดเลือดแดง คือขนาดเล็กแคบลงจึงทำให้ความดันโลหิตบริเวณแขนและคอสูงมาก แต่ความดันโลหิตบริเวณขาปกติ

ง. ความดันโลหิตสูงเนื่องจากโรคอื่น เช่นความดันโลหิตสูงจากโรคพิษแห่งครรภ์เป็นต้น

ผลเสียของความดันโลหิตสูง

ผู้ป่วยที่มีความดันโลหิตสูง ส่วนใหญ่มักจะมีอายุสั้นกว่าปกติ ยิ่งสูงผิดปกติมากเท่าใดก็จะทำให้อายุสั้นมากขึ้นได้สัดส่วนตามไปด้วย สาเหตุสำคัญที่ทำให้อายุสั้นได้แก่

๑. โรคหัวใจวาย

หัวใจของผู้ที่มีความดันโลหิตสูง ต้องทำงานหนักกว่าธรรมดา เพื่อที่จะสูบฉีดให้โลหิตให้ผ่านไปเลี้ยงร่างกายได้ ซึ่งเมื่อนาน ๆ เข้าก็จะทำให้หัวใจมีขนาดโตผิดปกติ เนื่องจากกล้ามเนื้อหัวใจด้านซ้ายหนาขึ้น และต่อมาผู้ป่วยอาจจะมีอาการ “หัวใจวาย” ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นโดยกระทันหันหรือค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากหัวใจด้านซ้ายทำงานไม่พอที่ร่างกายต้องการ

๒. ทำให้เกิดการแข็งตัวและอุดตันของหลอดเลือดแดงทั่วร่างกาย

การเปลี่ยนแปลงของเลือดที่กล่าวนี้เกิดขึ้นทั่วร่างกาย แต่อวัยวะที่ได้รับผลเสียหายที่สำคัญ คือ **หัวใจ** เองทำให้เกิดภาวะกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือดไปหล่อเลี้ยง เพราะการอุดตันของหลอดเลือดแดงที่ไปเลี้ยงหัวใจ ไต ทำให้เกิดพยาธิสภาพของไตจนไม่สามารถขับของเสียในร่างกายออกทางปัสสาวะได้ และสมอง ทำให้เกิดเส้นโลหิตแตกในสมอง หรือมีเส้นโลหิตอุดตันในสมองได้ง่ายขึ้น

อาการของโรคความดันโลหิตสูง

ผู้ที่มีความดันโลหิตสูงเล็กน้อย อาจจะไม่รู้สึกผิดปกติเลยนอกจากจะปวดมึนศีรษะ ปวดท้ายทอยบ่อย ๆ แต่บางรายก็รู้สึกเวียนศีรษะ ใจสั่นเหนื่อยง่าย โดยมากวินิจฉัยได้โดยการบังเอิญตรวจพบโดยการวัดความดันโลหิต

นอกจากนี้ผู้ป่วยบางรายที่มีความดันโลหิตสูงอยู่ในขั้นรุนแรง ก็อาจจะมาหาแพทย์ เมื่อมีอาการแทรกซ้อนจากโรคนี้ เช่นหัวใจวาย กล้ามเนื้อหัวใจตายเฉียบพลันอาการชักหมดสติจากความเปลี่ยนแปลงในสมอง หรืออาการของโรคไตพิการเป็นต้น

การรักษาโรคความดันโลหิตสูง

ปัจจุบันนี้มียาสำหรับลดความดันโลหิต ซึ่งมีประสิทธิภาพสูง และมีพิษต่อร่างกายน้อยลงกว่า ๑๐ ปีก่อนอยู่หลายชนิด ทำให้สะดวกแก่แพทย์ที่จะพิจารณาเลือกใช้ยาเหล่านี้ให้เหมาะสมกับคนไข้แต่ละรายไป

สำหรับผู้ป่วยที่อยู่ในประเภทความดันโลหิตสูง โดยไม่ทราบสาเหตุนั้น การรักษาได้แต่เพียงปลายเหตุคือใช้ยาลดความดันโลหิตบังคับไว้ตลอดเวลา ดังนั้นเมื่อเริ่มรักษาแล้ว ผู้ป่วยจึงจำเป็นจะต้องรักษากันต่อไปเป็นเวลานาน ส่วนมากจนตลอดชีวิต เพราะไม่ได้กำจัดสาเหตุต้นตอและเมื่อหยุดการรักษาความดันโลหิตจะกลับมาสูงเช่นเดิม

ผู้ป่วยที่เป็นประเภทความดันโลหิตสูงโดยทราบสาเหตุซึ่งมีอยู่เป็นส่วนน้อยนั้น การรักษามุ่งไปในทางกำจัดสาเหตุดังกล่าวมาแล้ว แต่ถ้ารักษาสาเหตุไม่สำเร็จ ด้วยเหตุใดก็ตาม ก็จำเป็นต้องใช้ยาควบคุม เช่นเดียวกับประเภทแรก

ค้นคว้า-รวบรวมโดย

กิจกร พงษ์สถิตย์พร ภบ. นบ.

๑๕ ก.ย. ๒๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศิริกุล 48/23 ตลาดบ้านพานถม บางลำภู กรุงเทพฯ โทร. 2823074
นายวรวุฒิ ภาณุเจริญกุล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา